

R
3107

F-48

R 48 A-10601

NICOLAILE-

ONICENI VIRI DOCTISSIMI

DE PLINII ET ALIORVM

MEDICORVM ERRORI

BVS LIBER.

Cui addita sunt quædam eiusdem autoris de

Herbis & fruticibus.

Animalibus.

Metallis.

Serpentibus.

Tiro seu uipera.

Nicoleos uere dictus, Victoria nomen

Præbet, Aristotelem uincit & Hippocratem.

EXCVDEBAT HENRICVS

PETRVS BASILEAE,

MENSE IVNIO. AN:

M. D. XXIX.

J-18

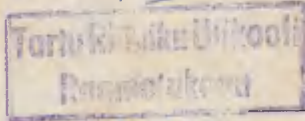

ANGELVS POLITIANVS
NICOLAO LEONICE/
NO S. D.

Ictata illa tua, Nicolae, quibus Auicennae re-
fellis insciua, docesque medicos iuniores quanta
in caligine reru uersentur, nescio plus ne mihi
uoluptatis an doloris attulerint. Nam & gaudi-
us mirifice sum, res eas quibus hominu uita
salusque continetur, ab eo potissimum uiro editas esse in lucem,
quem quidem ego semper ingenij disciplinarumque merito
plurimi fecerim. Et indolui rursus generis humani uicem,
quod in se grassari tamdiu impune tristem hanc ignorantiam
patiatur, atque ab hijs interdum uitae spem precio emat, unde
mors certissima proficiscatur. Quis enim non uideat plus esse
a medico, quam a morbo periculi? siquidem & morbus ali-
us pro alio curetur, & alia pro alijs remedia afferantur. Quod
si te prisca illa, Nicolae, tulisset aetas, in qua pro meritis pra-
mia reddebantur, ne deorum quidem honoribus caruisses,
nisi forte maius esse credimus, unum aut alterum, quod Aescula-
pius fecit, a morte, quam omnes pariter homines, quod ipse
facis, a mortis etiam periculo eripere. Quare perge obsecro
qua instituisti uia, scilicet ut una opera & immortalē tibi glo-
riam parias, & omnibus uere haecenus mortalibus aegris ui-
tam salutemque concilies. Quod autem Plinium quoque re-
darguis nostrum, quasi cisthon pro hedera acceperit, in hoc
ego, ut libere agam & amice, longe a te dissentio. Nec autem
uerebor eius ultri patrociniū suscipere audacter, qui fuerit
de uita & literis tam praecclare meritis, praesertim aduersus te,
hoc est, aduersus eminentem philosophum, cui nihil ueri-
tate ipsa debeat esse antiquius. De uestris enim sunt illa scho-
lis,

4 X A

10601

5287923

ANGELVS POLITIANVS NIC: LEON:

lis, amicus Socrates, amicitior ueritas, & item amici ambo,
plus tamen habendum honoris ueritati. Plinius igitur, ut
quidem tu ais, perinde atque Auicenna, cisthon ab hedera
non distinguit: errore siquidem ita sit maximo, quando ci-
sthos ab hedera plurimum & figura, & colore, & uiribus diffe-
rat. Addisque mirandum de Plinio magis quam de Auicen-
na, quoniam graecae linguae peritus discernere a cisso, hoc est,
ab hedera cisthon debuerat. Argumentum affers, quamob-
rem alteram ab altera non separet, quod in libro naturalis hi-
storie XVI, capite XXXIII, hedera diuidat in marem ac
foeminam, floremque utriusque similem dicat esse rosae syluestri.
Tum idem libro IIII, & XX, cisthon quoque illam, sub qua
nascitur hypocisthis, in marem diuidat & foeminam, marique
rosaceum, foeminae album tribuat florem. Postremo quod etiam
cisthi huius fecisse inter hederas mentionem se dicat. Quocir-
ca sic uideris posse colligere: Cum Plinius libro IIII & XX
mentionem se de cistho inter hederas fecisse doceat, cuius
tamen uocabulum nusquam superius inter hederas citetur,
facilis coniectura est cisthon ab eo hederae nomine compre-
hensam, praesertim qui sic hederae quemadmodum ci-
sthon in marem foeminamque partiatur, & in hederis florem
describat. Iam quoniam quid tibi uideatur exposui, quid
ego contra opiner edisseram. Nego usquam a Plinio inter
hederas cisthi mentionem factam, praeterquam libro IIII &
XX, ubi illam praecclare distinxit ab hedera. Nam quod tibi
sumis quasi Plinij testimoniū alibi eum de cistho inter hede-
ras locutum, hoc ego neuiquam concedo. Mihi enim ubi
hoc ait, in IIII & XX scilicet libro, disserere de cistho ad uf-
que illam tantum clausulam uidetur, quae sic est apud ipsum:
” Sub hijs maxime nascitur hypocisthis. Post id autem sta-
” tim interpungitur, ac de integro sic uerba incipiunt. Quam-
” inter hederas diximus cissos erithranos ab iisdem appella-
” tur

» tur similis hederæ. Nec autē uereor, quæ tua est in literis elegantia, quin figuram agnoscas cuiusmodi apud Ouidiū est:

Quam legis à rapta Briseide litera uenit. Et iterum:

Quam nisi tu dederis, caritura est ipsa salutem,

Mittit amazonio cressa puella uiro.

Quod si illud, quam, referre ad id malis quod antegreditur, cogere ad hypocisthida potius, hæc enim stat prior, quam ad cisthon referre. Deque hypocisthida tacet omnino superior, hoc est, libro XVI inter hederas, cum de erithrano tamen loquatur. Quid quod nec cisthon alibi usquam nominat inter hederas, nec maris foeminaeque discrimen tam cisthi proprium, quam omnium planè arborum, uirgultorumque uidetur, quod nec idem Plinius dissimulat. Quid quod flos quoque diuersus perhibetur, in hedera quidem maris & foeminae concolor, in cistho autem planè discolor. Nam quod hederaceū syluestri rosæ comparat, non tam colorem insinuari, quam lanuginem puto qualis intra rosas est, unde etiam hederæ florem *χρυσία* Theophrastus appellauerit. Satis igitur ut arbitror apparet, nihil esse quod nos fateri cogat, Plinium libro XVI, cisthon inter hederas retulisse, qui tamen idem libro IIII & XX sic hederæ cisthon, quæadmodum & chamæcisson adnexuit, non quod cisthon hederamque esse idem crediderit, sed quod eam Græci uicino, sic enim inquit, uocabulo appellent. Quare ne quenquam similitudo uocabuli falleret, ibi potissimum distinctionem adhibuit, ubi confusionis occasio nascebatur. Nec eo contentus, etiam cisthi proprietates prorsus ab hedera diuersas adiecit. Nusquam enim hederam sic ante descripsit, ut aut maiorem thymo, aut ocymi folijs, aut postremo albo esse flore docuerit. Quam obrem quis iam dubitet secundum Plinium pronuntiaripotere: quem ne suspicio quidem ulla istius erroris attingat. Illud obiter mirari me fateor, quid ita tibi in mentem uenerit,

nerit, ledon herbam, seu tu ladam mauiis, unde & ladanum uocetur. latinam uocem arbitrari prorsus, quasi non & Dioscorides, & alij ueteres Græci passim ut patria uernaculaque utantur tam leda Hercule, quam & Ladano. Hæc habui mihi Nicolaë, quæ tibi pro Plinij, uerâ ne an falsâ nescio, sed mihi tamen uerisimilia, obijcerem: quæ si tibi doctissimo homini probabuntur, labor equidem latinum autorem non in eadem esse alea, qua barbari. Sin minus, expecto iam quid ad hæc nostra qualiacunque respondeas. Etenim cum grauis-

lima sit apud cruditissimum quencumque Plinij autoritas,

aut non tentanda fuit, aut aliquanto fortius,

quam certe adhuc fecisse uideris conuel-

lenda. Vale, Florentiæ die, III

Januarij, Anno

M. cccc. xci.

INDEX INSIGNIUM RERUM
quas uel ex professo, uel obiter tractat
Nicolaus Leonicensus.

- Acrea 129.
Adarce falsugo adhærens harundinibus in exi-
catis paludibus 11. & 72.
Aelianus Græcus autor 261.
Aerololium est 40. & 74.
Aëtius medicus Galeno & Paulo posterior est, magnæ ta-
men existimationis 58.
Alacoën alba 31.
Albugo 208.
Alcibium 22. & 81.
Alexipharmacum 288.
Alliū theriaca est rusticorum 255.
Alsiue 36. & 82.
Amaracus 31. & 32.
Ammoatis serpens 258.
Amplexicaules duæ herbæ sunt 99.
Anagalis herba 36.
Andromachus Neronis medicus 285.
Andromachi Elegi ad Neronem 298.
Andronicus libros diuisionum scripsit 67.
Antidotus quare dicatur 283.
Antidotorū tres sunt species 287.
Apion raphani genus 60.
Arabes omnia ex Græcis hauserunt 264.
Arction 37.
Auena quæ græcis ægilops 41. & 75.
Argemata 207.
Argentum uiuum non est diuersum ab hydrargyro 130.
Argentū

INDEX.

- Argenti uiui natura 131.
Aristolochia rotunda unde 9.
Aristolochiæ nomen unde 10.
Aristoteles eruditorum eruditissimus 149.
Aristotelis locus de cane rabido emendatur 305.
Armel quid Arabibus significet 44.
Aconitum 48. & 122.
Arteria 136.
Asphalathos 31.
Aspidum tres species sunt 267.
Aspides cornibus carent 266.
Atriplex 79.
Atriplex morbos regios facit 129.
Auerrois eximius autor inter Arabes 172.
Anginæ quæ periculossimæ 163.
Auicenna res diuersissimas coniungit 37.
Auicenna multa ex Semerione hausit 262.
Auicennæ error de ladano 15.
Auicennæ periculosi errores 301.
Auricula muris 35. & 36.

B

- B Allotes marrubium nigrum est 6.
B Barbarorum iudicium de eloquentibus 1.
Bardana 38.
Basiliscus 259.
Batrachij quatuor species 123.
Bdellium 29.
Betonica herba 8.
Borago, 239.
Bronchus 374.
Buglossa, & unde dicta 239. & 240.

I N D E X.

C

- C** Aeruleum medicamen quale 47.
 Cachile 234.
 Canes quot morbis laborent 307.
 Canini dentes renascuntur etiam cōtra Plinij opinionē 154.
 Carlina herba 226.
 Carpesium 40.
 Cassia fistula 217.
 Castorum testes 224.
 Catapotia quæ dicantur 21.
 Cataputia 22.
 Catoblepa 260.
 Celtica nardus 41.
 Cenchris serpens 269.
 Centaurea & error Auicennæ de eadem 26.
 Centaurium maius 61.
 Centunculus 33.
 Ceraſtis 263.
 Cerebrum lenit calorem cordis 148.
 Ceruorum cornua 142.
 Chamelæa unde dicta 226.
 Chamemelos herba quæ & parthenium 9.
 Camædaphne 38. & 63. & 71.
 Cicerbita 242.
 Cicercia 244.
 Cicuta napellum est 47.
 Cilia quæ 151. & 154.
 Cinnaberis uenenum 42.
 Cinnaberim non esse sanguinem draconis 186. 42.
 Cissampelos 36. 82.
 Cissus hedera est 13. & 57.
 Cisthus 13. & 57.

Clematis

I N D E X.

- C**lematis herba non est centunculus 33.
 Cleopatrz reginz mors 267.
 Conditi Arabes uocant, quod struthion Græci 17.
 Consuetudo grammaticorum summaratio est 113.
 Conuoluolum 34. & 36. & 83.
 Corneola herba 116.
 Coronopus 126.
 Cotula uocatur quæ est parthenium 9.
 Crocodilus terrestris & fluuiatilis 303.
 Crocodili excrementa quare querantur 304.
 Cubebe herba apud Arabes quæ 39.
 Cyclamini radix abortum facit 9. & 10.
 Cyprios herba quæ & alcanæ 35.

D

- D** Arisaan 31.
 Dasipos est cuniculus 130. (fruticū 3.
 Dioscorides summus autor in descriptionibus herbarū ac
 Disputatio de nominibus apud medicos superuacua est 181.
 Dipsas serpens 246.
 Dipsas est marassus 254.
 Dipsadis breuis descriptio & imago 308.
 Diuisionis summum artificium est 67.

E

- E** Chidna est quam uiperam appellamus 23.
 Echios herba 22. & 81.
 Elegantia Laurentij Vallæ 114.
 Elephanti uentres 157.
 Elxine herba quæ 34. & 84.
 Emendatur Plinij locus de pentaphyllo 11.
 Emendatur locus Plinij de tripolio 7.
 Emendatur Plinij locus 73.
 Empetrum 8.

Epiglossis

INSIGNIVM RERVVM

Epiglossis 137.
 Error Plinij in teramno & ateramno 102.
 Error medicorum in cinnabari 42.
 Eupatorium 18.
 Eupatorium Eupatoris regis inuentum 44.

F Auces 164.
 Ferandus insignis chirurgus 309.

G Albanum 29.
 Galenus præferendus in anatomice Aristoteli utrunq;
 Galeni duo fuerunt 86. (magno autori 173.)
 Galitrice 126.
 Gallica nardus 41.
 Genæ quæ dicantur 150.
 Gentilis existimatus est anima Auicennæ 294.
 Georgius Merula merus grammaticus fuit 90.
 Glastum cuiusmodi sit 16. & 78.
 Gula quæ 136.
 Guttur 136. & 137. 164.

H Abnil quid sit in Serapione 20.
 Hedera diuiditur in marem & foeminam 15.
 Hedera in Cypro non nascitur 14.
 Heliotropium & duo eius genera 10. & 81.
 Heraclium papaueris genus 8.
 Herba ferens fraga 115.
 Herbarum cognitio difficillima 17.
 Hercules Stroza poeta moderator gymnasiij Ferrariens: 245.
 Hermolaus Barbarus in anatomia non ita ut in cognitione
 herbarum exercitus 135.
 Hermolaus Barbarus eloquentiã cum sapietia coniunxit 1.
 Hermolai

INDEX.

Hermolai Barbari immatura mors 87.
 Herodotus fabulator 249.
 Hydrus serpens 273.
 Hypocisthis 15.

I Etinum intestinum unde dictum 204.
 Indicum quid sit 20.
 Intibus herba quæ & heliotropium 11.
 Ioannes Matthæus de Grado 121.
 Itatis herba quæ & glastum 16. & 78.
 Ixia uenenum 223.

L Adanum uel ledon 13. & 14.
 Lapis lazuli 44.
 Lapis armenus 45.
 Lazine siue lagine herba 34. & 82.
 Laurentius Medices per totum orbem omnium disciplinarum
 Lemnium sigillum 12. & 85. (libros conquestiuit 1.
 Lemnia terra quæ 12.
 Leonici liber de morbo Gallico 211.
 Leucographida lapis qui & Moroxus 6.
 Lichena morbus 133.
 Ligus arbor quam uulgo agnum castum dicimus 31.
 Ligustrum 35.
 Lingua ceruina 62.
 Lolium xra est 40. & 74.
 Lucani locus enarratur 253. & 257. & 269. & 270.
 Lunam maiorem terra falso existimauit Plinius contra om-
 nium ueterum opinionem 4.
 Lutum sapientie in Auicenna 299.
 Lutea herba infectiua 117.
 Lysimachion herba 116.

6 Macedonicum

M

Macedonicum 28.
 Mahometus aboleuit omnia studia suorum 33.
 Manna 220.
 Manna thuris 220.
 Marassi sunt uiperæ 24.
 Marfi in Italia 306.
 Marrubio plurimæ herbæ sunt similes 6.
 Medicorum inscitia capitalis 55.
 Medicis quædam usu sunt nota, cæterum nominibus inco-
 Memite herba 119. (gnita 61.
 Mendane 238.
 Mesenterion unde dictum sit 189.
 Miliaris serpens 269.
 Milos arbor 63.
 Mixa fructus 219.
 Mobilia cornua armentorum in Phrygia 141.
 Moly 49.
 Montagnana medicus celeberrimus 44.
 Montagnanæ errores 311.
 Morbi canum tres species 307.
 Morfi à tarantula, prouerbio dicti 132.
 Mulieres quare non calueant 145.
 Muralium herba 9.
 Musculus quid sit 155.
 Myosotis est auricula muris 37.

N

Napellum 47. & 48. & 122.
 Nicolaus v Pōtifex maximus summus studiorū pa-
 Nicolaus Zoccha Venetus medicus 213. (tronus 57.
 Niculus Florentinus medicus summæ autoritatis fuit 307.
 Nil & nilegi herba apud Arabes est ea quæ isatis dicitur 19.
 Nouissimus

Nouissimus in Cicerone legitur contra Gellium 113.

Orminos herba 6.
 Oxymirsine 39.

P

PAlpebræ quæ sint 150.
 Pandectarum medicinalium autor indoctus 21.
 Paralysis quid efficiat 178.
 Parietaria herba quæ hodie paritaria 9.
 Parthenium 9.
 Pentaphyllon herba quæ 11. & 26.
 Perdicium herba 9.
 Perottus multis in locis Plinij paraphraustes fuit 139.
 Perottus nō indiligens autor in herbarū inuestigatione 15.
 Persolata herba 80.
 Personatia herba & unde 37. & 38. & 80.
 Pes ceruinus 120.
 Pes alacohe 119.
 Pediculus uulturis 275.
 Petroselinon herba quæ 28.
 Petrus Barotius Episcopus Patauinus 17.
 Phalangion 132.
 Pharynx 163.
 Pici quid significet 59.
 Pici Mirandulani studium 1.
 Pingue quibus sit in oculis 160.
 Pinus strangulatur pinguedine 97.
 Pisces habere nervos 161.
 Placidius grammaticus 80.
 Plinius non satis doctus græce fuit 131.
 Plinius quam ob causam legendus 89.
 Plinius Theophrastum non raro peruertit 100.

Plinius in agricultura Theophrastum est secutus 74.
 Plinius easdem res propter nominum uarietatem diuersas
 credidit 16.
 Plinius uicinitate nominum aliquando lapsus est 6.
 Plinius à Barbaris non habetur in numero medicorum, sed
 oratorum 4.
 Plinius imitatus est Theophrastum & Dioscoridem in her
 barum descriptione 3.
 Plinius quædam ad uerbum transtulit in librum suum ex
 Dioscoride 3.
 Plinij errores de animalibus & metallis 128.
 Plinij locus de excrementis crocodilorum restituitur 304.
 Plinij eloquentia usuræ fuerant Musæ si uellent latine lo
 Plinij error in isatide 16. (qui 110.
 Polium & tripoliū miscuit Plinius 7.
 Prassos porrum est 6.
 Prassios est marrubium 6.
 Pygmæi 303.
 Psylli in Libya 306.
 Pylorus 190.

Q Vadum appellatur barbæ quod glastum apud eruz
 Quercinæ serpentes 247. (ditos 16.

R Adicula herba 8. & 17.
 Rapum terræ unde dicatur 9.
 Rectum intestinum musculosum 185.
 Reubarbarum quod uocamus ruponticum 27.
 Ruponticum non est reuponticum 27.
 Ruscus 39.
 Ruta syluestris 44.
 Rutila 132.

S Acharum 221.
 Sagapenos 23.
 Sal Indus 221.
 Sal theriacus 281.
 Saliunca 41.
 Sambucus 129.
 Sampfycus amaracus est 32.
 Sanguis draconis 43.
 Sanguinaria 127.
 Saponaria herba 22.
 Scea montana 32.
 Scordion quid significet 59.
 Scordion quid sit 32.
 Scorodon allium significat 32.
 Scurtio uocatur hodie tirus in Italia 316.
 Scytale serpens 248. & 276.
 Sebram 233.
 Sensuum iudicium certissimum est 65.
 Serapio imitatio male Dioscoridem libros suos innumeris
 Serpillum unde dictum 273. (erroribus opplevit 3.
 Sideritis 43.
 Silaus 41. & 84.
 Sion herba 41. & 84.
 Simon Genuensis simplicium bonus interpret 313.
 Situla serpens 276.
 Soldana brassica marina est 234.
 Spuens serpens 268.
 Stachys herba 6.
 Stercora quomodo fiant 201.
 Stomachus 137.
 Struthion herba 8. & 17.
 Struthiocameli 145.

T

T Arantula 132.
 Tenue scamoniū qd' fortassis elxinea Græcis dicitur
 Terra sigillata 12. (34. & 83.
 Theodorus Priscianus medicus 20.
 Theodorus Gaza græce latineq; doctissimus 108.
 Theodoro Gazæ imposuit Plinij autoritas 101.
 Theriaca unde dicatur 23.
 Theriaca ad serpentū morsus tantūmodo accōmodat 288.
 Theriaca tota corrūpitur unius adulteratæ herbæ admixtio
 Tirus uisera est 23. (ne 33.
 Tirus est qui Græcis echidna dicitur 316.
 Toxicon 48.
 Tripolium herba 7.
 Tragoriganum 224.
 Trocisci theriaci qui dicantur 23.
 Trocisci hedichroi 30.
 Turbit 231.
 Tuscia ferax omnis generis herbarum 216.

V

V Enenum terræ quod dicant Campani 9.
 Venenum ueneni remedium est 317.
 Venena quædam per se sunt, admixta tamen alijs sunt salu
 Venter 156. (taria 47.
 Vipera non tota admiscetur theriacæ 312.
 Vipera natura ex Nicandro 25.
 Vipera uulua 157.
 Vitulus marinus linguam scissam habet 154.

Z

Zucharum candi 222.

NICOLAI

NICOLAI LEO-

NICENI DE C. PLINII, VIRI
 alioqui doctissimi, & plurium aliorum in
 re medica erroribus, ad Angelū
 Politianum.

A VDEO plurimum, Angele uir do
 ctissime, studium meū in refellenda in
 scitia barbarorum, qui de medicina scri
 pserūt, abs te nunquā satis laudato uiro
 probari. Non enim ego id de te sentio
 quod forte pleriq; qui in ea hæresi sunt,
 hominē eloquentē non posse de alijs di
 sciplinis iudicare: quasi earum peritia carere sit necessariū ei,
 qui bonarū literarū ac politioris humanitatis studijs fuerit
 imbutus. Noui ego tuum perspicacissimū ingeniū, noui fer
 uens iam inde à pueritia studiū, non minus ad philosophiæ
 doctrinam, quàm ad oratoriam atque poëticam capessen
 dam: In quibus omnibus tantum profecisti, ut tua te patria
 inclyta Florentia omnium liberalium artium utatur præce
 ptore. Nec sanè mirandum, te unum esse perpaucorum qui
 ætate nostra eloquentiam cum sapientia iunxerunt, cum in
 eiusdem sapientiæ studio habeas ducem ac comitem diuino
 uirum ingenio, Ioannē Picum Mirandulam nostrum, cum
 quo dies ac noctes in omni doctrinarum meditatione uersa
 ris, ac præterea tibi omnia ad ingenue philosophandum ad
 iumenta suppeditet fauor ac gratia Laurentij Medices, ma
 ximi hac tempestate studiorum patroni, qui missis per uni
 uersum terrarum orbem nuntijs, in omni disciplinarum ge
 nere libros summa ope conquirat, nulli sumptui parcat, quo
 tibi ac reliquis præclaris ingenijs bonarū artium studia æmu
 a. lantibus.

Barbarorum
 iudiciū de elo
 quentiæ stu
 diosis.

Ioannes
 Picus
 Laurentius
 Medices.

Laurentij Me-
 dicis præcla-
 rauox. rantibus instrumenta abundantissima paret. Audiui te refe-
 rente uocē illam præclaram ex Laurentij ore prodijisse, opta-
 re tanta sibi abs te ac Pico nostro ad libros emendos præsta-
 ri incitamenta, ut tandem deficientibus sumptibus totā su-
 pellectilem oppignorare cogatur. Cum igitur omnia & ani-
 mi & fortunæ bona in te cumulatissima sint, nihil est quod,
 Angelo Politiano pro me contra barbaros pronūtiante, quē-
 piam deinceps timere debeam, qui illorum patrociniū sit
 suscepturus. Quod autem ut iure à me barbaros reprehē-
 di iudicasti, ita non approbas, quod Plinium de uita ac lite-
 ris optime meritū intra eandem cum Barbaris aleam posue-
 rim, cuius tanta sit apud peritissimū quēq; autoritas, ut aut
 eam tentare non debuerim, aut si omnino cōuellendam du-
 xeram, fortius id à me fieri, quā adhuc fecisse uidear, oport-
 uerit. Si me forte hysce uerbis, ut qui mecum amice omnia
 potes, temeritatis atq; impudentiæ tacite accusas, qui tantæ
 existimationis uirum per calumniā quodammodo repre-
 hendere quæsiuerim, habeo iam excusationem mihi ex tua
 epistola paratam: Fateris enim uera esse quæ in scholis no-
 stris lectitantur: Amicus Plato, amica ueritas: sed cum am-
 bo sint amici, piū esse ueritatem in honore præferre. Cum
 igitur ego ita sentirem, Plinium non minus quā ceteros
 in hederæ descriptione alterius plantæ, quæ apud Græcos
 cisthos appellatur, nominis uicinitate deceptum: quoniam
 hederæ à Græcis cissos dicatur, indicia non sine errore mi-
 scuisse, nolui quantum in me erat pati ueritatem ipsam in
 obscuro iacere. Quod autem fortius atque euidentius hunc
 à me errorem indicari oportuisse censēs: Scito non fuisse
 tunc animi mei propositum Plinij autoritatem pessun-
 dare: Nam cum illa dictabam præcipua erat mihi contem-
 ptio cum barbaris, atque ideo cum de hederæ sermo haberetur,
 cuius naturam non satis Auicennæ cognitam fuisse
 probare

Cisthos.
 Cissos.

probare contendebam, obiter, ac ueluti quodam intrans-
 cursu Plinium quoque in aliorum mentione nominaui.
 Quem tamen nō dixi unā cum Auicenna ac reliquis errasse,
 sed uideri in eodem cum alijs errore uersari. Vide quanto
 modestius de Plinio quā de alijs tunc sim locutus, quos
 non uideri eodem errore deuiare, sed planē aberrare asseue-
 raui. Quod si is mihi animus tunc fuisset, aut nunc etiam
 esset, Plinij errata in lucem patefacere, potuissem & tunc,
 & nunc quoque possem integrum de eisdem implere uolu-
 men. Pauca tamen ē multis hoc in loco censui aperienda,
 ut intelligas me non temerario iudicio, sed certissimis ratio-
 nibus adductum, ut existimarem Plinium ita in hederæ
 descriptione, quemadmodum in multis alijs ad medicinam
 pertinentibus aberrasse.

Illud uero mihi primum tecū conueniat, tam apud Græ-
 cos, quā apud Latinos, atq; etiā Barbaros, **DIOSCORIDEM** esse summum autorem atque præcipuum,
 cui in herbarum ac fruticum descriptionibus fides sit adhi-
 benda. Nam & Plinius ipse non hunc minus quā Theo-
 phrastum in hac parte secutus uidetur, ut qui utranque lin-
 guam, & græcam & latinam nouerit, sententias integras
 Dioscoridis, quasi uerbum ex uerbo a Plinio translatas
 agnoscat. **GALENVS** præterea homo tum in o-
 mnium liberalium artium, tum in medicinæ præsertim di-
 sciplina præcipuus, in suo de simplicibus medicaminibus
 libro se a describendis herbarum imaginibus superfecisse
 fatetur, quoniam abunde in hoc studio fuerat à Dioscori-
 de satisfactum. Nec Serapio Arabs herbas describere ag-
 gressus, alijs eas notis indicauit quā Dioscorides: Quam-
 uis & ipse nō recte in omnibus imitando Dioscoridē, libris
 suos in numeris impleuit erroribus, quos nisi sperarem ali-
 quando in lucē fore detegendos studio ac diligentia inclyti
 præfulis

Dioscorides.

Plinius ex
 Dioscoride
 multa mutata
 est.

præfulis Hermolai Barbari, Patriarchæ Aquileienſis, uiri omnium diſciplinarum peritiſſimi, libentius ſanè aliquanto notarem, quàm hoſce Plinij in præſentiarum ſim recitaturus: tum quia magis me iuuat contra homines barbaros quàm latinos agere, tum quia maior humano generi ex Serapionis inſcitia, quàm ex Plinio periculū imminet: ſiquidem ætate noſtra omnes ferè medici in ſimplicium medicaminum cognitione Serapionem ſequuntur, Plinium autē nec legendum quidem exiſtimant, quod eum in numero grammaticorum uel oratorū, non autem philoſophorū aut medicorum habendum iudicēt. Ego uero etſi non inſicias eo, Plinium omnium doctrinarum ſtudia excoluiſſe, multa tamen de quibus in ſuis de naturali hiſtoria libris conſcripſit, non ſatis illi comperta atq; explorata fuiſſe crediderim. Ex quo illud ſecutum eſt, ut cum non ea ſcriberet quæ ipſe nouiſſet, ſed quæ potius à diuerſis autoribus uariè ſcripta collegiſſet, ſapius diuerſa pro eiſdem, atque eadem pro diuerſis retuliſſe uideatur. Quam quidem rem me tibi hominidoctiſſimo facile probaturum ſpero, ſi paululum ſepoſito affectu nō tanquam Plinij patronus, ſed potius iudex hæc quæ in Plinio notaturi ſumus errata diligentiùs perpendere atq; examinare uolueris. Nolo tamen hoc in loco ea quæ uel ad aſtronomiam, aut reliquas philoſophiæ attinēt partes à Plinio tractata, ad examen rationis adducere: plura enim mihi taxanda occurrerent quàm præſenti inſtituto cōueniat. Inter quæ eſt illud unum uel maximum, quod in ſecundo ſui de naturali hiſtoria uoluminis libro lunam terra maiorem ſcripto prodere non dubitauit: quam tamen Ptolemæus & plures alij aſtronomi inſignes mathematicis rationibus, quibus nullæ poſſunt eſſe firmiores, multo minorem terra eſſe probauerunt. Quod etiā ex hijs quæ Plinius ipſe in eodem loco conſcripſit facile poſſit oſtendi. Nam ſi umbra terræ, in

in quā incidens luna obſcuratur, uel æqualis eſt, uel excedit lunæ magnitudinem, alioquin enim non poſſet tota umbra tenebris abſcondi, eandem autem umbram à terra miſſam, cum ſol cui ſe obijciens terra umbram facit, magnitudinē terræ exuperet, neceſſe eſt quod & Plinius ipſe ibidem confirmat in uerticem extenuari, ac figuram metæ ſeu turbinis inuerſi accipere. Hac ratione colligitur, latitudinis umbræ lunam obtenebrantis diâmetrum multo minorem fieri terræ diâmetro: Quod ſi umbræ latitudo minor eſt latitudine terræ, eadem autē umbræ latitudo uel lunæ latitudinē adæquat, uel etiam ſuperat, ſequitur neceſſariò, lunam terra eſſe minorem. Quod uero Plinius ſux aſſertionis profert argumentum, fieri ſcilicet non poſſe ut totus ſol intercedente luna terris adimatur, ſi maior ſit terra quàm luna, adeo debile exiſtit, ut quicunq; uel aſtronomicas, uel perſpectiuas delibauerit rationes, idem facile poſſit infringere: Neq; enim cum ſol deficit totus lunæ interuentu adimitur terris, ſed pro uarietate terrarū ſitus alicubi deficit totus, alicubi pars unatantummodo, alicubi nec deficit quidē. Quibusdam autē terris deficere totum, quāuis luna ſit minor terra nihil prohibet, cum ratio perſpectiua probet corpora inæqualia, cuiusmodi ſunt ſolis & lunæ, propter inæqualem à terra diſtantiā æqualia apparere. Quo fit, ut cum ſe tantam nobis luna præſentet propter uiciniam, quantus ſol longe à nobis remotior uidetur, mirandum non ſit eum aliquando totū lunæ interuentu in aliquo terræ flexu hominū conſpectibus adimi. Sed hæc ad mathēſim pertinentia omittamus, atq; ad ea ueniamus, ex quorum occaſione diſputatio noſtra ſumpsit initium; de herbis, de fruticibus, rebusq; alijs terreſtribus ad medicinx uſum accommodatis agamus. Videamus nunquid Plinius in hiſce omnibus cum Dioſcoride, Galeo, ac Paulo, cæteriſte præſtantibus medicis, atq; cum ipſa

rerū magistra experientia consentiat: an, ut dici solet, quandoque bonus dormitet Homerus.

PRIMUMQUE ab hijs exordiamur, in quibus uicinitas nominis quemadmodum in cistho & cisso eidem Plinio errandi praeuit occasionem. Illud uero me iuuat, quod ad te scribo, quem noui non magis oratorū ac philosophorum, quam etiam medicorū nostrorū fuisse in libris assidue: hoc enim mihi futurum est ad breuitatem aptius, cum Dioscoridis, Galeni, Pauliue dicta ad probanda quae assero non omnia scribere sit necessarium, quae tu, aut quicumque alius Angelo Politiano eruditione similis, suis quaelibet locis apud eos autores quorū testimonia citauero facillime possit inuenire. Satis enim mihi sit, ne sim prolixus, uerba ipsa si quis legere uoluerit, ubi quarere oporteat, & auctore & uoluminis ordinē aperuisse. Multas herbas ac frutices folijs marrubio similibus scribunt Dioscorides, Galenus, ac Paulus, quas omnes Plinius non prassio, id est, marrubio, sed prasso, id est, porro folia tradit habere similia. Sic Orminon libro XXII dixit semen habere cymino simile, cetera porro: sic balloten, quae alio nomine marrubium nigrū à similitudine foliorū appellat, Plinius lib. XXVII scripsit, alia nuncupatione porrū nigrū à Graecis uocari, ac folijs quae porri maioribus constare.

Orminos.

Stachys.

Leucographis

Sic stachyn porri habere similitudinē, longioribus folijs pluribusque, lib. XXIII notauit. Idem Plinius libro XXVII de leuce, leucoleuce aliarumque herbarū generibus tractans, nominis similitudine ac dictionis figura deceptus, eiusdem leucographida quoque annumerauit, uisusque est proculdubio leucographida herbam putasse, quā tamen Diosco. Galen. & Paulus genus lapidis, quod alio uocabulo moroxus nuncupatur, esse testantur. Et ne quis forte pro Plinio obijciat, herbam etiā esse quae eodem nomine cum lapide censetur, easdem uires proprietatesque leucographidi Plinius ascripsit,

quas

quas in eiusdem nominis lapide Diosco. Galen. ac Paulus pariter retulerūt. Scribit praeterea Plinius de leucographide, qualisnam esset ab autoribus scriptum non reperisse, cum tamen Dioscorides, & quid ea sit, & qualis, suo quinto de simplicibus medicaminibus libro satis notificauerit.

Ob eandem nominis uicinitatem polium pro tripolio, & uicissim tripoliū pro polio Plinius accepit. Nam libro XXI duo polij genera describit, quae admodum & Dioscorides: alterum campestre, alterum syluestre, folijs utrunque cani hominis similibus: At quod miraculū in polio affert, eiusdem folia mane candida, meridie purpurea, sole occidente carulea aspicitur, hoc de tripolij flore à Dioscoride scribitur. Polium uero atque tripoliū non modo locorū diuersitate in quibus utrunque gignitur, sed figura insuper, atque colore, ac proprietatibus etiā inter se plurimū differunt. Polium siquidem utriusque generis partim in capis, partim in montibus nascitur: Tripoliū uero in maritimis tantū locis quae unda maris allidit. Polium habet, ut diximus, folia cani hominis similia: unde & illi apud graecos nomen: tripoliū folijs Isatidis constat, quemadmodum de utroque scribit Dioscorides, & Plinius ipse libro XXVI confirmat. Nam quod apud Pliniū legitur de tripolio, folio satis grosso flore, palmo alto, error est codicis: ita enim legi oportet: Tripoliū in maritimis nascitur saxi, ubi allidit unda, neque in mari, neque in solo, folio isatidis crassiore, palmeo caule, in mucrone diuiso. Haec enim omnia uerba ferē ex uerbo Plinius ex Dioscoride transtulit. Quod uero postea idē Plinius subiungit, hanc herbam eandem uideri quibusdam quae polium, miror ipsum quoque illorū errorem sequi potius atque imitari, quam improbare atque abijcere uoluisse, cum quod de tripolij flore miraculū legitur, polij folijs assignauerit. Sed paruū hoc futurum erat in uita periculū, si non etiā polij uires uicissim tripolio ascripsisset: scribit enim tripolij radicem dari hepaticis in farre

Polium.

Tripolium.

Emendatur locus Plinij.

in farre coctam: quod quidem tripolij remedium apud nul-
lum grauioris autoritatis medicum legitur. Polium autem
non hepatis tantum, sed omnium planè uiscerum uitijis
auxiliari, autor est Galenus in octauo de simplicibus medi-
caminibus libro.

Heraclium. Scribit Dioscorides libro quarto, quoddam papaueris ge-
nus, quod ab aliquibus heraclium appellatur, habere foli-
Radicula nos um tenue simile struthio, id est, herbæ ita uocata. Quia uero
uocamus, auto struthion apud Græcos significat etiam passerem, deceptus
re Hermolao nominis æqui uocatione Plinius hanc similitudinē ad auem
Barbaro. potius retulit quàm ad herbam. Ita enim de heraclio libro
xx scribit: Alterum est in syluestribus heraclium, folijs si-
procul intuearis, speciem passerum representantibus. Sed
qui fidem ex re ipsa habere non possit, aliquanto sanè pro-
babilius existimet, herbam herbæ potius quàm auibus fo-
lium habere persimile.

Empetrum. Empetrum ubi nascatur, & quas habeat uires in trahen-
da bile ac pituita scribit Plinius libro xxvii, eodem quo
Dioscorides modo, alias tamen eidem subiungit faculta-
tes, quod urinam cit, & calculos frangit, quæ à nullo alio
autore de hoc empetro traduntur. Quin contrà Galenus
empetrum, quod etiam prassoides appellatur, solis purga-
tionibus vi libro utile esse testatur. At quos in altero em-
petro quod etiam Sarxiphages dicitur, Plinius legerat effe-
ctus, à græcis autoribus ac præsertim Dioscoride traditos,
huic empetro à Sarxiphage diuerso, quod uim purgatoriã
habet, nominis æqui uocatione deceptus ascripsit.

Betonica. Betonica à Romanis dictam, à Græcis cestrum pingit
Plinius folio Lapatij. Dioscorides autē, cui magis astipulat
sensus, folio Quercus. Alterā uero Betonica quæ alio no-
mine Britanica appellatur, folia Lapatij habere idē Diosco-
rides tradit, ut uerisimile sit Pliniū alterā pinxisse pro altera.

Parthenium

Partheniū scribit Plinius libro XXI apud Celsum uo- *Parthenium.*
cari perdicium & muralium, deinde subiungit easdem par-
thenio, quod muralium appellatur, uires, quas Dioscori-
des alteri parthenio ascribit, quod chamemelon alio nomi-
ne dicitur, quoniam parum folijs & flore ab herba chame-
melo differat. Hanc autem partheniū chamemelo similem
herbam nonnulli ex recentioribus medicis cotulam appel- *Cotula.*
lant. Sed hæc parthenium non uocatur à Celso perditium
atq; muralium, sed altera potius quæ helxine à Græcis, & si-
mul perdicium, ac parthenium quoq; nuncupatur, à Lati-
nis autem parietaria, & muralium dicitur, quia passim in pa-
rietibus seu muris nascatur. Nostro quoque æuo uulgo una
litera dempra pro parietaria paritariam appellant. Hanc ean-
dem herbam, siue muralium, siue parietaria dicatur, connu-
merat Celsus libro suo de medicina tertio, inter ea quæ uim
habent reprimendi simul ac refrigerandi: Quæ sane facul-
tas ei parthenio, quæ perdicium & parietaria appellatur, nō
autem alteri quæ etiam chamemelon dicitur, ab omnibus se-
rè medicinæ autoribus ascribitur. Hæc enim sunt de eadem
Dioscoridis uerba: Habent folia refrigerandi atque astrin-
gendi facultatem. Nec de ea aliter Paulus atq; Galenus tra-
diderunt. Ipse pariter Plinius libro xxii eandem & par-
thenium, & perdicium quoq; nominari confirmat.

Plinium etiam non tantum nominum, sed rerum quoq; *Cyclamini*
ipsarum similitudo aliquando decepit: Nam cyclamini ra- *radix.*
dicem, quæ rapum terræ propter rotunditatem dicitur, ari-
stolochiæ rotundæ, quæ & ipsa à radicis rotunditate nomen
accepit, radicem esse existimasse uidetur. Nam libro xxv,
quo in loco aristolochiã quatuor distinguit generibus, eius
quæ rotunda dicitur radicem scribit à piscatoribus Campa-
niæ uenenum terræ uocari, ac coram se contusam immixta
calce, atq; in mari sparsam, continuo aduolasse pisces in ra-
b cupiditate

cupiditate, statimq; exanimatos fluitalle. Hoc idem, ut à uiris grauissimis accepi, nostro fit xuo ab eisdē piscatoribus, nō aristolochiæ rotundæ, sed cyclamini potius radice, pisces alliciēdi atq; exanimandi causa. Ipse quoq; Plinius eosdē effectus nō aristolochiæ rotundæ, sed cuiusdā cyclamini radici libro xxv tribuit. Aut igitur fatendū est duas esse radices quæ eosdē præstent effectus: quarū tamen alterā esse aristolochiæ rotundæ radicem, neq; ab aliquo autore scriptū repetitur, neq; experientia coprobatū: Aut illud dicendū erit, cyclaminum, qui radicem habet rotundam, quartum esse aristolochiæ genus, quo nihil dici posset rerum naturæ repugnātius. Siquidem inde apud Græcos aristolochiæ nomen, ut Dioscorides ac Plinius ipse testatur, quoniam sit optima prægantibus: Radix uero cyclamini adeo est aduersa prægnantibus, ut si eam mulier grauida transcenderit, abortum faciat, ueluti Dioscorides pluresq; alij medici insignes retulerunt, ac Plinius ipse quoq; confirmat.

*Aristolochia
unde.*

Heliotropium

Quamuis plures sint herbæ quæ circumaguntur cum sole, Dioscorides tamen duo facit heliotropij genera: alterum folijs ocymi, flore albo subrufo recuruo, ut scorpionis cauda possit uideri: unde & illi scorpiuri apud Græcos nomen: Alterum non absimile folijs iuxta paludes nascens, Plinius uero libro xxii cum & ipse duo genera heliotropij describat, in eisdem comprehendere uidetur illam Intibi speciē quæ a medicis græco nomine cichorium appellatur: Ita enim eodem libro de heliotropio scribit: Heliotropij miraculum saepe diximus, cū sole se circūagentis etiā nubilo die, tantus sideris amor est: nocte ueluti desiderio cōtrahit caruleum florem. Genera eius duo, triccoū, & heliostrophū: hoc altius, quamq; utrunq; semipedalem altitudinē non excedat. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi pingui solo, cultoque maxime: triccoū ubiq; Si decoquatur

tur inuenio in cibus placere. Quidnam aliud erit heliotropij genus, cuius flos caruleus exultat, & non nisi pingui cultoque solo nascatur, quodq; si decoquatur in cibus placeat, præter eam quam diximus Intibi speciē: Hanc tamen Dioscorides cum de seride tractaret, ueluti unā eiusdem seridis speciē notificandam duxit, ac proprietates longe ab heliotropij uiribus diuersas assignauit. Quare mirandū est, quo pacto Plinius hoc loco, ubi Intibū designare uidetur, eisdē tamen uires potestatesq; subscribat, quas in utroq; heliotropij genere tradidit Dioscorides. Auget etiā illud magis admirationem, quod idē Plinius Intiborū remedia, ac præsertim illius quod cichoriū à Græcis dicit, cuius flos caruleus cū sole cūuertit, priore in libro, scilicet xxi, suo loco notauerat, plurimū ab hijs quæ de utroq; heliotropio tradunt differētia.

Simili errore Plinius pentaphyllon atq; herbam fraga ferentem pro eadem accepit, ac pentaphylli notas simul ac uires eidem herbæ præter pentaphylli nomen censuit ascribendas, sic enim libro xxv de pentaphyllo retulit: Pentaphyllum nulli ignotū est, cum fraga quoq; gignendo commendetur. Existimarē tamen in re tam nota esse codicis potius quam Plinij errorem, ac pro pentaphyllo trifoliū legi oportere: quoniā ea herbæ quæ fraga gignendo cōmendatur, & quæ nulli ignota est, non quinis sed trinīs constat folijs: nisi postea Plinius alia nomina græca subiungeret, atque alia afferret indicia, quæ non sunt alterius herbæ quam pentaphylli propria.

Pentaphyllon

Adarchen Plinius inter species harundinū libro xvi cōnumerat, ubi ita scribit: Est & in Italia nascens adarcha nomine, palustris ex cortice tantū sub ipsa coma, utilissima dentibus. Adarchem uero Dioscorides, Galenus & Paulus nō harundinis speciē, sed potius saluginē quandā in exiccatis paludibus harundinibus adhaerentem esse scripserunt.

Adarches.

b 2 Plinius

Lemniaterra.

Plinius libro XXXV inter ceteros colores natiuos Lemniam quoque rubricam connumerat, cui inter alia rubricæ genera palma à ueteribus dabatur. Hanc præterea multum ab antiquis celebratâ cum insula in qua nascitur refert, nec nisi sigillatâ uenundari solitam, unde & sphragidos illi ro-
men fuerit apud Græcos. Hac præterea miniû subliniri adul-
terariq; remq; in medicina præclaram esse testatur: Omnes enim huic Lemniæ rubricæ facultates subscribit, quas præsci medici in terra sigillata tradiderunt. Videtur itaq; Plinius Lemniam rubricam & Lemniam sphragida, siue terram sigilla-
tam eandem esse existimasse. At Galenus tum aliorum rerum quæ sunt in medicinæ usu, tum huius præsertim terræ sigillatæ diligentissimus inuestigator, ut qui, quemadmodû de se scribit, longis itineribus ad Lemnum insulam nauiga-
uerit, ob nullam aliam causam, nisi ut Lemniam sphragida, & quomodo nasceretur, & qualisnam esset, oculis ipsis con-
templaretur: aliud esse rubricam Lemniam, aliud Lemniam sphragida, in suo de theriaca ad Pisonem libro apertissime ostendit. Ita enim in eodem libro de Lemniâ sphragide, siue terra sigillata scribit: Præstat autem eam non ap-
pellare rubricam, sed terram: est enim quædam rubrica quæ in in-
sula Lemno nascitur, qua ad alios utimur effectus, diuersos ab hijs ad quos terra sigillata adhibet. In nono autem sui de simplicibus medicaminibus libro idem Galenus terram Lemniâ tribus distinguit generibus. Primum est eius quæ sacra dicebatur, quam neminẽ præterq; Dianæ sacerdotẽ attectare fas erat, cui etiam eiusdem dex signatura imprimebatur, atq; ob id Lemniû sigillum uocabatur. Secundû eius quæ uere rubrica, qua fabri lignarij utebantur. Tertiu illius quæ uires habet abstergentes: atq; ob id erat in usu fullonû præcipua. Si itaq; in re quam adeo curioso inuestigauit Galenus, eidem magis q; Plinio credere oportet, non recte Plinius quæ de terra sigil-

Lemnium si-
gillum.

ra sigillata à ueteribus medicis tradita fuerant, cadẽ Lemniæ quoque rubricæ, quæ inter colores ponitur, ac nõ fuit tantæ ce-
lebritatis, ut non nisi sigillata uederetur, neq; eosdem habet quos Lemniû sigillum in medicina usus, censuit ascriber da. Et hæc quidem omnia probant Pliniû ea quæ omnino inui-
cem distant aliquando rei, sapius uero nominis similitudi-
ne deceptum eadem esse existimasse.

De cisso uero ac cistho quanquã non per uolumen, sed per priuatam epistolã, ut qui nolim mihi cum homine mihi amicitissimo, quem colo & obseruo, publicas esse de studijs contetiones, tuis quas mihi pro Plinio obsecristi rationibus respondere statueram. Hæc tamen locus exigat, ut pluribus etiã argumentis quàm in dicitatis feceram, ostendam Pliniû alterum ab altera neciuisse distinguere. Plinius libro XVII describens omnia hederarum genera, prima in marem ac foeminam diuidit, ac utriusque florem similem ait rosæ syl-
uestri, colore floris in mare ad purpurã accedente: Ex quo illud intelligi uoluit, foeminae florem magis albescere. Hæc autem maris ac foeminae differentia, florisq; in figura similitudo, in colore diuersitas, neq; à Theophrasto, neq; à Dioscoride, neq; ab alio grauioris autoritatis uiro in hedera, sed in cistho planè describitur. Verisimile igitur est Pliniû nomi-
nis uicinitate deceptum, eo in loco quæ de duobus cisthi generibus traduntur hederis tribuisse. Idem Plinius libro XII, ubi de Iadano tractans, quo pacto ab hircorum barbibus de-
pectatur insinuat, ita scripsit: Sed hederae flore deroso passibus matutinis cum est rotulæta Cyprus: deinde nebula sole discussa in puluerem madentibus uillis adhærere, atque ita Iadanum depecti. Potest ne Lucidius ostendi Plinium pro cistho cisson, id est, hedera accepisse: nam quis unquã re-
tulit præter Pliniû, qui cisson, id est, hedera pro cistho posuit, pingue illud quod à Iada herba, quæ etiã cisthos dicitur,
b 3 Iadanum

ladanū nuncupatur, barbīs hircorū hederā uel hederæ florē depascentiū adhærescere: hoc enim de cistho siue lada, quod & ladanī nomen indicat ab eadē herba deriuatū, non autē de cisso, siue hederā Dioscorides, Galenus, Paulus, et quicunq; de ladanī genitura scripserūt, uno consensu retulerūt. Quin
 „ Plinius ipse eodem in loco ita scribit: Sunt qui in Cypro her
 „ bam ex qua id fiat ladam appellant: etenim illi ladanum uo
 „ cant. Ac postea libro **XXIII**, de eadem herba ac ladano nō
 „ aliter scripsit, quā supra cōmemorati uiri, hæc enim sunt
 „ eius uerba: Ledon appellatur herba ex qua ladanum fit in
 „ Cypro, caprarum barbīs adhærescens. Est igitur cisthos uel
 „ lada siue ledon, non autem cissos, id est hederā, cuius florē
 „ depasto ladanum hircorū barbīs adhærescit. Quod Plinius
 „ ipse hoc in loco, libro scilicet **XXIII**, planē cōfirmat, quā
 „ uis libro **XII** uisus sit dubitasse, utrum esset hederā uel lada
 „ ex qua in Cypro ladanū fieret: Cuius dubitationis originē
 „ inde emanasse crediderim, quod aliquando ex cistho, ali
 „ quando ex lada, quoniam utroq; nomine eadem herba in
 „ dicatur, ladanum colligi apud diuersos autores legisset. Ipse
 „ tamen modus, quem Plinius insinuat, quo pacto ladanum
 „ hircorum barbīs adhærescat, facile ostendit fruticem uel her
 „ bam, cui pingue illud insideat humile esse ac per terram se
 „ spargentē, non quēadmodū hederā per arbores se ab humo
 „ attollentem, eum ita scribat: Deinde nebula sole discussa in
 „ puluerem madentibus uillis adhærescere: Neq; enim barbæ
 „ hircorum hederam depascentium, quæ ut nonnullis placet
 „ ideo hederā dicitur quia edita petat, nebula in puluere sole
 „ discussa maderent, nisi non cissum siue hederam, sed chame
 „ cissum potius, hoc est, hederam humi repentem depascan
 „ tur. At qui quo pacto hoc etiā in Cypro Insula fieri possit,
 „ in qua, si Theophrasto grauissimo auctori credimus, nec he
 „ de: a quidē nascatur, siquidem Cypros Insula sit ad Asiam
 „ pertinens,

pertinens, ut omnes Cosmographi cōsentiunt, nec Plinius ipse dissentit, qui etiam frustra ab Arpalo hederam in Asia fatam affirmat. Vtrum uero suis temporibus in eodem cœli tractu proueniret non asserere ausus, id tantū scripsit: hederā iam dicitur in Asia nasci. Vnde luce clarius apparet, Pliniū in eundem errorem incidisse, in quem lapsus est Auicenna, cum in suo de simplicibus medicaminibus libro, herbam ex qua fit ladanū hederæ speciem significauit. In codē **XXIII** libro, Plinius cum post factam de hederis mentionem, de duobus quoq; cisthi generibus scribit, ea uerba subiungit: sub hijs maxime nascitur hypocisthis. Ex quibus uidet in
 „ nuere sub hijs quidem cisthi generibus maxime nasci hypo
 „ cisthidem, sub hederis autem nasci etiam aliquando licet nō
 „ adeo frequenter: neq; enim eo in loco, aut alibi Plinius de
 „ alijs cisthi generibus aliquid dixerat, ut id maxime ad eorū
 „ potius, quā ad hederarum comparisonem posset referri.

Possum ergo sic colligere: hederā apud Plinium diuidi
 „ tur in marem ac foeminam, utriusq; flos similis rose syluestri
 „ describitur eodem auctore, in Insula Cypro hederæ florē de
 „ roso ladanum hircorū barbīs adhærescit, sub hederis quoq;
 „ hypocisthidem nasci aliquando significatur. Hæc autem
 „ omnia à nullo auctore excepto Plinio de hederis scribuntur,
 „ aut sensu ipso siue experientia cōprobantur, sed de duobus
 „ cisthi generibus planē traduntur, atq; usu ipso ita esse cogno
 „ scuntur. Hæc igitur euidentissima sunt argumenta Plinium
 „ eodē cum cæteris errore deuiasse, qui cisthon à cisso, hoc est,
 „ ab hederā nesciuere scernere. Atq; hijs quidem, ut ego a bi
 „ tror rationibus motus est auctor libri, qui Cornucopia inseri
 „ bit, uir, ut apparet, in herbarū inuestigatione nō indiligens,
 „ neq; omnino earū imperitus, ut de hederis tractans, scribat
 „ cisthon à quibuscūq; inter hederarū genera cōnumerati: hoc
 „ enim in Plinio est ita manifestū, ut de eo nulla dubitatio ha
 „ beri

beri possit. Sed quoniam in proeibio dicitur, si caecus caecum ducat, ambo in foueam cadunt, existimauit idem uir alioquin graecarum doctissimus literarum, cisthon esse arbusculam quandam a lada differentem, atque ab illa cisthum, ab hac ladanum, id est, pingue, quod utriusque plantae folijs insideat appellari, cum tamen Dioscorides, Galenus, & Paulus eandem esse testentur cisthon & ladam siue ledon, a qua id genus odoris quod ladanum dicitur nomen accepit.

Neque uero in eo tantum Plinius errasse uidetur, quoniam ut supra ostendimus, res omnino diuersas pro eisdem accepit, sed ob id etiam quod easdem ob nomen uarietatem putauit esse diuersas. Quanquam & eas quae eodem nomine nuncupantur uarijs in locis tam uarie descripserit, ut quauis eadem essent, ipsum tamen differentes existimasse iure quispian possit arbitrari. Glasti similis herbae plantagini succo scribit Plinius libro XXII infici uestes, idque ei herbae nomen esse apud Gallos. Nostro quoque uero paucis mutatis literis quadum appellatur: At constat hanc eandem herbam a Graecis isatidem uocari. Nam Dioscorides scribit, isatidis succo uti infectores lanarum, eandemque herbam habere folium plantagini simile, atque a Romanis glutam uel glastum nuncupari. At Plinius libro XX isatidem tertium genus facit lactucae sponte nascentis, quarto simili lapatio syluestri dicit uti infectores lanarum. Quod etiam ipsum a Graecis isatidem dici idem Plinius eo in loco facile indicat, quoniam eosdem effectus quarto generi tribuit, quos Dioscorides isatidi assignat. Cum igitur Plinius nullam eodem in loco admonitionem adiecerit, eandem esse hanc isatidem a Graecis uocatam, quam libro XXII a Gallis glaston appellari docuerat, uidetur profecto ignorasse quam herbam Graeci isatidis nuncupatione significarent: Alioqui sicuti easdem uires in quarto genere lactucae sponte nascentis scripserat, quas

in isatide

in isatide Dioscorides, ita eidem folia plantagini, sicuti in glasto fecerat, designasset.

Quid quod etiam, nisi mada sit codicis, quae a Graecis dicitur isatis, radice a Latinis uocari, ac folijs oleae constare scribitur eiusdem Plinij libro XIX, ac postmodum eandem radiculam non isatim, sed struthion potius ab iisdem Graecis appellari, eiusdemque ramos tingetibus praeparari, libro XXIII insinuat. Quae nam igitur haec erit nomen ac rerum ipsarum confusio? si eadem herba aliquando glasti, aliquando radiculae, aliquando isatis, aliquando struthij nomine in Plinio legatur? & nunc oleae, nunc plantagini, nunc uero lapatii folio describatur? Non ab re itaque uenerandus antistes Petrus Barotius episcopus Patavinus, quemadmodum in omnium bonarum artium disciplina eminentissimus, ita in hac quoque medicinae parte neque ipsis medicis inferior, herbarum notitiam nostris temporibus penes impossibilem arbitratur: quoniam prisca earum nomina sunt nobis ignota. In nulla uero tam manifesta indicia ab antiquis tradita habemus, quin totidem ex aduerso in contrariam possint auferre sententiam, siue haec aut tradendi, aut discendi herbarum scientiam difficultas inde habeat originem, quod uarijs anni temporibus herbae faciem cum aetate commutent, siue quod earum colores atque figuras non tam facile sit homini describere, quam naturam pingere atque formare. Hinc illa autorum in eisdem notificandis dissensio, hinc illa nomen ambiguitas, ut ferè maior pars medicorum nesciat quid struthij, quod Arabes condisi appellant, quid eupatorij, quid centaureae maioris, quid alsines, quid oximiris uocabulis antiqui autores significare uoluerint: Qui uero sese seire opinantur, illi etiam in maiori errore uertentur. Nam cum seculum nostrum ab Hippocrate, Dioscoride. Galeno, atque omni uetere medicina ad garrulas quasdam,

Struthion.

Petrus Barotius.

Herbarum cognitio difficillima.

c dam,

dam atq; sophisticas disputationes declinauerit, multa nos latet, quæ si ueterum libros ita legendos censeremus, sicuti Calculatores, Jacobos, Conciliatores, Plusquamcommentatores, reliquosq; huiusmodi autores, in quibus plurimum ostentationis, minimum utilitatis, non ignoraremus. Neq; enim impendio arduum esset, si non omnia, saltem earum pleraq; cognoscere, quæ adeo familiaria sunt, ut non modo ad medicinam, sed ad alios quoque usus aliquando adhibeantur, quemadmodum de oximirsine atque aretio sumus indicaturi: Nam cum hæc, atque alia similia nomina plurimum sint ab illis, quibus hodie in iisdem rebus significandis utimur differentia, hinc plerumque accidit ut cum eadem in ueterum libris lectantur, aut medicamina peregrina, aut à communi usu remotissima esse putentur, cum tamen nemo sit qui illa in horto suo non habeat, ac non eisdem frequentissime utatur, non sine omni tamen periculo, cum quis eis aliter utitur quam prisca medicinarum autores statuerunt. Siquidem quid ipsi de huiusmodi rebus senserint coniectare non possumus, quarum nomina apud eosdem usitata ignorentur: tum uero maxime, ut diximus, aberratur, cum quis ipsa se nosse existimat quid aliquo nomine ab antiquis indicetur, quod tamen sub alia ab eisdem nuncupatione comprehenditur, quemadmodum in eupatorio, centaurea maiore, argemonio, ac plerisque alijs plantis contingit, pro quibus diuersa ab hijs, quas eisdem uocabulis antiqui designarunt, quotidie à nostræ ætatis medicis recipiuntur. Quibus tamen non adeo Plinius quam Arabes autores, qui & ipsi alius aliter de eadem re tradiderunt, errandi occasionem præstiterunt.

Eupatorium. Auicenna scribit eupatorium habere folia canabis, florē nenufaris. Mesue idem eupatorium folijs centaureæ minoris, floribus subcitrinis, longitudinis pauca constare. Serapio

pio folijs pentaphyli aut canabis, florem autem non explicat. Fortunatum esse oporteat qui diuinare uoluerit, quisnam horum ueriora retulerit: ac quod medicus ille precabatur, qui medicinam sorti commiserat, dii sua cuique remedia quibus illa extraherentur secundarent, itidem à nobis orandum, ut bona fortuna in uerum incidamus autorem. Bene tamen se res habet, quod eade qua paulo ante loquebamur isatis non est sicuti eupatorium in medicina frequens: neque enim de ea minus quam apud Plinium legitur uaria à nostris traduntur, qui Arabes autores sequuntur, quibusq; maxima ætate nostra fides adhibetur in exponendis uocabulis, medicamina quæ in libris ueterum medicorum leguntur significantibus. Hanc à Græcis isatidem herbam appellatam Arabes Nil atque Nilegi appellant: Licet hoc & Simon Genuensis, & autor Pandectarum, & Conciliator in expositionibus Dioscoridis ignorasse uideantur. Nam Simon isatidem nunc sine h aspiratione, nunc cum h aspiratione scribit, & aliquando osatim, aliquando isatidem uocat. Siquidem in litera I refert Dioscoridis de isatide uerba, neque ut in alijs, quorum certiore habet scientiam admonet, isatidem eandem esse quæ Nil siue Nilegi ab Auicenna atque Serapione appellatur: quin Nil herbam Arabicè dictam, nescime Græce, uon autem isatidem uocari asseuerat. Atqui facile erat aduertere, quod ea quæ de isatide satiuæ & syluestri à Dioscoride scribuntur, eadem ferè omnia de Nil siue Nilegi à Serapione atq; Auicenna traduntur. Quamq; & hijs ambo autores hanc herbam ipsam, quæ à Græcis isatis diceretur, non satis nouisse uideantur, alioquin non ita uarij atq; ancipites in eadem referenda fuissent. Serapio quidem nigel suam, quam pro isatide posuit, quamuis ex sententia Dioscoridis eandem describat, assert tamen & aliorum autorum

sententias, quorum aliqui Nileg habere florem coriandri dixerunt, aliqui folio phascolorum constare: Quas quidem opiniones facile improbare potuisset, si herbam ipsam non tam ex aliorum scriptis, quam ex seipso cognitam atque per spectam habuisset.

*Serapio gr 4
num indicum.*

Idem Serapio plantam quæ Habnil, id est granum indicum gignit, scribit esse similem plantæ leblb, id est inuoluolo siue uolubili, ut uocabulis utar apud medicos nostros uisitatis, ac ramis præterea folijsque uiridibus, flore in cuiusque folij radice purpureo constare, pluraque alia eiusdem plantæ addit indicia: quæ planè ostendunt eam esse omnino ab isatide differentem. Hinc ortus est Simonis error, qui de Nil in litera N ita scripsit: Nil arabice est indicum, quo panni tinguntur, & est succus plantæ similis uolubili, semen eius inter laxatiua ponitur. In quibus uerbis si Simon illud indicum innuat, de quo Dioscorides, Galenus & Paulus tradiderunt, multiplex est mendacium: Neque enim indicum est herbæ succus, uerum, ut scribit Dioscorides libro

Indicum.

v, & Plinius quoque idem retulit libro xxxv, indicum est duorum generum: Alterum, quod fit arundinum indicarum spumæ adhærescente limo: alterum est purpuræ spuma in purpurarijs officinis cortinis innatante. Si uero ita indicum accipiat, ut nos uulgo uocare consueuimus succum quendam herbæ, quæ à Græcis isatis, à nostris quadum, ut antea docuimus uocatur, quod indicum dixerit herbæ succum non sanè à uero dissentit: At quod ea herba ex qua is succus exprimitur, qui indicum appellatur, sit inuoluolo similis, tam est in propatulo falsum, ut improbatione non egeat. Idem

*Theodorum
istū nupcr cru
tū à nobis pau
lo post publico
donabimus.*

Simon in litera H refert ex sententia THEODORI Prisciani, isatim esse rubeam tinctorum. Postmodum in litera O dicit osatim, ut Macer scribit, esse gratam tinctoribus herbam. Quæ dicta tam uaria non pauuam fidem faciunt, ignorasse

ignorasse Simonem quid apud Græcos isatis, & quid apud Arabes Nil significaret. Quanquam in hoc postremo Simonis sit ignoscendum: Nam & Arabes ipsi de eadem Nil sibi non constant, quemadmodum ex scriptis Serapionis probauimus. Auicenna quoque quauis uires potius ac proprietates plantarum enarrare, quam earum effigies indicare studuerit, cum tamen ipse quoque de eadem isatide tribus in locis sub Nil uocabulo scribat, merito suspicionem affert, se etiam titubasse, atque ancipitem fuisse, quidnam esset isatis: Nam in litera N eadem de Nil scribit quæ de isatide Dioscorides: quoniam eodem modo diuidit in satiuam atque syluestre, atque easdem ferè uires ac proprietates herbæ Nil tribuit, quas isatidi Dioscorides. Sed rursus idem Auicenna in litera G ita scribit: Quasi in eum est folium Nil. Et quædam alia subinfert, quæ in litera N de eodem folio declarauerat. Vnum tantummodo addit, quod capillos inficit: Non tamen in hijs neque à seipso, neque à Dioscoride multum Auicenna dissentit, ob id tantum reprehendendus, quod frustra de eadem re in diuersis literis scribat. At in eadem litera G plurimum à Dioscoride, ac ueritate ipsa uidetur discrepare: de grano enim Nil ita scribit: Granum Nil est cartamum indum. Deinde multas proprietates subinfert, quæ nihil ad isatidem pertinent, pro qua Nil siue nigel idem Auicenna in N litera retulerat. Mesue quoque hunc errorem animaduertens, ubi de cartamo scribit, dicit quosdam falso putasse cartamum esse granum Nil. Nec minor est apud autorem Pandectarum in eisdem rebus nominibusque colluuiio: Nam & ipse falso scripsit, quod arabice nigel dicitur, ne sine à Græcis appellari, à Latinis autem indicum. Et quamuis herbæ Nil, siue indico, omnes facultates subscripisset, quas Dioscorides atque Galenus, & Paulus isatidi tribuunt, idem tamen alio in loco, uidelicet in li-

- tera B, scribit ofatidem, uel potius isfatidem, ex borith graece, arabice autem agisdo, latine saponariam, uel herbam fullonum, omnibus hisce nominibus eandem herbam nuncupari. Ex quibus uerbis uidetur innuere, isfatim, quam ipse uitiose ofatim appellat, esse radicula illam, cuius adeo succu in purgandis lanis Plinius libro XIX extollit, nisi q postmodum proprietates subscribit, quae non sunt radicae seu herbae fullonum, sed isfatidis potius, id est herbae tinctorum propriae. Quantum uero huic auctori Pandectaru credere debeamus, uno eiusdem uiri ignorantiae argumento recitato patebit. Docet Dioscorides, ex folijs chameleae cu duabus partibus absinthij addito melle uel aqua fieri catapotia, id est pillulas. Hic autem bonus uir, quicumq fuerit qui libros omnia mendacia continentes composuit, nesciens catapotia apud antiquos significare eas, quas nos uulgo pillulas appellamus, dixit docere Dioscoridem fieri trociscos admixto absinthio duplici mensura & una parte chameleae & cataputiae, quasi apud Dioscoridem hoc uerbum catapotia non pillulas, sed plantam potius, quae uulgo cataputia dicitur, significaret. Sed ne, dum alioru potius quam Plinij errata persequimur, usq ad fastidium uolumen excrescat, ad propositi nostri institutum reuertamur.
- Echios.** Echios alteru genus describit Plinius eodem quo Dioscorides modo, lanugine spinosa, & capitulis uiperis similibus. Hanc eandem refert Dioscorides libro IIII ab alijs quibus alcibiū uocari. Plinius tamen libro XXVII quasi de alia re uerba facies quam de echii, quam libro XXVI contra serpentes bibi ex uino & aceto docuerat, ita scribit: Alcibiū qualis esset herba apud auctores non reperi, sed radicem eius ac folia trita ad serpentis morsus imponi & bibi iubent. Sic Dioscorides libro IIII echios radicem ac folia e uino potari iubet contra eosdem serpentes. Esse uero eandem
- Saponaria.**
- Pandectarum auctor in doctus.**
- Catapotia.**
- Cataputia.**
- Alcibiū.**

dem alcibion & echin, illud non tenue est argumentu, quod neq Dioscorides, neq Paulus de alcibio scorsum scripserunt, sed de echii tantummodo, quam alio uocabulo alcibiū siue alcibiadion dici pariter retulerunt. Nicander etiam in Theriacis suis, id est, in eo libro, in quo remedia scribit contra animalia uenenata, eandem herbam alcibiū & echin utroq nomine nuncupat: atq eiusdem libri expositor, alcibiū quidem ab inuentore, uel ut Demetrius inquit, ab Alcibio quodam, qui primus ex eadem herba remedium sensit, echin autem quoniam contra uiperarum ictus utiliter bibitur, scribit appellatam. Sed quonia de theriacis facta est mentio, non possum me temperare, quin hoc in loco medicorum nostrorum errorem patefaciam, qui nobile illud antidotum quod theriaca uocatur, non ἀπὸ τῆς οὐρίης, id est feris, contra quoru uenena exhibetur, aut quae in eiusdem compositione miscentur, non sunt autem alia quam uiperæ, sed a quodam serpente, qui proprio nomine tirus nuncupetur, quemq omnino huic antidoto addere oporteat, nomen traxisse opinantur. Eundem autem serpentem ex Aegypto usq petunt: & qui fidem facere uolunt se omnia diligentissime conquisuisse quae ad theriacis compositione sunt necessaria, una cu alijs quae eidem mixtura adiunguntur, publice uisendu exponunt: sed neq serpentem illum norunt, quem huius antidoti inuentores theriacae addi iusserunt, neq pleraq alia, quae in eadem compositione iunguntur. Neq enim tiri nomen in libris Arabum aliud significat, quam eam serpentis speciem, quam Graeci echidnam, nos uiperam appellamus: uidetur siquidem Arabes quod nomen est generis apud Graecos tribuisse speciei: Nam uipera theriu, id est feræ species est. Arabes autem uiperam pro therio thiron, corrupto uocabulo, nominant. Et qui a Galeno & Paulo trocisci siue pastilli theriaci nuncupatur, quonia in ipsis theria, id est uiperæ,

Theriaca

Tirus uiperæ est.

uiperæ, quæ è genere ferarū sunt cōmiscētur, ab Auicēna in descriptione theriacis Andromachi trocisci tiri appellatur. Nihil uero aliud in libris Arabū significare tiron quā uiperā uel eo potissimū argumento probatur, quod quacūq; Serapio de tiri carne cōscripsit, & quonā modo pro usu medicinæ paretur, & quosnam præstet effectus, hæc omnia à Dioscoride, Galeno ac Paulo de uipera serpente scribuntur: quorum etiā autorum, Dioscoridis præsertim atque Galeni, idem Serapio in huius serpentis usu affert testimonia. Atqui neq; tirus, neq; aliud pro tiro serpentis nomen præter echidnam, id est uiperam, usquā in Galeno aut Dioscoride legitur. Constantinus autē, qui medicinam in Arabum libris edidit, signa morsus tiri, atq; ad eundem remedia non alia quā Dioscorides in echidna, id est uipera retulit. Scribit Plinius libro 1x, pilo carentium duo tantū animal generare delphinum & uiperam: hoc idem de tiro legitur in libris Aristotelis de animalibus ex arabica in linguam latinam translatis. Pudet me opinionem tam uanā quæ seipsam refellit, pluribus argumentis improbare. Neq; satis mirari possum, multos ætate nostra medicos celeberrimos hæc uaria in diuersis linguis interpretamenta parum diligenter intuentes, cum aliquando tirum, aliquando uiperam in medicorum libris lectitarent, non nominum tantum, sed animalium quoq; diuersitatem esse existimantes, alios credidisse trociscos è uipera, alios è tiro, tirumq; esse peregrinum serpentem, quem ad theriacis compositionē ex Syria usque quærere oporteret. Utinam tiri, id est uiperæ, quæ uulgo à quibusdam marassi, à quibusdam scorzones appellantur, in Italia non nascerentur. Neq; enim dolendum esset nos eo carere serpente, quo etsi aliquando ad hominum salutem uti possimus, sapius tamen est suo ueneno noxius quā remedio salutaris. Huius tamen erroris præcipuus

cipuus, ut mihi uidetur, autor fuit Auicenna, qui cum uarias theriacis compositiones scribat, eosdem trociscos qui in eadem theriaca miscentur, aliquando trociscos è uiperis, aliquando trociscos tiri nominat. Atqui idem trocisci, in quibus uiperæ ponuntur, non alia ratione trocisci theriaci à Græcis appellantur, nisi quoniam theria, id est uiperæ, quæ ex ferorum animalium genere sunt, eisdem trociscis adiunguntur. Durat tamen hæc, ut dixi, persuasio apud nostros, tirum serpentem alium esse à uiperis, qui quoniam apud Aegyptios tantūmodo reperiatur, nō aliunde quā ex Memphi optimam ad nos theriacam apportari arbitrantur. Gentilis etiā maximæ æuo nostro autoritatis medicus, in expositionibus suis in quintum Auicennæ librum, uiperas, ex quibus docet Auicēna fieri trociscos, existimat non esse id serpentis genus, de quo Nicander, ut Galenus etiā testatur, elegantissimo carmine græco in hanc sententiam scribit, quam nos ut potuimus in latinam uertimus linguam:

Vipera scæua caput lætali dente mariti

Mordicus abscindit, sed nata è semine proles

Viscera dilaniat matris, lucemq; requirit:

Sic patris interitum sub primo ulciscitur ortu.

Hæc autē sunt Gentilis loco quem diximus uerba: Ut apparet uipera sumitur pro communibus serpentibus, non pro illis quæ caput masculi in specie sua præscindunt quando coit cum ea, unde filij facientes matris uindictā eas scindunt. Sed quod hoc ipsum serpentis genus, de quo scribit Nicander, ac non cōmunes serpentes, ut opinatur Gentilis, in theriaca miscere oporteat, docet Galenus in suo de theriaca ad Pisonem libro, in quo de uipera, quæ ponitur in theriaca, ita ex Nicandri sententia refert: Hoc autem animal quod uipera dicitur, habet præ omnibus alijs caput ad

d perniciem

perniciem idoneum: Ferunt enim ipsam ore aperto semen
 maris excipere, quo deinde suscepto eiusdem caput abscin-
 dit, talis est uiperarum exitialis complexus. Demum ex se-
 mine geniti catuli quodam naturæ instinctu uterum matris
 abrodunt, atque erumpunt in lucem mortem patris uindicta-
 cantes. Hæc uero etsi non scribantur ab Auicenna de uis-
 peris, multa tamen alia de eisdem exponit, quæ etiam Ga-
 lenus in eo quem diximus de theriaca ad Pisonem libro de
 echidnis, id est uiperis refert. Nam ea quæ notat Auicen-
 na inter marem ac foeminam ex numero dentium differen-
 tia, in eodem libro scribitur à Galeno inter echin & echid-
 nam, id est, inter uiperam marem ac foeminam, adeo ut nul-
 la dubitatio relinquatur Auicennæ, non communes quos-
 dam, sed proprii generis serpentes, quemadmodum & Ga-
 lenus in compositione theriaces misceri uoluisse: Licet eos-
 dem serpentes aliquando tiros, aliquando uiperas nominas
 plurimis errandi dederit occasionem. Sed & alij non pauci
 præter hunc de tiro & uipera in Auicenna, atque eius expo-
 sitore Gentile leguntur errores in eiusdem theriaces descri-
 ptione. Nam cum idem Auicenna primam Andromachi
 compositionem maxime probet, adeo ut nihil ei aut adden-
 dum, aut subtrahendum, aut omnino immutandum existi-
 met, eandem tamen in multis à uera Andromachi descriptio-
 ne differentem, quinto sui uoluminis libro notauit: bis enim
 in eadem centauream repetit, & pentaphylon prætermittit,
 quod tamen ab Andromacho inferitur. Centauream uero
 pro pentaphylo esse ab Auicenna scriptam facile est animad-
 uertere. Paulus enim, quem maxime secutus fuisse uidetur
 Auicenna, cum Andromachi compositionem recitat, in qua-
 dam eiusdem particula ita scribit: Smyrnes, croci, zinz-
 beris, rupontici, pentaphyli, calamenti, prasi, petrose-
 lini, stichados, & reliqua. Eundem ordinem imitans Auicen-
 na ita

Auicenna er-
 ror de centau-
 rea & penta-
 phylo.

na ita notauit; myrrha, croci, zinziberis, reubarbari, centau-
 rea, calamenti montani, prasi, petroselini, stichados. Qui lu-
 cidius possit ostendi, centauream pro pentaphylo posuimus:
 cum præsertim eandem centauream in eadem theriaces de-
 scriptione ponat Auicenna, atque in hac totius compositio-
 nis particula omnia quadrent in Paulo & Auicenna, præ-
 ter centauream, pro qua pentaphylon in Paulo atque Andro-
 macho legitur. Quod etiam animaduertit Gentilis, qui cum
 uideret centauream bis in Auicennæ descriptione positam,
 & prætermissum pentaphylon, non temere centauream pro
 pentaphylo scriptam iudicauit. Quod uero pro ruponti-
 co Auicenna reubarbarum scribit, eadem qua Androma-
 chus Paulusque mensura, non est admodum admiratione di-
 gnum. Quam enim radicem Græci ruponticum uocant, eam
 dem Arabes reubarbarum. Est uero longe diuersa ab ea, *Ruponticum.*
 quam nos uulgo reuponticum appellamus, quæ non ut *Rcuponticum.*
 prior in hijs quæ supra pontum regionibus nascitur, unde *Reubarbarum.*
 etiam nomen sortita uidetur: Sed & in Italia, & in pluri-
 bus alijs prouenit locis. Hanc tamen nostri temporis me-
 dici pro reubarbaro, id est, ea radice quæ à Græcis rupon-
 ticum appellatur, geminato pondere ad eosdem adhibent
 usus. Quod si interrogentur, ubi apud Dioscoridem
 aut Galenum, aut etiam Serapionem, atque Auicen-
 nam de hac eadem radice, quæ est tantum calore reubar-
 baro similis, figura uero atque natura, ac solo in quo na-
 scitur plurimum differens, aliquid legerint, tam respon-
 dere quid scierint, quam de re ab omnibus penè ætate no-
 stra ignorata, quam tamen nos aliquando sumus indica-
 turi: Hic enim non omnia docere, sed plures tantum-
 modo errores aperire, atque homines admonere statui-
 mus, ne tam temere atque inconsulte eis medicamini-
 bus utantur: Quorum cum nullam ex probatissimis au-
 toribus

toribus habeant scientiam, neque ueram etiam atque securam tenere possint experientiam: Miror tamen Gentilem nihil de hac uarietate nominum in Andromacho atque Auicenna dubitasse, cum tamen idem Gentilis in hijs ipsis Andromachi atque Auicennae descriptionibus comparandis tam diligens haberi uoluerit, ut notandum censuerit macedonicum ab Andromacho in theriaces descriptione positum ab Auicenna autem praetermissum. Visus est enim existimasse Gentilis id quod plures, ne dicam omnes, etiam a uo nostro medici opinantur, petroselinon esse id herbae genus, quod passim nascitur in hortis, ac uulgo etiam petroselinon nuncupatur: sic etiam macedonicum eam apij speciem, quam aliqui uulgo macerones appellant, putasse idem Gentilis apparet. Qua in re facile ostendit uulgarem se potius quam dam habuisse herbarum notitiam, quam eam quam Dioscorides atque Galenus, ac reliqui ueteres medicinae autores suis in libris posteris reliquerunt. Est enim petroselinon, ut III libro scribit Dioscorides, semen simile ammi, quod non ubique prouenit, sed in Macedonia in montium gignitur praecipitius: unde & a loco, & a patria in qua nascitur, petroselinon Macedonicum dicitur. Galenus quoque de hoc eodem in suo de theriaca ad Pamphilianum libro ita scribit: Omnes igitur affirmarunt irim esse optimam, quae in Illyria nascitur, petroselinon autem macedonicum, asphaltum uero iudaicum. Nihil igitur Auicenna ex rebus quae in theriaces compositione miscetur hac quidem ratione praetermisit, quoniam petroselino macedonicum non adiecit, sed patriam tantum in qua nasceretur omisit. Illud uero difficilioris est in Auicenna excusationis, quomodo sagapenos non in sua descriptione tacuerit, quod tamen cum alijs ab Andromacho iungitur. Atqui ipse Auicenna cum uariarum mensuras medicaminum in diuersis descriptionibus insi-

Petroselinon.

Macedonicum.

*Petroselinon
macedonicum.*

Sagapenos.

nuat, eandem uarietatem non minus in sagapeno, siue ut ipse scribit serapino, quam in castoreo accidisse confirmat. Neque dici potest sub appellatione Bezaard serapinum intelligi. Nam paulo inferius Auicenna eo nomine galbanum significari demonstrat, quod tamen galbanum in secunda theriaces descriptione connumeratur ab eodem Auicenna inter sex medicamina, quibus secunda descriptio superabundat a prima, adeo omnia in Auicenna sunt dubitationis plena. Nam & in prima descriptione bdelium subalbidum ab Auicenna ponitur, de quo nulla fit neque ab Andromacho, neque a Galeno aut Paulo, Andromachi compositione referentibus, mentio. At si ordinem Pauli, quem Auicenna imitari uidetur, diligenter attendimus, pro galbano bdelium subalbidum, pro sagapeno bezaard ab Auicenna scriptum reperitur. Paulus siquidem in una eiusdem compositionis particula ita scribit: Seminibus dauci galbani, sagapeni, asphalti, opoponacis, castorei, centaureae, clematidis ana. 3. ii. Apud Auicennam autem ita legitur: Dauci, bdelij subalbidi ana. aureos iiii. Bezaard, asphalti, opoponacis, centaureae minoris, aristolochiae rotundae omnium aureos i. Facile est intueri in hac theriaces portione, pro galbano, quod in Paulo semen dauci statim subsequitur, positum esse ab Auicenna bdelium subalbidum: quod ut diximus, Andromachus, Galenus & Paulus omnino praetermittunt. Pro sagapeno autem in eodem ordine scribi ab Auicenna bezaard, pro aristolochia autem clematide aristolochiam rotundam: & castoreum, quod ab Andromacho in theriaces compositione ponitur, ab Auicenna in eiusdem antidoti descriptione praetermittitur: aut si postea subiungitur, cum eiusdem pondus uariarum in diuersis descriptionibus admonet, qui tueri poterimus Auicennam, ne in numero medicaminum, ex quibus tota theriaces mixtura conficitur, errasse uideatur. Erunt enim

Galbanum.

Bdelium.

enim castoreo adiecto sexaginta quinque, non autem sexaginta quatuor, quem numerum Auicenna in prima descriptione notauit. De quo etiam numero scrupulus non latuit Gentilem, adeo ut in Auicennae descriptione superfluere existimet feminis siseleos, cum statim antea siseleos scribatur, quod idem esse Gentilis arbitratur. Aut si Pauli contextum inspicimus, quem ut supra diximus, in describenda Andromachi theriaca sequitur Auicenna, pro thlaspeos uocabulo uidetur in Auicenna scriptum esse siseleos. Nam in Paulo ita ea particula legitur: Storacis, feminis apij, siseleos, thlaspeos, ameos, chamedreos, chamepitheos, hipocistidos. In Auicenna autem haec eadem particula ita se habet: Storacis liquidæ, feminis apij, siseleos, feminis siseleos, ameos, chamedreos, succi hipoquistidos. In hac medicaminum connumeratione non differt Auicenna a Paulo, nisi quod pro nomine thlaspeos, ut diximus, scribitur in Auicenna siseleos. Hanc autem eandem thlaspin Auicenna in descriptione antidoti, quod mithridatum appellatur, nominat alsais, & exponit quod est nasturtium babilonicum. Nam si quis eiusdem antidoti in Auicenna descriptionem Pauli descriptioni comparet, non dubitabit pro thlaspi alsais ab Auicenna cum reliquis medicaminibus idem antidotum componentibus connumerari.

Neque uero mirandum est de hac thlaspeos in siseleos aut alsais apud Auicennam transuersione, ne dicam peruersione, nam & trocisci hedichroi, qui in eadem theriaces compositione iunguntur, corrupto uocabulo trocisci aldaracaron ab Auicenna appellantur, ab Aliabate autem & Nicolao, ut testatur etiam Gentilis, trocisci diacoralis, deprauato itidem hediochroi uocabulo in diacoralis. Neque sanè de uerborum momentis cura esset habenda hijs quibus tantarum rerum inuestigatio proponitur, nisi ex nominum ignorantia

rantiam maximus sæpe in rebus ipsis error accideret: Nam Nicolaus quæ diximus, cui summa atque præcipua ætate nostra in describendis medicaminum compositionibus fides adhibetur, hac forsitan uocabuli deprauatione deceptus, pro darisifaan, quod in eorundem trociscorum descriptione legitur apud Arabes, ac pro ascalato, quod idem est apud Græcos quod apud Arabes, darisifaan ponit coralos: Sed longe alia res est a coralis, id quod græce aspalathus, arabice darisifaan dicitur. Nam ut primo libro scribit Dioscorides, aspalathus est planta quæ in Syria & Rhodo nascitur, qua unguentarij ad spicienda unguenta utuntur, uiresque habet excalescendi, ac parumper astringendi: probatur maxime grauis subrubens, aut in purpurâ uergens detracto cortice, densa, gustu amara, & reliqua. Nonnulli tamen falso putarunt aspalathon esse malum punicum syluestre, atque eius radice pro aspalatho utendum censuerunt: cuius sententiæ etiam Serapio fuisse uidetur, ut titulus indicat eius partis, in qua de darisifaan scribit. Aliqui radicem spinæ Indæ, ut Auicenna refert, qui etiam pro eodem ponit semen aliembut, id est, semen xilocaractæ. Aliqui, ut scribit Gentilis, existimant esse spinam albam, aliqui cinamomum, tanta est autorum in hac planta dissensio, ut neque quid ea sit, neque quid eius loco accipi oporteat ex illorum scriptis satis constet: Nam & Galenus ac Paulus, quibus in hac parte magis quam Auicennæ crediderim, pro aspalatho non semen xilocaractæ, sed lygi, id eius arboris, quam uulgo Agnum castum appellamus, recipi in suis Antibalomenis asseruerunt. In eorundem trociscorum edicroi, siue aldaracaron descriptione pro amaraco scribitur in Auicenna emeruche, & ipse idem Auicenna exponit, quod est alacoen alba, ignotum scilicet per ignotius, ut dici solet. Hanc enim Alacoen albam aliqui Camomillam albam, aliqui

Darisifaan
Aspalathus.

Ligus arbor
Agnus castus.

Amaracus
Alacoen alba.

aliqui matricariam, aliqui cotulam, ut Gentilis testatur, esse arbitretur. Quicquid uero sit alacoen alba certum est amaracum, pro qua emeruche legitur in Auicenna, nihil eorū significare quod de alacoē alba à diuersis autoribus exponitur. Est enim amaracus herba odorata, quæ alio nomine sampsyscus appellatur, aut eidē sampsyco simillima. Nam & Dioscorides libro tertio sampsycom à Cissicenis ac Siculis alio nomine amaracum dici testatur, & idem plures alij, in quorum etiam numero est Plinius, confirmant. Apud eundem Auicennam in prima theriacis descriptione legitur scæa montanæ, exponitur autem à Gentile quod sit sticados uel absinthium: sed sticados hoc in loco significare non potest: nam id sub propria appellatione ponitur supra: neque etiam absinthium, quoniam de absinthio in Andromachi theriaca à nullo fit mentio. In prima etiam quæ scribit Auicenna eiusdem theriacis compositione legitur scordion, in secunda autem pro eadem scordio scribitur allium syluestre. Hinc error uulgatissimus emanauit, ut quoniam scorodon significat apud Græcos allium, pro scordio allium syluestre non in theriaca solum, sed in pluribus alijs compositionibus accipiant. Sed aliud est scorodon agrion, id est, allium syluestre, aliud scordion herba, quæ, ut scribit libro III Dioscorides, folijs trifaginis constat, estq; præcipui contra uenena ac serpentum ictus remedij. Vnde non ab re & theriacæ, & plerisq; alijs antidotis admiscetur: De hac eadē herba Galenus in suo de theriaca ad Pamphilianum, & de antidotis libro in hanc scribit sententiam: Scordion optimum affertur ex Creta, quanquam neq; improbandum in alijs gentibus reperitur: Scriptum uero de eo à grauissimis medicinarum autoribus, quod cum corpora eorum, qui in prælio ceciderant, diu insepulta iacere contigisset, quæcunque fors tulit ut supra scordium iacerent, multo minus quam reliqua

scordion.

reliqua sensisse putredinem, atque eas præsertim ex toto corpore partes, quas ipsius herba tactus defendit: Vnde creditum est eandem contra animalium uenena, ac pestifera medicamenta, quæ uim habent putrefaciendi, auxiliari. Hanc pariter herbam idem Galenus libro de simplicibus medicaminibus nono, inter cæteras quæ putrefactionibus aduersantur, præcipue commendari testatur. Quod si, ut scribit Galenus in suo de theriaca ad Pamphilianum libro, unius medicaminis adulterati uitium potest totam theriacis compositionem corrumpere, qui nos sperare possimus eandem mixturam optime confici, ubi maxima pars simplicium medicaminum, quæ in ipsa iunguntur ignoretur: nisi forte arbitramur Arabes aut Aegyptios nunc esse quam unquam fuerit Auicenna doctiores, apud quos constat omne philosophiæ ac medicinarum studium iam pridem sui, ut fertur, Mahometi præcepto aboluisse. Illud potius minus mirari oportet, cum neq; apud nos, nec apud illos huius antidoti certa habeatur scientia, theriacam nostris temporibus non eos præstare effectus, quos de eadem ueteres medici pollicentur. Sed ne scribendi prolixitas tædiū legentibus pariat, ad id unde digressi sumus, hoc est ad Plinium ipsum reuertamur.

Centunculum scribit Plinius libro XXIII uocari ab Italica herbam rostratis folijs ad similitudinem capitis penularum iacentem in aruis, eandem autem à Græcis clematidem appellari: eius præterea egregium effectum ad sistendam aluum in uino austero testatur. At Dioscorides libro III non clematidem à Græcis nuncupatam, sed gnaphalium potius scribit à Romanis centunculum dici: atque eundem ferè in gnaphalio refert effectum, quem in centunculo Plinius: nam eius folia in uino austero pota dysentericis prodesse confirmat, quod idem Plinius libro XXVII de gnaphalio scribens pariter asserit. Dioscorides præterea, qui

Mahometus
aboluit studia
suorum.

Centunculum.

e omnes

omnes clematidis species diligenter atq; accurate conscripsit, nullam tamen hoc nomine à Græcis insinuat uocitari, qualem designat Plinius rostratis folijs ad similitudinē capitū penularum in aruis iacentem.

Idem Plinius eodem libro **XXIIII**, atque eodem in loco ubi centunculum nominat, laginem quoque inter clematidas connumerat, quam libro **XXII** lasinem nominauit. De lasine siquidem libro **XXII** ita scribit: Salutaris est phtisimpatientibus. At libro **XXIIII** de lagine ita: Phtisicos iuuat cum melle. Item de lasine: Mulieribus lactis ubertatem facit. De lagine similiter: Lactis ubertatem facit. De lasine quoq;: Infantium capiti illita nutrit capillum, tenacioremq; eius cutē facit. De lagine pariter: Et infantibus illita capillum alit. Vtrancq; uero & lasinē & laginem in cibis placere, & uenerem stimulare testatur.

Quorum uicinitas nominum & pares propemodum effectus, argumēto esse possint, uel lasinen, uel laginen in utroque libro esse legendum, atq; eandem plantam pro diuersis bis frustra à Plinio repetitam. Eandem præterea laginē scribit Plinius ab aliquibus echiten uocari, & tenue scamoniū, quod dictum me suspicari facit, ne laginem & echiten pro elxine & eusine, codicis forsitan errore, scribatur. Neque enim agnoscitur planta, quæ uerius tenue scamonium dici possit, quam ea quam Græci alijs uocabulis & elxinen, & eusinen, & cissampelon etiā appellant: habent hæc omnes scamonijs notas: Libro siquidē quarto scribit Dioscorides, elxinen habere folia hederæ similia. At eiusdem hederæ folijs & elxines pariter scamoniū libro eodem ab eodem Dioscoride scribitur. Elxine quoq; florem fert candidum, calathi figura, & plurimo lacte manat, & aluū ciet sicuti scamonium. Hanc eandē elxinen Plinius, nisi fallor, libro **XXI**

Conuoluulus; conuoluolum appellat, ob id quod, ut etiā de elxine scribit

bit Dioscorides, omnibus in quas inciderit plantis circinuoletur. Eiusdem florem scribit Plinius esse rudimentum naturæ lilia facere condiscens, in quo flore plurimi decipiuntur literatores, qui Simonis Genuensis autoritate freti, existimant eundem florem esse ligustrū, de quo Virgilius: *Ligustrum*

Alba ligustra cadunt:

Cum tamen ligustrum sit arbuscula, quæ quidem flores albos profert, sed plurimum à conuoluoli flore differentes. Eadem arbuscula hodie quoq; in aliquibus Italix locis ab incolis lagustrū pro ligustro corrupto nomine dicitur. Audio etiā à plerisq; caprifolium appellari, quoniam eius folio capræ præcipue uescantur. Non longe huic dissimilis in Asia nascitur, quæ à Græcis cypros, ab Arabibus alcana uocatur. Minus uero mirandum sit, Plinium hominem quantum negocijs ciuilibus deditum, tantum ab omni medicinæ exercitatione remotū, in hac fruticum ac herbarum contemplatione aliquando cespitalle, quando & Auicenna ipse, quem si uere eum, quem illi omnium ferè ætatis nostræ medicorum tribuit consensus, in medicina principatū mereatur, non solum scriptis, sed rerum quoq; experimentis atq; operibus uere medicū fuisse oportuerit, tam in eisde rebus ad usum medicinæ necessarijs uideretur fuisse implicitus atq; perplexus, ut hæc ipsam elxinem siue cissampelon, quæ latine conuoluolū dici potest, & alsinen, quæ scribit Dioscorides auriculā muris à Romanis nuncupari, & aliā quæ Græci proprius myosotida, id est, auriculā muris appellat, & anagaliden, quatuor scilicet herbas & natura & figura plurimū differētes, sub unius auriculæ muris appellatione confunderet. Quod si quis pro Auicēna obijciat, potuisse eū & alsinen, & eā quæ pprie auriculā muris dicitur, & anagaliden, has tres omnes herbas auriculæ muris nomine nuncupare, quoniam quæque omnes folijs musculorū auribus similibus constat: hoc

e 2 tamen

tamen de conuoluolo, cuius folia sunt hederæ folijs similia nequaquam dici poterit. Cur enim postmodum Auicenna seorsim de anagalide sub proprio nomine tractauit, cuius antea proprietates in auricula muris assignauerat. Cur etiam eiusdem proprietatibus alias cōmiscendas duxit, quæ sunt eius herbe, quæ proprie muris auricula uocatur, non autem anagalidis peculiæ. Sed ne uideamur Auicennam per calumniã falsò reprehendere, eiusdẽ Auicennæ uerba ex secundo ipsius de simplicibus medicaminibus libro in medium afferemus. Auricula muris, inquit, est herba, cuius uirtus secundum Galenũ propinqua est uirtuti herbe quæ uirtum abstergitur. Hic Auicenna alsinem sine dubio inuenit, quam Dioscorides atq; Galenus testantur habere similes uires elxinæ, id est parietariæ, siue herbe qua uasa uitrea absterguntur. Deinde subiungit Auicenna: Et hoc nomen absolutum est duabus herbis, quarum una est quæ nominat Galenus, & odoratur ex ea odor maluæ, & non habet duritiem. Hæc quidem Auicennæ dicta uera sunt de eadem alsine, cuius mentionem facit Galenus libro vi, quanquam nihil de tali odore retulerit. Quod uero demũ addit Auicenna, quod altera quam nominauit Dioscorides, sit similis uolubili, nisi quia minora habet folia, omnino falsum est; hoc enim Dioscorides scribit de elxine, quæ & cissampelos dicitur, quod habeat folia hederæ similia, minora tamen. Auicenna si quidem ab effectu hederam uolubilem nonnunquam appellat, sicuti eadem ratione hæc ipsa planta, quæ apud Græcos elxine & cissampelos dicitur, latine conuoluolum appellatur. Sed quænam conuoluolo cum alsine, siue auricula muris in folijs, aut flore, potestatiue societas? quam uis tenuis quædam in nomine tantũ apud Græcos similitudo reperiarur: Nam auricula muris alsine, conuoluolum autem ab eisdem Græcis elxine uocatur.

Auricula muris.

Anagalis.

Alsine.

Cissampelos.

Conuoluolum

tur: quæ sane uicinitas nominis decepit Auicennam, qui postmodum serpentes auibus, & tigribus urfos geminare uideatur, hoc est, res omnino differentes in una designare, cum conuoluoli effigiem atq; anagalidis pariter pingit: ita enim post uerba paulo ante scripta subiungit: Et est herba expansa super superficiem terræ, paruos habens stipes, domestica, bona, sine odore, & non habet saporem fortem, azulinos habens flores, cuius semen semini coriandri assimilatur. Hæc omnia Auicennæ uerba indicant alterum genus anagalidis, quod florem profert cœruleum, & scemina dicitur, licuti etiã effectus anagalidis proprii ab Auicenna subiuncti manifestissime ostendunt. Quos ut antea scripsimus cum seorsim de utroq; anagalidis genere sub proprio nomine tractat ipse Auicenna subscribit: addit tamen & aliam quæ non est anagalidis, ex sententia cuiusdam Musaiich, facultatem: scilicet quod iuuamentum eius est iuuamentum absinthij. Hoc autem non de anagalide, sed ea herba quæ proprie myosotis, id est auricula muris à Græcis appellatur, differt ab alsine & utraque specie anagalidis. Legitur apud Paulum, qui eam ad occidendos adhibent uermes. Ex quibus omnibus colligitur uerum id esse quod diximus, Auicennam maiori errore quàm Plinium, qui res easdem tanquam diuersas exposuit, herbarum natura, ac figura differentium proprietates ac uires in uno, ut dicitur, capitulo miscuisse.

Sed non est nunc nobis cum Auicenna sed cum Plinio negocium, quare ad ipsum reuertamur. Hic libro xxv de arctio, quauis echion errore codicis, ut arbitror, legatur, ita scribit: Arction quidam personatiam uocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem: huius radicem decoctam ex aceto dant potui. De eadem personatia non multos infra uersus Plinius ita scribit: Personatia quæ

Auicenna serpentes auibus geminat.

Myosotis.

Arction Personatia.

mo ignoat. Licet autem & hic pro personatâ persolata uiti-
tiose scribatur, tamen quod sequitur probat personatiam
esse legendum, ita enim subiungit: Græci uero arction uo-
cant, folia habet maiora etiam cucurbitis, & hirsutiora, ni-
grioraq; & crassiora, radicem albam & grandem, hæc ex
uino bibitur denariorum duorum pondere. Videtur profe-
cto Plinius duo arctij genera putauisse, quorum utrunque
personatâ diceretur, alterumq; biberetur contra serpentes
ex aceto, alterum ex uino. Attamen & Dioscorides & Ga-
lenus, ac Paulus de uno tantummodo arctio prospite, id
est, personatâ scripserunt. Esse uero idem arction, siue ean-
dem personatiam, quam primo & secundo loco describit Pli-
nius, eiusdem Plinij uerba apertissime ostendunt: nam de
prima ita scribit: Quidam arction personatiam uocant,
cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferent. Hic
autem procul dubio Plinius innuit illâ quæ à nostris tum
bardana, tum lappa maior appellatur: Quam ideo uereres
personatiam dixerunt, quoniam hac propter amplitudinẽ
foliorum ad personatos faciendos utebantur. Hanc uero
eandẽ eadem ratione Dioscorides, Galenus ac Paulus pro-
sopiten, id est personatiam nuncuparunt, ac folijs cucurbi-
tæ, nigrioribus tamen atq; hirsutioribus, cõstare tradiderunt.
Plinius libro xv Chamædaphnẽ ita describit: Est &
chamædaphne syluestris frutex, & alexandrina, quã aliqui
idæam, aliqui hypoglotton, alij daphnen, alij carpophylon,
alij hypelaten uocant. Ramos spargit à radice dodrantaes
topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, mol-
liore ac candidiore, maiore semine inter folia rubro: pluri-
ma in Ida, & circa Heracleam ponti, nec nisi in montosis.
Eandem chamædaphnẽ postmodum Plinius libro xxiiii
ita describit: Chamædaphne unico ramulo est, cubitali fe-
re folio, tenui, lauri similitudine, & reliqua. Quis non ui-
deat

Eardana.

Chamæ-
daphne.

deat Plinium eidem planta: differentes descriptiones affer-
re: Est enim prior descriptio in daphne alexandrina, nõ au-
tem in chamædaphne libro iiii à Dioscoride tradita. Esse
uero chamædaphnen à daphne alexandrina differentem nõ
solum Dioscorides, sed Galenus pariter & Paulus in suis
de simplicibus medicaminibus libris ostendunt.

Idem Plinius cum myrtam satiuam libro xxiiii descri-
psisset, eiusq; uires ac facultates assignasset, postmodũ sub-
iungit myrti etiam syluestris, quæ à Græcis oxymirsine di-
citur, proprietates: adeo ut putasse uideatur, oxymirsinen
quæ & myrtus agrestis dicitur, à myrto satiuâ, sicuti pleraq;
alia herbarum, fruticum atque arbuscularum genera, sylue-
stris tantummodo atque satiuâ: discrimine differre. Idcirco
de rusco, qui oxymirsine & myrtus agrestis à Græcis nun-
cupatur, tanquam de re ab oxymirsine diuersa, separatis in
locis sæpe commemorat: quanquã non alias in rusco, quàm
in oxymirsine uires subscribat. Eodem tamen libro xxiiii
Plinius adducit Castorem, qui id quod uerum erat existi-
mauit, eandem scilicet esse oxymirsinem apud Græcos,
quæ latine ruscus, uulgo autem etiam à medicis bruscus,
appellatur, ex quo Plinij temporibus, sicut hodie quoq;
fiabant rurscopæ. Sed præter castorem Dioscorides etiam
libro quarto testatur, oxymirsinen, siue myrtum agrestem
à Romanis ruscum nuncupari. Minori tamen, ut uerum
fatear, errore dubitauit Plinius, nunquid oxymirsine esset
ruscus, an alia arbuscula tanquam syluestris à myrto sati-
uâ differens, quam Serapio Arabs affirmauerit oxymir-
sinem esse arborem ferentem fructum, qui apud Arabes
Cubebe uocatur, friuolæ satis rationi subnixus, quod ne-
que Galenus de oxymirsine, siue myrto agresti, neque
Dioscorides de carpelio, id est cubebis, ita enim Arabes
carpelson interpretantur, quicquam in suis de simplici-
bus

Oxymirsine.

Ruscus.

Cubebe.

bus medicaminibus libro tradidissent. Sed longe alia res
Carpesium. est carpesium ab oxymir sine, & qui utrunque nouit fru-
 ctum, cubebas scilicet & baccas rubentes, quas oxymir-
 sine uel ruscus profert cerasijs similes, quantum deceptus
 fuerit sua coniectura Serapio facile iudicabit. Neq; eo tan-
 tum fallitur Serapio, quod oxymir sine fructu, de qua scri-
 psit Dioscorides, putet esse cubebas, sed ob id etiam, quod
 carpesium, de quo Galenus, non autem Dioscorides facit
 mentionem, cubebas esse opinatur. Nam neq; idem est car-
 pesium atque oxymir sine: & licet Arabes, in quoru nume-
 ro etiam est Auicenna, pro carpesio cubebas accipiant, aliud
 tamen significare carpesium apud Græcos quam grana illa
 minuta, quæ Arabes cubebas uocant, indicat Galenus in li-
 bro suo de theriaca ad Pisonem, qui scribit carpesium esse
 festucas quasdam tenues aromaticas similes in gustu phu,
 id est, radicæ odoratæ cuiusdam herbæ, quam nonnulli illa
 esse opinantur, quæ uulgo ualeriana dicitur. Licet non om-
 nia quæ de phu scribit Dioscorides ualerianæ conueniant.
 In Auicenna autem, qui omnia ferè refert de cubebis, quæ
 de carpesio Galenus, alter est etiam error: Nam cum scribat
 Galenus, ut diximus, carpesium similes uires habere phu,
 magis tamen subtili partium constare substantia, hoc non
 de phu, sed de Rubea in Auicenna legitur: Hæc enim sunt
 eiusdem Auicennæ uerba pro carpesio cubebas indicantis:
 „ Cububæ quidem eius uirtus est similis rubæ: ueruntamen
 est subtilior. Aeram à Græcis dici granum illud quod à no-
 stris lolium appellatur scribit Dioscorides libro *II*, ac præ-
 terea hij, qui ab Aristotele in libro de somno & uigilia, atq;
 à Plinio libro *XVIII* de eadē æra scribuntur effectus, quod
 scilicet capitis grauedinē & uertigines faciat manifestissime
 probant. Plinius tamen eodem libro, atque eodem capite
 æram describit & lolium quoq; tanquam ab æra differat se-
 paratim

Acra.

Lolium.

paratim nominat. Nam si idem putauit & lolium & æram,
 mirum quod sicuti in alijs plerisque frugibus atque earum
 uitijs, in quibus nomina latina non deerant, sicuti in frumen-
 to, ordeo & auena Græcis utendum non censuit, non idem
 quoq; in lolio statuerit, tam præsertim apud omnes usitato
 uocabulo. Quanquam similis quoque de auena error in
 eodem libro & capite legitur. Nam cum in principio uitiæ
 frugum exponit, scribit ordeum in auenâ degenerare: Pau-
 lulum uero infra refert idem Plinius, ordeum necari à fe-
 stuca, quæ nominatur ægilops. At si Dioscoridi credimus,
 quæ à Græcis ægilops dicitur, à latinis auena nuncupatur.
 Galenus quoq; in primo sui de alimentis uoluminis libro,
 cum in tritico atque ordeo generatio minus prospere cesserit,
 alterum in æram, alterum in ægilopen frequentius con-
 uerti testatur: quod etiam maximum est argumentum, æram
 idem esse quod lolium, & ægilopen idem quod auena. Quæ
 Plinius gallicam nardum appellat, Dioscorides celticam uo-
 cat, quemadmodum illa apertissime indicant, quæ de nardo
 celtica & gallica ab utroq; autore referuntur. Hanc candam
 nardum celticam scribit Dioscorides libro primo in alpibus
 Liguriæ nasci, atque ab incolis saliuuncam appellari. Plinius
 tamen de nardo gallica & saliuunca locis separatis, tanquam
 rebus differentibus tractat. Saliuuncam nihilominus libro
XXI herbam odoratam esse fatetur, quæ si uestibus inter-
 ponatur gratissima sit: eandem quoq; testatur in alpibus na-
 sci, atque eius in medicina usum tradit, non multum à nar-
 do celtica differentem.
 Idem Plinius libro *XXII* scribit, Sion folijs apij, sed
 latioribus in aqua nasci, aliasq; eidem proprietates uiresq;
 subscribit, quas etiam Dioscorides libro secundo refert. De
 eodem postmodum Plinius libro *XXVIII* de silao ferè ea-
 dem: Silaus nascitur glareosis & perennibus ritus, cubi-
 f talis,

Gallica narda.

Saliunca.

Sion herba.

Silaus.

talis, apij similitudine, coquitur ut olus magna utilitate uer-
 sicæ. Vtraque descriptio sine dubio ei herba conuenit, Apio
 simili in aquis nascenti, quam quidam falso senectiorem
 appellant, aliqui uulgo criffones uocant. Videtur tamen
 Plinius aliud sij, aliud silai nomine indicare uoluisse: aut si
 pro silao sion legendum sit, frustra eandem herbam duobus
 in locis descripsisse.

Cinnabaris.

Quid quod Plinius aliquando uidetur uulgarem sequi
 opinionem, cum libro xxxiiii scribat Cinnabarim, cuius
 color in picturis proprie sanguinem reddit, esse sanguinem
 draconis elisi elephantorum morientium pondere, per
 mixto utriusque animalis sanguine, quam quidem cinnaba-
 rim utilem antidotis medicamentisque esse confirmat. Me-
 dicos uero sui temporis, qui pro hac cinnabari utebantur
 minio, quoniam & ipsum cinnabaris uocaretur, iure repre-
 hendit. Nam hac cinnabaris, quæ etiam minium dicitur,
 uenenum est, cum ex ea fiat argentum uiuum, quemadmo-
 dum uicissim ex argento uiuo fit cinnabaris factitia, quam
 nos uulgo cenabrium uocamus. Neque ego sum nescius,
 plerisque etiam medicos ætate nostra in eundem labi errore,
 cum cinnabarim in Receptis, sic enim suas compositiones ap-
 pellant, scriptum inueniunt, ac pro ea nominis similitudine
 decepti, cenabrio utuntur, quod uenenum esse probatur.
 Quemadmodum igitur consulo hanc cinnabarim in usu me-
 dicinæ fugendam, ita non suadeo draconum atque elephan-
 torum saniem ex India petendam. Nam ut fabulosum esse
 putem, cinnabarim illam quæ ad usum picturæ & medici-
 næ adhibetur, ex utriusque animalis sanguine permixto con-
 cinnari, grauissimi testis Dioscoridis me facile mouet auto-
 ritas, qui quinto sui uoluminis libro, in quo de metallicis
 tractat, falso quosdam asserit existimasse, coloris similitudi-
 ne deceptos, cinnabarim sanguinem esse draconis, Durat
 uero

uero adhuc antiquorum in eodem nomine persuasio: nam
 hodie quoque metallicum illud, quod Dioscorides atque Gale-
 nus cinnabarim nominant, uulgo sanguis draconis appella-
 tur. Quanquam ferè omnes nostra ætate medici, Serapionis
 atque Auicennæ errorem sequentes, id genus sanguinis dra-
 conis, quod in usu est, succum herbæ cuiusdam arbitratur,
 quæ à Græcis sideritis uocatur: Sed de sideritide quidē her-
 ba, omnibusque eius generibus plenissime scripsit Dioscori-
 des. Ex nulla tamen eiusdem specie talem exprimi succum
 edocuit, quo medici pariter atque pictores ad suum utriusque
 opus uterentur. Hunc tamen duplicem & in pictura & me-
 dicina usum compertum habemus, in eo quod purum san-
 guinem draconis appellant, & de cinnabari eundem Dio-
 scorides Pliniusque testatur, quod me maxime mouit, ut exi-
 stimarem idem esse cinnabarim, de qua Plinius, ac ueteres
 autores Græci scripserunt, & id quod nos uulgo sanguinem
 draconis uocamus. Nam hic quoque sanguini colorem quam
 simillimum reddit, & est rarus inuentu atque difficilis, nec mi-
 nus carus quam legitur fuisse apud antiquos, quando syn-
 cerus atque incorruptus uenundatur. Nam qui passim in
 medicamentariorum officinis uenalis exponitur adulteri-
 nus est, licet cum pro uero in medicinæ usu recipiamus:
 quemadmodum uilem quandam terram, atque uulgarem
 pro lemnia terra, quam, ut supra diximus, ueteres medici le-
 mnium sigillum appellabant. Sed in hac omnium rerum e-
 tiam ad uitam pertinentium incuria, sit sanè ueniarum locus, si al-
 terum pro altero negligenter accipitur, modo in uenenum
 præceptis non feratur ignorantia, ut in cinnabari diximus,
 pro qua sæpe minium factitium recipitur, quod uenenum
 esse docuimus: liceat pro terra lemnia terram nostratam
 gypseo colore recipere, quæ licet nihil habeat cum illa com-
 mune, præter quendam ficti tamen sigilli characterem,
 f. 2 non

Sideritis.

*Sanguis dra-
conis.*

non tamen est hic error cum uitæ perniciæ. Pro argemonio herba, quæ ut scribit libro secundo Dioscorides, habet folium simile papaueri agresti, florem pariter rufum, radicem rotundam plurimo succo croceo manantem: utantur altero frutice, qui etsi plurimum à uero argemonio & effigie & uiribus distet, in multis tamen morbis utilis esse probatur. Pro eupatorio, Eupatoris regis inuento, sumatur herba uulgaris passim in foueis nascens, quæ licet quid sit à pluribus ignoretur, constat tamen non esse uenenum. Pro Spina alba quam Arabes uocant bedaguard, quoniam hæc à medicis ignoratur, utantur spongiola rosæ syluestris, quæ in spinis nascitur: Nam etsi hæc plurimum in medicinæ usu differat à Spina alba, non tamen est hæc permutatio exitialis. Hosce atque alios quanquam & ipsos reprehensione dignos errores, quando quidem interitum manifestum non adferunt, condonemus illis quorum intererat hæc potius, tam ad usum medicinæ necessaria, quam pleraque alia nullius ad uitam momenti diligenter atque subtiliter perscrutari, modo pro sermine rutæ syluestris semen cicutæ, quam nemo ignorat esse uenenum, non admittant. Non sit tanti unus accentus, ut quo cum Armel scribitur apud Arabes cum aspiratione significat cicutam: cum sine aspiratione, rutam syluestrem, aliquando ex tantilla nota hominum uita periclitetur. Ego quidem sapius artifices, qui pillulas ex hermodactylis ac fœtidis conficiunt, huius erroris admonui, nec cesso quotidie admonere, quamuis maior inuererata consuetudini quam mihi fides adhibeatur. Quod si me audiant, neque pillulis è lapide lazuli eum lapidem adiungant, quo passim pictores utuntur. MONTAGNANA quidem medicus sua ætate celeberrimus, huius lapidis usum periculosum existimat, quoniam sapius non natiuus, sed arte, quam alchimicam uocant, fictus uenundatur. Ego uero tam naturalè quam

Armel.

Ruta syluestris.

Lapis lazuli.

quam fictitium cauendum censeo, quoniam non minus est uenenum quam minium, quod uulgo cenabriū uocari indidimus: atque ideo nihil de hoc lapide apud Græcos aut res legitur, quod ad purgandam atram bilem sit efficax, aut quod alios quos de eo scribit Mesue præstet effectus, quos ego uerius de lapide armeno affirmari posse existimauerim. Nam & Mesue ipse, licet lapidem lazuli à lapide armeno distinguat, non tamen uires ac proprietates admodum differentes in utroque conscripsit. Serapio uero cum lapidè lazuli notificat, eiusque potestates exponit, non alia refert quam quæ de lapide armeno à Græcis traditur, neque postea quicquam lapidis armeni alio in loco commemorat: Quod sane non tenue est argumentum, Serapionem eundem putasse lapidem, & qui armenus à solo in quo gignitur, & lazuli à colore cœruleo, quem Arabes lazul appellant, uocatur. Auicenna uero etsi seorsim de azul, id est, lapide lazuli, & de lapide armeno inter alios lapides scribat, quæcumque tamen de lapide lazuli refert, eadè omnia ferè à Græcis autoribus, Dioscoride presertim atque Galeno, de lapide armeno scribuntur: hæc enim sunt Auicennæ de lapide lazuli uerba: Virtus eius est sicuti uirtus eius quo adhæret aurum. Dioscorides de lapide armeno libro quinto ita: Eadè facit quæ chrysocola. Auicenna de azul, siue lapide lazuli sic: Inest ei uirtus eradicatiua, putrefactiua, & absterfio eius cum acuitate, & stipticitate pauca. Galenus & Paulus de armeno lapide eadem ferè: Habet uires abstergentes cum acredine, & pauca quadam astringendi facultate. Auicenna de lapide lazuli pariter: Bonos efficit pilos palpebrarum, & est ultimum, sicut dicitur, propter proprietatè quæ est in ipso: & dicitur quod propterea, quia ipsum euacuat humores malos prohibentes oriri pilos bene. In eadè quoque ferè sententiam Galenus de lapide armeno ita scribit:

Lapis armenus.

bit: Cum igitur tali natura præditus sit, miscetur medicamini-
 bus oculorum, ipsum quoque seorsum terentes, & in pul-
 uerem quodammodo redigentes, utuntur sicco ad augen-
 dos pilos palpebrarum, quando ob humorum acredinem quidam
 ex ipsis decidunt, quidam non augentur, neque nutriun-
 tur. Nam ubi huiusmodi humorum acrimonia fuerit com-
 sumpta, ad naturalem habitum palpebra restituitur. Ex his
 igitur tam similibus, ac penè eisdem tum Auicennæ, tum Dio-
 scoridis atque Galeni de lapide lazuli, & lapide armeno sen-
 tentiis, unicuique uideri potest, Auicennam æque ac Serapio-
 nem in lapide lazuli lapidem armenum designare. Magis
 uero in hoc Serapio quam Auicenna laudandus, quoniam
 cum lapidem armenum sub lapidis lazuli nuncupatione noti-
 ficasset, nihil postea seorsim de lapide armeno tanquam re
 à lapide lazuli differente, id quod Auicenna fecisse proba-
 tur, scribendum censuerit. Quod si pauca quedam in la-
 pide lazuli addit Auicenna, ut quod uirtutem habeat eradi-
 catiuam, & putrefactiuam, quæ de lapide armeno à Græ-
 cis non scribuntur, sed de altero metallo potius, quod ab
 eisdem Græcis cyaneus appellatur, non sanè mirandum est,
 Auicennam ut in plerisque alijs, ita in hoc quoque lapide
 rerum differentium proprietates miscuisse. Vnde illud eue-
 nit, ut sibi parum constare, atque inuicem pugnantia in hoc
 eodem lapide scribere uideatur. Nam si uirtutem habet era-
 dicatiuam, quemadmodum de ipso scribit, quo pacto nutrit
 aut producit capillos ex proprietate quæ est in eo, quos ex
 uirtute eradicatiua debeat extirpare? Quod si etiam sit pu-
 trefactiuus, cum ea quæ putrefaciendi uim habent, à medicis
 doctissimis, ac Galeno præsertim, inter uenena computen-
 tur, quaratione pillularum ex eodem sine uitæ periculo suman-
 tur? Hoc enim est id, quod ex lapidis lazuli usu non paruū
 imminere periculum significauit. Eundem esse censeo illi,
 quem

quæ Dioscorides atque Galenus sub cyanei appellatione no-
 tificant, quæque idem Dioscorides libro v uim destruedi ac
 putrefaciendi habere testat. Atque ideo nullus ex Græcis au-
 toribus sicuti lapidem armenum, ita cyaneum quoque purgan-
 da atque bilis gratia docuit in pillulis deuorari. Neque melius
 tet quædam esse, quæ per se sumpta sint exitialia uenena, alijs
 tamen admixta salutaria reddant. Sed dicat aliquis: quisnam
 usus aut ratio hoc in lapide lazuli deprehenderit? nisi forte
 in eadem re Arabibus autoribus fidem adhibere uelimus,
 quos uerisimile est lapidem lazuli à lapide armeno nesciuisse
 distinguere, cum unius uires ac proprietates in altero notent.
 Huius siquid erroris non est omnino neque ipse Serapio ex-
 pers. Nam licet de lapide lazuli tantummodo scribat, quo no-
 mine lapidem armenum uoluit intelligi: Quoniam uerba Gale-
 ni, quæ Serapio in lapide lazuli refert, sunt ab eodem Galeno
 in lapide armeno conscripta. In fine tamen subiungit ex cu-
 iusdam Alchanzi sententia, lapidem lazuli habere uirtutem
 adustiuam & putrefactiuam, atque ideo auferre uerrucas.
 Hæc autem, ut diximus, non est lapidis armeni, sed alterius
 potius medicaminis, quod à Græcis cyaneum, à Latinis cœ-
 ruleum appellatur, potestas. Neque uero mirandum est Auic-
 ennæ in lapide armeno, qui etiam à nostræ ætatis medicis
 ignoratur, hæsitasse quid esset, qui incircuta herba adeo uul-
 garis tam anceps fuerit ac dubius, ut eam aliquando folijs cu-
 cumeris, aliquando mandragoræ, iuxta diuersorum autorum
 opiniones constare tradiderit, & nunc eandem succaram,
 nunc alphas, & nonnunquam hyosciamum nigrum appellet. Nam
 in suo de simplicibus medicaminibus libro ii sub succaræ
 appellatione cicutam describit: eosdem siquid succaræ tribuit
 effectus, quos cicutæ Dioscorides. In quarto autem libro
 ubi de uenenis agit, cicutam non succaram, sed alphaphars
 uocat, & existimat ipsam esse napellum, aut uenenum
 quod

quod interficit hominē, & non interficit turdos. Et postea subiungit eandem huius rei causam, quam affert Galenus non in napello & turdis, sed potius in cicuta & sturnis. Hæc enim sunt Galeni uerba tertio de simplicibus medicamentis libro sic: Cicuta hominem quidem interficit ob meatuum latitudinem & caloris abundantiam, ac propter magnam quam habent arteriæ in attrahendo uim pollens adhuc pertingit ad cor. Non exanimat autem sturnos contra riijs ex caulis. In eandem sententiam scribit idem Galenus libro secundo de alimentis, & tertio de complexionibus, de cicuta & sturnis, non autē de napello & turdis, ut in ore est omnium ferè medicorum, qui sola Auicennæ autoritate freti, id constanter affirmant quod nulla habent experientia cōpertum. Quis enim sciat, an turdi sine noxa napello uescantur, cum quid sit napellus ex ipso Auicenna non constet? Signa enim quæ ab Auicenna ponuntur in eo qui hauserit napellum, sunt eadem hijs quæ à Dioscoride & Paulo scribuntur in hijs qui toxicū biberint. Est autē toxicon quoddam ueneni genus, quo sagittæ ab antiquis tingebantur; hinc enim illi apud Græcos nomen, quoniam mistilia, quæ ipsi toxemata appellant, hoc potissimum medicamine inficerentur. Sed hoc idem ueneni genus ipse Auicenna paulo infra nominat corrupto uocabulo, pro toxico tuffon, cuius se neque naturam, neque nomen nosse fatetur. Eosdem tamen in eo ex aliorum sententia tradit effectus, quos etiam Dioscorides ac Paulus in toxico notant, ac quos paulo supra idem Auicenna in napello conscripserat. Quod autem in autore Pandectarum legitur, atq; ab omnibus fere medicis creditur, napellum esse speciem aconiti, id ex Auicennæ sententia affirmari non potest. Aconitum enim duplex est, autore Galeno: aliud quod interficit lupos, atq; idcirco apud Græcos lycoctonos dicitur; aliud quod pantheras exanimat,

Cicuta.

Toxicon.

Napellum.

Aconitum.

exanimat, ac simili ratione ab eisdem Græcis pardalianches appellatur. De hijs autem duobus aconiti generibus Auicenna eundem Galenum secutus, sub nomine strangulatoris adib, id est lupi, & strangulatoris leopardi seorsum à napello tractauit. Quod si Auicenna nō minus noxias quàm etiam salutare herbas incognitas habuisse probatur, quodnam ex eius uiri doctrina aut in euitandis uenenis, aut in capiendis remedijs auxiliij sperare possimus? Atqui omnium artium professores hæc duo suscipere ac polliceri uidentur, bonorum scilicet ac malorum in sua quisque arte scientiā.

Idem Auicenna, ut ad id unde digressi sumus redeamus, eandem cicutā eodem libro scilicet quarto, ubi de uenenis agit, hyoscyamum nigrum nominat. Nam quæcunque signa ab Auicenna scribuntur in eo qui hauserit hyoscyamū nigrum, ac contra idem uenenum remedia, non alia sunt quàm quæ in cicuta Dioscorides ac Paulus pariter notaerunt. Nec minus idem Auicenna in altera herba, quam pro cicuta recipi oportere in pillulis ex hermodactylis insinuauimus, incertus fuisse uidetur quid esset, cum gummi eius inter uenena ponat, atque ea signa pariter atq; remedia in hijs qui idem gummi hauserint scribat, quæ Dioscorides ac Paulus nō in gummi rutæ syluestris siue montanæ, neq; enim usquam legitur aliquam rutæ syluestris speciē habere gummi tale, quod uenenū sit, sed potius in ueneno quoddam quod ixiāsa appellatur, de quo etiam Nicander in thetriacis suis facit mentionem, pariter notauerunt. Auicenna etiam in eodem quarto libro, ubi docet curationem morsus uiperæ, scribit rutam agrestem non esse, ut multi opinantur, harmel, cum tamen & Dioscorides, & Galenus ac Paulus quoddam genus rutæ agrestis moly besāsa, atque harmalum appellari testentur. Quod quoniam, ut iidem tradunt autores, uim habet incidendi & discutiendi lentos ac tenaces

Moly.

ces humores in articulorum doloribus, ad quos pillulæ ex hermodactylis ualent, quoniam magna ex parte talium humorum uitio proueniunt, utilius adhiberi existimauerim quam cicutam, quæ sua frigiditate augere potius eundem morbum possit quam tollere. Galenus siquidem libro de simplicibus medicaminibus primo, semen cicutæ præ omnibus alijs frigidissimum esse testatur. In quinto uero eiusdem uoluminis libro, etsi quædam uehementer frigida probat hebetandi sensus gratia, ubi impatientes crucient dolores, usum tamen cicutæ in totum damnat, ut quæ non solum frigiditate, sed etiã superflua humiditate sit perniciosa.

Sed nescio quo pacto dum alia ex alijs in medicina errata corrigenda se suggerunt à Plinio ad Auicennã nostra se oratio deuoluit, in cuius autoris erroribus explicãdis expatiari si uelim, nullus huic operi terminus futurus erit, cùm omnes eius de medicina libri, ac secundus præsertim, in quo de simplicibus medicaminibus tractat, de quibus hæctenus sermo habitus est, innumeris scateat erroribus. Non ignoro igitur quos transeo, sed breuitatis potius causa prætermitto: Alteri enim hic mihi labor est uolumini destinatus, in quo toto soli Auicennæ tractabuntur errores. Quare hæc in Plinio, tum obiter etiam in reliquis qui de eisdem rebus non recte, ut ego quidem sentio, scripserunt, in præsentiarum notasse sufficiat: quæ ad te Angele, uir doctissime, scribenda, tuoque iudicio grauissimo ac maximo subiicienda existimaui, ut à te perspicacissimæ doctrinæ uiro si probabuntur, gaudeam sanè contra obtreccionis inuidiã, quam non dubito aduersus me plurimum, hoc præsertim uolumine edito, actuo nomini dedicato, exortum iri, tuum mihi non deesse patrocinium. Quod si in hijs etiam quæ ad Plinium attinent longe aliter quam ego senseris, meq; potius in errore quam Plinium fore iudicaueris, non labor mi-

nus

nus & Plinium abs te defendi, & me ab homine mihi amicissimo corrigi atque emendari. Nam cum hic non de uerborum momentis, sed de rebus agatur ex quibus hominũ salus ac uita dependet, impium sanè sit atque inhumanum, sicuti tibi alienos, ita mihi meos uelle errores obnixè atque obstinate contra ueritatem tueri. Ut autem de me loquar: Hæc omnia quæ præsentì uolumini inserui, animo ab omni contentione alieno, atque ad solam ueritatem spectante scripsisse, illud non leue argumentũ esse potuerit, quod quem admodum in Plinium, ita in Serapionem atque Auicennam, pluresq; alios qui circa eandem cum Plinio materiam scribendo de simplicibus medicaminibus fuere uersati, in quibus à Dioscoride, Galeno ac Paulo, atque ab ipsa rerum parente natura dissentire mihi uisi sunt, ut communi hominum saluti consulerem inuehendum pariter duxerim. Vtrum autem recte, an perperam hoc munus pro tempore obierim, tuum erit, atque aliorum qui de similibus rebus iudicare possunt, officium, nõ tam autoritatem scribentium, quam ueritatem ipsam inspiciendo itidem sine ullo animi affectu pronuntiare.

Vale.

g 2

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI
AD HERMOLAVM BARBARVM
PONTIFICEM AQVILEIEN-
SEM EPISTOLA.

Vix dici posset, doctissime Hermolaë (sit enim hæc tui præfatio mihi hoc in loco cōcessa, quoniam ut te lepide ac scite dicere audio plures, iam Hermolaum literatum norunt quàm candidatum) quantum lætitiæ ac uoluptatis acceperim ex eruditissimi operis tui Plinianarū castigatio- num editione: non ob id tantum, quod Plinij de naturali historia libros, qui prius mendosissimi, ac quasi demortui habebantur, adeo ut si Plinius ipse reuiuixisset, itaq; utri pri dem habebantur deprauatos inspexisset, suos esse omnino pernegasset, tuo studio ac diligentia in lucem ressitutos, ac quodammodo renatos fateri liceat: sed quod multiplex in eodem opere fructus ex uarijs tam Græcæ quàm Romanæ linguæ uoluminibus erutus, unâ cum Plinianis castigatio- nibus contineatur. Nemini sanè displiceant tot milia Plinio ab impressoribus siue librarijs uulnera adacta, quæ dum tu sanare studuisti, tam multa digna memoratu tibi scribendi dedere occasionem. Multos certe futuros scio, qui nō tam ueram Plinij lectiōnem, quàm tuam excellentem in eo li- bro doctrinam sunt quæsituri. Quod uero me in eodē præ ceteris summopere delectauit illud ipsum fuit, quod pleriq; mihi futurū esse molestum suspicari potuissent: Plinij quo- que defensionem, in quibusdam locis à me in eo autore no- tatis, obiter fuisse susceptam. Neque enim ego is sum, qui uelim mea scripta sine contradicōne legi: Nam quod in calce libri de Plinij, atque aliorum medicorū erroribus editi scribitur,

scribitur, gauisurum me esse, si quis Plinij patrociniū su- sciperet, meq; potius quàm tantum errasse uirum demon- straret. Id non adeo Angelo Politiano, ad quem idem liber destinabatur, quàm omnibus planè intota Italia eruditis uo- lui insinuatū existimari. Sed quod idem Angelus Poli- tianus, uir alioqui in enarrandis poëtarum, oratorū, ac phi- losophorū libris occupatissimus, hæctenus facere distulit, uel quod Plinij defensionem suis alijs grauioribus studijs postponendam censuerit, siue quod mei libelli confutatio- nem nostræ ueteri amicitia condonadam existimauerit, do- lebā à pluribus alijs uere atq; ingenuè doctis prætermittam, atq; hoc Plinij tutandi munus à quibusdā hominibus usur- pari, qui nihil minus in sua uita tractassent, quàm res illas de quibus mihi erat cum Plinio dissensio, quas ut etiam sci- rent à me ipso per meos discipulos latenter explorabant. Quid enim ipsi agerent, cum neq; medicinæ studijs unquā incubuissent, neq; Græcorum medicorū autoritates, quas ego in meis sententijs confirmandis adhibueram, unquam legissent: Aut si nunc demum legere inciperent, quoniam græcâ literas ignorarēt, nec unū quidem uerbū possent in- telligere nisi ab alijs illa docerent, quæ sub suo nomine erāt impudēter edituri: Et ne nihil de suo interseruisse uideren- tur, iurgijs atque conuicijs pro Plinio contenderent. Cum igitur non parum sanè dolerē litem mihi esse cū uiris nō so- lum imperitis, sed etiam insolentibus & contumeliosis, tan- dem uel casus, uel ratio talem, qualem merebatur Plinius attulit defensorem, te scilicet Hermolaë, qui tantus in omni doctrinarum genere habetur, ut Marcum illum Varronem Latinorum atque Græcorum habitum aliquando doctissi- mum, solus ætate nostra repræsentes. Equidem cum ad me huius à te pro Plinio suscepti patrocinijs fama peruenisset, testes habeo Ferrariæ quàm plurimos, qui me illud dictitan-

tem audierunt: iactum esse maioris machinæ saxum, quæ ab illo mœnia non forent subuersa, nemo speraret fundis posse demoliri. Neq; hæc sanè iactabam tanquã essem de meipso securus, quinimo quàm esset mea in ancipiti fama periculo omnibus prædicabã: Rem mihi esse cum uiro eloquentissimo, philosopho perspicacissimo, multarum rerum quæ alijs essent abstrusæ atq; reconditæ, scientia prædito, ac quod præcipue modo nomini posset officere, iã multos annos, dum Plinianas castigationes, ac Dioscoridis translationem unã parturiret, soli simplicium medicaminũ indagationi uacante, non me tamen propterea cessurum affirmabam, sed ueluti nauis fortĩ compage subnixa, ubi semel anchoram iecerit, quamuis

Eurus Zephyrusq; ruant, creberq; procellis

Africus, & uastos tollant ad sidera fluctus,

contra tamen tot uentorum, atque oblatrantium impetus fluctuum, stabilis atque inconcussa perdurat, statuisse me fortiter stare, ac quanto maior me uis oppugnaret, tanto audentius pro ueritate certare. Tandem cum tuæ in Plinium castigationes ad manus meas peruenissent, tunc demũ intellexi temere me suspicatũ, te mihi fore aduersariũ, qui esses mei libelli propugnator acerrimus. Tu enim Plinij, ut tuis utar uerbis, cauillum, lunam terra maiorem statuentis, non alia quàm ego ratione confutasti: Tu de porro atq; marubio errorẽ in Plinio hallucinante confirmasti: Tu polij atq; tripolij confusionem in eodem autore notasti. De parthenio altera, quam Celsus nominarat diuersam ab ea quam Plinius eandem putarat, idem quod ego sensisti: Dioscoridem saluicam à nardo celtica non existimasse differentẽ, tu unã mecum iudicasti: quamuis plus Plinio contrariũ opinanti credendum censueris. De papauere, heraclio, herbæ struthio simili, ac non passeribus, ut scribit Plinius, quãuis certiore

certiorem sententiã ferre distuleris, mihi tamen ad stipulari uerba Dioscoridis non negasti. Herbam etiam fraga ferentem non esse quinquefoliã, sed potius trifoliã, tu etiã contra Pliniũ pronuntiaisti. Meam de empetro, de betonica, de cyclamino opinionẽ tacendo cõprobasti. Deniq; si quis res ipsas potius quàm sermonis elegantia, qua longe abs te superari confiteor, considerat, illud dicere audeat: Vel Barbarus leonicizat, uel Leonicenus barbarizat: non quod tu à me, aut ego à te aliquid fuerimus mutuati, sed quod ea sit nobis consensus animorum, ut plures qui aderant docti sanè uiri, cum Ferrariæ in palatio Ducis illustrissimi Herculis de simplicibus medicaminibus sermones inuicem haberemus, nõ parũ sint admirati, te cum uix ego ad loquendũ os aperuissem, meos anticipasse cogitatus, meq; itẽ ex uno plerunq; uerbo abs te prolato, quæ deinceps proferre uolebas diuinasse: Quod si in hijs quæ ad Plinium attinent, numero sanè paucis, ac non magni ad uitam momenti contingit dissentire, minus certe mirandum, in ea præsertim materia, de qua nulla incertior atque inconstantior apud medicos habetur scientia. Adde quod tu Plinium, quem in nouam educendo lucem ueluti adoptiuum tibi filium fecisti, animo paterno castigasti, plura illi errata indulgendo, ac leuiter perstringendo, atque omnia ferè librarijs uel impressoribus imputando. Ego qui alienior eram seuerius fortassis quàm decuit egi aduersus hominem, meo quidem iudicio præstantissimum, atque de hominum genere optime meritum, quem tamen quoniam humanum sit labi, decipi & errare, deuiũ à ueritate iter aliquando tenuisse suspicabar: Atque ideo cum de rebus ageretur, in quibus hominum salus ac uita continetur, quoniam in nullo tantum, quantum sit in huiusmodi inscitia periculum, nolui ueritatem in obscuro iacere: Atque idcirco librum

Inscitia me. l. =
con. capitalis.

de Plinij atq; aliorum medicorū erroribus censui publican-
 dum. Neq; uero id tu mihi uitio uertere potes, quod pleriq;
 æmulū cumulatæ inuidiæ gratia mihi criminosis obiece-
 runt, temerarium me hominem atq; impudentem uocitan-
 tes, qui tanto in lingua latina auctori ausus sim contradice-
 re: Est enim abs te, qua nulla magis mihi possit in hac cau-
 sa suffragari, XXXII libro Plinianarum castigationū præ-
 clarissima scripta sententia: Cogitationem aliquam huius
 » modi suppressere, non esse parcere ueteribus, sed inuidere
 » posteris. Erat autem, nisi fallor, ea tua cogitatio, quod Pli-
 » nius non recte imitatus Theophrastum, libro prædicto scri-
 psisset, reperiri in Hispanijs minium, sed durū & arenosum,
 quoniam Theophrastus non de Hispanijs, sed de altera lo-
 quere Hiberia quæ Albanis est iuncta. Quod si tu in hijs
 quæ à quibusdam minutioris forte curæ iudicarentur, nec
 Plinio quidem tuo parcendum censuisti, debui ego, qui ar-
 tem medendi profiteor, in rebus ad salutem hominum atti-
 nentibus, si quando Plinium aduertit dormitantē, uiri alio-
 quin doctissimi, errata tacere? Quanquā tu forte inquis:
 Quis tibi hoc iussit silentium? ego enim non te uetui, quæ
 à Plinio erant non recte scripta notari, quando & ipse quo-
 que non solum librariorum, siue codicis menda castigauī,
 sed plures etiam auctoris hallucinationes aperui: at quæ erāt
 à Plinio uerissime dicta eidem pro erratis ascribi nolui per-
 mittere. Si mihi non sit de moribus apud te tanquam censo-
 rem, sed de doctrina potius penes iudicē pro me ipso dicen-
 dum, difficiliorem aliquanto uideo mihi causam futuram,
 quoniam mihi sit necessarium à te uiro doctissimo, atq; am-
 plissima prædito dignitate dissentire. Quam tamen rem eò
 æquiore animo ferre debes, qui sis in ea inçlyta ciuitate Ve-
 netiarum natus atque educatus, in qua nemo Cæsar, nemo
 perpetuus Dictator, à cuius sententiâ prouocare non liceat.

Ego

Ego quidē sic existimo, quanto aliquis magis opibus atq;
 honoribus præstet, tanto se in literario certamine æquabi-
 liorem præstare oportere, ne quod rationibus sit obtinendū
 id ui extorquere uelle uideat. NICOLAVS V Pon-
 tifex summus, atque idem in suo Pontificatu literarū pa-
 tronus eximius, cuidā theologo ipsi familiari, quē aliquan-
 do ad disputandum de theologia solebat inuitare, hanc sem-
 per largiebatur ueniam, ut ei non tanquam Romano Pon-
 tifici, sed magistro Thomæ de Sarzana, hoc enim illi fue-
 rat antequam ad Pontificium culmen ascenderet nomen,
 sine ulla reuerētia, aut sacrosanctæ potestatis formidine re-
 sponderet. An non tu quoque Pontifex Aquileiensis in
 calce tui operis hortaris omnes literatos, ut libere de tuis scri-
 ptis pronuntient? Quod si tu uel tui quoq; taxandi potesta-
 tem cunctis concessisti, quanto ego æquius ea in meis de-
 fendendis uti potuerim? Quare ut iam eo iure tecum agā,
 quod cum cæteris, tum mihi præcipue, qui abs te sum ante no-
 tatus, permisisti, singula Plinianæ defensionis capita eodem
 ordine, atque iisdem ferè uerbis quibus à te scripta sunt in
 medium adducentur, & nunquid sufficienter Plinium ab
 erroribus uindicerent eruditorum iudicio subijcientur.

DE CISTHO ET HEDERA.

Non uidetur tibi Plinius libro XII iure reprehensus,
 qui cisthon herbam, ex qua fit ladanum hederam nomina-
 uerit, quoniam, ut inquis, Paulus Aeginita cisthon hanc
 etiam cisson, id est hederam nominet, & Dioscorides ean-
 dem cissaron, id est hederulam uocari tradat. Ego quod cū
 ueniam præfatione dicere liceat, doctissime Hermolæ, nus-
 quam reperi apud Paulum aut Dioscoridem, herbā illam
 ex qua cōficitur ladanum, de qua nobis est disputatio præ-
 sens, cisson, id est hederam, uel cissaron, id est hederulam

h

nuncupari,

nuncupari, sed potius cisthum, aut ledon, siue ladona: hæc enim sunt Pauli uerba quarto sui de medicina libri uolumine, in quo agit de simplicibus medicaminibus: *ἀπὸ τοῦ λισσοῦ τοῦ λάδανος ληρομίτη γίνεται*, id est, ladanum ex cistho ladone appellata fit. Sic Galenus medicamentum id quod ladanum appellatur, ex cistho, non autem ex cisso fieri attestatur. Neque Aëtius, hijs ætate aliquanto posterior, non tamen exigua apud Græcos autoritatis medicus, alia usus est in eadē herba quā cisthi appellatione: alterā tamē huic nō longe dissimilē sub qua nascitur hipocistis, nō cissaron, sed cistharum duo isti nobilissimi medici nuncuparunt. Dioscorides uero alterum cisthi genus, sub quo nascitur hipocistis, tam cistharum, quā etiam cissarū à quibusdam scribit nominari: alterum uero ex quo fit ladanum, non cissaron sed ledon tantum à quibusdam inquit uocari: Quo fit ut cissari nomen, quod latine hederulam recte dici posse arbitraris, non ei herbae ex qua ladanum generatur, sed illi potius sub qua nascitur hipocistis, etiam Dioscoride teste conueniat: quæ etiam herba ladanifera, si nomine à cisso uel hederā diuerso diceretur, *λίωσι* potius quā *λισσοῦ* pronuntiaretur, faciendi gratia inter ipsam atque hederam saltem ex accentu differentia. Quare *ἀπὸ τοῦ λισσοῦ* uox diminutiua formata, nō hederulam, sed proprii generis herbā significaret, quod etiam sit de altera, sub qua nascitur hipocistis, statuendum. Quāquam & Plinius ipse cisthum non idem cum hederā nomen, sed uicinum tantum sortitam esse insinuauit. Vicinum autem nomen uel *κίσσος* fuerit, uel *κίσσος*, à quo per diminutionem *κίσσαρον*, sicuti *ἀπὸ τοῦ κισσοῦ κίσσαρον*. Neque uero hanc ipsam plantā, ut etiam tibi concesserim facta *ἀπὸ τοῦ λισσοῦ* diminutione à Græcis cissariū nuncupari, puto à Latinis recte hederulam posse nominari, quoniam non sequitur, ut si *κίσσος* uel *κισσαρίον* multa significent apud Græcos, plantam

tam scilicet sub qua nascitur hipocistis, & hederam uel hederulam, si qua inter hederæ species alijs minor existit, qualis est ea quæ à Theophrasto elice, non autem cissarum nominatur, idcirco & hederā, uel hederula totidem habeat apud Latinos significatus, tanquam is frutex qui arbores scandit ac circunuoluitur, quā etiam alter suffrutex sub quo nascitur hipocistis: Quæ duæ plantæ inter se non solum genere atque natura, sed etiam colore atque figura plurimum distant, hederæ uocabulo comprehendantur. In hoc sanè, quemadmodum in multis alijs, errore, fuit autor Pandectarum, qui uolens, ut arbitror, Auicennam tueri æque ac Plinium medicinam utranque confundentem, hederæ nomen aliquanto etiam quā ceteri fusius accepit: adeo ut omnem herbam qua capræ libenter uescuntur, ab edendo hederam appellari posse putauerit. At tibi homini literatissimo, quem crassa Minerua dedecet, scio hanc rationem non probari: Atque ideo non parua me cepit admiratio, quo pacto unquam in animum inducere poteris, ut hederæ nomen apud Latinos plantam, ex qua fit ladanum, significare posse credideris, cum nusquam inueniri possit huiusmodi significatus exemplum, quando & Plinius ipse libro duodecimo dubitare uidetur, utrum sit hederā uel lada, quam hirci depascentes medicamen id quod ladanum nuncupatur, barbarum uillis adglutinent. Non te sanè latet, uirum tam græca quā etiam latina insignem literatura, pleraque apud Græcos uocabula multipliciter dici, quæ tamen apud nos non seruant eandem significatus multipliciter: Nam *φιλιον* uerbum apud illos significat amare, & osculari: Amare autem pro osculari nunquam, ut arbitror, in nostro sermone reperies. Sed ut ab ipsis de quibus agitur plantis sumatur exemplum: *σχίσις* in Græcorum lingua *σχίσις* h 2 & lentiscum

& lentiscum arborem, & id cepe genus quod ab ipsis
κίττα, à Latinis scilla appellatur, significat: non tamen in
 nostra lentisci uocabulo aliud quam arbor designatur. An
 non tu Theodorum Gazam, quem tamen in Themistij edi-
 tione præ cæteris imitandum tibi proposuisse fateris, in hoc
 tamen Plinianarum castigationum opere carpis, quod ni-
 miū linguæ latinæ amplificandæ studiosus, id genus rapha-
 ni agrestis, quod à Græcis *ῥάπιον* uel *ῥάπιον* appellat: quo-
 niam *ῥάπιον* apud illos etiam piriū significat, latine dixerit
 piriū: Quid enim aliud innuere uolebas, nisi non esse piri
 apud Latinos æqua atque apud Græcos *ῥάπιον* duplex si-
 gnificatum? Ego uero Theodoro Gazæ in hac parte patro-
 cinari non uerebor, quæ puto *ῥάπιον* etiam pro raphano agre-
 sti piriū recte conuertisse: quoniam id raphani genus idcir-
 co tale nomen apud Græcos sortitum uidetur, quod piri effi-
 giem sua figura repræsentat. Quare ob eandem similitudi-
 nem etiam à nostris commode piriū diceretur. Græci sanè
 uel rustici, qui eiusdem raphani usum, quem & Theophra-
 stus & Dioscorides retulerunt, habent experientia comper-
 tum, quod scilicet pars eius superior uomitum faciat, infe-
 rior uero aluum citat, nunc etiam chamæpidium, id est terre-
 strem piriū uulgo uocare consueuerūt. Multa tamen alia
 sunt, in quibus iudico eundem Theodorū Gazam minus
 recte latinis uocabulis usum fuisse pro græcis: Nam hoc
 ipsum, de quo diximus, raphani genus, quoniā non solum
ῥάπιον, sed etiā *ῥάπιον* uocari à quibusdā in græco Theophra-
 sti codice legitur, idem nomen Theodorus caricā trāstulit.
 Sed quāuis ita apud Theophrastū, cuius de plantis uolumi-
 na magna ex parte sunt deprauata legatur, neque tu id uer-
 bum in Plinio castigaueris, Dioscorides tamen, cuius liber
 aliquanto emēdatior quam Theophrasti apud Græcos ha-
 betur, nō ischada, sed ischiada potius alio nomine idem me-
 dicamentum

dicamentum nuncupauit. Qui si etiam ischas, ut apud The-
 ophrastum & Plinium scribitur, diceretur, non posse tamē
 caricæ uocabulum in lingua nostra aliquam raphani speciē,
 quæ nullam habeat caricæ similitudinem, significare. Iisdem
 rationibus quas paulo ante de hedera attuli, ausim confir-
 mare, simili errore, atque aliquanto sanè maiore, Theodo-
 rus Gaza cētaurium maius fel terræ nominauit: Nam cum
 Theophrastus libro IX de plantis scribat, cētaurij radicē
 ad decem annos referuari, ac proculdubio cētaurium ma-
 ius intelligat, cuius radix, non autem folia, quemadmodū
 contra minoris folia, non autem radix, ad usum medicinæ
 adhibeat: hanc in utraq; cētaurio differentiā non animad-
 uertens Theodorus, ut qui apud Dioscoridem, Galenum,
 & Plinium etiam forte non legerat, cētaurij minoris radi-
 cem esse superuacuam, atque ideo nullam esse ipsam refer-
 uandī necessitatem, ita illum Theophrasti locum est inter-
 pretatus: Publica uero omnium radicum differentiā, quod
 alia plus, alia minus temporis durant: helebori enim uel
 annis CCC utilis durat: malum terræ aut V, aut VI: uer-
 nilago XL: fel terræ XII. Pinguis hæc spissaq; admodum
 est. Iam uero hic error Theodori manifestus apparet, qui
 scribente Theophrasto, cētaurij maioris radicem pingue
 ac spissam, cuiusmodi eam Dioscorides & Plinius etiā scri-
 pserunt, sicuti minoris tenuē, ac nullius in medicamina usus
 retulerunt. Ipse tamen de minori ea scribi à Theophrasto
 putauit, quæ nullo pacto eidem conueniebant, atque ideo
 cētaurium fel terræ uocauit: quo sanè nomine cētaurium
 minus ob eximiam amaritudinē conuenientius insignitur:
 maius uero tantum abest ut fel terræ dici possit, ut multo re-
 ctius mel terræ uocaret: nam eius radix esse subdulcis à Di-
 oscoride traditur, & qui eandem norunt ita esse experientia
 comprobauerunt. Ego sanè scio ipsam ab omnibus ferè me-
 dicis

Centaurium
 MAUS.

dicis ætate nostra ignorari. Conciliator quoque differentia centena, centaurium maius suo incognitum fuisse testatur, licet milies ipsum, ut arbitror, uiderit, atque ad opera medicinarum frequenter adhibuerit: quod etiam nostri temporis medicis frequentissime contigit. At qui fieri potest, aliquis inquiet, ut uel Conciliator, uel eo posteriores medici id medicamentum ignorauerint, cuius usum aliquando nouere: nam proculdubio hæc inuicem pugnantia uidentur. At si mihi more sophistarum loqui liceat, illud dicere ausim, centaurium quidem maius à medicis nosci, non tamen ab eisdem nosci centaurium maius: quemadmodum eupatorium agnoscunt, non tamen agnoscunt eupatorium, in quo sane minus quam in centaurio maiore sunt excusandi. Nam licet hoc non solum peregrini, sed etiam sit soli Itali germen, non tamen in multis Italiæ prouenit locis. At eupatorium in pratis, in uiridarijs, in uepribus, in planicie, in montibus passim nascitur, & nisi conuieamus ubique; ferè nostros incurusat oculos. A Dioscoride uero ac Plinio eius effigies ita describitur, ut penè ante oculos poni uideatur. Hæc quales sint herbarum, quo nomine à nostris uulgo uocantur, consulo celari constitui, ne quod quidam mihi suis contra me scriptis, ut audio, obiecerunt, qui scilicet inter te ac me discordiam quæsiuerunt, tuum uidear expectatissimum de huiusmodi rebus præripere uelle tractatum. Redeo ad Theodorum, qui & thrialidem bibinellam, & scolopendrium linguam ceruinam conuertit, eodem scilicet linguam nostram amplificandæ studio permotus, non sanè improbando, modo rerum proprietates & natura seruetur: Nam ut de lingua ceruina taceam, quæ non est Græcis scolopendrium, sed altera potius ab eisdem hemionites nominata, illi quidè uiribus proxima, figura autem plurimum distans: Licet tu in tuis castigationibus tam ambas similes scripseris, ut difficile sit internoscere,

Quædam medicis usu nota, nominibus incognita sunt.

ternoscere. Vt, inquam, de ista taceam, ob eam saltem quam habet cum scolopendrio potestatum similitudinem, thrialis omnino differt ab ea quam uulgo bibinellam appellamus: est enim altera potius quam Græci tum phlommum, tum etiam thrialida uocant, hoc est elychnium, quoniam pro elychnio in lucernis utuntur, Latini uerbascum nominant, quidam recentiores taxum barbatum.

Pari errore Theodorus milon arborem taxon latine dixit, cum tamen taxos arbor non milos, sed smilax à Græcis uocetur: De qua quidem smilace Theophrastus tanquam arbore differente seorsum à milo tractauit. Quo etiam in loco Theodorus græcam seruauit appellationem, hoc est, smilacem dixit, ubi taxum potuit interpretari: ubi autem milon scribere oportuit, quoniam huic forte arbori nomen lingua latina non dedit, ipse taxum nominauit: quo tamen in errore magis est Theodoro ignoscendum, quoniam & Plinius noster simili propinquitate deceptus, milon arborem inter meliæ, id est fraxini species libro xvi collocauit: quod facile est animaduertere, si quis quæ de milo arbore libro iii Theophrastus, quæ de uarijs fraxini speciebus scripserit Plinius, diligentius inspiciat. Vide quot nodi apud Theodorum, male aliquando Theophrastum interpretantem, & Plinium etiam implicantur, qui, nisi tu eos doctorum doctissimus solueris, mihi sanè uidentur inexplicabiles.

Idem Theodorus chamædaphnem uincam peruinam apud Theophrastum interpretatur, cum tamen chamædaphne alia sit planta, cuius descriptio apud Dioscoridem plurimum à uinca peruinca est aliena. Cuius etiam uincæ peruinæ naturam imaginemque accuratius contemplantibus, illa esse uidebitur quæ à Dioscoride ac Plinio pariter clematidis atque daphnoidos, & polygonoidis nominibus designatur.

Theodorus

Milos arbor.

Chamædaphne.

Theodorus insuper aparinen lappam nominauit, cum tamen lappæ nomen communius appareat, ac sicuti per excellentiam personatiæ potius grandes lappas ferenti conueniat: hijs tamen de uinca peruinca & lappa Theodori errores ex Plinij autoritate, ita easdem herbas nuncupantis, habere occasionem: quemadmodum & ille haud parui sane momenti, quo æque ac Plinius Theodorus libro VI Theophrasti cisthum hederam transfulit, atq; eodem modo in marem diuisit & foeminam, & florem utriusq; rosaceum ascripsit, in mare purpuram accedente. Idcirco autem superiora illa in Theodori translatione errata notauimus, ut hoc potestimum, quod plurimum meæ opinioni aduersabatur, exemplo aliorum magis confirmaremus. Iam enim quidam mihi Theophrastum obijcere moliti sunt libro VI, interprete Theodoro Gaza, non aliter quam Plinium libro XVI hederam diuidentem, eundemq; illi florem deputantem: Quæ si pro ueris, atque fideliter ab utroq; autore scriptis recipiantur, nulla dubitatio relinquatur, cisthū, id est ladam, posse etiam cisthum, id est hederam, ut tibi uideo placere, uocitari: & quæ de cistho Theophrastus ceteriq; autores Græci tradiderunt, eadem à Latinis de hederā absque ullo errore referri. Quare cum in hoc totius controuersie nostræ cardo uertatur, liceat mihi hunc locum cum bona abs te uenia impetrata, diligentius examinare, quando & tibi non fuit indecorū ad leuia ista nostratia legenda, & iudicio cognoscenda descendere. Hactenus quidem de solo nomine disputauimus, liceret ne cisthū utranq; tam eā scilicet quæ fert ladanum, quam alteram sub qua nascitur hipocistis, hederam latine appellare. Sed esto hoc uerbum cisthos apud Græcos tam de cistho altera planta, quam de uera hederā proferat, sicuti uox ista Canis, tam de animalī terrestri, quam etiam de cœlesti sidere dicitur: at quemadmodum neq; canē cœlestem

lestem recte in marem ac foeminā diuiserimus, neq; utranq; sexum habere latrandi naturam concesserimus: eadem, ut puto, ratione neq; Plinium hederam per maris ac foeminæ differentias iure partitur, neq; utrisque florem rosaceum conuenientem assignat: quoniam hæc cistho, non autem cistho hederæ à Theophrasto & Dioscoride, & ab ipso Plinio libro XXIII tribuuntur. Vt enim omittam illam hederarum in marem & foeminā libro XVI ab eodem Plinio positam diuisionem, quam forte quispiam omnium planarum herbarum, fruticum, suffruticum, atq; arborum communem esse contenderet, quis unquam uidit rosaceū in hederis florere? Tanti ne esse debet Plinij, aut Theodori Theophrastū interpretantis autoritas, ut illis potius quam oculis nostris credere debeamus: Magnus sane philosophus Aristoteles tanti iudicium sensuum existimauit, ut ubi iste adsit uanum putet querere rationem. Galenus omnium medicorum princeps, illos pro insanis habendos putat, qui cum ex sensibus possint habere probationes, eas ex demonstrationibus petendas censent. Auicenna eiusdem Galeni, ut de seipso factetur, interpretes, eos qui sensibus credere nolint, igne exurendos, aut flagellandos iudicauit, ut dolorē sentientes sensuum iudicia uera esse perciperent. Et recte quidem hijs uiri doctissimi sunt arbitrati: Cur enim nobis oculos, & reliquorum sensuum opificia natura concessit, nisi ut ad prospiciendā inuestigandamq; ueritatē proprijs possimus niti subsidijs? Nō debemus profecto ita nosmetipsos destitueret, ut aliorū semper uestigia sequentes nihil per nosmet ipsos decernamus: hoc enim uere esset alienis oculis uidere, alienis auribus audire, alienis naribus odorari, aliena sapere intelligentia, ac nihil nos aliud quam lapides esse statuere, si omnia aliorū assertionibus committeremus, nihilq; à nobis ipsis discutendum putaremus: Quam tamen opinionem tum in

Sensuum iudicium certissimum.

omnibus alijs quæstionibus, tum in hac præsertim de cisso & cistho debemus abijcere, ubi tanta inter hederæ florem, ac rosam syluestre apparet differentia, ut eiusdem rosæ comparatione hederæ flos aliud potius, quam flos, id est lanugo quædam uideat, qualis in uite, ac moro, populo, ac plerisque alijs plantis conspicitur, quæ ita ab alijs discrepant flore, ut ne flores quidem ullos unquam procreare existiment. Atque ut iam ex ijs quæ sensu percipi possunt luce clarius ostendamus, noluisse Theophrastum cissum, id est hederam, sed cisthū potius diuidere in marem ac foeminam, ac rosam syluestri similem florem utriusque subscribere, quæ idem autor de hederæ flore scribat libro primo, differentiam plantarum per flores ostendens, in mediū afferemus. Hæc sunt, ut tu optime nosti, Theophrasti interprete Theodoro Gaza libro quo diximus uerba: Nunc illud exploratū habemus per omnes partes, plures differentias uario modo exultare. Nam flores alij lanuginei, ut uitis, mori, hederæ: alij foliati, ut amigdali, mali, piri, pruni. Ut uero etiā euidentius quid sit apud Theophrastum flos lanugineus intelligatur, alia ipsius Theophrasti uerba de eodē flore lanugineo subtexentur ex libro IIII ubi ita scribit: Huic plantago similis constat, nisi quod flores non quemadmodum illa particulatim edit, sed per totam spicam tritici modo, ambobus tamen flosculus lanugineus exit, sicuti frumeto, & reliquis. Item Theophrastus de re eadē ita IX uolumine edisserit: Quin & floribus differentia tum natura, tum positu data est, de quibus ferè in hijs quæ in uniuersum digessimus satis dictum existimamus: scilicet quod alij lanuginei, ut omnium ferè germinantiū spicæ: alij folijs constant, ut leguminū. Quod si quis adhuc etiam qualis sit flos lanugineus, qualis ue ei oppositus foliatus ignorat, ipso Theophrasto exēpla non pauca suggerēte, primū quidem in uite, in oro, plantagine, panico, milio: secundū uero

in

in amigdalo, malo, pruno, & leguminibus contempletur, neque uel minimū dubitabit, quin rosa syluestris in altero genere florū, quos Theophrastus foliatis appellat, comprehendatur, lanugineis ex aduerso distinctos. Quare hederæ flos non magis rosæ syluestris, quam florimori, uitis, plantaginis, milij, panici similitudinē continebit. Sed quoniam nonnulli sunt qui mentis aciem longe clariore quam corporis iudicant, atque hebetis obtusique hominis putant omnia sensus testimonio, nihil autē probare ratione, age & argumentis ex media sumptis philosophia apertissime demonstramus, nusquam Theophrastum illam de qua supra diximus in cisso, id est hederam, sed cistho potius libro II fecisse differentiam: quæ tamē eius autoritatē aduersarij contra nos adducentes, non aduertunt simili alterius, Theodori scilicet male Theophrastum interpretantis, errore tueri. Illud mihi tecum non minus Platonica quam Aristotelica disciplina uiro conspicuo primū conueniat, non parū esse diuisionis qua philosophi utuntur artificium, quod Plato philosophus excellentissimus adeo extollit atque admiratur, ut qui multa in unū recte collegerit, atque unum in plura recte diuidere scierit, eius uestigia tanquam diu cuiusdam sectari in dialogo qui Cratillus inscribitur, ex persona Socratis dixerit. Eandem diligentissimam diuisionis scientiam Aristoteles adeo difficilem atque operosam putauit, ut in secundo de partibus animalium uoluminis libro, animalium genera in proprias species diuidere aggressus, quemadmodum ei Galenus noster obiecit, titubanti potius ac dubitanti, quam aliquid affirmati, aut asserenti similis uideat. De hac eadem diuidendi facultate apud Latinos Boëtius, apud Græcos Andronicus ac Theophrastus libros accuratissime scriptos posteris reliquerunt. Quis uero sanæ mentis dubitauerit, quin ea quæ in eisdem libris diuidendi præcepta tradunt ipsius artis præceptoribus notissima fuerint. Sunt autē hæc ut

i 2 Galenus

Diuisionis artificium sum-

Galenus nō minor penē philosophus q̄ medicus, in praefatione artis curatiuæ ad Glauconē exposuit, summa atq; præcipua artificiosæ diuisionis decreta, ex Platonicæ disciplinæ thesauris accepta, a primis supremisq; esse incipiendū, dein de hæc in alia genera, species, differētiās ue secandū, atq; hæc ipsa rursus eodem modo partiendum, donec tandem ad eas peruenierimus species, quæ amplius diuisionem non admittunt. Verum nunquid hanc diuidendi normam ac regulam obseruauerit ipse diuisionum magister Theophrastus uideamus. Si enim Plinio & Theodoro Theophrasti sententiam libro VI interpretantibus credimus, illa hederarum in duo prima discrimina, marem scilicet fœminamq; partitio, à Theophrasto libro III est omnino prætermissa: quo tamen in loco omnia hederarum genera ac species usq; ad specialissimas per proprias singula differētiās partiri statuerat: deinde libro VI, ubi nulla erat de hederis narratio oportuna, si Theodorum interpretem sequimur, ponitur. Quod cum Plinio uisum esset absurdū, libro XVI, ubi de omnibus hederarum generibus agere proposuerat, ab illa ipsa diuisione per marem ac fœminam censuit inchoandū, cuius alibi meminisse, ac non ubi præcipua foret tractatio de hederis, magnam esse erroris partem existimauit. Nemo uero illud obijcere audeat, has maris ac fœminæ differentias eo in libro, in quo de hederis scribere accuratius instituerat Theophrastus, ab ipso tanquam inutiles fuisse neglectas, cum easdem differentias, ubi haberi possint, uel solas, uel maximas in syluestrium plantarum genere, qualem esse hederam constat, primas assumi oportere primo sui de plantis libro uoluminis idem autor affirmet. Sicuti uero omnia hederarum genera, seu species, sub uno communi genere, quod hederam appellatur continentur, ita & hederam genus ad aliud genus superius refertur, quod frutex nuncupatur, quodq; ab ipso

ipso Theophrasto, qui omnes plantas quatuor distinguit generibus, arborum, fruticum, suffruticum, atq; herbarū, ab alijs tribus ponitur natura distinctum. Liquet autē Theophrastū libro VI nō de fruticibus, sed de suffruticibus potius herbisq; tractare: Hæc enim ab ipso in eiusdē libri exordio scribuntur: De arboribus dictum iam est, nunc de suffruticibus & herbis doceamus. Consequitur: Et si quæ in hisce alia genera comprehenduntur, illa quoq; annotemus oportet, ut fruges: nam hæc quoq; inter herbas deputari desiderant: Sed primum uerba de suffruticibus faciamus. Deum Theophrastus eo quo promiserat ordine prosequens ita de fruticibus loquitur: Sunt autem eorum genera quamplura summis differētijs discreta: cisthos, uel, ut Theophrastus interpretatur, hederam, melotrum, rubeam, cassia, origanum, satureia, lens, saluia, marubium, policaria, apiastrū, cæteraq; huiusmodi, atq; etiam quæ minus similia sunt, scilicet quæ ferulacea & neruicaulia constant, fœniculū, equisetū, ferulago, ferulaq; herba muralis, siue muricidacea à quibusdā uocata, cæteraq; similia: Hæc enim omnia, atq; in totum ferulaceum suffruticum naturæ addixeris: Genera uero atq; discrimina singulis hisce indicamentis habentur, alijs euidentiora, alijs occultiora. Cisthi namq; uel secundum Interpretem, hederam, duo genera, masculina scilicet licet ac fœminina, quoniā altera maius, durius, pinguiusq; folium habet, floremq; ad purpuram inclinatum, ambabus tamen flores rosas syluestribus proximi, uerum minores & sine odore. Cum igitur Theophrastus & in ipso protinus sexti libri principio dixerit antea se egisse de fruticibus, iam de suffruticibus atq; herbis spondeat tractaturum, primoq; in loco de suffruticibus, in qua prima tractatione hederam, uel potius cisthum, ne errorem interpretis incurramus, melotrum, rubeam, ac cætera quæ sequuntur naturæ suffruticū

censeat ascribenda, quis dubitauerit, hoc ipso in loco libri sexti nullam de hedera facere uoluisse mentionem, quā superioribus libris fruticū generi addixerat: de qua præterea libro III arborum ac fruticum tractatione abunde asseruerat. Neque uero quispiā ex eo decipiatur, ut quoniā hæc frutex atque suffrutex apud Latinos uocabula una syllaba tantū differunt, minimam quoque existimet in rebus ipsis differentiam, quoniam eadem genera apud Græcos sunt tam uocabulo quā etiam natura diuersa: alterum enim *ἀμύριον*, alterum *φρύγανον* idem Græci uocant. Quæ duo uerba cum non possit Theodorus commodius exprimere, fruticem atque suffruticem transiulit. Quare nisi uelimus Theophrastum summum philosophum, qui non modo de naturis rerū, sed de dialectica, & diuidendi ratione atque doctrina libros ornatius ac copiosius, quā eius præceptor Aristoteles multorum iudicio conscripsit, tam pueriliter aberrasse, ut hedera aliquando in fruticum, aliquando in suffruticum genere collocaret, ut in ea quam fecerat libro III hederarum dictione, suæ doctrinæ præcepta negligeret, ac more quoque, ut Plato inquit, inepti, duo statim prima genera præmittens, quodammodo membra dirumperet, ut hedera aliquando in fruticum, aliquando in suffruticum genere collocaret, ut sibi ipsi pugnantia scriberet, atque contraria, hederæ florem nunc lanuginē, nunc foliatum asserendo: ut denique ea quæ omnino sensui aduersantur in ea historia, in qua pleraque uisu magis quā ratione diiudicari fateatur, affirmaret. Illud potius existimare debemus, Theodorum Gazam unā cum Plinio, qui Theophrasti libro sexto forte cissum pro cistho scriptum inuenissent, unius literulæ immutatione fuisse deceptos, ideoque illa hedera tribuisse quæ Theophrastus de suffrutice longe ab hedera differente tradiderat: quo quidem errore cum Pliniū libro XVI lapsum

mani

manifestissime uideamus, quid est quod dubitemus ipsum etiam libro XII itidem fuisse, ut tuo utar uocabulo, sæpius de hoc autore prolato hallucinatū: quando quidem ex Græci codicis mendo ita hic sicuti in prasso & prasio eadē errandi dabatur occasio. Equidem Theodoro Gaza in Theophrasti translatione non raro aberranti ueniam puto impertientā, quoniā ut in præfatione sui operis ipse cōqueritur, unicum tantū eundemque mendosum codicē habuit, nisi quod oportuit diligentem interpretem rerum naturam potius spectare quā uerba. Quæ diligentia si Plinius etiā usus fuisset, neque tibi tot in eius libris proprias hallucinationes castigandi, neque mihi tam multos errores notandi necessitas foret adiuncta. Quoniā uero in hoc de cisso & cistho errato, quod erat tam Theodoro Gaza, quā etiam Plinio commune, longior fortasse fui quā cuiquam necessarium uideretur, reliqua demum, quæ circa Plinium tantum disputantur, atque aduersus nos pro eodem Plinio abs te fuere defensa, pro nostra tuenda sententiā quā breuissima oratione poterimus confutare tantabimus.

DE CHAMÆDAPHNE.

In chamædaphne libro XV ueterem lectionem distinctiorem putas, si ita scribatur: Est & chamædaphne syluestris frutex, & alexandrina, ut duo genera intelligantur. Alterū chamædaphne, quæ Latini laureolā, ut tu inq̄s appellat: cū tamen ea quæ hodie laureola latine dicit, nō sit chamædaphne, sed daphnoides potius statim postea à Plinio descripta: alterū, laurus alexandrina, ex Plinio, Galeno, Dioscoride. Tu quidem Pliniū hoc pacto excusas, ne uideat chamædaphnē uarijs in locis uarie designasse, cū hoc in loco, libro scilicet XV laurū alexandrinā tantūmodo pinxerit, sicuti libro XXI chamædaphnē. Sed duo remanēt in Plinio scrupuli haudquaquam dissimulandi: Cur cum Plinius cætera lauri gene

ra

ra eodem libri xv loco describerit, solam chamædaphnē inde scriptam reliquerit, cur cum alterū genus non Alexandrina simpliciter, sed laurus Alexandrina à Theophrasto, Dioscoride atque Galeno, ab omnibus deniq; græcis autoribus uocetur, Plinius propria appellatione prætermittit, sumptum à loco uel persona, cognomen tantummodo posuit, uel cum postea subiunxit, alij daphnem uocant, proprium nomen contra naturam postposuit, cum tamen uera huius fruticis appellatio non sit neque daphne seorsim, neque Alexandrina, sed hoc totū, ut diximus, daphne Alexandrina.

DE ADARCE.

In adarce falli eos putas, qui uerbum, palustris, recto casu, non autem paterno capiendum putant, atq; ideo credere non de falsilagine calamis adharcente, sub adarces uocabulo à Plinio agi, sed potius de palustri calamo adarce nominato: unde temere factum putas Plinio negociū. At cum index capituli xxxii libro xvi agi de calamis, atq; fruticibus, non medicinis ea parte demonstraret, cum ipse præterea continens sermo de diuersis arundinum speciebus quibus adarce adnumeratur, cuius facile persuadeat, Plinium eo in loco putasse adarcem non esse falsilaginé, sed palustrem calamū in Italia nascentē, nemo negociū Plinio nisi ipsemet ipsi facebat. Quid enim sibi uult illa repetitio? Est enim obliqua arundo non in excelsitatem nascens, sed iuxta terrā fruticis modo se spargens, suauissima in teneritate animalibus, est & in Italia nascens adarce palustris, sub ipsa coma utilis dentibus, quoniam uis eadem est quæ sinapi. Quid, inquam, uerbum, est, bis positum à Plinio insinuat? nisi ita esse adarcem ex arundinum genere, sicuti obliquam arundinem à quibusdam uocatam elegiam. Si etiam uerbum palustris paterno casu capiatur, aspera nimis atque auribus absona

absona fiet Pliniana elocutio. Quod si præterea uerbum arundinis, ut necessarium fore uideatur, supplendum sit, præcisilla quodammodo atque defecta oratio uidebitur. Cur uero ea falsilago nasci in Italia à Plinio dicatur, cum in Galatia, non autem in Italia gigni illam Dioscorides scribat, ut mirū uideri possit, te qui uelis Plinium de eadem loqui falsilagine de qua Dioscorides, uerbum illud, Italia, non castigasse, ac loco eius Galatia non posuisse: Cur etiam hæc medicina sub ipsa coma tantum utilis dentibus à Plinio iudicetur, quam Dioscorides, Galenus ac Paulus in omni parte calamorum quibus hæret, quamuis ad alios usus quam dentium, probauerunt. Nam & Plinius ipse libro xxxii, ubi adarcem quid sit non aliter quam prædicti autores exponit, nasci illam circa arundines tenues, nulla facta de loco sub coma mentione, simpliciter protulit, neq; in paludibus, sed ubi spuma aquæ dulcis ac marinæ se miscent. Quod maximum est argumentum, hic quidem libro scilicet xxxii, de adarce falsilagine fuisse locutum: libro uero xvi de altera, quæ esse arundinis speciem falsa sibi opinione persuaserit, de qua etiam intellexit libro xx, ubi ita scripsit: Sinapis naturam habere traditur adarca, inter syluas tacta cortice pleniore, sub ipsa coma nascens. Ita enim ego hunc locum puto legendum paucioribus syllabis quam in tua castigatione mutatis. Nam & id uerbum pleniore si ita iaceat eandem sententiam exprimit, quam supra libro xvi posuerat, efficacior scilicet esse dentibus adarcem sub ipsa coma. Vel possumus ex uno uerbo duo facere, atq; ita legere: Cortice planè ori sub ipsa coma nascens: Quasi eam nasci ad utilitatem oris, cuius dentes sunt non minima pars, uelit insinuare. Quod pariter huius quæ libro xvi de eiusdem medicinæ ad dentes usu testatus fuerat mire conueniet. Illud quoque pro nostra facit sententia, quod Plinius nusquam adarcem esse falsilaginem, nisi

Restituitur locus Plinij.

libro XXXII monstrauit, ubi eam calamachnem nominauit: quamuis uitio codicis id uerbum corruptum sit in calamochnū. Quo etiam in loco eosdem illi subscribit effectus, quos medici ueteres falsilagini tribuunt, alios ab illis quos libro XVI in adarceretulerat. Neq; uero hoc postremo libro quicquam meminit se in præcedentibus de eadem adarce scripsisse, sicuti libro XX cum de ipsa uerba faceret eandem se inter syluas tetigisse testandum existimauit. Hæc enim omnia manifestissime probant, Plinium uarijs in locis uaria de adarce sensisse, quam aliquando calamis specie, aliquando falsilaginem calamis inhærenrem significat.

DE AERA ET AEGILOPE.

In æra ac ægilope nescio an magis accusandus sit Plinius, qui in rebus adeo uulgatis, quibus nomina latina non deerant, græcis utendum censuerit: an potius quoniam de eisdem herbis græca appellatione monstratis illa affirmauerit, quæ sensus falsa esse deprehendit. Tu uero de æra hoc pacto pro Plinio respondes, quod cum Græci traderent loliū strangulare circumligando se triticū, neq; id in Italia magnopere foret compertū, tutius esse cogitauit græca uti uoce quàm latina, æram id dicens non loliū. Laudarem Plinij consilium, qui Græcorum mendacia, si qui forte fuissent qui tam insigniter mentiri uoluissent, ut scriberent loliū circumligando se triticum enecare, rem neq; in Græcia, neq; in Italia compertā sub græca uocis obscuritate occultare studuisset, nisi æra uocabulum adeo esset in eorundem Græcorum lingua usitatum, ut eius significatus neminē lateat, qui uel parum literas græcas degustauit. Ut tamen Græcos autores uiros sanè doctissimos, qui de plantis scripserunt, atq; inter cæteros Theophrastum, quem præcipue de agricultura scribens Plinius imitatur, tati erroris suspicione liberemus, hinc nusquam

Plinius in
agricultura
Theophrasti
imitatus est.

nusquam de æra seu lolio scripsit, quod triticū circumligando se enecat, sed solum auferendo alimentum, quoniam tritico adnascitur. Hæc enim sunt eiusdem Theophrasti uerba libro tertio de causis plantarum: Quippe orobanche uocata eruum enecat amplexu, compressuq; suo, & linodorum fœnumgræcum interimat protinus radici adnascens, & alia cladem alijs inferunt, ut quæ cum singulis frugibus simul proueniunt, ceu loliū atque auena tritico atque hordeo, & lappa lenti, & alia alijs. Omnia autem idcirco interimunt, quia pabulum tollunt. Ex hijs Theophrasti uerbis, quorum magna ex parte sententiam Plinius libro XVIII, ubi agit de uitijs frugum, studuit exprimere, facile ostenditur Pliniani erroris in æra ac ægilope origo. Quia enim paulo supra Theophrasti fecerat de orobanche mentionem, quæ amplexu suo eruum strangulat, inde enim illi apud Græcos nomen, existimauit eandem esse æræ & ægilopi, quorum alterum loliū, alterum auenam Theodorus conuertit, interimendi rationem. Atque ideo post factam de orobanche mentionem, quæ circumligando se eruum enecat, postea Plinius subiūxit triticū simili modo æra, hordeū festuca, quæ nominatur ægilops, cum tamen Theophrastus, quem ut uidere est de eisdem rebus Plinius scribens, quantum potuit studuit imitari, cum Theophrastus, inquam, licet omnia de quibus eo differit loco, idcirco uicinas herbas scribat interimere, causa illa generalis, quod pabulum tollunt, uarijs tamen hoc illa modis facere doceat. Nam orobanchen quidem quia eruū amplexatur & cōprimit: linodorum uero, quia fœnugræci radici adnascitur: loliū autē atq; auenā, quia cū tritico atq; hordeo proueniūt, ceu aparinen, quā nescio an recte Theodorus lappā interpretat, cū lente. Nullā uero ex illis tribus habere se uiciniendi ac circumligandi naturā, quicumq; eas nouerit minime dubitauerit

dubitauerit, nisi quod de aparine forte possit cōcedi, quam Galenus libro primo de alimentis ita se lentibus circumpli cantem, neque aliter angentem ac strangulantē, quam orabanchen eruum describit.

DE AEGILOPE.

Cur ægilopen potius quàm auenam eodem in loco dixerit Plinius eam rationē affers, quod cum Græci duo auenæ genera facerēt, bromū scilicet & ægilopen, hoc uero discrimē nemo reddidisset in Italia, ob id Plinius libro XVIII cum auenam inter uitia frumenti collocasset, paulo post de festuca, quæ uocatur ægilops, edisserit: non quod nesciret auenæ id esse quoddam genus, ut nonnullos cauillari inquis, me scilicet innuens, quem licet aperte non nomines, hijs tamen qui meū libellum legerint facile das agnoscendum, sed quod alterū quoque fastigiū celebrari nouisset bromos nomine. Hæctū pro Plinio. Ego uero ut cauilli crimen, cuius me notasti, deprecari apud te, cui magis uelim meos mores probari, quàm doctrinā, nusquam Plinium per calumniā reprehendi, quod nescierit ægilopen esse quoddam auenæ genus, sed ob id tantum incesui, quod eodē capite modo græca, modo latina uoce in eodem auenæ genere uti uoluerit. Nam quod scribit Plinius libro XVIII auenam esse frumenti uitium, & hordeum in eam degenerare, hoc idē Theophrastus libro VI de plantis, & Galenus libro II de alimentis, de ægilope etiam testantur. Quod uero etiam paulo post Plinius ait ab ægilope hordeū necari, id ipsum Theophrastus libro V de causis plantarū, licet alio modo quàm Plinius ægilopi tribuit. Alterum quoque fastigiū Plinius, si non eodem capite, saltem libro, aliquando bromum, aliquando auenā nominauit: ut inexplicabilis ratio uideatur cur Plinius in eisdem generibus nunc græcam, nunc latinā proferat uocem, bromum ex Oriente aduicta libri XVIII capite

capite X Plinius refert, sed eandem bromum eiusdem libri capite VII antea auenam fuerat interpretatus ibi ea scribit: Tunica frumento plures, ordeum maxime nudū, & Alica, sed præcipue auena calamus altior frumento, quàm hordeo, arista mordacior hordeo. Hæc ferè omnia sunt ex Theophrasti libro VIII, quamuis corrupte pleraque translata: Nam Theophrasti de eisdē rebus scribentis uerba sunt ista: Ἄμα δὲ ὁ μὲν ἐν χιτῶσιν πολλοῦς, ἢ δὲ γυμνῶν, μάλιστα δὲ ἐν γυμνοστέμματον, ἢ ἑριδὶ πολύλοβον δὲ, ἢ τίφην, καὶ ἢ ὀληρά, καὶ πάντα τοιαῦτα, καὶ μάλιστα πάντων, ὡς ὑπερῶν, ὁ βρέμων, καὶ δὲ καὶ ὑψηλότερον ὁ κάλαμος τοῦ πυροῦ καὶ τῆς ἑριδὸς, καὶ τὸν σαχρὸν ἀπικτημινοῦ ἔχει τὸν φίλλον ὁ πυρὸς, ἢ ὀληρὸν δὲ τὸ ἀγυρον τοῦ ἑριδὸν τὸ πυρὸν. Hoc est, ut Theodorus interpretatur: Ad hæc triticum tunicis integitur multis, hordeum nudum consistit, id enim omnium maxime caret tegmento: Tiphæ quoque & siligo, & omnia huiusmodi multiplici folio includunt: ast omnium maxime, ut ita loquar, auenā natura operuit: quin etiā culmus altior tritico quàm hordeo est, spica plus discreta à folijs emicat, palea quoque plus suauior qua ex tritico quàm hordeo. Si quis cōferat Plinij uerba supra posita hijs quæ de libro VIII Theophrasti subiūximus, nō puto dubitabit, quin Plinius sicuti tunicas frumētō plures, contra hordeū maxime nudū ad Theophrasti scripsit imitationē, ita etiā in cæteris sequendo Theophrastum βρέμων πολύλοβον, id est auenā maxime operitam, ueluti interpretatur Theodorus, dicere uoluerit. Cur uero sensu contrario maxime nudam scripserit non magis scirem reddere rationem, quàm cur idem Plinius ægilopen circumligando se hordeum dixerit interimere, cum nulla auenæ species quæ id faciat agnoscat, sicuti neque lolij, quod tuam alteram in ara destruit de fensionem, ideo scilicet Plinij aram dixisse non lolium, quare ipsi plus lolij speciem, quàm lolium significare uideatur. Nam æque ignoratur ubi terrarū talis lolij species oriatur, quæ circumligando se triticum enecat. Sed cur Plinius in hijs adeo apertis

erroribus tam operose defenditur abs te praesertim, qui scias hoc ipso in loco, ubi Plinius aræ atq; ægilopis naturam peruertit, in tantum fuisse hallucinatum, ut teramnum & ateramnum, quæ duo uocabula coctile atq; incoctile leguminum affectus plerisque in locis apud Theophrastum significant, ipse pro herbis noxijs acceperit: quarum altera, atermnos scilicet, circa Philippos in pingui solo interimit fabam, teramnos uero in macro, cum quidam uentus afflauerit. Quæ quidem adeo crassum Plinij errorem nesciens aliter excusare, locum esse uitio codicis decurtatum suspicaris: qui etiam libro IX, capite XVI mirari te dicas, Plinij eosdem pisces modo graece, modo latine nuncupare: quod & in rebus alijs, ueluti in herbis Plinij plerumque facere non differis, nihil testantem eadem ne sint an diuersa. Si hoc idem in alijs genus erroris Plinius admisit, cur non etiam in aræ ac lolio, ægilope & auena potuit admittere? Vel si in hoc Plinius non errauit, cur tibi dedit in alijs similibus de se admirandi occasionem?

DE GLASTO, ISATIDE,

Si ubi de isatide inter lactucas sponte nascentes libro XX scribitur pro syluatico glastum, ut tu id uerbum castigandū opinaris, legatur, non adeo nos elidemur, qui Plinij hoc in loco indigentia accusauimus, quantum Plinij lectio quodammodo uiolabitur: quoniam a syluatico ad glastum longinquus est transitus. Quare uel nihil immutandū est, sicuti uideri in manu scriptis codicibus asseris, aut si glastum loco uerbi Syluaticū, quamuis uiolenter intrudatur, iure Plinij a nobis fuisse reprehensum, nisi hæc castigatio adhiberetur, iudicasti. Quantum uero rectius totus iste locus in Plinio emendabitur, si ita legatur: Alterum est genus quod Graeci isatim uocant. Vbi uerbum Esopus, quod neque graecum est, neque latinum, si pro aliquo lactucæ genere accipiatur

accipiatur, tuam subterfugisse censuram non parum sumus admirati. Tertium est genus in syluis nascens, syluestrem isatim uocant. Hic enim diligenter aduertisti ex manu scriptis codicibus, nisi ita legatur locum fore defectum. Erit igitur secundum lactucæ sponte in aruis nascentis genus non esopus, sed isatis simpliciter appellata, tertium quod in syluis gignitur syluestris isatis. Quartum uero genus, quo infectores lanarum utuntur, non syluatica isatis, hæc enim est secundo generi adiuncta differentia, sed potius latina dici debet. Differt autem hoc quartum genus a secundo, quoniam istud scribitur, illud in aruis sponte nascitur. Si itaque glastum, ut rationabilius apparet, nullo modo interponatur, iam nulla dubitatio relinquetur, ita in hac herba, sicuti in plerisque alijs, familiarem sibi errorem Plinij incurrisse, quando eam sub uarijs nominibus quasi essent duas, non una, in locis adeo distantibus designauit. Pari enim incuria atriplicem holustatiuum, atque etiam sponte nescens, modo latina, modo graeca appellatione tanquam herbas differentes enarrauit. Vnde etiam illud est consecutum, ut effectus aliquando contrarios utriusque subscripserit. De atriplice siquidem, atque eius proprietatibus, cum libro secundo differuisset, eaque ex autoritate Pithagoræ morbos regios & pallorem facere tradidisset, mox de eadem sub chrysolachani uocabulo libro XXVII scripsit fuisse aliquos qui traderent, illam alligatam regium morbum habentibus ita ut spectari posset sanare id malum, quem etiam effectum de semine si bibatur cum melicrato, auctor grauissimus Dioscorides, & plerique alij medici testificantur. Esse uero eandem herbam a Romanis atriplicem, a Graecis autem chrysolachanum nominatam, tibi probare superfedemus, ne id agentes Graecorum pro uerbis subiiciamus: Sus Mineruam. Aliter enim alijs, qui ausi sunt
supra

supra calceum ascendere, aliter tibi Hermolæ eruditissime, non solum magnarū, sed etiam minutissimarū rerum scientia prædito, scribendum iudicauimus: Tibi, in quā, qui Plinium in uerbi præfatione ambiguitate sæpe hallucinantem notauisti: quæ forte hallucinatio causa fuit, ut de balote libro XXVII scriberet, quam Plinius libro XX sub marubij nigri nomine notificauerat. Taceo mille alios huius generis apud Plinium errores, ne multa quæ tu in tuis castigationibus lectores commonuisti, nunc te uelle docere uideamur.

DE PERSONATIA AC PERSOLATA.

Ego Plinium in meo libello notandum putauī, quod libro XXV eodem capite bis personatiam descripsit, quam sicuti Græci utroque in loco arctium nominauit: altero tamen personatiam, altero persolatam, ut tibi uideo placere, dici latine insinuauit. Quam distinctionem nominū à Plinio cognitam ais à quibusdam non fuisse perspectam, ob eam, ut puto, rationem, quod ego libro XXV altero in loco ubi de arctio fit mentio, pro persolata personatiā scribendum putauī. Sed cum tu quoque fatearis persolatæ uocabulum à persola esse deductum, quod nomen apud Latinos, teste Placidio grammatico, qui de Plautinis nominibus scripsit, personam significat siue personatiam, siue persolatam altero in loco legeris, nihilo magis ab errore Plinius eximitur, qui bis eandem herbā modo sub personatæ, modo sub persolatæ uocabulo, eodem etiam capite pinxit. Sed tu forte non adeo Plinium defendere quantum me accusare uoluisti, qui Placidium grammaticum non uiderim. Ego uero id crimen in homine nulli rei minus quam uerborum studio incumbente, non multum puto inexpressibile, sed una aquæ guttula ablui expurgarique posse. Illud aliquanto difficilius in Plinio excusari queat, quod ex tantilla nominum uarietate

Placidius grammaticus.

uarietate rem diuersificari, hoc est, aliam esse herbam persolatam, aliam personatiam iudicauit.

DE ECHIO ATQUE ALCIBIO.

Non reprehenderemus Plinium scribentē libro XXVII, se qualis esset alcibios apud autores scriptum non reperisse, nisi ipse Plinius libro XXV eandem alcibiū sub echios nomine eodem quo Dioscorides modo pinxisset, adeo ut Plinius putasse uideatur, aliam esse echin ab alcibio, quam tamen non differre in nostro libello probauit: quoniam eisdem effectus tam de echi, quam de alcibio, & Plinius ipse, & cæteri autores prodiderunt: qui etiam autores non seorsim de echi, seorsim uero de alcibio, quemadmodum Plinius, sed de echio tantum, quam alio nomine uocari alcibiadium testantur, tractauerunt. Cum uero tibi uideatur ea quæ dicitur echios, atque alcibiadium diuersam esse ab altera, quam Nicander echin atque alcibiū appellat, ego me fateor hanc apud Nicandrum distinctionem non agnoscere. Illud satis habeo exploratum, in libro Dioscoridis uel Pauli nullam huiusmodi nominum, ac multo minus rerum differentiam deprehendi: quando quidem de echio atque alcibiadio solum agentes, non alias illi uires ascribunt, quam echi atque alcibio Nicander. Ut uero proximius sit non differre, siue echis, siue echios, siue alcibiū, siue alcibiadium eadem herba à diuersis autoribus nominetur, quemadmodum qui eam alcibiadium, non autem alcibiadium uocant, rem planè eandem non diuersam intelligunt.

DE HELIOTROPIO.

Vbi de heliotropio scribit Plinius, ais quibusdam uideri eundem autorem heliotropium cum cichorio confundere: quoniam & heliotropium cœruleo flore describit, & cibo gratum esse dicat, quæ duo cichorio conueniant. Ego uero & alia adiunxi quæ de heliotropio scribit Plinius, cichorio
I pariter

pariter congruentia, ut quod semipedalem altitudinem non excedat, & non nisi pingui cultoque solo nascat: quae omnes notae aggregatae cichorium manifeste designant. Tu uero priores duas ita refutas, quod nihil impedit uescendo esse tam heliotropium quam cichorium: nec constat in Dioscoride, *λευκὸν ἄρθρον*, id est candidum, an *γαυρὸν*, id est caeruleum scribere oportuerit. At ut ad utrumque respondeam, & de cichorii radice quod esui sit, & de flore quod caeruleus sit, sensu atque experientia probatur, quae de heliotropio non audes affirmare, quando etiam in dubium reuocas, qualis heliotropij flos a Dioscoride describatur, caeruleus an candidus. Ego autem illud certe scio, multos quos uidi, & quidem antiquos Dioscoridis codices, *λευκὸν*, non autem *γαυρὸν* scriptum habere: & nisi mea me fallit opinio, puto te eandem scripturam in tua translatione secuturum.

DE LASINE.

Quosdam ais, uerbum lasinem corruptum esse nescientes, Plinium culpares, quasi hanc herbam libro XXIII inutiliter repetierit, laginem uocando non lasine. Tu uero pro lasine iasionem censeres legendum ex Theophrasto, tam libro Plinij XXI, quam etiam XXII: atque ideo aliam statuis a lagine, de qua idem Plinius agit libro XXIII. Deum ut mea modestia consulam, mihi putas recitandum: quoniam non sit tanta inter laginem atque iasionem affinitas, quantam tibi uisus sum existimare. Quasi uero ego in nostro libro tenuem tantum uocis sonum secutus, ac non multo magis naturae proprietates, eandem esse cum lasine laginem apud Plinium iudicauerim. Quoniam quae de lasine libro XXI scripserat Plinius, eadem ferè in lagine libro XXIII repetijt, ut quod phthisicos iuuat, quod lactis ubertatem faciat, quod infantibus illita capillum alat, quod in cibis placeat, quod uentrem stimulet. Sed uide quantum mihi contulerit

lerit cum te homine doctissimo de huiusmodi rebus disputatio. Ea enim quam tu adduxisti autoritas Theophrasti loque me fecit ad ea quae pridem scripseram confirmata audentiorè, nedum mouerit ad recitandum, nisi recantare pro eadem repetere cantilenam accipiatur. Suspiciari me in meo libro scripsi, quod utrobique, & libro scilicet XXII, & libro XXIII pro lasine uel lagine, & elxine & eusine legi deberet: Adeo non nesciui quod tu mihi obijcis, uerbum lasine esse corruptum, ut etiam quo pacto castigandum esset admonuerim: cuius castigatio nis illa ratio fuit, quoniam Plinius eodem libro scilicet XXIII, non modo lagine, sed etiam echitem, & tenue scamoniū eandem herbam a quibusdam uocari testaret. Ego uero non agnoscerem plantam, quae proprie tenue scamoniū dici posset, praeter illam quam Dioscorides sub elxines, euxines, & cissampeli quoque nominibus pinxit folijs hederæ similibus omnibus, seque inuenerit circunuoluentem: ob quam etiam naturam sicuti Dioscorides cissampelū, ita Plinius conuoluolū alibi nominat. Sed de quo antea tantum suspicabar, nunc certam ex Theophrasto habeo notitiam: in cuius codice, quem scis etiam Plinianis esse corruptiorè, sic pro iasione elxinem uel eusine, ueluti apud Plinium pro lagine uel lasine puto scribendum: nam de lasine Plinius libro XXI ita scribit: Lasine unum folium habet, sed ita im-

» plicatum, ut unum cum sit plura esse uideantur. Theophrastus autem a quo, ut par est, Plinius accepit, de flore iasionis libro I de historia plantarum eadem quae Plinius de flore lasines tradit in

» haec uerba: Nonnulli folio uno emergunt, descriptionem tamen

» plurimum ostendentes, ut flos in iasione. Nonne haec flori eius herbae, quam Graeci elxinem atque cissampelum, Plinius, ut dixi, conuoluolum alibi uocat, mire conueniunt? Est enim hic flos, ut Plinius inquit, rudimentum naturae lilia facere condit scentis: & cum unum folium tantum habeat, quibusdam tamen quasi incisuris ita distinguitur, ut uideatur in quinque diuisum.

Tenue scamoniū.
Cissampelos.
Conuoluolum.

Eadem autē herba dicta latine conuoluolum, sicuti hoc in loco, libro scilicet primo de historia plantarum, apud Theophrastum pro elxine uel eusine uertio codicis Iasione nominatur, ita libro secundo de causis lasine & que corrupte uocatur: quod tamen uerbum ueluti diuinans Theodorus uolucrum uertit. Quare cum Dioscorides atque Galenus multo sint, ut te non latet tam accurata doctrinā uirum, in lingua græca emendatiores quam Theophrastus in eadem, uel Plinius in nostra, quid est quod dubitemus laginē & lasinē apud Pliniū, Iasionem autē & asinē apud Theophrastum nomina itidem deprauata, ex uerioribus codicibus castigare: cum præsertim quid sit Græcis elxine, uel eusine, quid uel Latinis conuoluolum, uel sensu ipso monstrante noscatur. Quid autem sit eisdem Græcis Iasione aut asine, seu Plinio lasine uel laginē, ab illis etiam qui se omnia in Plinio scire profitentur ignoratur.

DE SIO ET SILAE.

Male me Pliniū accusantē, quasi duas herbas fecerit quæ sit una, in tuis primis defensionibus notauisti, quoniā tibi non uideatur Sium esse crisiones, sed tantum similis herba. In secundis contra me latam sententiam penē reuocasti: nam silaum uerbum esse corruptum in Pliniano codice, & lauer potius esse legendum iudicasti. Cuius descriptionem tu quoque fateris ad eius oleris naturam proxime accedere, quod Græci sium uocant. Et quoniam Dioscorides ait sium à Romanis lauer appellari, quam tu etiā concedis esse illam herbā, quam uulgo crisiones appellant, ita tandē mecum, & cum Dioscoride sentis, quod sium quidē sit lauer, sed lauer odoratum: quandoquidem sium herba est odorata teste Dioscoride, lauer siue crisiones minime. Sed cum idem Dioscorides duo sij genera faciat: alterum odoratum, ob quam naturam iuncus aromaticus alio nomine dicitur: alterum

alterum inodorum, quod quia nasturtij refert saporē, ideo etiā cardamine à Græcis uocatur: cur sicuti duplex est sium, atque ut tu quoque insinuasti, lauer, odoratum scilicet & carēs odore, non etiā crisiones quidam esse inodori, quidam odorati dicantur? Quo quidem admissio mea stabit sententia, sium esse eam herbam quam crisiones nominamus: quam eum bis descriperit Plinius, & sub sij, & sub silai, siue ut tu legendum putas, laueris nomine, iure est à me incuriā, ne dicam inscitiz accusatus, qui quæ una herba erat duas fecerit, sicuti ob id etiā merito possit reprehendi, quod duo sij genera in unam naturam confuderit. Nam quæ de sio scribit Plinius, quod latius sit apio, atque in aquis nascatur pinguius, nigriusque, quod calculos frangat, quod dysentericis & mulierum mēsisibus prosit, hæc omnes sunt sij odorati apud Dioscoridem proprietates. Quod autem nasturtij saporem reddat, quod lentigini & mulierum uitijs in facie illitum nocte momento cutem emendet, ut de sio pariter scribit Plinius, hoc non de eodem genere, sed altero potius inodoro, quod ut diximus, à sapore quem reddit, cardamine à Græcis nuncupatur, Dioscorides retulit.

DE SIGILLO LEMNIO.

Venio ad sigillum lemnium, quod ego autore Galeno medicorum omnium longe doctissimo rectius terram, quam milton, id est rubricam nominari monstrauit. Tu contra Nicandrum affers, ac Celsum: quorum alter id terræ genus milton, alter minium uocat. Sed cur non etiā Andromachum medicum antiquissimum allegasti, qui in suæ theriacis compositione terram lemniam milton appellauit? Præstat autem, inquit Galenus, in eiusdem compositionis expositione, non milton sed terram potius dicere, eam, ut puto, cauens confusionem, quam uisus est fecisse Plinius, terram lemniam inter rubricas & colorum genera libro V &

III numerans, cum tamen, ut idem Galenus inquit, aliud sit lemnia terræ genus, quo fabri lignarij pro rubrica utuntur, quod uerius miltos nominatur, picturæ potius quam medicinæ accommodatum. Ego igitur non adeo de nomine, quàm de re ipsa à Plinio dissenti: Nam etsi & cinnabaris, & minium, & pleraque forte alia æque medicis ac pictoribus seruiant, utrunq; tamen usum lemnio sigillo contingere neq; traditura Dioscoride, diligentissimo alioquin in huiusmodi rebus explorandis autore, à Galeno autem rubricam à terra lemnia plane distinguente negatur.

DE CINNABARI.

De cinnabari non putas eam opinionem, quam secutus est Plinius, à Dioscoride improbari, quoniam idem Dioscorides simpliciter scripserit: putauerunt quidam sanguinem draconis esse cinnabarim: non damnans, sed referens aliorum de cinnabari existimationem. Sed qui defendi possit, huiusmodi de sanguine draconis opinionem non iudicari à Dioscoride falsam, qui de cinnabari non libro II inter medicinas ex animalium sanguine sumptas, sed potius V inter metalla tractauit? De cinnabari quoque metallo in Hiberia & Colchis nascente, ut te non latet, agit Theophrastus. Et si contra te cognomine tantum Barbarum, autorem lingua & natione barbarum licet allegare, Auencolis pariter in suo Colliget, non aliter de cinnabari, quàm de metallo scripsit. Galenus etiam medicus nobilissimus sui de simplicibus medicaminibus libro uoluminis XI, cinnabarim metallis adnumerauit. In altero autem de eisdem medicaminibus ad Paternianum tractatu, eorum aperte sententiam improbat, quam Plinius comprobauit, ita scribens:

„ Cinnabaris non est sanguis draconis, ut quidam putant.
Galenus duo Siue autem hæc sint uerba Galeni, Pergameno Asiæ ciuitate oriundi, siue alterius eodem nomine insignis medici, factis

tis constat tantorum uirorum iudicio, ea quæ de cinnabari prodidit Plinius, esse fabulosa: non tamen ob id, ut nobis obiecisti, Plinium irrisimus: Absitenim à nobis tanta temeritas, ut hunc celebris nominis auctorem, tam de humano genere benemeritum, ludibrio habeamus. Sed neque tantum fecimus, ut nefas putauerimus ipsi aliquando non credere, ut quod quidam legulei, qui solis nituntur autoribus, à nobis exegerunt, Plinij auctoritatem sine ratione rationem esse censuerimus.

PERORATIO CVM LAMEN-
tatione mortis Hermolai Barbari.

Vix hæc in mei defensionem responderam, cum luctuosus sanè nuntius hominum perculit aures, insignem illam ac singularem doctrinam, illud immortalitate dignum ingenium, illam diuinam potius quam humanam Hermolai uirtutem nobis immatura morte præceptam. O uana hominum studia, o labores irritos, o inanes lucubrationes, quæ sæpe in medio cursu interrumpuntur. Multa ille dum uixit omnimodæ doctrinæ opera, dum nihil aliud diebus ac noctibus meditaretur, nisi quod rem latinam amplificaret, in lucem ediderat. Sed multo plura inchoata atque imperfecta reliquit, quæ nisi mors occupasset propediem erat absoluturus. Quis non de crudeli fato atque impio conqueratur? quod nobis tot, quos prior Hermolai uita germinauerat, fructus anteq; maturescerent intercepti: Vix ille Plinianas castigationes emiserat, opus non minori ingenio quam studio compositum, cum heu tatis inuida cœptis, ne quotidie maiora pullularët, fors illi studiosis inimica damnauit. Pliniam sanè Hermolai cura ac diligentia renatum omnes literati confitent. Expectabant proxima genitura Aristotelem eiusdem luculenta interpretatione reuicturum, sed omnium bonorum autorem atq; parentem amisso, clarus sua lingua Philosophus in pri-

stinis

stinis tenebris demergetur. Quis enim Barbaro adempto, qui inde nomen uidebatur adeptus, quod tetram illam barbariem, quæ iam omnes bonas artes obscurauit, solus posset abolere, philosophiã in lucem antiquã reuocabit? Quis nostræ ætatis iuuenibus, quos recta studia delectant, instrumenta suggeret oportuna? Quis, ut ad ea ueniam quæ inter nos inciderat, studiosæ potius disputationis, quam emulæ contentiõnis certamina tantas in Plinium lites, quas uideor penè quodam mentis furore suscitasse, ea qua Hermolaus eloquentia ac grauitate componet? An rabulæ quidã, qui doctissimorum uirorum causam aliter defendere nescientes, cœlum ac terras uociferando concutiunt? Clament isti licet, & tumultibus omnia compleant, hijs tamen semper nostræ aures obstruentur: quoniam talium uirorum furiosam maledicentiã, neque imitari si uelim possim, neque si possim uelim. Si quis forte Hermolai doctrina ac moribus similis, harum quæ mihi cum illo erant dissensionum se iudicem fecerit, uel si aduersus me pro Plinio atque Hermolao, Plinij defensore pronũtiet, ille, ut Plato dicere solet, omnia non inimicus obtineat.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI
VINCENTINI DE PLINII, ET
plurium aliorum medicorum erroribus, ad præstantem medicum Franciscum Tortum
Lucensem nouum opus.

Flagitasti me quotidianis penè literis, ut tibi super quibusdã Plinij erroribus iampridem à me notatis responderẽ, quos quidam medicus, tibi & mihi communis amicus, non in autorem, sed in nouos codices impressos formulis, uel manu scriptos potius reijciendos duxerit, ex alterius codicis uetustioris, quem tibi Venetijs ostendit, autoritate. Meam autem de hijs responsionẽ non modo tu, sed & ille idẽ medicus Plinij defensor, ut tuæ literæ mihi significabant, præcipue desiderare uidebatur. Ego uero in hunc usq; distuli diem & tuæ petitioni, & illius desiderio satisfacere: quoniam non libenter patiebar me ad antiquũ ludum reuocari: Vt enim uerum fatear, mihi ludus quidam uideatur de Plinij erroribus disputare, cum sint multi alij in libris medicorum magnæ nostræ ætate existimationis errores, ex quibus multo plus uita periclitatur. Paucissimi enim sunt qui Plinium propter medicinas legant, plures propter uocabula, & diuinam, quod negari non potest, elocutionem. Quare circa illos magis, qui sua possunt apud homines nostri seculi autoritate nocere uitæ, puto à medicis laboradum, quam circa Plinium, qui à multis non in medicorum, aut philosophorum, sed historicorum potius atq; oratorum numero habeatur. Tu qui multa mea consilia legisti, quibus scilicet ægrotantium salutĩ consulo, cum ad simplicia uenio medicamenta, scis quàm multos Gentilis, Bartholomei, Montegnanæ, atq; aliorum recentiorum in hijs errores aperiam,

Plinius quam
obrem legens
dus.

m riam,

riam, qui non aliunde, quàm ex Auicennæ ac Serapionis libris, quibus nimium nostra credit ætas, habent occasionem. Quare tu Francisce Totte caucto, ne tantisper in uitam pecces, quantisper aliud te impellente facio, quod minus possit generi humano prodesse. Sed tu forte illa uerba respondebis, quæ medicus Plinij patronus scribit circa suæ præfationis initia, ueluti se excusans, quod homo medicus literatorum officium in Plinij codicibus emendandis, & eodem diuino autore contra calumniantes propugnando usurpauerit: iustam esse rationem inquisiens, ut de natura rerum, medicinæque effectibus Plinij libros Phisici quoque recognoscant: Hac enim ratione Plinij patronus se ait impulsus, ut post Georgium Merulam, & Hermolaum Barbarum ipse quoque conatus suos in hijs quæ ad effectus medicos pertinerent ostenderet. Quasi uero, ut de Merula taceam, qui forsitan merus grammaticus censeretur, Hermolaus Barbarus, uir omnium bonarum artium scientia clarissimus, non satis suo sit functus officio, in ea parte quæ ad medicinam attinet in Plinianis codicibus castiganda. Sed de hoc postea uiderimus, nunc quod instat agamus. Hanc medici Plinij emendantis, atque unâ defendentis excusationem ego libentius acceptarem, si non in æra, ac lolio, sed in alijs herbis, ac simplicibus medicinis, magis ad usum medicinæ necessarijs, in quibus etiam fuit à me Plinius notatus, eiusdem Plinij defensionem suscepisset: Veluti in stachy, atque balote, polio atque tripolio, empetro, quam alio uocabulo præfoidem Galenus uocat, saxiphage, herba betonica, parthenio, muralio, seu parietaria, aristolochia, cyclamino, heliotropio, pentaphyllo, lemnia sphragide, seu sigillo lemnio, quod terram sigillatam uocant, cistho herba ladanifera, à cisso. id est hedera diuersa, isatide, cum

*Georgius
Merula.*

glasto

glasto eadem, licet Plinius hanc diuersam à glasto, illam eandem cum cistho, nominis propinquitate deceptus, aliquando putauerit, nardo celtica, & saliuca, quas etiam male Plinius diuersificauit: Si, inquam, in hijs & plurimis alijs medicinis, quarum frequens est usus etiam apud nostri temporis medicos, sicuti apud eosdem de æra ac lolio non ad medendum, sed tantum ad euitandum, eò quod in pane capitis uertigines facit, aliquando sit mentio, medicus contra medicum pro Plinio disputasset, non alienam ab eius officio disputationem pro Plinio tuendo subiisse iudicarem. Verum in æra tantum Plinium aduersus me conatus defendere malorum medicorum, quod pace eius dixerim, imitatus est morem, qui dum capiti mederi debent reduuias curant. Sed neque in æra satis Plinio patrocinatur, adeo ut præuaricator uideri possit, non patronus: Stat enim adhuc nostra reprehensio, si modo reprehensio dici debet, quæ potius iusta fuit de Plinio homine latino admiratio, licet Plinij patronus eam ingentem calumniam, ipse uere calumnians nominauerit. Verba mea de Plinio potius admirantis, quàm per calumniam, ut eius patronus obijcit, reprehendentis, hæc sunt: Super æra & ægilope in libro de Plinij, atque aliorum medicorum erroribus inscripto, æram dici à Græcis granū illud quod à nostris lolium appellatur, scribit Dioscorides libro secundo, ac præterea testantur hij, qui ab Aristotele in libro de somno & uigilia, atque à Plinio libro XVIII de eadem scribuntur effectus, quod scilicet capitis grauedinem & uertigines facit. Plinius tamen eodem libro, atque eodem capite æram describit, & lolium quoque tanquàm ab æra differat separatim nominat. Nam si idem putauit & lolium & ærā, mirum quod sicuti in plerisque alijs frugibus, atque earū uitijs, in quibus nomina latina non deerant, sicuti in tritico, hordeo, & auena

m 2 græcis

græcis utendum non censuit, non idem quoque in lolio statuerit, tam præsertim apud omnes usitato uocabulo. Quamquam similis quoque de auena error in eodem libro & capite legatur: Nam cum in principio uitia frugum exponit, scribit hordeum in auenam degenerare: paulum uero infra scribit hordeum necari à festuca, quæ ægilops nominatur. At si Dioscoridi credimus, quæ ægilops à Græcis dicitur, à Latinis auena nuncupatur. Galenus quoque in primo sui de alimentis libri uolumine, cum in tritico atque hordeo generatio minus prospere cesserit, alterum in æram, alterum in ægilopen frequentius conuerti testatur. Quod & maximum est argumentum, æram idem esse quod lolium. Hæc ego in meo libro ad litteram, non tam Plinium accusans, ut dixi, uel per calumniam reprehendens, ceu eius patronus obiicit, quam de homine latinissimo admirans, cui ubi non oportuit græca uocabula libuit usurpare. Vnde enim hæc græcitatæ affectatio, ut quispiam modo siton, modo frumentum, modo arton, modo panem autor latinus scribat? nisi lexica, id est uocabularia scribat? Nam par est quod à Plinio scribitur, aliquid quando æra, aliquando lolium, aliquando ægilops, aliquando auena. Sed uideamus quid ad hæc Plinij patronus pro Plinio respondeat in sua ad ciues Veronenfes uiros clarissimos præfatione. Post multas Plinij laudes, quem linguæ latinæ nos quoque autorem nunquam satis laudari posse iudicamus, tandem in illos inuehitur medicos, qui Plinium per calumniam in æra reprehenderunt, me scilicet innuens, licet non nominet, sed tam significans quam si nominaret, imò quasi digito ostendens: quando quidem nullus alius medicus, præter me unum est, qui Plinium in æra notauerit. Inuehens autem in amicum grauius forte quam debuerat, scribit hæc uerba: Exemplum unum ingentis calumniæ afferam de æra quæ medicos nonnullos ad calumniam tanti autoris inuital

uit,

uit, in qua Plinium errasse non dubitant cum Hermolao Barbaro: Arbitrantur enim æram & lolium ab ipso separatim describi, sed falsò, codicis errore manifesto, libro VIII, in quo æram tantum diffinit, sicuti inter medicos effectus, hoc est libro XXII lolij remedia & uires duntaxat denarrat: triticum simili modo: non æra legendum est, sed herba ex uetustissimo codice, ac Theophrasti libro octauo: quoniam enata herba triticum strangulat: de qua in eodem libro, ubi Nilii in Aegypto mentio habetur: Nec terra, inquit, ipsa herbas gignit, quæ triticum enecat. licet: Runcatio cum seges in articulo est euulsis inutilibus herbis. De faba inquit: Runcari non gestit, quoniam euincit herbas. Item: Siccitas coerces herbas: Herba enim circumligando triticum & eius radices enecat. In quo mendosis pariter codicibus, hoc modo legitur: Aera nonnunquam in macro solo. Vbi de æram no lupe riori fit mentio, ubi non æra, sed ea legendum. Sed autor hijs peractis mox de æra sic incipit: Aera granum minimum est. Hæc est Plinij in æra defensio, in qua Plinij patronus sibi adeo placuit, ut more galli à certamine desiliens sibi quodammodo applaudat, & apud ciues suos hijs uerbis quæ statim subiunxit exultet ac gloriatur: Hac unica defensione multorum intempestiuum clangorem sedauimus, & ciuem uestrum ab ingenticalumniâ absolutum retulimus, ut de cætero diligentius perlegere ac discutere tantum autori perdiscant. Quæ uerba postrema in ipsum Plinij patronum reiciemus, atque hominem admonebimus, ut tantum autorem defensurus, & eiusdem autoris, & aliorum, quos in ipsius defensionem adducit, uerba diligentius examinet, & quid illi ab aduersarijs obiiciatur melius perscrutetur, ne aliud defendens quam illud cuius accusatur, reus causam prode re uideatur. Quo quidem crimine Plinij patronus in hoc primo suscepto aduersus medicos pro Plinio de æra patto

m 3 cinio,

cinio, liquidū apparet laborasse. Nusquam enim Plinio error datum est, quod *aram* ac lolium separatim descripserit, quando nec apud dialecticos error putatur, si duæ aut plures etiam eiusdem rei descriptiones afferantur, sed quod eodem libro, atque eodem libri capite, ubi *aram* descripsit, lolium quoque nominauit, fuit à nobis in Plinio notatum, quasi nescierit idem *aram* esse quod lolium. Nam si idem putauit, cur, ut obiecimur, sicuti in alijs frugibus, atque earum uitijs, quibus sua nomina erant in lingua latina, græcis utendum non censuit, non idem in lolio seruauit, lolium dicendo, non *aram*? At non *aram*, inquit, sed herbam scribit Plinius circumligando se triticum enecare, quod ex pluribus alijs tum Theophrasti, tum ipsius Plinij uerbis, Plinij patronus nititur demonstrare. Sed incassum laborat, quandoquidem & ipse Plinij patronus, & in sua præfatione, & in ipso Plinij libro à se emendatiore edito, fatetur Plinium *aram* describere, & non lolium, libro scilicet XVIII, capite XVII, sicuti postea ait libro XXII, eundem Plinium lolij remedia & uires duntaxat enarrare. Sed quæ est ista sortitio, ut lolium quidem sub græco uocabulo *ara* à Plinio describatur, sub latino autem eiusdem grani medici effectus denarrentur? An Latinis græcam ignorantibus linguam lolij cognitionem Plinius inuidit? remedia autem & uires duntaxat docere uoluit. Frustra tamē si herba ignoretur aut granum. Sed neque uerum est, quod Plinius lolij tantum medicos effectus doceat & non *ara*: Siquidem Plinius si non libro XXII, saltem alibi, scilicet libro XXIX de arinea farina in usu medico meminit, quam loliceam dicere latine debuit, si lolij duntaxat remedia & uires, ut ait Plinij patronus, denarraret. Quare iam ipse discat, si uelit Plinium omni ex parte tueri, totum Plinium diligentius perlegere. Quid enim iuuerit Plinium semel
in uno

in uno sui codicis loco *aram* uerbum græcum in herbam latinum mutasse, si concedatur multis alijs in locis idem uerbum græcum à Plinio inutiliter usurpari? Tentauit quidem & Plinij patronus Plinij errorem in *ara* libro XVIII, capite XVII ex toto corrigere, *aram* alio eiusdem capituli loco in hederam conuertendo, atque ita legendo: Hederæ granū minimū in cortice aculeato in pane capituli uertigines facit: Nam & talem ipsum probare lectionem tuæ mihi literæ significarunt. At tam absurdam Pliniani codicis castigationem, quam tibi priuatim laudauerat, non ausus est uel in sua præfatione, uel in Plinij codice edito emendatiore publicare: Quæri enim ab eo potuisset, ubi unquam uel ipse experientia didicisset, uel apud grauioris autoritatis medicum, siue philosophum legisset, hederæ granum æque atque *ara* in pane capituli uertiginem facere. Sed quoniam huius quæstionis scopulos quantum potuit euitauit, nos alijs ipsum interrogationibus fatigabimus, quæ sit illa herba interrogantes, quæ triticum circumligando se enecet: quod nomen uel apud autores græcos, uel latinos, uel saltem in uulgo habeat: nos *aram* græce à Plinio, non sine errore tamen, diximus appellari, ut habet cōmunis codicis scriptura, latine lolium. An orobanche quidē quæ eruū, ægilope quæ hordeū, herba securina græce dicta pelecinos, quæ lentē simili modo, hoc est circumligando se necat, sua habere tum apud Græcos, tum apud Latinos nomina, sola tritici pestis, quæ tamē tanto debuit esse nobilior, quāto triticū magis omnibus alijs expetit frugibus, atque idcirco plus ab iniuria defendit, remansit ἀνώμμος, id est carēs nomine? Hanc uocabulorū inopiā, si quis lingua nostræ ausit ascribere, Græcis certe non tribuet, qui ita οροβάχην, hoc est triticum strangulantem, sicuti οροβάχην dicere potuerunt, si aliud nomen non habuissent herbæ, simili modo triticum se circumligando

do necantis, quo *ἰροβαρῆν* eruū. Adde quod solet Plinius speciales herbas, quæ habent aliquam insignem uim, si carent nomine, per similitudinem aliquam nobis indicare: ueluti eodem libro XIX, & capite XVII herbam albam panico similem nasci ait, occupantem arua, pecori quoque mortiferā: aut si non solum nomen, sed similitudinē etiam ignorat, saltem earum nomen ignotum esse hominibus testatur, ut libro etiam & capite allegatis, ait pestem à milio atque panico sturnorum passerum uel agmina abigi, herba cuius nomen ignotum est. Quod etiam fecisset in herba circunligando se triticum enecante, si non æra hoc in loco, sed herba, ut uult Plinij patronus, scriberetur. Exempla autem quæ Plinij patronus affert, ubi uel Theophrastus, uel Plinius de herbis frugibus noxijs loquuntur, partim falsa sunt, uel male intellecta, partim nihil ad præsentem attinent locum. Primum enim Theophrastus libro VIII de plantis perperam allegatur: nusquam enim in eo libro ea uerba leguntur quæ Plinij patronus adducit: quoniam enata herba triticū strangulat. Si qua uero sunt quæ talem sensum uideantur habere, hæc nihil ad præsentem attinent disputationem, in qua quaritur, nunquid sit herba aliqua quæ circunligando se triticū enecet. Theophrastus sanè libro VIII de plantis hæc uerba scribit: Imbres enim tum alias contrarij sunt, tum semina sæpe corrumpunt: quod si minus, herbæ quidem luxuriam mouent, ut fata strangulentur, atque omne alimentum amittāt. Hæc autem uerba non id sibi uolunt, de quo Plinij patronus contendit, fata à quibusdam herbis se circunoluentibus strangulari: sed sensus est, quod fata aliquando nimium in herbas excrecentia sua luxurie strangulantur, atque alimento priuantur. De quo satorum uitio etiam Virgilius meminit in Georgicis:

Luxuriam segetum terra depascit in herba.

Sed

Sed & Plinius ipse libro XVIII, capite XVII, de eodem uitio scribit in hunc modum: Inter uitia segetum & luxuria est, cum nimia sua fertilitate procumbunt. Hoc autem uitio non modo segete, sed etiam aliquas arbores strangulari testatur Theophrastus libro V de causis plantarū, ubi ita scribit: Arborum autem genus etiam aliquod foras est, cui corruptio secundum naturam sponte, nec ullo pacto afflictato, sed bene uigenti eueniat, ut pino, cum radices mutata in tædam fuerint: ita enim fit ex nimietate nutritionis: cumque per tædam transmittere pabulum arbores nequeant moriuntur: quod proximum illi uidetur, quod animalibus quæ extra modum crassantur atque pinguescunt: Cum enim auram attrahere nequeant, nec ullo pacto spiritum uti possint, propter obesitatem condensationemque strangulantur. Quamobrem non inepte rustici hoc uocabulum de pino usurpant: Pinum enim strangulari aiunt obesitate atque pinguedine, quippe omnia spiritum desiderant alique, uel solutionem, uel meatuum libertatem. Ergo corruptiones huiusmodi potius naturales esse putauerim.

Hæc Theophrastus. Ex cuius uerbis apparet, plantas duplici ratione strangulari: Vel quia alia planta ipsis circunoluantur, quomodo eruum ab orobanche, & simili ferè modo lente ab aparine scribunt strangulari, & Theophrastus libro VIII de plantis, & Galenus libro primo de alimentis: Vel non aliena iniuria, sed sui ipsarum luxuria atque obesitate, quod de Satis libro allegato Theophrastus, de arboribus autem libro V de causis testatur. Debit ergo Plinij patronus, id quod alijs medicis in sua præfatione suadet faciendum, Theophrasti uerba uel fidelius citare, uel eadem examinare diligentius: quod etiam in uerbis Plinij ipsum facere oportuit. Nusquam enim ea uerba scribit Plinius quæ Plinij patronus adducit: herba circunligando triticū & eius

n radices

radices enecat, nisi in hoc de quo disputamus loco, ubi ipse codicem non emendat, sed deprauat, æram in herbam commutando. Alia etiam Plinij uerba, quæ ex locis uarijs Plinij patronus adducit de inutilibus herbis triticum enecantibus, de runcatione segetis aut fabæ, nihil ad præsentem pertinent disputationem: in qua non quæritur, nunquid sint aliquæ herbæ inutiles, frumeta enecantes atque legumina, ad quarum euulsionem runcatio sit necessaria: quis enim de hoc tam rei rusticæ imperitus dubitarit? non, inquam, hoc quæritur, sed illud potius, nunquid sit aliqua herba specialis, quæ præcipue triticum se circumligando enecat. Ut enim scribit Theophrastus libro VIII de plantis: & si sint quædam herbæ quæ communia omnium frugum uitia putantur, quæ tamen plus inter aliquas ualeant, propria earum uitia putantur. Exempli gratia: orobanche erui, aparine lentis. De quibus etiam uitijs, quæ quibusdam sunt propria, paulo supra uerba iam tacta idem Theophrastus in hunc modum scripserat: Genus autem quod totum transire in aliud aptum sit nullum præterquam triphen, & semen comperies, sicuti inter primas disputationes proposui, nec non lolium tritico & hordeo corruptis enascitur: uel si id minus, nasci quidem inter triticum solitum esse nulli dubium est, ut etiam ponticum illud triticum, atrum cognominatum, & semen bulborum, & ea quæ nasci inter alia semina solent. Nam & auena magis in hordeo exire uidetur, & in lente aracus res scabra & dura, in aphacis autem securina securi similis. Hæc omnia Theophrastus, interprete Theodoro Gaza, qui quidem interpres æram lolium conuertit. De quo idem Theophrastus neminem dicit dubitare inter triticum solere nasci: Licet Plinij patronus uideatur asserere, quod non sit æra uitium tritici proprium, sed magis herba. Idem Theodorus ægilopen auenam latine dixit, quæ est ita proprium hordei

hordei uitium, sicuti tritici lolium. In eandem sententia de uitijs quibusdam segetum peculiaribus scribit Galenus, ut supra tactum est, libro primo de alimentis, qui potuit uideri à Theophrasto accepisse quæ scribit, nisi patrem allegaret suum in hunc modum scribens: In triticis quidem æræ, id est lolia sæpius inueniuntur: inter hordea uero nascuntur quidem, sed pauca, plurima autem quæ ægilops, id est, auena nominatur: In hijs uero quando uel primum incrementum, uel generatio minus prospere cesserit. Genitor autem meus ætate iam in senium uergente, captus amore agriculturæ triticum aliquando seruit & hordeum, cum summo studio omne aliud diuersi generis semen intermixtum exemisset, explorandi gratia, si ex transiione eorum in alia & auenæ generentur, uel propriam habeant etiam semina ista naturam. Natis uero inter purgata semina lolijs quidem forte plurimis inter triticum, paucis autem inter hordea, sed auenis abundantibus, etiam de alijs seminibus conatus est pariter facere inquisitionem. Inuenit itaque & in lentibus eodem modo ex ipsarum in aliud transiione natos aracos duros, & orobos, & pelecinos, semina esui minime idonea. Aparinem autem non modo esui non idoneam, sed etiam inter nascendum se lentibus circumplicanrem, atque ita angentem ac strangulantem, ac proculcantem, sicuti orobanche orobos. Hæc omnia Galenus non multum dissona ab illis quæ libro allegato scribit Theophrastus, in hoc cum eo maxime congruens, quod duas tantum herbas facit amplexicaules, suo complexu necantes: Orobanchen quidem eruum, aparinem uero lentes. E diuerso Plinius non solum has, sed & æram, id est lolium, & ægilopen, id est auenam, & pelecinon, id est herbam securinam, quamuis sensu ipso, & rerum natura repugnante, cum sint herbæ recticaules, amplexicaules describit,

*Due herbe
amplexi-
caules.*

describit: Alioqui non posset necq̄ xra, id est lolium triticum, necq̄ xgilops, id est auena hordeum, necq̄ herba securina lentem se circumligando necare, nisi herba recticaulis eadem fieret amplexicaulis: cui rei & sensus ipse, & omnium parens natura aduersatur, quæ herbas se alijs circumuolutes, à rectis quibus circumuoluuntur, non solum specie, sed etiam genere separauit. Quare recte Plinius, & Theophrastus, ac Galenus consone uitia frugum peculiaria denarrauit. Male autem, atq̄ ab eisdem autoribus dissonè, modum quo pleraq̄ earum fruges interimant, recitauit, ac magis postea sua conclusione asseuerauit, cum ea uerba subiūxit:

» Et hæc quidem omnes suo amplexu necant. Verius enim
 & magis ad imitationem Theophrasti, quem ubiq̄ de naturis plantarum scribens uidetur uelle Plinius amulari, licet multa eiusdem autoris sensa peruertat, ita scripsisset: Et hæc quidem omnes idcirco interimunt, quia pabulum tollunt: Talibus enim uerbis utitur Theophrastus libro quinto de causis plantarum, ubi de pestibus proprijs fata necantibus differit ita scribens: Necesse quoque ab alijs accidunt propria, ceu in minoribus patet: quippe orobanche uocata eruum necat complexu compressuq̄ suo: Et linoderum foenugræcum interimat protinus radici adnascens: Et alia cladem alijs inferunt, ut quæ cum singulis frugibus simul proueniunt, ceu lolium & auena tritico atque hordeo, & aparine lentis, & alia alijs: omnia tamen idcirco interimunt, quia pabulum tollunt, tam quod terra ministret, quam quod à sole & aëre ueniat. Atque eorum quidem ratio manifesta est, quia uidelicet habent interimendi uim: talem enim sensum uerba statim subscripta manifestant: Oleum autem & pix, atque pingue: nam hæc quoq̄ necandi uim habent, & reliqua. Ex hijs Theophrasti uerbis facile unicuiq̄ potest liquere, xram, id est lolium, & xgilopen, id est auenam, talia enim uerba

Plinius Theophrastum peruertit nonnunquam.

uerba in græco codice habentur, hac ratione habere uim, alteram necandi triticum, alteram necandi hordeum, non circumligando se, sed pabulum auferendo: quando & orobanche, & aparine, quæ hanc habent se circumligandi naturam, non tamen hanc communem rationem subterfugiunt, quin & ipsæ quoq̄ pabulum tollendo interimant, tam quod terra ministret, quam quod à sole & aëre ueniat: quod uisus est hoc in loco insinuare uoluisse Theophrastus, aparinen non orobanche, ut in libro octauo, associando, sed lolio & auenæ. Quanquam & idem libro octauo diligentiùs considerantibus significauerat, ita de orobanche & aparine scribendo: Nonnulla etiam manifeste communi plurium erumpunt: sed quoniam plus inter aliqua ualent, propria eorum putantur, exempli gratia: orobanche erui, aparine lentis, quod altera eruum potissime uincit causa imbecillitatis, altera inter lentem maxime coalescat. Quasi uelit dicere Theophrastus, quod etsi orobanche eruum causa imbecillitatis suo amplexu atq̄ compressu potissimo uincat, tamen & pabulum auferendo enecat: Aparine uero lentem pabulum auferendo potissimo, quoniam ipsa inter lentes plurimo abundat alimento: Hoc enim significat uerbum ὀροβάνχη, quo hic utitur Theophrastus, pro quo interpret retulit, maxime coalescat. Hoc uero in loco (ut nos ipsos excusemus, hoc est eius culpæ, cuius Plinij patronum accusauimus, falsæ scilicet allegationis Theophrasti, suspitione liberemus, apud illos præsertim qui Theophrastum non græcum, sed latinum legerunt) hos censui eosdem lectores admonendos, me ubi Theodorus in translatione Theophrasti aparinen lappam uertit, in hoc Plinij secutus errorem, qui sapius in libris suis, ubi Theophrastus aparinen nominat lappam latine, dicit maluisse græco uti uocabulo aparine, quo Plinius nihilominus in uarijs lo-

Theodoro impositus Plinij autoritas.

cis librorum suorum non raro utitur, dans multis aberrandi, sicuti in *æra* & *Iolio* occasionem, ut pariter aliud putent esse apud ipsum Plinium lappam, aliud aparinam. Libuit autem nobis in hac herba græcū seruare uocabulū, quoniā nomen lappa in ea à Plinio & Theodoro nimiam aliquando Plinio fidem adhibenti usurpatū, potius arctio grandes lappas ferenti, quàm aparinæ congruat. Sed & aliud hoc ipso in loco subiiciendum existimaui, quod non ad nostri, sed ad Plinij facit defensionem: Ego enim semper fui ita animatus, ut ubicunq; possim Plinij autoritatem foueam atque sustentem: sicuti ubi non possum, puto, ut philosophum decet, ueritatem in honore præferendam. Præter ea quæ supra nos Plinio obiecimur de herbis, quæ non circumligando se, sed potius alimentum auferendo enecant fruges, quispiam & de herba securina, græce pelecino dicta, possit obijcere, quod non sit aphaci, id est lentis, sed potius aphaces: sic enim de pelecino scribit Theophrastus, quod sit aphaces uitium peculiare, adeo ut dubitet Hermolaus, ne aut lectio corrupta sit in Theophrasto, aut uicinitas nominis Plinium in errorem traxerit. Sed neque lectio Theophrasti corrupta est, qui libro VIII de plantis scribit aperte in lente aracam, in aphace pelecino nasci frequentius, neque propterea Plinius errasse conuincitur, quem Galeni possumus tueri autoritate, qui inter malas herbas nascentes in lentibus non minus pelecinos quàm aracas nominat. Utinam idem Plinius tam bene in *ateramno* defendi posset, quam herbam putauit circa Philippos in pingui solo, qua faba necatur, sicuti *teramnum* alteram, qua in macro solo, cum quidam uentus afflauerit: quo in loco nescio an rideam, an magis miseram Plinij conditionem deplorem, tales sortiti defensores, qui putant mutato uerbo *æra* in ea, quod uerbum *æra* hic esse uitio codicis scriptū non

Defensio
Plinij.

Error Plinij
in *teramno* &
ateramno.

non negamus, sicuti & sequens: non qui putent, inquam, tam leui unius uerbi dissyllabi mutatione Plinium à maximo, quem ipsi non animaduertunt, errore uindicare. Hoc sanè ulcus non tam facilem habet curationem, qualem forte milia illa, quæ se iactat Plinij patronus persanauisse, quin potius ex illorum numero est, quæ & ipse fatetur neminem potuisse adhuc ad cicatricem perducere, licet se credat & hoc egisse, ita nunc uerbum *æra* in ea, sicuti prius in herbam commutando, magna sanè castigandi licentia, si non alia quis nitatur ratione, nisi quia ita in libro suo uetusto scriptum inueniat: quasi & codices Pliniani uetustissimi non plurimis scateant erroribus, qui ad nouos, uel manu scriptos, uel formulis impressos defluerunt. Sed ea, inquit, uerbum hoc loco pro *æra* scriptum refert *ateramnum*, de qua statim antea sit mentio. Ego uero Plinij patronum alia interrogatione uexabo: ubi unq; apud aliquem autorem legerit, siue græcum, siue latinum philosophum, aut medicum, uel de re rustica scribentem, de herba hac *ateramno* nominata, circa Philippos in pingui solo fabam necante, eademq; nonnunquam in macro, cum quidam uentus afflauerit. An apud Theophrastum? Hunc enim uidetur Plinij patronus citare autorem aduersus Hermolaum in huius loci emendatione. Verum Theophrastus *teramon* & *ateramon* libro octauo, & pluribus alijs in locis non pro herbis accipit, sed pro quibusdam leguminum affectibus peculiaribus, quæ nos *coctilia*, & *incoctilia* dicimus. In quem etiam sensum eadem uerba græca, *τεράμων*, *ἀτεράμων*, id est *coctile* & *incoctile*, ubique apud Theophrastum uertit Theodorus. Verba ipsa Theophrasti libro octauo de plantis græce subiiciam, ut omnibus luce clarius appareat Plinij in *ateramno* errorem nulla posse codicis emendatione defendi. Sunt autem hæc:

τὸ δὲ τί κενεῖ καὶ ἀτίραμον λέγεται μὲν ἐπὶ τῶν ὀσπρίων μόνον, οὐχ' ἄλλοτερον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σιταλῶν παρακλήσιον ἢ τὸ ταυτοῦ συμβαίνειν, ἀλλὰ διὰ τὸ μητὴν αὐτῶν εἶναι χυμάρουχ' ὁμοίως ἰσχυρῶς ἐπὶ οἷον ἐπὶ τοῦτων ἀπάντων ὁμοίως, ἀλλὰ μάλλιστα ἐπὶ τῶν ἰσχυμῶν λέγεται, καὶ φακῶν, εἰ τοῦρ καὶ μάλλιστα πασχοῦντων, εἴτε δὲ καὶ διὰ τὴν χυμάρουχ' ἰσχυρῶς γίνονται γόνυ πλῆσιον, πολλὰ καὶ γὰρ τὰ π' ἰσχυρῶς εἰσιρ οἱ ἀν' φέρουσι τεράμινα, καὶ ἄλλοι παλιν ἀτίραμονα. τὸ δὲ ὡς ἐπὶ τῶν οἱ λεπτῶν καὶ μάλλον τεράμινα καὶ ἀνὸς ἰσχυρῶς τις ποιεῖ τοιαύτην παρακλήσιν, συμπίπτει δὲ ἐπὶ τοιαύτα τα χωρία καὶ ὁμοίως ἰσχυρῶς φέροι ποτὶ μὲν τεράμινα περὶ φιλιππουσι δὲ ἡ ἰσχυρῶς λιχμῶντος, καὶ ὑπὸ πινυμάτου ἰσχυρῶς λιφθῆ τεράμινα ὡς ἀτίραμων γίνονται.

Hoc est, ut Theodorus transtulit: Coctibile autem & incoctibile de leguminibus tantūmodo dici solet, ueruntamen & in frumentaceis idem aut proximum, quod euenire nō absque ratione putaueris. Sed quoniam usus non idem sit, neq; percipi potest, neq; in omnibus leguminibus ex æquo sentitur, sed præcipue in faba, & lente, seu quod hæc maiorem in modū affici nata sunt, seu quod hæc propter frequentiore usum magis appareāt. Largius itaq; fieri solet: sunt enim loca permulta, quæ semper coctibilia ferāt, & alia quæ incoctibilia, sed omni quasi ex parte loca tenuia coctibilia potius reddunt. Cæli quoque conditio mutationem huiusmodi afferre nimirum potest argumentum, alias coctibilia, alias incoctibilia reddūt. Faba apud Philippos cum uentilatur, si ab afflatu incola persfletur incoctibilis est. Hæc Theophrastus græce, atque latine Theodoro Gaza, uiro & græcarū & latinarū quoq; literarum doctissimo, interprete. Ex quibus omnibus Plinij error hic luce clarius manifestatur, qui fabæ effectum ateramnon, id est incoctibile, apud Philippos ab afflatu incola eidem fabæ aduenientem ipse sub longe alio, quā Theophrastus, uel Theophrasti interpretetur sensu, ita hunc totum Theophrasti locum perperam imitando. Circa Philippos autem ateramnon nomen in pingui solo herbam, qua faba necatur teramnon, qua in macro: sicut enim scribendum existimo ad Theophrasti, qui teramnon & ateramnon libro VIII, licet in alio quā Plinius

Plinius, ut dixi, nominat sensu, imitationem, cum quidam uentus afflauerit. Equidem doleo hanc mihi necessitatem impositā, adeo pudendos in tam celebri autore errores aperiri, quos uelim, si possim, potius obtegere: nisi quod licentis calumniæ a Plinij patrono accusatus, non possum aliter hanc in me culpam excusare, nisi Plinium ostendam, non modo in æra & lolio, sed in pluribus alijs eiusdem libri ac capitis locis, ubi de æra scripsit, aberrasse, & male in eo uerbo Plinianum codicem fuisse bis ab eius patrono emendatum. Et iam poteram receptui canere, & mea super æra defensionis finē statuere, nisi quod Plinij patronus non contentus hijs quæ aduersus medicos, me præcipue notans, scripserat antea de æra, rursus in quodam suæ præfationis loco, ubi Hermolaum Barbarum intemperanter lacerat, quoniam & ipse Plinium immerito, ut ille inquit, accusat, iterū medicos in bromo & auena taxat, in hijs inquit, & priores medicos unā cum Hermolao aberrare. Quare mihi uideo alteram additam esse necessitatem, me pariter atq; Hermolaum in hijs quæ ad medicinam attinent defendendū. Nam reliqua, in quibus Plinij patronus damnat Hermolaū, literatoribus defendenda relinquo, quorū officium est, de uocabulis potius, quā de rebus ipsis disputare. Quid tamen in bromo & auena, uel Hermolaum, uel me Plinij patronus innuat aberrasse, nō intelligo: Vt enim pro me ipso primum respondeam, nihil de bromo contra Plinium scripsi, quamuis potuissim, si uoluissim, ita Pliniū in bromo, quæ est auenæ species, sicuti in ægilope notare. De qua bromo Theophrastus libro VIII de plantis scribit hæc uerba, Theodoro Gaza interprete: Ad hæc criticū tunicis integitur multis, hordeum nudum consistit, id enim omnium maxime caret tegumento, tripha quoque, & sigillo, & omnia huiusmodi modi multiplici folio includuntur. Ast omnium maxime, o ut ita

„ ut ita loquar, auenam natura operuit, quin etiam culmus al
 „ tior tritico q̄ hordeo est, & spica plus discreta folijs emicat,
 „ palea quoq̄ plus suauior ex tritico q̄ hordeum. Quem
 Theophrasti locū uolens Plinius libro xviii, capite vii,
 ut conijcere licet interpretari, bromon, id est, auenam, sic
 enim hoc uerbum non modo Theodorus hoc loco, sed etiā
 Plinius interpretatur, maxime nudam esse dixit, quā Theo
 phrastus pollylobon, id est, ut idem Theodorus transtulit,
 maxime opertam descripsit. Cui rei etiam sensus adstipula
 tur, cum auenam intueri liceat multis contextam tunicis, ut
 scribit Theophrastus, non autem nudam, ut Plinius male
 Theophrastum interpretando retulit. Et ne quispiam suspi
 cetur, me per calumniam Plinium reprehendere, subiiciam
 eiusdem autoris libro & capite supra allegatis uerba, sunt
 „ autē hęc: Tunica frumento plures, hordeum maxime nu
 „ dum, & alica, sed præcipue auena, calamus altior frumento
 „ q̄ hordeo, arista mordacior hordeo. Quis non uideat Pli
 nium de eisdem ferē satis, de quibus Theophrastus loquen
 tem, paria uoluisse dicere, nisi quod in auena deerrauit: nā
 uerba Plinij, tunica frumēto plures, respondent illis Theo
 phrasti, triticum tunicis integitur multis. Item hordeum ma
 xime nudum, est illud quod Theophrastus ait: hordeum
 maxime caret tegumento. Calamus altior frumento quā
 hordeo, arista mordacior hordeo: Verba Pliniana eandem
 habent sententiā cum uerbis Theophrasti, culmus altior tri
 tico quā hordeo, palea plus suauior ex tritico, quā hor
 deo. Reliqua autem, scilicet alicam, quā uidetur Plinius
 pro tipha uel silligine posuisse, esse nudam, sed præcipue aue
 nam, sunt Plinij errores, qui eas & Theophrasto, & sensui
 consone multiplici folio includi, seu maxime operiri dicere
 debuit. Sed si & extra xviii librum euagarī liceat, nonne
 etiam Plinius libro xxxii in xgilope errasse conuincitur?
 ubi

ubi male imitando Theophrastū scribit hęc de xgilope uer
 „ ba: Mirum, lotum herbam, & xgilopem non nisi post an
 „ num ex semine suo nasci. Aliter enim de hisce herbis libro
 „ vii scripsit Theophrastus in hunc modum scilicet: Sed bul
 „ bo peculiare datur, quod nō simul ex omnibus seminibus,
 „ sed partim anno primo, partim secundo, ut etiam de auena
 traditum est: Sic enim uerbum xgilopem hoc loco, sicuti &
 in alijs omnibus uertit apud Theophrastum Theodorus,
 unde Plinius, ut diximus, errasse conuincitur, scribens xgi
 lopen non nisi post annum ex semine suo nasci, cum more
 bulbi partim anno primo ex suis seminibus nascatur, par
 tim anno secundo, ut ait Theophrastus. Vt autem ex Plinij
 uerbis habetur, neque tota auena ex seminibus, neq̄ etiam
 pars una primo anno nascatur, sed tantū secundo. Hij sunt
 duo Plinij in bromo & xgilope, duabus auenæ speciebus
 errores. In quo autem Plinij patronus medicos unā cum
 Hermolao de bromo & auena aberrasse uelit, non ausim
 asserere, quandoquidem neque ipse ausus se aperto certa
 mini exponere, tantum me aberrasse dicit, & errorem non
 explicat, dubitans ne si palam protulisset, ipse potius errare
 deprehenderetur, & forte in me tempus expectans, quod
 etiam in Hermolao expectauit, ne possim ad omnia respon
 dere. Quod enim crimen in sua præfatione obiicit medicis,
 qui Plinij manibus negotium facessere studuerunt, ueluti
 laruas ad pugnam iritā euocantes, ipse uere est eadem
 crimini obnoxius, qui post mortem Hermolai tot doctissi
 mi hominis errata, si modo sunt, ut ipse opinatur errata,
 publicauit, quorum neque unum ipso uiuente esset ausus
 efferre. Quod de me erga Plinium dici non potest, qui
 non uixi eadem ætate qua Plinius, sicuti Plinij patronum
 cum Hermolao in eadem ciuitate magnam suæ uitæ partem
 egisse constat, & ipso tempore quo Hermolaus Plinianas
 o 2 cudebat

cudebat castigaciones. & suis dictabat familiaribus, in qua-
dam uetusti codicis inscriptione legisse Plinium Nouoco-
mensem, quod erratum contumax Hermolai, sic enim ipsum
Plinij patronus in sua praefatione nominat, & se ab Hermo-
lao, uel eius familiaribus audiuisse non diffitetur. Cur cum
illa dictabat Hermolaus non tentauit refellere? An tutius pu-
tauit calcare mortuos, quam uiuos iritare crabrones? Verum
ad propositum reuertentes, cum non possimus habere explo-
ratum, quid nam illud sit in quo de bromo atque auena medi-
cos dicat Plinij patronus aberrare, si diuinare liceat, & co-
gitatus hominum quoad fieri potest assequi coniectura, sic
puto Plinij patronum sua mente concepissem: Qui Plinium
medici in aegilope reprehenderunt, una cum Hermolao Bar-
baro decipiuntur, credentes aegilopen idem esse quod aue-
nam, cum bromos potius sit graecis auena, aegilops autem
festuca, uel herba ab auena diuersa, de qua sapius Plinius
inter uicia segetum, sub nomine aegilopis non auenae tractat,
quam & aliquando medicatam facit, ut libro XXV, capite
» XI, ubi ait: Et aegilopas sanat herba eodem nomine quae
» in hordeo nascitur, tritici folio semine contrito, cum farina
» permixta impostaque uel succo exprimitur, hic e caulibus, fo-
» liisque pergrandibus dempta spica, & in trimestri farina dige-
» ritur in pastillos. Verum si Plinij patronus uelit obstinate
contendere, aegilopen non esse auenam, neque auenae speciem,
doceat ipse quae herba sit aegilops, sicuti nos eam esse auenam,
tum ex Dioscoride, tum Plinij ipsius qui eam describit mo-
do, quo Dioscorides, eundemque tradit in medicina usum: ac
praeterea hoc in loco, scilicet capite XI, libro XXV, eam in
hordeo nasci testat, sicuti prius libro XVIII, capite XVII,
hordeum in auenam degenerare testatus erat. Possimus auto-
ritatibus demonstrare, atque insuper Theodori Gaza, homi-
nis in Graecia nati, & non minus latinorum, quam etiam
graecorum

graecorum doctissimi literarum, qui ubicunque aegilopen scribitur
ptum inuenit apud Theophrastum, ut etiam retro diximus, *Theodorus
Gaza.*
auenam uertit. Barbari praeterea auctores, quibus maior aeta-
te nostra quam uel Graecis uel Latinis in medicina fides, ea-
dem de deusir, id est auena scribunt, quae de aegilope Dio-
scorides, Galenus & Paulus pariter tradiderunt. Lexica etiam
omnia, tam graeca quam latina, aegilopen, id est auenam ex-
ponunt: quae qui uelit negare, uidetur quodammodo prin-
cipia negare: siquidem omnis nostra cognitio pendet ex co-
gnitione terminorum. Quanto simplicius fuerit fateri Pli-
nium non magnam habuisse graecorum literarum cognitio-
nem, atque eo defectu omnia illa quae ipsi obiecimus in suis
scriptis errata reliquisse, quae morte praereptus non potuit
emendare: Sed quod de se Naso poeta dicit, alterum lin-
guae latinae ornamentum:

Emendaturus, si licuisset, erat.

Ego sane hanc unam Plinij errorum excusationem puto
omnibus alijs defensionibus praefendam, quae non sunt
defensiones, sed grauius, ut saepe ostendimus, & magis
etiam ostendemus, accusationes. Nam sicuti Plinij patro-
nus, contra quem nunc agimus, forte putauit aegilopen aliud
esse quam auenam, ita alter concesserit aegilopen idem esse
quod auenam, non tamen id latuisse Plinium, sed ductum
ratione probabili, maluisse uti uocabulo graeco quam lati-
no. Si quis hoc dixerit, siue Plinij patronus, cum quo nunc
est nobis negocium, siue alius, non uidet quantam inscitiam
rerum etiam uulgatissimarum Plinio sit adscripturus: Pli-
nio inquam, qui de naturali historia scribere profiteatur, &
tamen uideatur existimasse, aegilopen, id est auenam, esse
herbam amplexicaulem, quae circumligando se triticum ene-
cet. Quam existimationem pueri rusticorum, qui quotidie
recta modulantur auena possint irridere. Quare tutius iu-
dico

Eloquentia
Plinij.

dico, si alterum Plinio sit detrahendum, græcarum potius literarum adimere cognitionē, quā rerum è terra nascentium, tam præsertim uulgo notarum, eidem adscribere ignorantiam. Neque magnum hoc Plinij dedecus futurum existimo, si ei græca eruditio detrahatur, cum multo maiora illi literarum latinarum ornamenta relinquuntur, quibus omnes alios linguæ latinæ autores adeo superexcessit, ut si Musæ lingua Romana loqui uoluissent, non puto Plautina, ut quidam sentiunt, sed magis Pliniana fuissent locuta. Sed utinam tantam habuisset in corde sapientiā, quantum habuit in lingua patriæ eloquentiam. Quod homines eruditi Plinianam elocutionē diuinam iudicent, eamque præcipue imitandam censeant, non equidem improbo, sed magis laudo, & quibus ista non sapiat, eos planè fateor desipere. Sed illos uicissim puto esse in altero desipientiæ genere, qui Plinio tantam tribuunt diuinitatem, ut nullo pacto in animi eorum captum uenire possit, Plinium in aliqua sui operis parte deerrasse, siue de imaginibus herbarum, atque natura, siue de terræ ac maris ambitu, siue de siderum magnitudine loquatur. Nuper me quidam amicus Ferrariæ monuit, ingressum se forte scholam puerorum, audiuisse ludi magistrū magna uoce aduersus me pro Plinio ac quodam leguleo Plinij patrono, de sole ac luna pronuntiantē. Tum ego ad amicum inquam: Et quid ille ludi magister de sole ac luna pueros docebat suos? An solem esse masculini generis, lunam foemini? Neque enim putabam ludi magistrum ausum fuisse supra calceum ascendere. Non hoc, amicus inquit, sed aliud maius: Plinium enim probabat idem quod alios mathematicos de luna sensisse, ipsam scilicet terra esse minorem: Quoniam ubi Plinius scribit libro secundo de naturali historia: Non posset quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quam

quàm luna: Magister hoc in loco uerbum, terris, licet in plurali numero proferatur, habere tamen singularis significatum, & partem terræ, non omnes terras significare contendebat. Risi hominis uanitatem, & uicem illorum condolui puerorum, qui satis intempestiua, ne dicam incepta disciplina per numerum pluralem ac singularem ad astronomiæ traherentur sublimitatem, ad quam neque ipsi propter ætatem, neque eorum magister propter ingenij hebetudinem possent ascendere. Hanc quoque cum dictarem epistolam, accepi ab amicis quos habeo Venetijs literas, quæ me admonebant, esse alterum grammaticam græcum, meæ quantum potest apud suos discipulos existimationi detrahentē: nisi quod iste aliquanto prudentius, non mecum de astronomia, seu alia philosophiæ parte, uel medicina contendit, sed tantum de grammatica græca, hoc est de ea quæ proficitur arte. Quod si uelim hominem aduersus me factis, ut audio, petulanter in sua professione exultantē, auscultare, uideo me ad ea studia quæ iam pridem in schola puerorum didici, ætate iam cana non sine magna mea infamia relabi. Nam cū diuisa sint professionū uices, quis ferat grammaticam de philosophia, aut philosophum de grammatica disputantē? Sed cum idem amici mei, qui me primi de hoc græco grammaticam, non cessante quotidie meum nomen dehonestare, monuerunt, etiam me cogant, ut pro meo honore tuendo ei super hijs, quæ mihi in grammatica græca obijciuntur, respondeam, cum obseruabo modum, ut neque in minimis meā famā neglexisse, neque me sponte, sed inuitu in hanc de cōstructionibus disputationē, quæ magis puerili ætati cōueniat, uidear demisisse. Nā quod mihi à grammaticam græco obiecit hoc est, me male emendasse locū Aristotelis libro VII de historia animalium, in quo de morsu canis rabidi scribit hæc uerba: *λυγίον παράπαν τα δειχόντα τῆς ἀνθρώπου.* In quibus ego

ego nō ^{ἐπι}, sed ^{πρὶν} magis censui legendū, ne si dictio ex-
ceptiua retineatur, mendacium insit apertissimum, omnia
animalia morfa a cane rabido rabire, & mori, excepto homi-
ne, cum æque homo ac reliqua animalia ex morfu canis ra-
bidi & rabiant, & moriantur. De quo tamen tam manife-
sto mēdacio Aristoteles si ita scripsit, ut in codice græco scri-
ptum inuenitur, & Theodorus sua translatione confirma-
uit, nihil audio grecū grammaticam in Aristotelis aut The-
odori dicere defensionem. Sed ut qui uelit naturæ potius,
quàm suæ artis legibus aduersari, nullo modo permittit, ut
^{ἐπι} aduerbiū temporis cum genitiuo casu construatur, sed
^{πρὶν} legendū censet, ut habet scriptura græci codicis. Necq̃
ueretur, ut dixi, naturam uiolare, quæ uoluit ita morsum
canis rabidi esse hominī noxiū, sicuti reliquis animalibus,
ut suæ artis decreta seruet incorrupta. Ego uero hominem
antiqua mihi amicitia deuinctum, licet, ut tandem rescui,
simulata: quoniam a me sapius apud magnos uiros, quorū
ope uitam traducebat, collaudatus non eadem refert grata
mente præconia, sed magis ingrata conuicia: hominem in-
quam, siue uerum, siue fictum amicum, ita compellabo:
Amabo, o amice, si alterum Aristoteli sit detrahendū, aut
doctrinam philosophiæ, aut grammaticæ græcæ eruditio-
ni potius censueris Aristotelem malum esse philosophum,
ut bonum probes grammaticum. Tu quidem ita gramma-
tista græcus. At non idē Porphyrius summus philosophus
de Aristotele philosophorum principe iudicauit, quin mi-
nus malum putauit, eundē Aristotelem lingua quam men-
te ^{σοφία} ^{ἐπι}. Cum enim de natura diffinitionem ab Aristo-
tele assignatam, quæ ait: natura est principium motus & quie-
tis: non posset Porphyrius aliter pro uera defendere, quo-
niam cœlestia corpora habent naturam, & tamen nunquā
quiescunt,

quiescunt, sed perpetuo motu ciētur, dicere non dubita-
uit, & pro uel ab Aristotele fuisse transumptum. At qui o
græci grammaticæ, cum quibus doleo impositam mihi esse
necessitatē de uestra grammatica, a qua iam pridem fateor
me esse feriatum disputandi, uestræ regulæ dicunt solæ
con esse, cum coniunctio ponitur pro coniunctione: quæ
admodum Aristotelis Porphyrius ^{καὶ ἀντὶ τοῦ ἢ}, hoc est, &
pro uel planè posuisse confitetur. Sed quia forte sit nefas
Aristoteli, uiro non minus uerborum facundia, quàm re-
rum scientia prædito, tale uitium sermonis, quale est solæ-
con, adscripsisse, illud potius dicendum est quod scribit
Quintilianus, multa in antiquis autoribus tum uetustate,
tum autoritate defendi, ubi præsertim subsit aliqua ratio,
ut in eo loco Aristotelis, in quo ^{πρὶν ἀνθρώπου} scribendum
censui: Nam si ^{πρὶν ἀντὶ τοῦ πρῶτου}, ^{ἢ ἀντὶ τοῦ πρῶτου}, ^{καὶ ἀντὶ τοῦ ἰσθῶ}
sæpiissime ponitur, ut græci autores probati sentiunt, ^{πρῶτου}
autem & ^{πρῶτου} construatur alterum cum genitiuo, al-
terum cum uerbo infinitiui habente uim casus genitiui,
cur non & ^{πρὶν ἰσοδωκῶν}, si etiam ^{πρὶν} suam haber deriua-
tionem ^{ἀπὸ τοῦ ἰσοδωκῶν}, ^{καὶ συνηθεῖ πρὶν}: cur non possit ^{πρὶν}
in constructione sui aliquando primitiui seruare naturam?
Quia non est consuetum, inquit, apud idoneos autores
talem fieri constructionem. Nam potissima ratio gramma-
tistarum est consuetudo, sæpius tamen falluntur: Neque
enim omnes legere probatos autores, neque etiam libri o-
mnes antiquorum inueniuntur, sed multi uetustate interci-
derunt. Qui autem error est apud Latinos, eundem etiam
puto apud Græcos posse contingere, hac præsertim ætate,
in qua studia græcarum literarum desloruerunt. Gellius a-
pud nos literator eximius existimauit non inueniri in libris
Ciceronis uerbum Nouissimum pro extremis, & tamen *Nouissimus in*
falsa fuit existimatio: Siquidem in epistola eiusdem Cice-
ronis.

ronis ad octauum, quam fuisse ex ultimis puto, quia pro-
 33 scriptus eam scripsit, hæc uerba leguntur: Nam ut or-
 33 diar ab initio, & perducam ad extremum, & nouissima cō-
 33 feram primis, quæ non posterior dies & c. Laurentius Val-
 Laurentius
 Valla. lenis ob librorum latinorum penuriam, qua sua ætate labo-
 rauit, multos sermones putauit esse à latinitate abhorrentes
 qui nostro æuo in latinis autoribus postmodum in lucem
 proditis frequentes reperiuntur. Sed quid opus est cū græ-
 matista græco, uetere præsertim amico, tam operosa dispu-
 tatione cōtendere? cum possimus ambo facile redire in gra-
 tiam, atq; in unam reuocari concordiam, Aristotelem bo-
 num philosophum, & non malum grammaticum faciētes,
 ita prima uerba eius loco de quo disputamus legentes:
 λυτῶσιν ἀπάντα τὰ διηχθόντα πρὶν ἄνθρωπος, ut subaudiatur λυτῶ, uel
 πρὶν ἄνθρωπον, subaudiendo λυτῶν; neq; enim negabit aduer-
 biū πρὶν tam cū indicatiuo, quàm etiā cum infinitiui iungi,
 nisi suæ uelit artis negare regulas: sic & in secunda clausula:
 ἀναίρει τὸ νόημα τοῦτο τὰς τε λῦναι καὶ ὅτι ἀν διηχθῆν ὑπὸ λυτῶσης πρὶν τὸν ἄνθρωπον,
 subaudiendo ἀναίρει. Ego tamen magis probauerim in pri-
 ma clausula casum accusatiuum, & subauditiōnē uerbi infi-
 nitui, tum quia constructio magis usitata, tum quia maior
 est inter & u literas græcas similitudo, & ideo ab una ad
 alteram lapsus facilior. Sed omissis grammaticarum, siue
 latinorū, siue græcorū crassis admodum subtilitatibus, iam
 ad medicum Plinij patronum reuertamur: de quo non satis
 queo admirari, quod medicus atq; philosophus non modo
 meo, sed aliorū quoq; iudicio doctus, se etiam passus fuerit
 trahi in hæresim grammaticarū, Plinium esse omnis erroris
 expertem, in hijs etiam quæ partim ad philosophorum, par-
 tim etiam ad medicorum attinent disciplinas. Nam inter
 cætera, in quibus in sua scribit præfatione, Hermolaum
 Plinium immerito accusare, hunc quoque uidetur Hermo-
 lai

lai errorem annotare, de solis, lunæ, ac terræ magnitudine.
 Sed cur in hijs ab Hermolao dissentiat, qui mecum con-
 tra Plinium sentit, non intelligo, quandoquidem Plinij pa-
 tronus neque in hac parte, sicuti neque in pluribus alijs su-
 am pro Plinio sententiam aduersus me atque Hermolaum
 nondum aperuit. Nos uero quantum ad hunc attinet locū
 quid nobis uideatur aperte pronuntiabimus, Hermolaum
 recte cum Ptolemæo, ac reliquis probatissimis mathemati-
 cis, lunam terra esse minorem statuisse, & Plinij cauillum
 contraria probantem reprobasse, nisi quod non recte, neq;
 Ptolemæo confone, terram ter tantum, & duabus quintis
 ferè partibus scribit luna esse maiorem: Nam inter diame-
 tros seu dimetientes terræ ac lunæ, non autem inter globos
 ipsos est ista proportio. Ratio autem geometrica probat,
 globos suarum diametrorum proportionem habere tripli-
 catam. Ex qua ratione colligitur, terram luna maiorem
 esse non ter, & duabus quintis ferè partibus, ut scribit Her-
 molaus, sed trigiesies nouies, & una ferè tertia parte. Quæ
 quidem Hermolai errorem si Plinij patronus uoluit innu-
 ere, ubi de solis, lunæ, terræq; magnitudine Hermolaum no-
 tat, hominem non modo medicum, sed etiam mathema-
 ticum exosculabimur. Sed quoniam etiam in sole eundem
 carpit Hermolaum, in quo nullam hic præbuit erroris uel
 minimam suspicionem, ueremur admodum ne nota hæc po-
 tius grammaticam, quàm mathematicā sapiat subtilitatē,
 quandoquidē etiam grammaticæ audēt de astronomia per
 numerū singularem atq; pluralem, de historia autē naturali
 per casum genitiui uel ablatiui disputare. Sicuti autē in lunæ
 ac terræ magnitudinibus partim cū Hermolao sētio, partim
 dissentio, ita in herba fraga ferente, in lysimachio, in phalan-
 gio, myrmetio, omnino Hermolai accedo sententiæ, Plinij
 errore non paruo herbā fraga ferentē, quæ sit trifolia, fecisse
 p 2 quinque

Herba ferens
 fraga.

Lysimachion.

quinquefoliam, uel sensu ipso, qui in hijs est certissimus arbiter, illud quod nos dicimus indicante. Quod si Plinij patronus se herbam quæ fraga fert uidisse aliquando quinquefoliam habentem folia testabitur, nos uiri grauis testimonio credemus. Sed sciat nos non de eo quod perraro fit, & monstruoso loco habeatur, sed de natura numero quem seruat in plurimis, cum Plinio in hac herba contendere. In lysimachio herba pariter, quam Dioscorides flore aureo, Plinius purpureo describit, uisum sensu omnium acerrimum iudicem appellabimus, ubi prius fuerit declaratum, quæ herba fuerit antiquis lysimachion, & quo nomine atate nostra apud uulgos censeatur: Quod Plinij patronum facere oportuit, antequam diceret florem lysimachij esse uulgatum, alioqui sciat se repugnantia dixisse. Qui enim possit flos uulgo esse cognitus, si herba ipsa de qua nascitur flos ignoretur? Ut certe eam scio non modo à uulgo, sed etiam à medicis nostræ atatis, ut plerisque alias quæ in usu medico fuere apud præcos, ignorari: Si tamen more sophistarum, non elegantium, sed barbarorum loqui uelim, possum dicere, & uulgos, & medicos herbam lysimachij nosse, non tamen nosse herbam lysimachij. Sed minime puto Plinij patronum, medicum non solum peritum, sed etiam eruditum, ita fuisse locutum: si tamen ita fari liceat, erit sermo sophisticus uerus: Nam herbam quam præci dixerunt lysimachion, hoc uulgo corneolam nominat, sub hoc nomine notissimam omnibus, licet plures nesciant præco uocabulo uocari lysimachion, quod nos nunc primò luce clarius sumus demonstraturi. Huic herbæ uulgo corneola nominata, quam infectorum præcipue officinae nouerunt, ea enim ad inficiendos uiridi colore pannos utuntur, omnes illæ adsunt notæ, quas tum Dioscorides, tum etiam Plinius pariter lysimachio adscripsere: Nam & in aquis nascitur, ut scribit Plinius, uel in paludosis, & iuxta aquas,

Corneola.

ut

ut Dioscorides. Ego sanè testor me frequenter uidisse herbam corneolam in Ferrariæ paludosis, uel in ripa Padi natam. Huic præterea folia tenuia, uiridia, qualia salici germinant, quæ si comburantur, acrem fumum emittunt naribus mordacem, & quod damnat Plinium, non purpureo, sed aureo flore insignita cõspicitur. Cogitur autem & Plinius fateri, aureum esse herbæ lysimachij florem, nisi uelit cognominem lapidem lysimachum, aureis insignem uenis, ut ipse describit libro xxxvii, capite x, temere idem nomen fuisse sortitum. Quanquam idem Plinius non tantum in colore floris, sed etiam in herbæ odore notari potest, quem grauem sentiri scribit, & non acrem, ut Dioscorides: nec quomodo talis sentiat ostendit, suffitu scilicet herbæ combustæ. Quæ omnia Dioscorides diligentissime est executus, & usum præterea herbæ in medicina docuit, quod hoc in loco ubi lysimachion describit Plinius facere prætermisit. Lysimachij autem esse herbam infectiuam, non equidem memini me legisse apud aliquem autorem græcum uel latinum, nisi quod de ea scribit Plinius libro xxvi, capite xvi, quod capillum flauum facit. Dioscorides autem lysimachium alio nomine ait lytron appellari, quam appellationem suspicor aut apud Dioscoridem, aut apud Plinium esse deprauatam, qui de lutea herba infectiuam meminit libro xxxiii, capite v, quam dicit caruleo subtritam pro chryfocola induci. Forte enim lytron, non luteam eandem herbam debuit nominare: nam & Victruius non luteam sed luteum uocat, inquit: Qui non possunt chryfocola propter raritatem uti, herba quæ luteum appellatur caruleum inficiunt, & utuntur uiridissimo colore. Talis est ferè etiam atate nostra lysimachij herbæ, siue lytron, siue luteum alio nomine appellatur, apud infectores usus: nam colori caruleo, quæ quadum uocant, eam superinducunt, & uiridem colorem tingunt.

Lutea herba infectiu.

p 3 Mirum

Mirum autem uideri possit, si lutea uel luteum nominetur, cum non luteum sed uiridem faciat colorem, nisi quod & luteum seu flauum facit, si per se adhibeatur, & nō cæruleo subteratur: nam & Plinius scribit, ut diximus, lysimachium capillum flauum facere: uel lytron forte non à colore quem tingit, sed à flore potius lutea fuit nominata. Nam & Auicenna Fen XVI tertij capite de excoriatione ulcerum, de quadam herba meminit, quā herbam tinctorū & citrinam nominat, cuius succū bibitum & clysterizatum scribit prodesse ulceribus intestinorū. Neq; puto ipsam aliam herbam innuere, quā lysimachium, cuius pariter foliorū succum, aut epotum, aut per clysterem iniectum dicit Dioscorides prodesse dysentericis. Antiquus autē Auicennæ expositor, siue Gentilis, siue alius, cuius expositiones in locū allatū habentur impressæ, ut qui magis studeat uerba Auicennæ scindere in partes, primā ibi, secundam ibi, tertiam ibi, quā eorū sensum, quod magis foret ex usu medicorū, declarare: neq; hanc herbam tinctorū citrinam, neq; alteram quam statim postea tanquam eundem habentē effectum Auicenna subiungit, & pedem alacohen dicit à quibusdam uocari, se autē existimare quod sit pes corui, quamuis alij ante eum, ut ipse testat dixissent Hippocratem per alacohen folia ficus intellexisse: neutram, inquam, harū herbarū quæ uidentur fuisse apud ueteres in usu medicinæ celebres, atque ideo cognitiuæ necessariæ, sua studuit doctrina Gentilis illustrare, sed tanq; essent notissima, aut parum afferret earum noticia utilitatis, sua intactas expositione præterijt. Nouus autem Auicennæ expositor non uisus est omnino ista negligere, uerū ex eius expositionibus lector est incertior quā antea: Nam herbā tinctorū memitem esse dicit, cuius succo utuntur tinctorum, de qua etiā memite dicit testari Principem, quod est frigida & sicca in primo, & quod multā habet stipticitatem, & ex
poni in

poni in synonymis Auicennæ quod est chelidonia, sed non esse uerum teste Simone Genuensi: Nonne hic Expositor ignotum per ignotius, aut saltem æque ignotū nobis ostendit, cum herbam tinctorum memitem esse dicit, non autem quid sit memite, sed quid non sit magis edocuit: Scio enim uerā memite, quā Dioscorides glaucium uocat, & ad uitia oculorū laudat, à nostræ ætatis medicis ferè omnibus ignorari, qui pro ea utuntur herba altera simili quidem, sed non eandem habere uim, quā græci *μικρον κερτιον*, id est, papauer cornutum appellant: sed fac ueram memite, aut uerū glaucium esse, notum non tamen: aut autores arabes de memite, aut græci de glaucio, q; sit hæc herba tam in usu infectorum quā etiam medicorū, quicquā retulerunt: neq; quia Auicenna scribat, memite esse frigidam & siccam in primo, hoc satis efficax est argumentū ad probandum memitem esse herbam tinctorū, de qua Auicenna facit mentionem Fen XVI tertij capite de excoriatione intestinorum: Plures enim sunt herbæ tales habentes qualitates, quas tamen propterea non dicimus easdem esse cum herba tinctorū atq; citrina ab Auicenna nominata, neq; etiā eosdem habere in medicina usus existimamus. De secunda herba, pede alacohen ab Auicenna uocata, idē Expositor scribit existimare quod sit herba à medicis uocata pes corui, de qua dicit secūdo huius capite, de pede coruino, quod radix huius herbæ cum decoquitur confert solutioni antiquæ, sed radicem huius herbæ, quā nostri herbolarij uocant pedem corui, esse causticam, ulceratiuam, & de ista nō loqui Principē. Hic quod deinceps dicit, quod aliqui dixerūt, quod per alacohen Hippocrates intellexit folia ficus, quæ in nullo seruiunt casui præsentī, quia pungunt & excoriant per lacticinium occultatū in eis, hæc omnia ad uerbum ferè nouus expositor Auicennæ, qui sua expositione non magis hanc, q; etiā priorem nobis herbam
declara

Memite
herba.

Pes alacobe.

declarauit. Forte autē sit illi minus pudendū hanc secūdam,
Pes coruinus. scilicet pedem coruinū, de quo Auicenna loquit, ignorasse,
 quando & ipse Auicenna, tantus alioquin medicinz magi-
 ster, uel dubitauit, uel etiam nesciuit quid esset, ut planē in
 multis alijs herbis ipsemet suam fatetur inscitiam, ut etiam
 secundo canonis de hac ipsa herba, quæ pes coruinus nomi-
 natur, non modo ambigua sed etiā contraria loquitur, sunt
 » autem hæc Auicennæ de pede coruino inibi uerba: Pes
 » coruinus membra expulsionis, radix eius herbæ confert so-
 » lutioni antiquæ, & dixerunt Paulus & alij, quod confert co-
 » licæ, & efficit operationem hermodactylorum absque nocu-
 » mento. Ego autem nescio quomodo radix pedis coruini
 possit prodesse solutioni antiquæ, & facere operationē her-
 modactylorū, qui sunt satis in soluendo potentes, nisi forte
 Auicenna uult hoc loco solutionem curare solutione, qui
 tamen alibi præcipit non esse faciendam solutionem super
 solutionem. Fen autem **XXII** tertij capite de solutione po-
 dagræ, & ischiadicorum, pedem coruinum non colicæ, sed
 podagræ potius, ex eiusdē Pauli autoritate Auicenna pro-
 » desse testatur, ita scribens: Et dixerunt quidam quod pedi
 » coruino inest operatio hermodactylorum, & non est eius
 » nocere stomacho. Quæ uerba exponens etiā nouus expo-
 » sitor Auicennæ, in hunc modum scribit: Dicit aliquos as-
 » seruisse, quod pes coruinus operatur, & purgat sicuti hermo-
 » dactyli, & non nocet stomacho sicuti ipsi: Et pes iste corui-
 » nus est herba cuius radix ponitur in opere, de qua scribit se-
 » cundo huius capitulo de ea: Dixerunt Paulus & alij, quod
 » confert colicæ, & efficit operationem eorum absque nocu-
 » mento: Deinde subiungit: Radix pedis coruini quæ nos hic
 » habemus, ab extra apposita rodit, & pluries hanc feci super
 » pedem illius quassari, qui habebat in inguine bochium epi-
 » demille, & protinus illic surgebat ampulla, qua rupta exibat
 uirus

» uirus uenenosum, unde aliqui sanabantur. Sed hanc dare
 » per os nunquā ausus sum, licet scia aliqua quæ foris adhibita
 » uesicant, & ulcerat, & comesta noceat, ut allia, & capræ. Hæc
 » ille: qui licet uereatur, ut sanē debet uereri, dare per os radi-
 cem pedis coruini quæ uenenū est, ut postea declarabimus,
 per uerba tamen postrema uidetur innuere, quod si etiā da-
 retur per os, cum aliqua tamen ratione daretur, & non sine
 Principis autoritate. Ioannes uero Matthæus de Grado, al-
 ter nouus Auicennæ expositor, in huius radice expositione
 » magis audaculus scribit hæc uerba: Intellige, quod cū au-
 » tores utuntur pede coruino, in casu etiā isto semper utuntur
 » radice eius, & non folijs; ita etiā dominus Auicenna secun-
 do canonis ponit iuuamēta radice eius. Quæ uerba Expositi-
 toris nobis indicant ipsum huius herbæ timuisse folia non
 radicem, quia dominus Auicenna eiusdem radice usum, &
 non foliorū secundo canonis præcipue probauisset. Miscret
 me humanæ uitæ, quam uideo quotidie sub Auicenna non
 tanquam principe, sicut medici iuniores appellant, sed tan-
 quam sæuo tyranno periclitari: nam si radicem uenenatam
 uel intra corpus iusserit adhiberi, eam quidam medicorū in
 ægrotantibus adhiberi non dubitant: Contrā, si radicem sa-
 lutarē, & uenenis aduersantem dari uetuerit, tanquā medici-
 nam perniciosam, illam medici etiam celebres non audent
 dare. Radicem pedis coruini habentem uim exulcerandi, &
 tanquam uenenū, præterquā si extrinsecus apponatur, in usu
 medicinz fugiendam, alter nouus Auicennæ expositor nō
 ueretur † dare etiam intus assumendam, fretus Auicennæ † dicere
 & secundo canonis, & **XVI** tertij, qui eam hermodactylis
 præfert autoritate. Ego uero testor deum me nouisse medi-
 cum, qui ex eadem radice quibusdam alijs adiunctis pilulas
 cōficebat, & eas podagra laborantibus propinabat, nō sine
 magno quorundam qui eas accipere periculo, donec tandē
 q a me

à me sui erroris admonitus, à tam periculosa abstinuit medicina. Nonne idem Auicenna, si qui tam fatui sint qui ei uelint in omnibus credere, scribit secundo canonis, napellum esse uenenū perniciosum? & tamen potari suadet, cū postea subiungit: Delet albaras linitum & bibitum. Venenū autē quod nostra ætate napellum ab herbarijs nominatur, aconitum à Græcis atq; Latinis uocatur, de quo Vergilius:

Miscent aconita nouerca.

Vt iam appareat Auicennam non tam tyranni, quàm etiã nouerca imitari mores. Contra Galenus aconitum laudat, si abstergendum sit aliquid ex corpore, sed cauendum esse, inquit, ne aut in potu aut in cibo sumatur. Idem Auicenna radicem pentaphylli à Dioscoride cōmendatam ad uenena mortifera, ipse secundo canonis scribit esse medicinā perniciosam, adeo ut Michaël Sauonarola medicus, suo et nostro quoq; tempore propter scripta quæ de medicina edidit clarus, non ausit eam in quartana dare, non aliam ob causam, nisi quia damnetur à Principe. Tantã habet, ut nuper dicebam, Auicenna apud medicos nostri temporis autoritatem, ut medicinam mortiferã faciat salutarem, sicuti pedem coruinum: salutarem autem perniciosam, ueluti radicem pentaphylli uel eius succum. Nam & Iacobus de Dondis, cognomento Aggregator, huius radicis succū inter uenena perniciosam ex Auicennæ numerat autoritate. Forte autem quantum ad pedis coruini attinet radicem, non tam Auicenna, quàm medici ipsi non recte Auicennam intelligentes sunt reprehendendi. Quis enim eos cogit putare herbam, quã herbarij nostræ ætatis pedem coruinum nominant, esse illam quã ueteres medici, Paulus scilicet & Dioscorides, sub eodem nomine celebrarunt? Quasi uero sit necessarium, ut quæ nunc sunt nomina herbarum, etiã priori sæculo fuerint. Eos autē quos supra notauimus Auicennæ Expositores, illud oportuit didicisse

didicisse, aliam esse herbam à prisca ætatis hominibus pedem coruinum nominatam, aliam à nostris: nam si id scisissent, neq; tam multa de pede coruino dubitassent, neque etiã aliqui eorum unquam in animū induxissent, herbam pedem coruinum à nostris dictam, posse sine periculo aut in pilulis, aut alio modo intus assumi: Hæc enim est illa quã Dioscorides *βατραχίου*, & apium syluestre nominat. Vnde & medici iuniores non solum pedem coruinum, sed etiã apium raninum nominarunt, à gemina scilicet animalis, & herbæ alterius similitudine. Huius herbæ Dioscorides quatuor facit species, & unam ex hijs inter uenena collocat. Omnium autem folia, & caulem, si apponantur humano corpori, uim ait habere exulcerandi, & escharam faciendi. Quare nullo modo suspicandum est, illos qui dixerunt pedem coruinum in medicinæ capitulis excoarationis intestinorum, quos Auicenna allegat xvi tertij eodem capite de hac pede coruino, quam ueteres *βατραχίου* à rana cuius effigiem repræsentat, nominarunt, intellexisse: sed neq; Auicenna secundo canonis cum scribit radicem pedis coruini conferre solutioni antiquæ, de hac potuit intelligere. Ideo quantum ad hoc forte non est error Auicennæ, sed male exponentium Auicennam, & nescientium quid duobus in locis, scilicet & secunda canonis, & sexta decima tertij per pedem coruinum Auicenna intellexerit, si modo & ipse quid esset intellexit: nam xvi tertij etiã uidetur hæsitare. Secundo autem canonis omnino Auicenna aberrat, illam ostendens quam supra tetigi in radice eiusdem herbæ contrarietatem, quod conferat & solutioni antiquæ, & faciat operationem hermodactylorum absque nocuimento. Quibus uerbis postremis similia etiã scribit xxi tertij, supra etiã à nobis allegata. Verum utrobique male Paulus & alij super hac medicina, quæ facit operationem hermodactylorum, ab Auicenna citantur: neque enim Paulus

q 2 usquam

usquam herbā coronopoda, sic enim græci pedem coruinū nominant, hermodactylis comparat, in iuuando podagricos, sed compositionem quæ nominatur apud græcos *περ. ποδ. αἰ.*, id est, per pedem coruinū, alteri præfert, quæ apud eosdem græcos *ἡρμ. δακτύλων*, id est, per hermodactylos nominatur, quarū utraq; describit Paulus libro VII, in quo de simplicibus et compositis agit medicinis, proprijs ambas inscriptionibus notans.

Primæ compositionis inscriptio, atq; descriptio hæc est.

Podagrica per Hermodactylum.

Hermodactyli oñs. ii. anesi, cymini æthiopici, ameos, corymborum thymi, piperis longi, zinziberis, obolos tres, epithymi unciam mediā, dosis oboli IIII aut VI, datur mane cum condito uel hydromele. Secundæ autem cōpositiōnis per pedem coruinū inscriptio, atq; descriptio talis est.

Per pedem coruinū compositio, quæ facit ad ea, ad quæ & altera per hermodactylon, stomacho utilis.

Zinziberis oboli duo, piperis oboli tres, agarici obolus unus, cinci interioris oboli quatuor, radicis pedis coruini oboli sex, dosis oboli octo. Hijs autem quibus uenter non facile soluitur siliquæ XXIII, facit omnino septem, uel octo ferè alui deiectiones. Harum duarū compositionū Paulus libro sui de medicina uolumine tertio secundam, per pedem coruinum nominatam, dicit ex Alexandri autoritate prima esse meliorem, ut quæ eandem faciat euacuationē, & æque sedet dolorem, cum hoc quod nihil obest stomacho. Quorum uerborum sententiam male Auicenna duobus in locis antea allegatis, de solo pede coruino scribit, ipsum hermodactylis comparando, quasi radix pedis coruini, de qua loquitur Paulus, sit par in cienda aluo radici hermodactylorū, & non habeat potius adstringendi facultatem, quemadmodum de ea sentit Dioscorides, qui ipsam coeliacis prodesse testatur,

testatur, sicuti & ipse Auicenna primo canonis eandem dicit radicem prodesse solutioni antiquæ, & etiam XVI tertij testatur nonnullos eam nominasse inter medicinas ad ulcera intestinorum facientes, quoniam coeliaca dispositio est morbus similis lienteræ, quæ prouenit etiam ex ulceribus intestinorum. Quare Auicenna hæc omnia de radice pedis coruini non male scribit. Illud uero non recte, quod faciat operationem hermodactylorū. Si quis uero miretur, quomodo tota compositio per pedem coruinum nominata, eandem possit facere euacuationem, quam altera per hermodactylos, cū pes coruinus uel radix eius uim astringendi habeat, hermodactyli autem magis purgandi, sciat dictā per pedem coruinum compositionem non habere uim purgatiuā ex pede coruino, sed ex agarico & enico, quod caritatum medici recentiores appellant. Purgat autem æque atq; altera compositio per hermodactylos nominata, quoniam dosis eius est dupla ad dosim alterius, & in durum habentibus uentrem maiore multo quā duplam habet proportionem, ut ex hijs quæ antea scripsimus, ex Pauli sententia patere potest. Neq; uero quispiā miretur, compositionē purgatiuam ex medicina uentrem astringente suam sortiri appellationē: quoniam in podagricis doloribus, atq; ischiadicis non minus quærimus humorū fluxum ad loca dolentia reprimere, quā eorum qui iam fluxere euacuationem. Vnde & apud Paulum inuenitur alia compositio ad podagras, quæ percorallium nominatur, in quam tamen ueniūt rhabarbarū, & aristolochia medicinarū euacuantes. De eisdē duabus compositionibus, quas supra secundum Paulum annotauimus, etiam Auicenna meminit Fen XXII tertij capite de solutione podagricorum & ischiadicorū. In quibusdam tamen medicinis, sed præcipue in pōderibus medicinarum, à Paulo euariat, ut quas scribit Auicenna cū hijs

quas Paulus antea notauerat, cōferre uolentibus uideri potest. Hic uero occurret aliquis, ac mihi obiiciet id, quod & ipsi Auicennæ, atq; eius Expositoribus antea obiectaui, nō haberi ex eorū expositionibus, neq; quid sit herba tinctorū siue citrina, neq; quid sit pes coruinus, de quo Paulus, quā tumuis male ab Auicēna allegatus, intellexit: Liqueet enim ex hīs quæ antea diximus, esse herbam pedem coruinum a ueteribus dictam, ex cuius nomine cōpositio tota suam habuit appellationem: nondum tamen quæ, aut qualisnam sit fuit declaratum. Cum ergo & quænam, aut qualis sit herba tinctorū ab Auicenna dicta, & quo nomine apud ueteres fuerit insignita, antea docuerimus, quod etiam de herba fecimus, quā nostri herbarij pedem coruinū nominant. restat ut quid sit pes coruinus ueteribus & Dioscoridi, & Paulo, atq; Auicennæ doceamus: quandoquidē & ipse Auicenna eam scripsit compositionē, cuius pes coruinus est pars, ne qui uolunt totā facere compositionē in pede coruino dubitent, ueluti quidam Auicennæ expositores hæsitauerunt, aut sicuti alij radicem perniciosam pro salutari recipiant. *Coronopus.* Coronopus, hoc est pes coruinus, inquit Dioscorides, herba parua est, oblonga, humi strata, folijs fissis: hæc quoq; pro oleo re elixatur: aliqui ammones, aliqui astrium, Afri atorsum, Romani caciatricē, nonnulli stillago, nonnulli sanguinari uocant: huius radix in cibo sumpta facit ad celiacos: nascitur in locis incultis, & in dumetis, & in uijs. Omissis in hac herba barbaris appellationibus, de quibus nō possumus, sint ne recte an perperam scriptæ diiudicare, Romana nomina diligentius inspiciamus, ut si qua eorū sint deprauata corrigamus, atq; inde ad eius quā quærimus herbe notitiā perueniamus. Caciatrice sanē uidetur dictio corrupta: neq; enim est græca, neq; latina: quare puto galitricē esse legendum, uel *Galitricē.* quod magis græcæ appellationi respondeat, galli crus, ut si-

cuti

cuti ideo apud Græcos hæc herba coronopus est nominata, quoniā coruini pedis effigie repræsentat. simili ratione apud Romanos galli crus fuerit nūcupata: Est enim herba apud auctore de simplici medicina, quem aliqui putant fuisse Apuleium, galli crus, atq; etiā sanguinaria nominata: quod etiā nomen uitiatum est, seu decurtatū apud Dioscoridem: nam sanguinari pro sanguinaria in multis codicibus legitur: De hac autem herba idem auctor de simplici medicina, quicūq; sit, refert eadem quæ de coronopode Dioscorides, quod uel delictet in locis asperis, & circa uias: addit autem & rationē cur tam galli crus, quā etiam sanguinaria nominetur, eō quod scilicet naribus imposita sanguinem fluere facit, & habet, ut inquit, in summitate pedem galli. Hæc autē herba ipsa, si quā sit uulgo nota, & simul eius nomen uulgare manifestauero, uereor ne Auicennæ, atq; eius Expositoribus magnam pariam ignominia, qui in re notissima pueris hæsitauerunt. Verum ista calare non est tam parcere antiquis, quā uitam negligere, quæ ut antea diximus, sub Auicennæ atq; eius Expositorum autoritate periclitatur. Hæc proculdubio illa est quam partim sanguinariam ab effectu iam dicto, partim capriolam uulgo appellamus, Plinius unam speciem graminis facit, & gramen uocat aculeatum, quoniam ei in acumine aculei sunt plurimi, quos ut idem Plinius inquit, conuolutos naribus inserunt, extrahuntq; eiendi sanguinis gratia. Quæ licet uerba scribat Plinius libro xxv de secunda graminis, ut diximus, specie, ipsam nihilominus libro xxi inter herbas aculeatas, sub græca appellatione coronopodis numerauit, nesciens, ut arbitror, eandem esse herbam quam Græci coronopoda, & Romani gramen uocant aculeatum: quoniam ut in ara & lolio, argilope & auena, aparine & lappa, nuperrime autem in lysimachio, & lutea manifestauimus, plurimarum herbarum

Sanguinaria.

herbarum, quas latinis nominibus nouerat Plinius, græcas nomenclaturas ignorauit: quam Plinius incertam etiam in isatide & glasto, elxine & conuoluolo, oxymirsine & rusco, nardo gallica & saliuca, in altero nostro libello, de Plinij atque aliorum erroribus edito, demonstrauius. Quia uero ex tam crebro, & in omnibus Plinij libris passim errore reperto, hæc inter me ac Plinij patronum disputatio habuit occasionem, quem tamen errorem hic se putauit unicacodici emendatione, æram scilicet in herbam mutando sustulisse, nunc mihi libet eidem Plinij patrono copiosius ostendere, quàm multas alias Pliniani codicis emendationes eũ oporteat excogitare, si errorem quem dixi, pro quo inter nos est orta dissensio, ex toto Plinij codice uelit extirpare: Neque enim in herbis tantum, atque omni plantarum natura, sed etiam in animalibus atque metallis hunc ipsum errorem Plinius admisisse frequentiusprehenditur, utper singula genera summam ostendemus.

ERRORES PLINII DE ANIMALIBUS, & METALLIS.

PLINIVS libro XX marrubium nigrum scribit à Græcis prasson nominari, melius autem melan prasion scripsisset: quoniam prasion nomen est commune ad nigrum & album. Postmodum libro XXVII de eodem marrubio nigro sub ballotis nomine agit, nesciens tamen eandem herbam, quam Romani marrubiũ nigrũ appellabant, à Græcis ballotẽ nominari. Argumentũ incertitæ, quod ballotem alia nuncupatione porrum nigrum, & non marrubium nigrum Plinius à Græcis uocari eodem loco testatur. De quo Plinij errore quo sapius prasson, id est porrum pro prassio, id est marrubio scribit, nominum uicinitate deceptus, etiam in altero libello fecimus mentionem.

De

De atriplice Plinius multis scribit in locis, sed libro præcipue XX, ubi uires eius ac proprietates explanat, hoc tamen olus ex aureo colore dici à græcis *χρυσολάχανον* uidetur Plinius nesciuisse, cum libro postmodum XXVII agat de chrysolachano, tanquam de herba penitus ab atriplice differente, adeo ut huic contrarias omnino illis quas antea atriplici adscripserat uires assignet: Libro siquidem XX atriplicem morbos regios, ac pallorẽ facere ex Pythagoræ tradit autoritate. Postmodum libro XXVII de chrysolachano agens, ait fuisse aliquos qui hanc herbam dicerent alligatam regium morbum habentibus, ita ut spectari possit sanare id malum, ad quem pariter effectum de chrysolachani semine si bibatur Dioscorides autor grauissimus testificatur. Eandem uero herbam significari à Græcis nomine chrysolachani, & à Latinis atriplicis, præter Dioscoridis idem asseuerantis autoritatem, color etiam herbæ atriplicis aureum colorem representantis, unde illi à Græcis inditum nomen chrysolachanũ, manifestissime indicant. Sambucum Plinius libro XXVIII inter arbores collocat, eius denique effectus in medicina præcipuos exponit, deinde eandem arbusculam libro XXVII sub actææ nomine pingit, graui florum odore, caulibus asperis, geniculatis, semine nigro, ut hederæ baccas molibus, nascique opacis, asperis, & aquosis autumat: quæ omnia indicia sambucum demonstrant, cum etiam eandem actæam, sicuti sambuci radicem, ad interiores sceminarum morbos dari Plinius præcipiat. Neque uero poterit illud Plinij patronus pro Plinio respondere, Pliniũ sub actææ uocabulo ebulum intelligere, atque ita non de eadem planta, sed diuersis sub uarijs nominibus, altero græco, altero latino in locis tractasse differentibus. Non potest, inquam, hoc pro Plinio dicere, quoniam græci sambucum non acten, sed chamæacten potius, id est, terrestrem sambucum nominant. Et hæc quidem

Sambucus.

Actæa.

r quidem

quidem quantum ad plantas attinet dicta sufficiant, quas Plinius usus est non modo nomine, sed etiam natura putasse diuersas. Autor autem eius libri, qui Cornucopia inscribitur, miratur de Plinio, tanta doctrina atque autoritatis uiro, qui in genere animalium dasipodem a lepore diuersum fecerit, cum tamen, ut inquit, unum idemque animal sit. Miratur inquam, ut qui non animaduertat, multos alios eiusdem autoris similes, etiam in alijs rebus, & non in lepore tantum errores; & multis argumentis conatur ostendere, dasipodem a lepore non esse differentem, tum ex ratione nominum, tum ex hijs quae de dasipode scribit Aristoteles lepore congruentibus, tum etiam ex communibus graecis atque latinis, tam de dasipode, quam etiam de lepore adagijs. Quae omnia argumenta ego, qui ubi possum Plinij autoritate perlubens defendo, possum ea ratione refellere, quod nihil impedit duo animalia proximi generis inueniri, quibus propter naturae affinitatem eadem omnia, quae ille autor adducit possunt conuenire, ueluti leporem atque cuniculum, quem puto a graecis dasipodem nominari. Sed si huius erroris ita Plinius excusetur, alteri tamen sibi familiari omnino erit obnoxius, quoniam & de dasipode, & de cuniculo in suis libris faciat mentionem, qui tamen unum idemque sunt animal, sicuti de caprea & de dorcade, de uespertione atque nycteride, siluro & glani, passere & psitta, quae animalia modo graece, modo latine nominat, neque lectorem admonet eadem ne sint, an diuersa, ut plane uideatur ipse putasse, non eadem. Sicuti inter metalla argentum uiuum ab hydrargyro diuersum esse existimasse Plinius plane conuincitur: nam cum libro XXXIII argentum uiui naturam exposuisset, mox de hydrargyro suo se loco dicturum pollicetur. At qui omnes, qui etiam paucis graecantur, idem metallum significari apud graecos hydrargyri nomine, quod apud nos argentum uiui, minime ambigunt,

Dasipodem esse cuniculum.

gunt, quando ea etiam, quae de argenti uiui natura scribit Plinius, ut quod uenenum omnium est rerum, ac omnia uasa exedat, atque perumpat tabe dira, de hydrargyro pariter graeci autores, ac praesertim Dioscorides tradunt, qui etiam idem prope artificium, quod Plinius conficiendi hydrargyrum ex minio docet: ne quis forte argentum uiuum esse natuum, hydrargyrum uero facticium opinetur, atque ea ex causa Plinium in eis uarijs nominibus usum fuisse arbitretur: quoniam ut diximus, tam arte, quam a natura factum, uno nomine a Graecis hydrargyros, sicuti a Latinis argentum uiuum nuncupatur. Hos atque alios idem genus errores, hoc est similes illi, quem de ara ac lolio in altero nostro libello adscripsimus Plinio, si Plinij patronus sciuerit excusare, melius tamen quam in sua fecerit praefatione, aram in herbam conuertendo, fatebor illum iure apud ciues suos posse gloriari, & corona ciuica meritum coronari, pro restituta suo ciui pristina dignitate. Alioquin ex sola super ara defensione sciat se de una tantum festuca triumphasse, si modo & de festuca triumphauit, quam nos male fuisse in herbam mutatam, multis antea rationibus aduersus Plinij patronum demonstraui. Non multum absimilis, imo prope germanus hijs quos nuper tetigimus, est error Plinij in phalangio myrmecio, quem Hermolaus lapsu memoriae contigisse opinatur. Nos uero eandem habuisse putamus occasionem quam & superiores, graeca scilicet eruditionis in Plinium defectum, quo cum nesciret quid uerbum myrmecion significaret apud Graecos, plura quam oportuerit libro XXIX phalangiorum genera enumerauerit. Nam quauis in eiusdem libri capite ita scripsisset: phalangiū est Italiae ignotū, et plurium generū, unū formicæ simile, sed multo minus rusto capite, et reliqua: paucos tamen uersus infra, ueluti dicti prioris immemor, idem genus frustra repetijt, ita scribens: myrmecion formicæ
r 2 simili

Argenti uiui natura.

Plinius graece non satis doctus fuit.

simili capite, aluo nigra, guttis distinguuntibus. Non differre autē hoc à superiori, qui græcos autores, & præcipue Nicandrum atq; Galenum, & inter recentiores Actium, de generibus phalangiorum scribentes legerit minime dubitabit.

Quod & medici, qui græca nesciunt, uel ex Auicenna poterunt discere, qui libro IIII ubi de rutelis agit, Galenum, & quosdam alios citat autores de multis scribentes generibus rutelarum, & tamen de uno tantū meminit, quod formicæ

Phalangion.

habeat similitudinem. Phalangion autem Græcis, & rutela

Tarantula.

Arabibus est id araneorum genus, quod uulgo tarantulam

Rutela.

dicunt, ut multæ indicant proprietates, quas de phalangijs

prisci autores tradiderunt, & nos quoq; nostro seculo in eis

dem conspicimus, sicuti in terræ dehiscētis cauerniolis do-

micilio, & prolis numerositate, quæ parentes ubi emerferit

enecat. Casus etiam qui hominem à tarantula tactum exci-

piunt, stuporem uidelicet, genuū labefactionem, et totius

corporis tremorē, nato uel inde proverbio, ut homines qui

in uno loco nequeunt consistere, dicamus à tarantula mor-

fos: Vt alia non omnibus adeo nota signa præteream, quæ

de phalangiorum ictu ueteres prodiderunt, & de tarantulis

nostri temporis medici uera esse experientia magistra didi-

cere, qui plura etiam quàm ueteres de huius reptilis natura

animaduertērūt, ut quod hominem talibus afficit imagina-

tionibus, qualibus ipsum inhaerentem cum mordet inuene-

rit: Quo fit, ut si quis se regē esse cogitauerit, tunc cum mor-

detur seu icitur, post talem ictum in eadem cogitatione usq;

perseueret, nec quis illi facile persuaserit, quamuis humilis

cōditionis homini, quod regia dignitate nō potiat. Equi-

dem miror Pliniū de hoc animali, cuius ictus tam uarie ho-

minem afficit, quod suis temporibus fuerit Italiæ ignotum

prodidisse, nisi quispiam suspicetur fuisse homines sequen-

tibus annis adeo maleficos, qui uenenum istud peregre ad-

uectum

Adag.
A Tarantula morsus.

uectum in Apuliæ campis tanquā frumentū seminare stu-

duerint. Verum, ut rem istam magis errori Plinij, quàm ho-

minum tribuā malignitati, mouent unus aut duo huic ferē

germani errores Pliniani, qui sui de naturali historia libri

uolumine XXVI, statim circa inītia Lichenas morbum, ut

ipse ait, grauissimum, non Italiæ modo, uerum etiam uniuersæ

propē Europæ incognitū fuisse scribat suo priore, cum

tamen Hippocrates, autor Plinio uetustior, & in Græcia na-

tus, Europæ parte nō parua, in suis libris, & præcipue in eo

qui inscribitur Aphorismi, crebrā faciat de lichenibus men-

tionem: quod non fecisset, si eius ætate totius ferē Europæ

hic morbus fuisset incognitus, quem nos putamus, ut in li-

bro nostro de morbo gallico scripsimus, etiam ante Tiberij

Claudij Cæsaris principatum, Italiæ fuisse cognitum, licet

non multis, quia carebat nomine, donec medici Græci, qui

urbem Romanam frequentare cæperunt, eundem morbū

lucæ linguæ uocabulo lichenas nominantes, fecere illustrio-

rem, sicuti iidem Græci dolorem intestini laxioris primi co-

licum, quo nomine nunc quoq; utimur uocitantes, fuisse in

causa, ut Tiberius etiam princeps primus id malum in Ita-

lia sensisse à Plinio scribatur. Idem puto in phalangio con-

tigisse, huius scilicet uocabuli significatū potius Plinij æta-

te fuisse Italiæ ignotum, quàm uenenum, siue reptile uene-

ratum: Nam & hoc ipsum magis quàm aliud suspicandi

plurimā mihi dedit occasionem quorundam ætatis nostræ,

uel qui paulo ante hanc uiguerunt inscitia medicorū, quæ

me aliquando derisui fecit obnoxium. Nam cum sermo ha-

beretur inter medicos, è quorum numero ego quoq; unus

eram, licet tunc essem cæteris iunior, atq; ideo minoris auto-

ritatis, coram uiro grauissimo atq; eodem potentissimo, qui

à pueritia in aula Alphonsi illustrissimi regis Aragonum fu-

erat educatus, Cum, inquam, sermo incidisset de reptili ue-

r 3 neno,

nenato, quod Apuliam maxime infestat, uulgo tarantula nominato, cunctis alijs qui aderant medicis senioribus adseuerantibus, nullam fieri de hoc animali apud ueteres mentionem, me autem uno contradicente, atque id à Græcis præscis phalangion nominari contendente, ab arabicis autoribus rutellam, uisus sum penè delirare, palam uero quem dixi, rerum fortunæque potente, coram quo hæc disputatio agebatur, contra me ferente sententiam: quoniam se suis auribus dicebat audisse, medicos quoque Alphonsi regis Aragonum asserentes, antiquos medicos nihil in suis libris de tarantula scriptum reliquisse. Quæ sanè assertio medicorum multo plus habet erroris quam Pliniana: Siquidem hæc Italia tantum, illa uero omnibus terris superiori ætate tarantulam facit incognitam: alioqui de ea sub uocabulo aliquo uel græco, uel barbaro mentio apud præscos haberetur, quæ tamen illi fuisse habitam uisi sunt omnino pernegasse. Quidam uero medici etiam ex recentioribus, qui de uenenis suos tractatus inscriptos reliquerunt, de rutellis, phalangijs, ac præterea tarantulis meminere: uerum tarantulas non ad Caput De rutellis, sed potius De scorpionibus referunt. Vnè tamen scorpionum genus, quod tertium numero ponunt, etiam tarantulam à Rasi uocari testantes, ab Auicenna uero sebel, uel sebegi. At, ut dixi, quæ hodie tarantula nominatur, apud Græcos phalangij, apud Arabes rutellæ nomine celebratur: argumento, quod omnia ferè quæ Græci de phalangijs, eadem scribat Auicenna de rutellis, Galenum insuper citans de speciebus rutellarum scribentem, quæ idem autor scripserit de generibus phalangiorum. Sed ad Plinium reuertamur, à quo libenter ad medicos celebres facimus digressionem, ut eius errores multo leuiores aliorum comparatione faciamus: nisi quod & huic Plinij in phalangio errori, quæ supra tetigimus, alter sanè grauior annecti potest, quo

quo uidetur ipsemet à seipso in suis scriptis dissentire Plinius: Siquidem libro XI tractans de generibus araneorum, inter quæ primum phalangia connumerat, superuacua tamen eorum censet commemorationem, ob magnam illorum ut inquit, notitiam, ut uideatur pariter Plinius eius quod dixerat libro XI oblitus, postmodum libro XXIX phalangia Italia ignota scripsisse. Dicit fortassis quispiam ea phalangia, quæ hoc in libro scribit Plinius esse Italia ignota, diuersa ab illis, quæ libro XI ponit inter genera araneorum. At hoc commentum tum omnibus aduersatur autoribus, qui de omnimoda phalangiorum uarietate scripserunt, tum præfertim est ipsi Plinio contrarium, qui id genus phalangiorum, quod à similitudine formicarum græce myrmecion nominatur, & inter alia Italia ignota libro XXIX numerauit, & inter araneorum genera libro eodem pariter collocauit. Acque Aristoteles libro de historia animalium VIII araneorum & phalangiorum genera una diuisione partitur, ut non possint hæc esse uulgaris notitiæ, atque ob id nec dictum necessaria, si Italia fuerit phalangiorum genus, quemadmodum libro allegato Plinius scribit, ignotum. Sed iam herbis reptilibusque relictis uenio ad alteram disputationem, quæ etsi de nominibus esse uideatur, ad duas tamen medicinæ attinet partes, quarum altera anatomice, altera pathognomice à Græcis nominatur: In quibus optarem Hermolaum ita sicuti in altera, quæ herbarum doctrinam continet, fuisse exercitatum. Non tamen mihi eadem deerit pro amplissimo uero excusatio, quæ etiam Plinium aliquando circa herbas errantem excusauimus, minus mihi uideri debere dicentes, Plinium, uirum in reip: Romanæ administratione occupatissimum, illa ignorasse, in quibus etiam Auicenna, qui medicinæ princeps ætatis nostræ medicis fuisse uideatur, non parum errasse deprehenditur: Cur enim non possim Hermolaum, non minorem

norem dum uixit in republica Veneta uirum, quæ ferè Romanam magnitudinē æquauit, simili ratione, in aliena præsertim professione defendere: sicubi in hijs quæ ad medicinam attinēt, uel falsò putasse aliquid, uel inepte alios errantes excusasse à Plinij patrono reprehenditur, ueluti in epiglossè, arteria, & gula, & in lactibus, in quibus Theodorum Gazam conatur protegere Hermolaus, in argemis & albuginibus, in strumis & pluribus alijs: quæ licet & ipsa uideantur ad artem medicam pertinere, quia tamen quæstio est magis de nominibus, quam de rebus ipsis, uelut quæ sint curæ minutioris, à me indefensa cōsultò relinquuntur. Cur uero in epiglossè, arteria & gula, putet Plinij patronus errasse Hermolaum non intelligo: quoniam de hijs neq; in Pliniani castigationibus, neque in glossèmatibus ad Alexandrum Pontificem, quicquā ab eo reperi scriptum: nisi forte Plinij patronus Hermolaum culpatur, tanquam in diligentem Pliniani codicis castigatorem, quod locum illum libri XI, capite XXVII, ubi Plinius inter alias humani corporis partes de epiglossi, arteria ac gula facit mentionē, in emendatū reliquit, quē Plinij patronus putet se recte emendauisse, ita scribendo: Sub ea minor lingua, quæ nulli oua generantium, opera eius gemina duabus interpositæ fistulis: Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens, hanc operit in epulando epiglossis spiritu, ac uoce illac meante, ne si cibus ac potus in alienam deerrauerit tramitem torqueat. Altera exterior est, appellatur sanè gula, qua cibus atq; potus deuoratur: Tendit hæc ad stomachum, inde ad uentrem. Sic quidem legendo uerba codicis putat Plinij patronus uerum sensum Plinio restituisse: neq; uidet quantum adhuc ipsa uerba ita correctæ errorem contineant. Ut enim illud taceam, quod etiam in æra ac lolo Plinij errori tribuimus, non decere Plinium, hominem

lati

latinissimū in eodem penè uersu eandem rem modo latine, modo græce nominare. Alterum in hijs habetur erratum, & quidem maximū, quod etiam Plinij patronus in sua Anatomice posuit, adeoque nullum ipse habet excusationis locum in eo errore, cui nō modo in Plinij emendatione uisus est consentire, sed præterea etiam in suo opere proprio confirmauerit, in quo pariter ad Plinij, uel Pliniani codicis male à se emendati imitationem, ex duabus fistulis arteriam quidem ad cor atq; pulmonem pertinentem posuit interio-rem, gulam uero qua cibus & potus deuoratur exteriorem, contra naturæ positum, qui uiam uocis, ac spiritus fecit exteriorem, cibi autem ac potus interiorē: Quæ res etiam in homine uiuo citra dissectionem potest dignosci, primo se gutture, unde uox halitusq; procedit, in parte anteriore colli representate. Hoc autem guttur Plinij patronū non modo in emendatione Pliniana, sed etiam in sua Anatomice posuisse in parte posteriori indicant ipsius uerba libro tertio, capite octauo eius operis in hūc modum scripta: Binæ ab oris faucibus cannaliculæ coeunt, quarum altera breuior, inter oris est, tracheam arteriā uel pharynga Græci, Latini guttur uel spiritalem fistulam appellant. Altera uero longior, exteriorior est, isophagum Græci & stomachū, Latini gulam, & cibalem fistulā uocant. In quibus uerbis plura sunt errata, sed grauius ex illis primo persequemur, in quo Plinij patronus sibi contradicit: Nam libro & capite dictis gulam ponit in parte colli anteriore, alioqui non esset exterior, tracheæ arteriæ interiori collata, nisi forte id quod posterius est, & dorso proximius, putet exterius: quod uero prius & respicit pectus uelit interius appellare: quæ appellatione nulla esse potest absurdior, postmodum libro eodem capite XVII de gula ita scribit: Et nunc gulæ ratio reddenda est, quæ post tracheam arteriam posteriorem locum tenet. Ex quo dicto

sequitur

sequitur tracheam arteriam gula comparatione esse exterior
rem, & consequio anteriorem, quam tamen in Plinij emen
datione fecit anteriorem, atq; ideo posteriorem. Quo fit, ut
eadem colli pars, siue trachea arteria, siue gula, positum ha
beat interiorem & anteriorem, posteriorem & anteriorem.
Verum hæc contradictio, non in diuersis capitibus tantum,
sed in uno etiam, scilicet VIII eiusdem libri apparet: nam
circa eius capitibus finem scribit Plinij patronus hæc uerba, de
trachea loquens arteria: Ante gulam posita est, quia cor in
priori parte collocatum est. Quauis autem eadem contradi
ctio in uerbis Plinij libro XI à Plinij potrono emendatis
non appareat, nõ tamen & ille error sit minimus, quin meo
iudicio maximus, si parte quidem colli priore cibum & po
rum deuorari, posteriore autem spiritũ, ac uocem comẽare
Plinius existimauerit, ut sanẽ eum existimasse fateri sit ne
cessariũ, nisi eadem uerba aliter quã à Plinij patrono casti
gentur. Quare nos qui ubi possumus errorũ culpam, qui in
Plinianis codicibus uel impressis, uel manu scriptis inueni
untur, in impressores atq; librariorum, et male Pliniũ emendan
tes, potius reiiciendam quã ipsi autori adscribendam iudica
mus, totũ hunc Plinij locum, de cuius ueritate disputamus,
ita scribendũ existimamus. Sub ea minor lingua epiglos
sis appellata, opera eius gemina duabus interposita fistulis,
exterior earũ arteria ad pulmonem atq; cor pertinens, hanc
operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si cibus
ac potus in alienum deerrauerit tramitem torqueat. Altera
interior est, appellatur sanẽ gula, qua cibus atq; potus deuo
ratur, tendit hæc ad stomachũ, & reliqua. Sic quidem uer
ba Plinij legendõ illæ error euitatur, quem Plinio quispiam
merito posset obijcere, modo linguam minorem, modo epi
glossin eandem gutturis partem nominanti: nam in nostra
emendatione, in qua post ea uerba, lingua minor, statim illa
alia

alia epiglossis appellata subiicimus, nõ est affectatio græci
ratis, sed declaratio quomodo uno uocabulo lingua minor
à Græcis nominetur: declaratio inquã, non solum apud Plini
um, sed etiam alios autores latinos sæpe usitata. Ac præter
ea de medio tollitur alter grauissimũ error, quo tracheam
arteriam habere in collo positum posteriorem ipsum putas
se Plinium possemus iudicare, si ut male emendati codicis
uerba præferunt, hanc quidem scripsisset interiorem, gu
lam uero anteriorem. Nostra quoq; emendatio alterã amo
uet Plinij uerbis contradictionem, diuersam ab illa quã Plini
ij patrono paulo ante obiectionem. Nam si, ne, particula
prohibitua præponatur uerbis illis, si potus, ut in sua emen
datione præponit Plinij patronus, & non prioribus, ita le
gendo, ut nos legendum ducimus: ne si spiritu ac uoce illac
meante, illud sequetur absurdum, tracheam eodem mo
mento temporis operitam esse & apertam, si quidem in epu
lando operitur, spiritu uero ac uoce meante aperitur: nam
ea opera à minore lingua, neque uox, neq; spiritus per eam
potest meare. Hanc autem emendationem nostram codicis
hoc in loco Pliniani mire cõfirmat autor eius libri, qui Cor
nucopia inscribitur, uir non modo uocabulorum sed pluri
marum etiam rerum, id quod sui indicat libri titulus, cogni
tione præclarus, Plinij uero præcipuus imitator, adeo ut uir
deri possit multis in locis eius paraphrastes, de eisdem re
bus, de quibus Plinius in hunc modum scripsit: Arteria
est quæ ad pulmonem ducit, tegiturq; epiglosse, quam &
minorem linguam uocant, ne si potus, cibus uel in epulan
do uoce meante in alienum deuiauerit tramitem torqueat,
& hæc exterior est, gula uero interior, qua cibus atque po
tus deuoratur, tendit hæc ad stomachum, inde ad uentrem.
Vidit homo eruditus se, si tracheam arteriam interiorem, gu
lam uero poneret anteriorem, facturũ ex homine monstrũ:

Perottus Plini
ij paraphra
stes multis lo
cis est.

si etiam, ne, aduerbium prohibendi eodem quo Plinij patronus ordine collocaret, acturum rem nihilominus impossibilem, homines scilicet tecta ab epiglossi uia, quæ ad pulmonem ducit loquentes. Huius uero rei impossibilitatē sciunt medici docti, uel etiam philosophi, qui quomodo animal uocem emittat non ignorant. Sic quidem ego, & autor Cornucopiæ Plinium à tam crassis erroribus, quibus eum fecit obnoxium Plinij patronus, liberauimus. Utinam tam facile multa alia in eodem libro, atq; eodem capite, errata ita posse inus emendare, ut culpa magis in librarios, quam in ipsum autorem referretur. Quia uero nos ingenue fatemur hoc nescire facere, & plura eorum ad anatomicen, tum humani corporis, tum reliquorum animalium pertinent, libuit Plinij patroni, hominis non raro in sua se anatomicè iactantis, ingenium experiri, si sciat ipse Pliniū, quæ in suam clientelā recepit, etiā in istis quæ à nobis notabuntur ppugnare. Erunt autē ex eodem libro XI, atq; eodem capite XXXVII, in quibus Plinius de arteria, epiglosse et gula uerba facit, excerpti: ne quis forte suspicetur nos uelle expaciari, ex uarijs Plinij libris plures huius autoris errores sedulo perquirentes, quos possimus alios super alios coadceruare. Quod si etiā facere studuissemus, non malo animo erga Plinium id egissemus, sed bono potius, ut Plinij patronū ad alias Pliniani codicis emendationes, quæ magis autorem ipsum ab erroribus uindicarent excogitandas incitarem. Verum hijs in præsentia sufficient, ex quibus prudens lector diiudicabit, quantum Plinij patrono laboris parare potuissemus, si non in unum unius libri caput, sed in plura multorum librorum inquirere, & nihil intactum, aut indiscussum relinquere uoluissimus. Primum quod in capite libri XI, XXXVII, nunc examinando nota dignum nobis occurrit, est Plinij uerborum repugnantia, error non paruus à doctis iudicandus: Nam cum

de corni

de cornibus loquitur animalium, mobilia hæc ut aures in Phrygiæ armentis ait, deinde paucos post uersus ita de iisdē cornibus scribit: Cæterorum ossibus adherent, ceruorum tantum cutibus enascuntur. Sed Plinij patronus pro Plinio respondeat, quo pacto in Phrygiæ armentis cornua aurium habebunt mobilitatem, nisi & in hijs quemadmodum in ceruis è cutibus enascantur: neq; enim ex carne cuti subiecta ortum habere possunt: quoniam, ut autor est Aristoteles libro de historia animalium tertio, cutis caput nulla carne interposita tegit. Quare reliquum est, ut ex ossibus capituli orientur, ac propter originis continuitatē soliditatēq; eandem cum ipsis seruent immobilitatem. Si igitur ceruis tantummodo è cutibus cornua nascuntur, ut uidetur sentire Plinius, solis hijs, non autē Phrygiæ armentis, erunt mobilia ut aures. Aristoteles sanè libro de historia animalium tertio, cornua cuti potius quam ossibus adherere eo probat argumento: quoniā & in Phrygiā, & alibi boues sunt qui cornua perinde ut aurículas moueant. Quo etiam in loco ostendit ceruorum cornua non eo differre a cæteris, quoniā in ipsis è cutibus enascuntur, in alijs uero cornigeris ex ossibus capituli, sed ob id potius, quod cornua parte plurima caua sint ab radice, quatenus ambiūt os, quod ortum à capite cauo cornu inseritur, totūq; implet, in mucronē tamen solidum exeunt, & simplici parte extrema constant, ceruis tantummodo tota solida, & expansa in ramos: Partē enim cornuum cauam in cæteris animalibus è cute nasci libro secundo de historia animalium manifeste docuerat, ac boū exemplo confirmauerat. Eandem cornuum naturam, & per genera animalium differentiam Aristoteles repetit libro de partibus animalium tertio hijs uerbis: Ceruis duntaxat tota cornua solida ac decidua, tum utilitatis causa, tum ut onere leuetur, tum ex necessitate præ pondere cæteris aliquatenus

s 3 caua

„ caua, & in mucronem demum concreta sunt, quoniam ad
 „ ictus hoc sit commodius. Sed ne pars caua inutilis, qua cu-
 „ ti annectitur, solidum quoddam ossibus exortū ingreditur
 „ eam impletq; totam: sic enim sita compactaq; ad uim infe-
 „ rendam commodissima. Iam ex hijs uerbis, & alijs paulo
 „ supra ex libris Aristotelis de historia animalium recitatis fa-
 „ cile apparet, tam ceterorum animalium, quam etiam cer-
 „ uorum cornua, cuti potius quam ossibus adhærere, in reli-
 „ quis tamen animalibus, ne pars caua qua cuti ab radice an-
 „ nectitur debilis sit, solido quodam ex ossibus orto eandem
 „ cauitatem impleri. Eatenus igitur ceterorū cornua ossibus
 „ adhærescunt, quatenus substantiā quandam solidam, siue
 „ os sit, siue ex ossē orta, sua ambiunt cauitate, eandem tamen
 „ cum cornibus ceruorū ē cute capitis habent originem, alio-
 „ quin Phrygiæ bobus, uel ut Plinius inquit armentis, non
 „ essent cornua ut aures mobilia. Similis etiam contradictio-
 „ nis eodem loco, ubi agit de cornibus animalium Plinius
 „ conuincitur: Fatetur enim ceruas non habere dentes supe-
 „ riores, sicuti neque mares, & tamen carere cornibus: Ac
 „ non multo post inferius ait, solos camelos ex hijs quæ non
 „ sunt cornigera in superiore maxilla non habere priores den-
 „ tes. In hac igitur natura & ceruæ fœminæ, & cameli com-
 „ municabunt, qui neque cornua, neq; dentes habebunt su-
 „ periores, priores scilicet: Hos enim inesse cornigeris libro
 „ de partibus animalium tertio negat Aristoteles, ubi ita scri-
 „ bit: Cornigerorum nullum utrinq; dentatum est: super-
 „ ne enim primores dentes non habent, quippe cum hos ad-
 „ mendo hoc addiderit cornibus. Cur uero ceruæ, cū sicuti
 „ mares superne primoribus dentibus careant, cornua tamen
 „ non habeant, causam eo in loco subiungit Aristoteles, sicuti
 „ & de camelis, qui similiter utrinq; dentati non sunt, hoc
 „ est, prioribus in superiori maxilla dentibus uacant, ut scri-
 „ bit

bitidem Aristoteles libro de historia animalium secundo:
 Mox secundo libro de partibus animalium generalem
 quandam attulit rationem. Non igitur soli cameli ex hijs
 quæ non sunt cornigera erunt altera tantum parte dentati,
 quando & ceruæ non sunt cornigeræ, & dentibus æque ca-
 rent superioribus. Quod si quis Plinium dixerit de mari-
 bus, non autem de fœminis intelligere, atque ideo solos
 camelos excipere, meminerit is tam fœminini, quam
 etiam masculini sexus, multa animalia uacare cornibus,
 atque ideo Plinium, quamuis soli cameli scripserit, sub
 ea tamen exceptione etiam camelorum fœminas compre-
 hendisse: quando, ut grammatici inquirunt, masculinum
 genus concipit fœmininum: quando etiam sub non cor-
 nigeris tam fœminæ quam mares continentur, ut qui alte-
 rum genus excipit, alterum debeat excipere. Idcirco autem
 Plinius dicit ex hijs quæ non sunt cornigera, non autem ex
 hijs qui non sunt cornigeri, ut se utranque complecti natu-
 ram uerbo neutri generis significaret: tam fœminarum
 non habentium cornua, quales sunt & ceruorum & came-
 lorum, quos solos Plinius scribit ex hijs quæ non sunt cor-
 nigera non habere dentes: oblitus, ut uidetur, eorum quæ
 antea de ceruis fœminis differuerat, dum earum argumen-
 to Aristotelem, causam afferentem cur nullum cornigero-
 rum utrinque dentatum sit, quod superiores quibus ca-
 rent dentes in cornua absumentur, refellere non dubita-
 uit. Qui putant, inquit, eos scilicet dentes maxillæ supe-
 rioris primores, de hijs enim loquebatur, in cornua absumi,
 facile coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes ha-
 bent, ut neq; mares, neq; tamen cornua. Pliniū autē decuit
 de philosophorū principe saniora sentire, neq; ipsum tam fa-
 cile posse coargui pronuntiare, in re præsertim de qua ipse
 met sibi Aristoteles obiicit, & solutione satisfacit, libro scili-
 cet

„ cet secundo de partibus animalium, ubi ita scribit: Cur
 „ ceruæ cornibus careant, cum dentes similiter habeant atq;
 „ mares, causa est, quod eadem sexus utriusq; natura & cor-
 „ nigera est, sed fœminis adempta sunt cornua, quoniam ne
 „ maribus quidem utilia sunt, sed utriusq; meliorū beneficio
 „ mares minus offenduntur. Quæ quidem Aristotelis uer-
 „ ba aut Plinius non uidit, aut se uidisse dissimulauit, ne sicuti
 „ Aristotelem se facile coarguisse uideri uolebat, ita etiam fa-
 „ cile summum philosophum defendi posse, ex ipsius, & nō
 „ alterius uerbis fieret legentibus manifestum. Eligat ergo
 „ hoc in loco Plinij patronus, utram Plinio malit adscribere:
 „ an indigentiam, qui omnes Aristotelis de natura animalium
 „ non legerit libros; an iniquitatem, qui cum quem se in histo-
 „ ria animalium referenda fatetur habuisse præceptorem, indi-
 „ cta causa damnare studuerit, atq; argumento ceruarum con-
 „ uictum pronuntiauerit, non confutata illa, quam ipse Ari-
 „ stoteles super eisdem ceruis attulerat, si quis forte eas uo-
 „ luisset obijcere, ut sanè Plinius obijcit, ratione. Scribit præ-
 „ terea Plinius in eadē libri & capitis parte, bisulcis bina esse
 „ cornua: Quod dictum si uniuersaliter accipiatur, non erit o-
 „ mnino uerum: quoniam sues sunt de genere bisulcorum, et
 „ tamen cornua non habent. Quare rectius Aristoteles ita
 „ de eisdem animalibus scripsit: Cornigerorum pars maxima
 „ bisulca: Neque etiam bisulca omnia, si cornigera sint, bina
 „ habent cornua: Nam oryx, quod etiam Plinius fatetur in
 „ sequentibus, bisulcum animal est, & tamen unicornis. Hoc
 „ ergo in loco, ubi inquit naturam bisulcis bina cornua tri-
 „ buisse, orycem excipere oportuit, qui uno tantum armatus
 „ est cornu, sicuti in eodem penè uersu asinum Indicum exce-
 „ perat, qui solus inter solipedes est unicornis. Proximus
 „ est à cornibus ad pilos transitus, quorum defluuium in mu-
 „ liere rarum, in spadonibus non uisum Plinius scribit, nec
 „ in uno

in uno alio ante ueneris usum. Atqui mulieribus & pueris
 etiam ante ueneris usum, & propterea etiam spadonibus fre-
 quenter capilli defluunt. Quod si Plinius de eo defluuiū pi-
 lorum seu capillorum intelligit, quod uniuersim fit, quod
 proprie caluiciū nominatur, ut autor est Aristoteles quinto
 de generatione animalium, mirum est cur Plinius caluicium
 rarum esse in mulieribus dicat, atque in spadonibus minime
 uisum, sicuti neque ante ueneris usum. Cur par ratio sit de
 omnibus, ut Aristoteles etiam loco antea allato declarat hęc
 „ uerbis: Mulieres non caluent, quoniā natura e- rum simi-
 „ lis puerorū naturæ, utraq; enim sterilis seminalis excremen-
 „ ti: spadones etiam non caluescunt, quoniā in fœminam mu-
 „ tantur, & pilos qui postea gignuntur, aut non produunt,
 „ aut amittunt. Si igitur ratio Aristotelis aliquid ualeat, calui-
 „ cium in mulieribus, pueris atq; spadonibus æque aut rarum,
 „ aut nullum. Sed libro de historia animalium tertio idem Ari-
 „ stoteles apertū esse inquit, mulieres & pueros & spadones
 „ caluicij esse immunes. De struthiocamelis etiā Plinius scri-
 „ bit, quod alitum sola, ut homo, utrinque palpebras habet,
 „ quasi struthiocamelus uera sit ales, & nō ambigui inter qua-
 „ drupes atq; alites generis: nō si ales esset, in sublime uo-
 „ laret, aut pennas ad uolandum cōmodas haberet: & si qua-
 „ drupes esset, pennas non haberet sed pilos, ut quadrupes
 „ tamen pilos sanè habet in gena superiori, ut sentit Aristote-
 „ les libro III de partibus animalium, qui de palpebra genæ
 „ inferioris in struthiocamelo nec unum facit uerbum, quoniā
 „ neque ut avis eam habet, neque ut quadrupes. Et sanè pal-
 „ pebra genæ superioris in hoc animali plures habet pilos uisus
 „ conspicuos: In gena autem inferiori sunt adeo exigui, & nu-
 „ mero & magnitudine, ut uix hæc palpebra uideatur. Quare
 „ ut puto de ea nullum Aristoteles habuit mentionem. Verū
 „ hic error Plinij struthiocamelū alitibus annumerantis, quē
 „ tamen

tamen Aristoteles aneipiti censuit esse natura, neque magis alitem referre quam quadrupedem, imò forte magis quadrupedem, quia de palpebra eius loquitur superiore, quam ut quadrupes habeat: hic, in qua, error, si error sit nominandus, facile Plinio cõdonari potest, cū aliud sit grauius apud Aristotelem ipsum de eisdem palpebris siue cilijs animalium erratum, in quibus idem Aristoteles sibi ipsi uidetur repugnare: nam libro 11 de partibus animalium, Theodoro Gaza interprete, scribit hæc uerba: Et inter omnia quæ pilos habent homo unus cilium in utraque palpebra habet. Contrarium scribit hic autor libro 11 de historia animalium hijs uerbis: Cilium etiã cum cæteræ quadrupedes non in utraq; palpebra habeant, simiã habent, quanquã prætenue, atque prolixius, potissimum in inferiore. Cum ergo simiã habeant in reliquo corpore pilos, & etiã in utraque palpebra, ut scribit hoc loco Aristoteles, postmodum cum alibi, secundo scilicet de partibus animalium, pariter scribat, inter omnia quæ pilos habet solum hominem cilium in utraq; palpebra habere, ipse sibi ipsi aperte contradicit. Hanc in uerbis Aristotelis contradictionem soluat græcus grammaticus, salua Theodori Gazæ interpretatione: aut si non potest hoc facere, me æquo animo patiatur aliquando ab eadem interpretatione dissidere, ut uerum sensum Aristoteli philosophorum principi restituã, neque tam moleste ferat sicubi scripserim, bonum quandoq; Theodorum in suis translationibus dormitare, quando eadem uerba de Homero poetarum antistite scripsit Horatius, & tamen a doctis omnibus tolerat. Quis maiora uel meliora de Plinio sentit, quam Hermolaus: cuius existimatione nullo modo conuelli posse fatetur, & quibus ille non sapit, planè indoctos habendos censer: In suo tamen Plinianarum castigationum opere, in cuius præfatione ea uerba de Plinio scribit, eundem Plinium crebro dicit hallucinari.

cinari. Quoties in eodem opere taxat Theodorum male quædam uerba græca latine interpretantem: quem tamen alibi omnibus præfert interpretibus, quem unum cum uetustate ipsa certasse sibi uisum esse pronuntiat, quem sibi colendum atque imitandum proponit, à cuius scriptis se non parum adiutum fatetur & prædicat. Ego quoque etsi idem de Aristotele statuam, quod & diuus Hieronymus, fuisse ipsum prodigium grande, atque miraculum in tota natura, cui penè uideatur infusum quicquid humanum ingenium naturaliter capere potest, tantum tamen abest, ut credam eum non fuisse hominem, ac nullo modo labi atq; errare potuisse, ut plures eius sententias, ueluti de proportione elementorum, de circulo lacteo, de iride, de numero corporum replentium locum, quæ regularia nominant, sciam posse linealibus demonstrationibus improbari, quemadmodum me ipsum contra Auerroem ex Aristotelis opinione libro 111 de cælo sentientem, duo talia corpora replere locum, pyramidem & cubum, unum tantum esse quod possit hoc facere cubum, uidelicet mathematicis rationibus, quibus nullæ possunt esse firmiores, opere ad id dicato arbitror demonstrasse. Sed hæc obiter dicta sint contra grammaticas, tam Latinos quam Græcos, quorum alteri Plinium, alteri Theodorum deos ex hominibus facere studuerunt, in quorum sententiam Plinij patronum medicum grauem atque philosophum, miror tam facile fuisse prolapsum, à qua ipsum uolentes dimouere, reliqua ad eandem materiam pertinentia Plinij errata prosequemur. Eidem enim animali struthiocamelo, de quo antea disputauimus, Plinius etiã alium homini tantum peculiarem adscribit adfectum, cum quædam animalia, uti struthiocamelum, naturaliter caluere refert. Aristoteles uero libro 5 de generatione animalium solum hominem ex omnibus animalibus caluere asserit. Nam generalem illam passionem, qua uel uolucris pennæ, t 2 uel arbor

uel arboribus frondes defluunt, hoc defrondescere, illud depennescere, non autem caluescere dicitur. Vnde & de simili struthiocameli affectu libro IIII de partibus animalium uerba faciens Aristoteles, ipsum capite & parte colli superiore glabrum, non autem caluum esse significauit: Quia uero caluicium est capitis uitium, iam ad cerebrum quod in capite continetur ueniamus, de quo paulo infra Plinius scribit in
 » hunc modum: Cerebrum habent omnia animalia quæ
 » sanguinem, æque & in mari quæ mollia appellauimus, ut
 » polypi. Aristoteles uero de quo hanc omnem de partibus
 » animalium historiam, licet non satis fideliter aliquando Plinius
 » transtulit, non cerebrum, sed aliquid proportionale cerebro,
 » polypo & reliquis carentibus sanguine tribuit. Hæc enim
 » sunt eiusdem autoris libro de partibus animalium secundo
 » uerba: Cum autem omnia contrarium momentum
 » requirant, quo contrarietatem ac medium assequuntur, in
 » hoc enim essentia ratioque consistit, non in alterutro extremo
 » seorsim posito. Idcirco aduersus cordis sedem & calorem
 » cerebrum natura molita est, & propterea pars ista animalibus
 » iuncta est, naturam obtinens aquæ ac terræ communem, atque
 » ob eam rem cerebrum omnia prædita sanguine habent, ex
 » cæteris nullum ferè nisi per proportionem, ut polypus: parum
 » enim caloris obtinet omne id genus propter sanguinis priuationem.
 » Cerebrum igitur calorem feruoremque cordis moderatur,
 » ac temperat. Ex hijs Aristotelis uerbis facile constat mollia, ut
 » polypos, qui in mari sunt, quoniam careant sanguine, atque
 » ideo feruore cordis, non habere cerebrum. Alioqui superuacuum
 » aliquod in ipsis natura molita esset, quod ab omnibus
 » philosophantibus putatur absurdum. Plurimum autem refert
 » dicere alicui exanguium inesse cerebrum, uel aliquid
 » proportionale, sicuti piscibus ossa uel spinas, quæ autore
 » Aristotele ossibus proportionantur, unde
 » & Plinius

& Plinius ipse hoc eodem capite inferius ait delphinos habere ossa, non spinas: & causam subinfert, quoniam animal pariunt: Quasi necesse sit omnia quæ animal pariunt constare ossibus. Atqui multi pisces cartilaginei generis, ut etiam Plinius ipse libro nono una cum Aristotele sentit, animal pariunt, & tamen ossibus carent, ut paulo post in hoc ipso capite Plinius subiungit, uitulos marinos habere cartilagineum, non ossa, quos tamen constat æque atque delphinos animal generare. Quanquam uero eandem etiam causam quam Plinius, Aristoteles afferat libro secundo de partibus animalium, cur delphini non spinis sed ossibus constent, quia uidelicet sunt de genere uiuiparorum. Statim tamen subiungit rationem, cur cartilaginea omnia spinam ex cartilagine ne habent, quia uidelicet motus eorum mollior est. Ita que fulcimenti genus non rigidum, sed molle esse oportuerit: quæ etiam rationem oportuit asserere Plinium, ne uideretur sibi ipsi sine ulla excusatione contradicere, ut planè etiam libro octauo contradicit, ubi scribit ex pilo carentibus delphinos tantum ac uiperas animal generare, & tamen cartilaginei generis pisces, qui & ipsi pilis non integuntur, illud facere Plinius æque atque Aristoteles, ut nuper diximus, arbitratur. Sed ne à proposito ordine discedamus, redeamus ad cerebrum, quo quæ carent animalia creduntur à Plinio non dormire. Multa tamen sunt, ut scribit Aristoteles libro de partibus animalium, quæ non habent cerebrum, & nihilominus dormiunt, quia proportionale suppetit. Idem Plinius doceri ab eruditis inquit, cerebrum aliud esse quam medullam, quoniam coquendo duræcit. Aristoteles uero eruditissimorum eruditissimus, hac ratione utitur ad probandum cerebri naturam esse aquæ ac terræ communem, ex quo demum quispiam probauerit, differre cerebrum à medulla, cuius natura sit ignis ærisque communis, quod eius pinguedo
 t 3 atque

atque affungia indicant. Venam etiam ab oculis pertingere ad cerebrum à peritissimis tradi autoribus Plinius inquit, quod non est à uero alienū, cum partim nerui qui uim sentiendi oculis inuehunt, partim uenæ quæ alimentum afferunt, ad eosdem perueniant. Quod uero etiam Plinius ait credere se ad stomachum pariter uenam ab oculis deriuare, argumento, quod nulli eruatursine stomachi redundatione, hoc eum potius qui est inter utrunque membrum cum cerebro per neruos ab eodem cerebro procedentes patendi consensum, quem Græci uno uocabulo sympathiam uocant, quàm aliud quicquam testificatur. Quia uero de oculorum struthiocameli palpebris antea fecimus mentionem, iam series proposita exigit, ut reliqua circa eandem partem Plinij errata aperiamus: atque ut hæc omnia liquidius appareant, quid per palpebras, quid uero per genas Plinius intelligat, non ex alterius quàm ipsius Plinij uerbis, quæ tum hoc in loco, tum etiam alibi leguntur declaremus. Genas uocat Plinius membranas illas quæ integunt oculos, quas Græci *παλαρα* nominant. Theodorus in translatione Aristotelis de animalibus palpebras uertit. Talem eius uocabuli apud Plinium significatum indicant illa Plinij uerba hoc ipso in loco scripta: Pisces & insecta non habent genas, nec integunt oculos, omnibus membrana uiri modo perlucida obtenditur. Libro etiam decimo, ubi de somno aquatiliū differit, scribit in hunc modum: Etiam qui de cæteris dubitant, dormire existimant, non oculorum argumento, quia non habent genas. Palpebras autem Plinius appellat pilos de genarum extremitatibus ortos, quos ut ipse inquit, ceu uallum quoddam uisus, ac prominens munimentum contra occurrentia animalia, aut alia fortuito incidentia natura hominibus dederat. Mulieres autem, tanta est affectatio decoris, inficiunt. Defluere etiam palpebras

pebras Venere abundantibus ait. Quod dictum de nulla re alia, quàm de pilis quos diximus, recte intelligi potest. Has Aristoteles in libris de partibus animalium *περὶ ζῴων* nominauit, Theodorus cilia, nescio an recte latine dixit: quoniam Plinius homo latinissimus nomen cilium in alio accipit significato. Occurret mihi hoc in loco aliquis, ac dubitabit, stante eorum uerborum quæ modo exposuimus significatione, quo pacto Plinius à crassissimo errore possit defendi, qui in hoc libro XI, capite XLIII, de simiarum generibus loquitur in hunc modum: Iam simiarum genera perfectam hominis similationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quæ solæ quadrupedum & inferiorem habent genam. Nonne hoc in propatulo falsum: & nullo modo, sicuti de struthiocamelorum palpebris in dubium reuocandum, solas simias inter quadrupedes habere inferiorem genam, cum omnes quadrupedes æque ac simiæ inferiore gena oculos integant. Nam & Plinius ipse in hoc quem nunc examinamus loco, etiam quadrupedes quæ oua pariunt, ut testudines & crocodilos, inferiore gena conuiuere asseuerat. Hunc, atque alios Plinij locos, in quibus ipse sibi ipsi uidetur manifestissime repugnare, uoluissem fuisse à Plinij patrono castigatos, ne post tot, tantorumque uirorum in emendandis Plinij codicibus diligentiam ipse idem opus denuo facere aggressus, aut Mineræ statuam reformare, ut mutaret soleas, aut Apellis picturam de integro pingere, ut una pauciores crepidarum suppleret ansas, frustra uideretur laborasse. Sed quo ipse Plinium ciuem suum, quantumuis in clientelam receptum, officio defraudauit, ego factus pro accusatore patronus, tum hoc in loco, tum etiam in reliquis, in quibus potero bonæ famam existimationis Plinij tueri, haudquaquam grauabor impartiri, ut omnes intelligant me in alijs, in quibus

quibus Plinium reprehendi, non calumniandi gratia id egisse, sed studio propugnandæ ueritatis, quam, ut philosophum decet, puto etiam amicis in honore præferendam. Si ergo nolumus Plinium uel sibi ipsi, uel etiam sensui repugnantia scribere, oportet uerba illa de simiarum generibus ita corrigere: Nam simiarum genera perfectam hominis similationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solæ quadrupedum in inferiore habent gena. Simiæ enim, ut etiam testatur Aristoteles libro de historia animalium secundo, cum cæteræ quadrupedes inferioribus careant palpebris, uel ut Theodorus transtulit, cilijs, quoniam per palpebras Plinius pilos intelligit, illos, ut diximus, qui de genarum extremis oriuntur, ipsæ habent etiam in gena inferiore. Ego uero qui libenter quancuncq; arripio occasionem, Plinium à contradictionibus uendicandi, admonerem alteram similem à uerbis Plinij, uel potius codicis, amouere contradictionem. Semper enim fui ita animatus, ut libentius in codicem, quam in ipsum autorem, si modo possim, errores reijciam. Durissimum dorso tergus, uentres molles, setarum nullum tegumentum, de elephantis scribit Plinius libro octauo, Aristoteli sanè consentiens, qui libro de historia animalium secundo, elephantum in quadrupedum genere minime hirtum: & libro de generatione animalium quinto, elephantos atque boues tenuiore pilo, quam sues integri scribit. Postmodum libro undecimo, capite trigesimo nono, de eisdem elephantis hæc uerba apud Plinium leguntur: Elephantorum quoque tergora impenetrabiles setas habent. Ne igitur & hic Plinius & à seipso, & ab Aristotele, atq; ipsa ueritate discrepet, ita castiganda sunt hæc postrema codicis uerba: Elephantis quoque tergora impenetrabilia sagittis habent. Nam si elephantum durissimum tergus habent, ut scribit libro octauo Plinius, cur non

non etiam idem sit sagittis impenetrabile, hoc est cum difficultate penetrabile? Hanc Plinij ab Aristotele atq; à se ipso dissidentiam etiã Hermolaus animaduertit, & conatus est e medio tollere unum interponendo uerbum, atq; ita legendo: impenetrabiles quasi setas habent. Multo licentius Plinij patronus ex uno uerbo duo fecit, hoc est, loco setas scripsit pro scutis, ita ut uerbum aliud supplere sit necessarium, si sensus debeat esse integer, sic legendo totum: elephantorum tergora pro scutis homines habent. Sed probandum erit ex historijs, homines non solū ad gestanda propugnacula aliquando usos fuisse in prælijs elephantis, sed etiam eorum tergora habuisse pro scutis: alioquin ut opinor nemo tam uolentam admittet emendationem. Sed ad genas & palpebras animalium redeamus, in quibus optarem æque facile Plinium posse defendi, ne & Aristoteli & sensui quoq; contraria scribere uideretur: nam quod ait nulli inesse palpebras, nisi quibus & in reliquo corpore pili, sed quadrupedi in superioribus tantum genæ, uel, ut legendum puto, in superiori tantum gena. Hoc secundum dictum ueritatem sortietur, si simiæ tantum excipiantur, quæ solæ quadrupedum, ut postmodum etiam Plinius docet, palpebras habent etiã in inferiore gena. Quæ uero uerbis statim antea scriptis Plinius subiungit, nullum habent exceptionis, aut alterius excusationis suffugiū. Ait enim uolucris in inferiori tantum gena palpebras esse, & quibus molle tergus, ut serpentibus, et quadrupedibus quæ oua pariunt, ut lacertæ, struthiocamelo uero utrinque, ut homini: quæ omnia falsa esse, tum sensus, tum ratio deprehendit: nam neque uolucres pilos habent in gena inferiore, neq; serpentes, neq; lacertæ, neque etiam struthiocamelus effatu dignam in utraq; sed uti quadrupedem, quod etiam antea notauimus in gena tantum superiore. Aequè falsa sunt reliqua omnia quæ Plinius adnectit, ne genæ quidē omnibus,

u ideo

ideo neq; nictatio hijs quæ animal pariunt. Verius enim de hijs ita scripsisset, quemadmodum II libro de generatione animalium Aristoteles: Genus hominum, auium, quadrupedum, tam uiuiparum, quam ouiparum, oculos uisus gratia custodiendi tegunt, sed uarie: Quæ enim animal pariunt generaminam habent genam, et conuiuere utraq; solent: Aues tam leuiore quam grauiore, & quadrupedes ouiparæ genera inferiore conuiuent, nictantur aues ab angulis membrana obeunte. Hic autem lectorem admonitum uelim, uerbum

βλεφαρον, quod Theodorus palpebram uertit, me ad Plinij imitationem genam interpretari. Quod si quis illa uerba Plinij, quæ animal generant, ad sequentem referat clausulam, ut sit sensus, quæ animal generant, & grauiore alitum inferiore gena conuiuere, neque ita Plinius erit omni ex parte ueridicus, atq; Aristoteli de eisdem rebus consentiens: Qui quidem Aristoteles, ut ex uerbis eius paulo antea recitatis apparet, uoluit ea quæ animal pariunt utraq; gena conuiuere, sicuti grauiore alitum altera tantum, scilicet inferiore. Extremum ambitum genæ superioris cilium ab antiquis uocari tradit Plinius, & uulnere aliquo diductum non coalescere. Idem autem accidere scribit Aristoteles, non extremo tantum ambitui genæ superioris, sed toti genæ, & æque inferiori ac superiori, sicuti buccæ atque præputio: nam hæc quoq; uulnerata non solidescunt. Caninos dentes casu aliquo amissos, nunquam renasci Plinius solus est autor: nam qui idem asserat apud neminem, quod meminero, legi. Aristoteles sane II de historia animalium libro, eosdem dentes in homine, in canibus, & in cæteris etiam bestijs mutari tradit, maxillares autem in nullo animalium. Quare de hijs rationabilius credere, quam de caninis, casu aliquo amissos non regenerari. Eodem libro scribit Aristoteles uitulum marinum habere linguam scissam, Plinius autem duplicem: Vtrum idem uterq; dicat

Cilium.
Caninos dentes renasci.

dicat æstiment eruditi: In eo certe dissentiunt, quod Plinius leporibus circa Briletum & Tharnon, & in Cheronesso ad Propontidem bina esse iocinera pro re uera asseuerat. Aristoteles uero errorem esse putat eorum, qui magnitudinem intuentes, duo esse iocinera credunt quod unum sit. Plinius etiam non multo inferius scribit ei membranæ, quam Græci phrenas & diaphragma uocant, Latini septum appellant, quod tamen non membrana sed musculus potius quidam est, ut sentit Galenus nobilissimus medicus, nullam inesse carnem: quod falsum esse pariter propriæ naturæ indicat ratio, cum musculus nihil aliud sit, nisi caro neruis intertexta. Aristoteles autem ubi de hac hominis parte loquitur, libro scilicet de partibus animalium II, planè eam carnosam esse significat, ita scribens: Annectitur hoc septum, siue cinctus costis parte sui carnosiore ualidioreq; media autem membranosiore. Ita enim ad robur & prætentum commodius est contra calorem se efferentem, hoc ueluti sobolem esse argumentum, ex hijs quæ plerumq; accidunt, dicitur: Vbi enim propter uiciniam attraxerint humorè calidum, continuo mentis sensum planè perturbant, quare phrenas appellantur, quasi participes prudentiæ sint. Atqui nullatenus participes sunt, sed propinquæ sunt hijs quæ uim obtinet illam, hinc mentis mutationem aperiant. Quamobrem tenues parte sui media sunt, non modo de necessitate, quod cum carnosæ sint parte sui costis admota carnosiores esse necesse sit, uerum ut minus uaporis excipiant: nam si carne pleniore constaret, copia uaporis & haberet & attraheret. Ex hijs Aristotelis uerbis septum, siue phrenas esse carnosas, licet parte sui media tenuiores sint, & minus carnis habeant, unicuiq; patere arbitror. Ex quibus etiam uerbis alter Plinij error manifestat, qui huic eidem parti ait referri acceptam subtilitatem mentis, hancq; esse causam cur nulla ei insit caro, cum tamen Aristoteles

Musculus quid sit.

teles ipsam asserat nullius esse rationis participem, phrenas tamen à Græcis nominari, quoniam uicina sit hijs quæ uim obtinet illam. Cordi igitur secundum Aristotelem accepta refertur subtilitas mentis, ob uicinū uero situm septo, atque huic ipsi nomine tantum, quoniam à Græcis phrenes nominantur. Illud quoque hac in parte lectores admonendos censeo, in uerbis nuper adductis nihil esse de Theodori translatione immutatum, nisi quod uerbum illud *ἰσχυρὸν* apud Aristotelem nos membranofius latine diximus, hoc est naturæ membranæ proximū. Fidelior autē nobis hæc uisa est interpretatio, ne si phrenas parte media constare membrana exiliore dixissemus, quemadmodū transtulit Theodorus, Aristotelem sibi aperte contradicentem faceremus, qui totas phrenas probat ex necessitate esse carnosas, quod etiam executionibus patet, licet parte sui costis admotæ sunt carnosiores. Ac paulo post ubi omnia uiscera membranis includi scribit, talcm esse docet membranarū naturam, ut carne penitus uacent. Hæc autem contradictio amouetur, si phrenas, qua carnosiores, qua uero membranofiores esse concesserimus, cum hæc sit omnium natura musculorum, ut non sint æque omni in parte carnosæ, sed alicubi tenuiores, ac membranæ similiore, alicubi carnosiores. Nō parum autē refert dicere aliquam nostrī corporis partem esse membranā, aut membranæ similitudinē habere: phrenes igitur non sunt membrana, ut minus recte eas nominat Plinius, sed membranæ quadā sua particula assimilantur: Præcordijs subest uenter, inquit Plinius, stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus: Intestinum enim quibusdam ab ore incipiens quadam uia eodem reflectitur, ut sepia & polypo. E diuerso Aristoteles non geminum sed quaternum potius uentrem ruminantibus tribuit, quemadmodum ex eius uerbis, & II de histo-

Venter.

» branæ quadā sua particula assimilantur: Præcordijs subest
 » uenter, inquit Plinius, stomachum habentibus, cæteris sim-
 » plex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus:
 » Intestinum enim quibusdam ab ore incipiens quadam uia
 » eodem reflectitur, ut sepia & polypo. E diuerso Aristoteles
 non geminum sed quaternum potius uentrem ruminanti-
 bus tribuit, quemadmodum ex eius uerbis, & II de histo-

ria

ria animalium, & tertio de partibus scriptis apparet. Quæ uitandæ prolixitatis gratia, sicuti multa alia eiusdem autoris testimonia adducere supersedeo, liberum unicuique relinquens, suo singula loco legenda perquirere. Quod autem Plinius pariter scribit, nullum exanguibus esse uentrem, in hoc, etiā ab Aristotele discrepat, qui libro allegato de aquatilibus sanguine carentibus differens, partes ad uictum pertinentes, in quorum numero uenter est, necessariō inesse omnes eisdem aquatilibus asserit, imō de polypo ac sepia, quorum exempla in exanguibus uentre carētibz Plinius affert, eodem in loco ita scribit: Stomachus, siue gula, ab ore prælonga mollibus est, quam ingluuiēs excipit, quomodo a uibus, cum uenter coniungitur, & intestinum uentri annexum simplex usque ad exitum tendit. Sed hic quidem Plinius deerrauit, quoniam uentrem omnium aquatiliū generi necessarium à natura tributū, ipse detrahit, elephantō autem plures quam uel Aristoteles, uel eadem omnium parens natura concessit. Siquidem quatuor elephantō uentres tradit Plinius, Aristoteles uero intestinū ita sinuosum esse elephantis scribit, ut uentres habere quatuor uideantur. Quare eum non parum intersit, an aliquid sit, an esse uideatur, eodem errore Plinius uentres in elephantis, quo etiā iocinera in leporibus multiplicauit. Ex medio utriusque renis exire pinguedinem, præterquam in uitulo marino autor est Plinius. Aristoteles uero renes totos pingui opertos describit, nec pinguitudinem, sed cauum quoddam è medio utriusque renis prodire ait, uitulum marinū etiā ipse ut Plinius excipiens. Duplicem uiperæ uulua, atque intra se generantibus tribuit Plinius, quasi uipera non sit de numero eorum animalium, quæ extra se animal generant. Quod genus erroris etiā Plinius admisit libro XXI, ubi de lappa scribit in hunc modum: Notabile & in lappa quæ ad

Elephantū uentres.

viperæ uulua

u 3

hærescit,

hærescit, quoniã in ipsa flos nascitur non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat ueluti animalia, quæ intra se pariunt. Quid enim sibi uolunt hæc Plinij uerba? cum de piscibus ac uiperis, de quibus etiam scribit Theophrastus, loquat, quæ tamen non intra se, sed extra magis animal pariunt: Quare de hijs ipsis multo sanè rectius Theophrastus libro VII de historia plantarũ, ubi de aparine facit mentionem, ita differuit: Notabile & in aparine, sic enim Theophrastus græce nominat herbam, quam ut antea notauimus, nō puto recte à Plinio lappam nominari, quæ suæ asperitatis causa uestibus adhærescit, ut difficile auferri possit. Nascitur enim flos in eo ipso hirsuto atque aspero, non exiens, neque euidens, sed intus maturescens & semen pariens, ut illi simile sit, quod in mustellini generis piscibus ac uiperis euenit. Illæ enim intra se oua pariunt, mox animalia gignunt. Sed quid Plinium aliorum autoritate refello, cum ipse suis, quæ alibi scribit uerbis, possit retundis? ueluti hijs quæ libro X, capite de conceptu uiperæ ac partu, in hunc modum scribit:

» Terrestrium eadem sola intra se parit oua unius coloris,
 » ut mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit,
 » deinde singulos singulis diebus parit uiginti ferè numero.
 Hæc autem omnia de uiperæ Plinius ex VI libro Aristotelis de generatione animalium, sed parum fideliter, accipit. Nam quod Plinius dicit uiperam excludere catulos, hoc uere & Aristoteli consone, qui uult solam uiperam ex omni serpentum genere animal parere. Quod autem tertia die dicit hoc facere, non conuenit cum Aristotele, qui tempus hoc triduanum non catulis extra uterum tribuit excludendis, sed potius postquam membranarum obuoluti fuere exclusi, earundem membranarum disruptioni dat, ut uerior
 » translatio ostendit Theodori, quæ ita se habet: Vipera è
 » serpentibus una animal edit, cum intra se oua primum pepererit,

» pererit: ouum hoc unius coloris & molle, ut piscium fetus
 » superne consistit, nec cortice continetur, ut nec pisciũ quidam,
 » dem, parit catulos obuolutos membranarum, quæ tertia die rum
 » pantur. Euenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt abro
 » sis membranarum prærumphant. Et quidem omnia recte The
 » odoros, & ex sententia Aristotelis, reliqua uero non recte,
 » sed cum Plinio aberrans male Aristotelis sensum interpre
 » tatur, cum de uiperæ subijcit: Singulos diebus singulis pa
 » rit, plures quàm uiginti numero: Postrema enim hæc uer
 » ba, tum apud Plinium, tum apud Aristotelem ita interpre
 » tatum, primis repugnant, atque ex hijs non modo Plinius,
 » sed etiam Aristoteles trahitur in contradictionem, quæ ta
 » lis est: Si sola uiperæ è serpentibus animal edit, cum intra se
 » primũ pepererit oua, ut ait Aristoteles, uel si sola terrestriũ
 » intra se parit oua, & postea catulos excludit, ut Plinius in
 » quit, marassus autem, siue serpens, qui alio nomine uul
 » go scurtio nominatur, hoc idem facit: primum scilicet intra
 » uterum parit oua, deinde animal extra emit in lucem, ut
 » mille milies suis se uidisse oculis testantur: sequitur necessa
 » riò, marassum & uiperam esse eandem serpentis speciem,
 » uarijs nominibus lingua uulgaris apud uarias gentes nomi
 » natum. Et hoc prima tam Aristotelis quàm Plinij uerba
 » demonstrat: postrema autem contrarium probant, hoc mo
 » do: Vipera parit catulos singulos singulis diebus uigin
 » ti ferè numero. Marassus autem parit catulos uel plures
 » quàm uiginti, sed non singulos singulis diebus, imò o
 » mnes uno die, ut sæpius uisum est. Ergo uiperæ atque ma
 » rassus non est eadem serpentis species. Syllogismus in se
 » cunda figura necitur. Studeat autem Plinij patronus, ut
 » tam facile Plinium ab hac contradictione tueatur, quàm fa
 » cile nos principem philosophorũ huius grauissimi erroris
 » suspitione liberauimus. Studeant pariter græci grammati
 » sic,

sta, ut seruata historia animalium ueritate, Theodori Gazze translationem defendat, sicuti nos uerba ipsa graeca Aristotelis aliter interpretantes omnem sustulimus e medio contradictionem. Sed hoc alio fecimus loco: Nunc ad alterum Plinij errorem in uerbis eisdem refellendum reuertamur. Neque enim uisera duplicem uuluam habet, imò unam tantum, cuius sicuti in caeteris quae intus quidem oua, extra autem animal pariunt, ea pars qua oua continentur infra lumbis adiungitur, & supra intestina ostium continetur, quemadmodum tum in libris de partibus, tum etiam de generatione animalium multis alijs in locis testis est locupletissimus Aristoteles. Quod si per duplicem uuluam bifidam, seu bipertitam Plinius insinuat, non erit hoc uisera & similis naturae animalium peculiare, imò aliarum omnium, quae tam intra, quam extra animal generant: quod etiam de bobus, & mulieribus hoc eodem loco Plinius affirmat: Nam has quidem ait geminos sinus ab utroque laterum habere, boves uero grauidas in dextro tantum sinu ferre, etiam cum geminos ferant. Male etiam, & contra quam Aristoteles, inter seuum & adipem notat Plinius differentiam. Concretum enim hunc scribit, & cum refrigit fragilem, semperque in fine carnis. Haec autem de seuo, non de adipe, & tertio de historia animalium, & secundo de partibus scribit Aristoteles. Cunctis quoque animalibus quoddam in oculis pingue esse, Plinius inquit: neque ea excipit, quae cum praeduros habeant oculos, pingui omnino in ipsis uacant. Rectius autem Aristoteles libro de historia animalium tertio, de eadem re loquitur in hunc modum: Omnium uero animalium commune pupillae institutio est: Omnibus enim quae partem hanc possident, nec duris oculis sunt, adipe constat. Serpentibus Plinius spinas tribuit, Aristoteles libro secundo de partibus animalium eisdem serpentibus non spinas, sed

Pingue in oculis quibus sit.

sed naturam ossium spinaceam esse refert, sicuti idem Aristoteles uirulum marinum non cartilagine, ut Plinius, sed cartilaginosis ossibus constare tradit. Plinius pariter inquit, sine neruis esse quaedam animalia, ut pisces: Sed cum omne piscium genus sanguinis particeps sit, ut autor est Aristoteles libro de historia animalium II, quibus autem datus sit sanguis, eisdem neruos adiunctos esse, idem Aristoteles libro de historia animalium III itidem scribat, pisces etiam in sanguineo genere habere neruos est necessarium. Cur arteriae careant sensu, causam affert Plinius, quoniam etiam sanguine uacant, quasi sanguis, non autem neruus uel caro sint uirtutis tactoriae instrumentum. Sed neque uerum est, arterias carere sensu, sicuti neque uenas, neque etiam sanguine omnino uacant, quemadmodum Galenus omnium princeps medicorum opere ad id dedicato contra Erasistratum demonstrauit: Quod si in uenis tantum sanguinem contineri Plinius existimauit, quod etiam uidetur sentire Aristoteles libro de historia animalium III, qui forte uenarum uocabulo arterias quoque comprehendit, iuxta Hippocratis uetustissimi medici consuetudinem, cur paulo post Plinius aues, nec uenas, nec arterias habere dixit: cum nemini dubium sit, aues inter sanguine praedita, non autem exanguia animalia computari. Quare cum sanguis secundum Aristotelem libro alato, nulla alia conceptacula habeat praeter cor & uenas, si aues sanguinem habeant, ut uisus ostendit, cum sine uena sanguis esse non possit, aues uenas etiam habebunt necessarium. Hijs sunt partim codicis, partim ipsius auctoris errores, quos ex uno unius libri capite tantum colligendos censuimus, ut Plinij patronum admoneremus, frustra se apud suos ciues fuisse gloriatum, tanquam Plinio ex unius loci sola aduersus nos defensione, ab omni errorum suspitione liberato: atque insuper ipsum doceremus, plura alia superesse in

Pisces habere neruos.

codice menda corrigenda, nec pauciora ipsius autoris errata defendenda, in quibus tamen, si quis sit corū quæ hic aguntur inferis sensus, Plinius malit forte non defendi, quam ita sicuti in ara defendi, in qua merito conqueri potest se multo infelicius, quam sit lolium ipsum, habuisse patrocinium. Primus enim Hermolaus hunc Plinij errorem tali est ratione deprecatus, quod cum nondum satis esset in Italia comperit, lolium circumligando se triticum enecare, Plinius tutius putauit uti uocabulo græco quam latino: Nos in nostra super hoc ad Hermolaum epistola, talem pro Plinio defensionem ita repulimus, non magis Græcos nouisse aram, quam Latinos lolium esse herbam amplexicaulem, cum sit ubiq; terrarum recticaulis: Quare siue græco, siue latino Plinius uteretur uocabulo, nullo modo potuisse dicere aram uel lolium circumligando se triticum enecare. Post Hermolaum quidam leguleus, sprete & græcorum & latinorū interpretum autoritate, ausus est dicere, aram non significare apud Græcos lolium, sed herbam aliam quam nos uulgo uolutulam nominamus. Tertius iste contra quem nunc disputamus Plinij patronus, aram mutauit in herbam, quam melius fuerat non mouisse: nam adeo grauem iactauit odorem, ut anagyros uideri possit, quam Græcorū prouerbium iubet non moueri, ne mota peius oleat. Sed postquam satis de Plinij erroribus egimus, iam ad Plinij patronū, qui nobis dedit Plinium taxandi occasionem, simul & ipsum refellendum reuertamur: nam præter contradictionis errorem, quæ capite VIII libri tertij suæ anatomices ipsum admisisse antea ostendimus, etiam in pluribus alijs delinquit. Primum quod tracheam arteriā dicit à Græcis nominari pharynga, quod falsum est, si hoc uocabulū in propria significatione sumamus: nam ut testatur Galenus in comentatione illius Aphorismi, quartæ particulæ Aphorismorū: Si à febre ha-

bito,

bito, tumore non existente in pharynge, id est, faucibus, sic enim etiam Theodorus hoc uerbum uertit, caput arteriæ à Græcis larynx, id est, guttur appellatur: nam & Theodorus ita larynga latine nominat guttur: Spaciū autem illud, quod est ante larynga & isophagum, id est, guttur & gulam, pharynx proprie ab eisdem Græcis nominatur. In quo significato dicit etiam Galenus hoc nomen ab Homero accipi, ubi idem Homerus ait, uinum & frusta carnis humanæ per pharynga Cyclopi erumpere. Caueat ergo Plinij patronus, ne quam damnat Platonis opinionem, uolentis potum per tracheam arteriam ad pulmonem defluere, multo faciat in Homero absurdiorē, si uoluisset non modo potum, sed etiam cibum euomi à Cyclope per pharynga, id est, tracheam arteriam, ut eam Plinij patronus uult à Græcis nominari. Galenus etiam libro IIII de membrīs passis, qui de interioribus apud Latinos inscribitur, quid per pharynga intelligat, declarat hijs uerbis: Pharynga autē nomino interioris spacium, ad quod pertingit extremū gulæ ac gutturis. Neq; aliud per pharynga Galenus intelligit, cū dicit libro VII de utilitate partium, Tracheam arteriam per larynga pharyngi copulari. Quancq; postea idem Galenus circa initia libri VIII eiusdem tractationis scribat tracheam arteriam pharynga equiuoce illi quæ est ante larynga nominari. Sed nos hic de proprio & usitato pharyngos significato disputamus. Nam Galenus quoq; alio in loco, scilicet III libro prognosticorum, exponens uerba Hippocratis, quæ in græco codice ita se habent: *ἂν δὲ λυθῆναι συνίταται μὴ ἰσθμῶς τῆς ἀποστείνουσι ἰσθμῶς, μὴ τὴν ἐν τῷ φάρυγγι, μὴ δὲ ἰσθμῶς τοῦ στήθους, μὴ τὴν ἐν τῷ αἰσίν.* Hoc est si latine dicere libeat: Anginæ autem grauissimæ sunt, & citissime perimunt quæcunq; neq; in pharynge, id est, faucibus, neq; in ceruice aliquid manifestum faciunt. Galenus, in quā, uerbum græcum pharyngi quid

hoc in

» hoc in loco significet, ita declarat: Per ceruicem collum in-
 » telligitur, per pharynga autem spacium illud, quod se ocu-
 » lis repræsentat, si ore aperto lingua prematur, in quo duo
 » orificia continentur, alterum stomachi, alterum laryngis.

Hoc est, si latine loqui uolumus, alterum gulæ, alterum gut-
 turis: sic enim hæc uerba Theodorus, uir græce ac latine do-
 ctissimus, ubiq; in suis translationibus interpretatur, sicuti
 & uerbum græcum pharynga dicit latine fauces, quamuis

Fauces. Plinius summum gulæ fauces uocari dicat, postremum sto-
 machum: nos uero pharynga a Græcis non summum gulæ,
 sed locum ad quem tam summum trachæ, quam etiam iso-
 phagi peruenit, dicimus autore Galeno nuncupari. Mouet
 autem me hic locus, qui soleo libentius contra homines bar-
 baros, quam latinos agere, præsertim uiuentes & mihi ami-
 cos, quos non taxarem, nisi ipsi prius rupto amicitia fœdere
 me carpere anticipassent, ut Auicennæ, uel saltē eius Expo-
 sitorum errorem patefaciam, qui de hijs humani corporis
 partibus, de quibus nunc disputamus, in suis libris aut com-
 mentationibus scribentes, uisi sunt ab Hippocrate atq; Ga-
 leno discordare. Auicenna siquidem III sui canonis li-
 bro, Fen IX capite de disputationibus gutturis, hæc uerba
 » scribit: Per guttur intelligimus spacium in quo sunt mea-
 » tus anhelitus & cibi. In quibus uerbis mihi uidetur Aui-
 » cenna idem quod Galenus uoluisset dicere, cum libro III
 » de interioribus scribit: Pharynga autem nomino interius
 » oris spacium, ad quod pertingit extremū gulæ ac gutturis.
 Solent enim Arabicæ translationes pro uerbo pharynga a-
 pud græcos autores guttur latinū habere, ut sanè habet trans-
 latio Arabica, libro prognosticorum, loco à nobis superius
 allegato, ubi Hippocrates pharynga nominat, quamuis si
 proprie loqui uelimus, uerbū guttur non pharyngi, sed la-
 ryngi, id est, parti extremæ os uersus trachæ arteriæ, quæ
 pars

pars extrema ad pharynga terminatur, rectius accommode-
 tur. Sed omissa proprietate locutionis, quoniam disputa-
 tio de nominibus paruam habet utilitatē, siue pharynx gut-
 tur, siue fauces latine dicatur: certū est, spacium illud quod
 Græci pharynga nominant, non continere utrunq; meatum
 anhelitus & cibi, si per meatum anhelitus totam tracheam
 arteriam intelligamus, per meatum autem cibi totum meri:
 Liceat enim mihi barbaros uolenti refellere, hijs uti uoca-
 bulis, quibus ipsi in suis libris utuntur, ne si aliter quam ipsi
 fuero locutus, uidear ipsos non in re illa, de qua ipsi loquun-
 tur, sed in alia potius per calumniā reprehendisse: Vitian-
 da est enim mihi omnino huius culpæ suspicio, tum in omni
 opere, tum præcipue in hoc, in quo me aduersus Plinij pa-
 tronum defendo, qui me tanquam parum pudenter Pliniū
 calumniantem in sua accusat præfatione. Sic autem etiam
 uisus est & ipse Auicenna intelligere, qui eodem capite re-
 mittit nos ad anatomiam epiglotti & meri, quam se alibi
 docuisse innuit. Manifestissime autē quidam ex recentio-
 ribus, qui nuper haberi cœpit in pretio, in expositionē hu-
 » ius loci Auicennæ ita scribit: In prima parte primo ait, ¶
 » guttur est spacium, seu pars corporis, quæ protenditur infe-
 » rius à radice menti ad ossa furculæ, & in se continet meatum
 » anhelitus, quem cannam pulmonis, arteriam uocalem, &
 » tracheam arteriam uocare solemus, & meatum cibi, quem
 » medici appellant meri, & isophagū, & uuam, siue uulam,
 » quæ cooperit epiglottum, & duas amigdalas, quæ sunt duæ
 » paræ auriculæ in radice linguæ, & galsamat. Hæc omnes
 tanquam gutturis partes Expositor iste cōnumerat, aliquæ
 ad collum pertinent, aliquæ ad os. Trachea quidem arte-
 ria, siue canna pulmonis, & isophagus, siue meri ad collum:
 uua autem, siue uula, & duæ amigdalæ ad os, & ut arbitror,
 etiam galsamat: quanquam de uocabulo barbaro nolo de-
 x 3 cernere.

cernere. Tracheam autem arteriam, & isophagum esse colli partes liquidò ostendit Galenus circa initia libri VIII de utilitate partium, ubi probat collum esse factum propter tracheam arteriam, argumento piscium, qui aut nullum collum habent, aut breue omnino, quia trachea carent arteria: Quo in loco idem Galenus inter alias colli partes etiam isophagum numerat. Idem pariter auor libro XI de utilitate partium scribit hæc uerba: Particularum itaq; quæ secundum os manifestæ iam factæ sunt, quoniam neque frustra, neq; defectuosa est aliqua, sed mole corporis & consistentijs, & plasmationibus, & positionibus uniuersæ optime constitutæ sunt. Etenim si aliquas earum non exposuimus, euidentis est ex prædictis: Sufficit enim in una uel duabus memorari particulis utilitatem uniuscuiusque, quæ eis insunt, sicuti & in lingua fecimus: Quæ enim de illa sunt dicta commensuritate laudantibus nobis magnitudinis habebis utiq; considerans inuenire in omnibus similiter. Nulla deniq; eorum est ita parua, ut deficienter ministret, neq; in tantum excedit magnitudinem, ut comprimat aliquam aliarum, aut ab alijs angustetur, sed foramina quidem nasi apud expirationem sufficientia sunt, columnæ uero magnitudo ad tres utilitates competentissima est, & epiglottis tam magna, & talis mole corporis, quantum magna est claudibens particula. Ita autem & larynge & stomachi porrus. Hic quidem in respirationibus & uocibus, illæ autem in ciborum transiribus sufficientem habent magnitudinem. Similiter dentium unusquisq; & reliqua. Hæc omnia Galenus, iuxta translationem quæ in usu habetur, laudans naturæ artificium, in partium oris conuenienti formatione, inter quas, ut uiderè licet, & foramina nasi interiora, & columnam, id est uuam, & epiglottida, & laryngis, id est gutturis, & stomachi, id est meri, siue gulæ orificium, unâ cum lingua & dentibus collocat. Sic Aristoteles libro primo de historia

historia animalium, id quod intra maxillas & labra describitur, os esse dicit: oris uero partes palatum, fauces, linguam, tonsillas, dentes: Colli autem partes esse uult, arteriam anteriorem, gulam posteriorem. Videtur autem Auicenna secundum noui Expositoris declarationem, non porrum, siue meatum laryngis, quam recentiores abutentes uocabulo epiglottum nominant, sed totam tracheam arteriam, non supremum orificium gulæ, siue meri, sed totum meri cum uua, epiglottis, & duabus amigdalis, tanquam sint eiusdem membri partes, quod guttur appellatur, coniungere, quas tamen Galenus separauit, & diuersis membris, alteras scilicet collo, ut tracheam arteriam & isophagum: alteras uero, sicuti orificia gutturis & gulæ simul, ac præterea columnellam, quam recentiores uuam appellant, ori contribuit: Nam quod columnellam, siue uuam, Galenus uelit esse partem oris, & non colli uel gutturis, indicant uerba eius libro I de differentijs morborum, in quibus ostendit uuam abscissam esse palati, & non colli, uel gutturis passionem. Hoc uero in loco Plinij patronum admonitum uelim, se non recte in sua anatomice columellam uocare eam palati partem, quam Græci chionida uocant, id est paruam columnam, cuius effigiem representat. Debit enim non columellam, sed columnellam eadem ratione dicere. Nos tamen non multum de nominibus laboramus, nisi quod hominem non magis rerum, quam etiam nominum in eo tractatu scientiam profitentem, uellemus fuisse plusquam barbari soleant, etiam in nominibus diligentem. Non est autem dignum admiratione, si corpora quidem & tracheæ arteriæ, & isophagi, siue meri collo Galenus demadauit: orificia autem, siue porum eorum ori: quoniam hæc duo, ut ait in commentatione libri prognosticorum superius allegata, in faucibus continent. Fauces autem licet sint in consinio oris & colli, ad os tamen magis uidentur, quemadmodum & palatum, pertinere. Quare

Quare si uelimus Galenum, atq; Auicennam eius interpretem cōcordes facere, aut saltem minus discordes, debemus illud quod supra diximus, posthabitis barbaris expositionibus, dicere, Auicennam per guttur pharynga, id est fauces intellexisse, hoc est, ut ipse declarat, spaciū illud, in quo sunt meatus anhelitus & cibi, id est, orificia ipsa tracheæ arteriæ atq; meri, nō tota corpora quæ ad collum, ut diximus, & non ad fauces attinent. Hanc autem nostram expositionem confirmant uerba Auicennæ, si diligentius considerentur, paulo post priora subiuncta: Et tu iam sciisti anatomiam meri, & anatomiam epiglotti. Neq; enim dixit, anatomiam tracheæ arteriæ, sed epiglotti, id est laryngis, siue supremæ partis arteriæ, quæ ex tribus cartilaginibus constat, quam Græci larynga, Barbari epiglottum, uocabulo ut diximus abutentes, appellant, Latini commode guttur possunt nominare: cuius laryngis, siue epiglotti meatus secundum Galenum in faucibus parte oris continetur: uolens nobis per hoc Auicenna insinuare, quod per meatū spiritus non totam tracheam arteriam, sed tantum laryngis, siue epiglotti orificiū intellexit. Quod idem & de supremo orificio meri, quod mearum cibi nominat, & non de toto meri eundē sensisse Auicennam debemus existimare. Atque ita in hijs duabus gutturis partibus per guttur fauces intelligendo, ut Barbari hoc uerbum guttur accipiunt, erunt Galenus atq; Auicenna concordēs: In eo sanē discordes, quod Galenus uuam non in faucibus, sed in palato locauit: sicuti duas amygdalas, quas ille græce paristhmia nominat, neque ipsas in faucibus, sed in loco admodum proximo, seu potius contiguo posuit. Scio tamen esse inter Gentile atq; Mundinū de posito duarū amygdalarū discordiā, quam ad aliū tractatū, in quo de Mūdini erroribus in anatomice sumus acturi, discutierendā referuamus. Sed quoniā de Gentili facta est mētio, uetustiore

uetustiore Auicennæ expositore, uideamus quid & ipse de gutturis partibus secundum Auicennam sentiat, & an ipse faciat inter Galenū ac Auicennam sua expositione concordiam, uel potius maiorem ea quæ facta est à nouo expositore discordiā. Verba gentilis Auicennā exponentis, ubi quid per guttur intelligat nititur declarare, sunt hæc: Considerandum secūdo quod guttur accipit tripliciter. Vno modo pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in transglutione mouetur sursum & deorsum, & sic sumitur primo Canonis, Fen prima, capitulo De anatomia musculorū gutturis. Secundo modo pro principio cannæ pulmonis præter meri, & sic sumitur à Gerardo Cremonense in Glossis, capite De squinantia. Alio modo sumitur pro spacio cōprehensione illa quinq; membra prædicta, & sic sumitur hic & tertio pronosticorū. Hæc uerba postrema Gentilis de tertia acceptione gutturis conantur quidem Auicennā cum Hippocrate atq; Galeno facere consentientem: quantum uero, si ita guttur hoc loco accipiatur, ut putat Gentilis, dissentiat, satis supra fuit à nobis ostensum, cum quid per pharynga, pro quo habet translatio Arabica guttur, Hippocrates intellexerit, secundum expositionē Galeni declarauimus. Quare omnia quæ diximus contra nouum Auicennæ expositorem, faciunt etiā contra uetustiore, tanto etiā magis errantem, quanto citat locum ex tertio prognosticorū, qui est omnino eius expositioni contrarius. Prima uero acceptio gutturis maximam dat inter Galenum atq; Auicennā discordiarum aperendarum occasionem: quoniam capite illo libri primi De anatomia gutturis, quo Gentilis allegat Auicennam de gutture, æquiuoce loquitur. Primum enim cum dicit guttur duo habere paria, quæ ipsum ad inferiora trahunt, per guttur tracheam intelligit arteriam. Cum uero postea in fine capitis dicit: gutturis uero musculi, sunt duo

y musculi

musculi gutturosi apud gulam positi, in transglutendo adiuuantes, per guttur intelligit pharynga, id est, fauces, de quibus satis supra dictum est. Hanc autem nominis gutturis in hoc capite apud Auicennam æquiocationem probare possumus ex hijs, quæ partim Galenus & in suis de anatomice libris, de quatuor musculis scribit tracheæ arteriæ, qui ipsum contrahunt angustantque, & duobus faucium, qui tam uoci, quam etiam deglutioni obseruiunt, tum ex similibus quæ Aliabas etiam IX Theoricæ dicit de lacertis mouentibus iugulum, per iugulum tracheam intelligens arteriam, & de musculis mouentibus gurgulionem, quod nomen apud ipsum significat fauces, ut ex multis licet conijcere, quæ Galenus de pharynge, ille autem de gurgulione loquitur. Ut autem hæc omnia fiant euidentiora, & qui conueniant, quiue differant hij tres autores, Galenus, Aliabas, atque Auicenna, de eisdem loquentes musculis, eorum uerba in medium adducemus. Et primum Galeni de musculis tracheæ arteriæ in hunc modum scribentis: Tracheæ arteriæ quatuor sunt musculi ipsam contrahentes atque angustantes quando intenduntur, & retrahentes os quod v literæ formam habet, & laryngem. Oriuntur autem maiores ex ipsis ex inferiore termino linæ rectæ ossis ypsilon literæ formam habentis, deinde secundum totius arteriæ delati longitudinem in nascuntur pectori in parte interiori. Videntur autem tibi alij quando esse bipartiti hij duo musculi; Alij uero duo à lateribus & inferioribus partibus cartilaginis, sicuti formam habentis exorti terminantur, & ipsi ad pectus apprehendentes arteriam. Alio autem capite de musculis faucium, idem Galenus in hunc modum scribit: Spacium quoddam præiacet commune gulæ ac gutturis, ad quod commune spacium utrunque officium terminatur. Vocant autem spacium quidem ipsum isthmum, quoniã angustum est & oblongum: corpus

pus autem ipsum comprehendens, pharynga nominant, id est, fauces, quibus utrinque unus est musculus, qui & deglutioni & locutioni obseruit. Quæ etiam Galeni dicta magis confirmat frequens huius uocabuli pharyngos apud Græcos, ut antea diximus, significatum, pro quo Arabicæ translationes guttur habere solent, ut etiam probatur ex Auicennæ primo Canonis, capite XII, à Gentile allegato, hos duos musculos deglutioni seruietes, musculos gutturis, seu gutturosos nominantis autoritate. Aliabas autem qui pro trachea arteria iugulum scribit, pro faucibus gurgulionem, de quatuor musculis mouentibus iugulum scribit in hunc modum: Porro qui iugulum mouent lacerti quatuor sunt, incipientes à pectoralis interioribus, quorum duo ossi continuantur simili lauda græco, & ad inferiora trahunt, & lacerti duo alij continuati, quæ umboni similis est cartilagini, & etiam ad inferiora deducunt. Paucos infra uersus scribit hæc uerbat: At gurgulionem lacerti qui mouent duo sunt, & Arabice dicti magnage, quorum alter à dextris est positus, alter à sinistris, fuitque eorum necessitas, quo adiuuarent transglutionem & uocem. Hæc Aliabas. Auicenna autem capite, quod in sua expositione Gentilis allegat, uolens guttur aliquando accipi pro corpore aggregante epiglottum, & meri, ita de eisdem sex musculis scribit, quorum quatuor ad tracheam arteriam à Galeno, ad iugulum autem ab Aliabate; duo uero à Galeno ad fauces, ab Aliabate ad gurgulionem: communiter autem ad guttur ab Auicenna referunt: quod fecit errare in sua expositione Gentilem, Auicenna, in qua, ita & ipse scribit: Guttur in summa duo habet paria, quæ ipsum ad inferiora trahunt; unum eorum est par, quod iam in capitulo epiglottis nominamus: & alterum est par etiam ex thorace nascens, quod eleuatur, & cum lauda continuat primo, postea cum gutture, et trahit ipsum ad inferiora. Gutturis uero musculi sunt duo

„ musculi gutturosi, qui sunt duo musculi apud gulam positi
 „ in transglutiendo adiuuantes. Hæc Auicenna. Par autem
 musculorum, de quo dicit se fecisse mentionem in capitulo
 de epiglotta, est illud par de quo in præcedenti capite dixit,
 quod eius origo est interius in thorace, et uadit ad peltalem,
 & est secundum par apud Galenū dicentem, quod alij duo
 musculi nascantur à lateribus & inferioribus partibus car-
 tilaginis, scuti formam habentis, quam cartilaginem pelta-
 lem Auicenna nominat, & dicit terminari ad pectus: Licet
 Auicenna in hoc à Galeno discors, ubi est terminus istorū
 musculorum, ibi originem ponat, & contra illuc tendere di-
 cat, unde oriuntur. Simili errore discordat etiam in secundo
 pari, quod est primum apud Galenum, quod Auicenna ait
 etiam ex thorace nasci & releuari, & cum lauda continuari
 primo, postea cum gutture, & trahere ipsum ad inferiora:
 cum tamen Galenus dicat hos duos musculos ortum habe-
 re ex inferiore termino ossis, habētis formam literæ ψilou,
 & deinde latos secundum longitudinem totius tracheæ pe-
 ctori innasci. Quæ Galeni uerba non parū differunt à uerbis
 Auicennæ, dicentis eos eleuari, & cum lauda primum conti-
 nuari, postea cum gutture. Nec solū in ortu & termino ho-
 rum musculorum Auicenna à Galeno discrepat, sed etiam
 in utilitate, quoniā Galenus uult eos esse factos ad contra-
 hendam atque angustandam tracheam arteriam: Auicenna
 autem ad trahendam eam inferius, in quo etiam usu, sicuti
 etiā in origine, & sine, licet Aliabas uideatur Auicennæ ad-
 stipulari, ego tamen in hijs quæ ad anatomicam attinēt, ma-
 iorem præsto Galeno, auctori in hac parte medicinz peritissi-
 mo, quam Arabibus auctoribus fidem, cum Auerrois in ea-
 dem gente auctor eximius, ingenue fateatur, hanc ipsam me-
 dicinz partem suo tempore fuisse ignoratam, & alioquin
 Galeni acerrimus æmulus, ipsa tamen eogente ueritate con-
 cedat

Auerrois.

cedat, ipsum uel Aristoteli in anatomicè esse præferendum. Galenus in a-
 Sed hæc obiter dicta sunt, uolentibus nobis expositionem *natomicè præ-*
 Gentilis super prima gutturis acceptone refellere: Quæ *ferendus Ari-*
 præterquā quod & Galeno, & etiam Auicennæ repugnat, *stoteli.*
 plures etiam alias habet difficultates. Quæri enim à Genti-
 le posset: Si guttur accipitur primo Canonis, Fen prima, ca-
 pite De anatomia musculorū, pro corpore aggregante epi-
 glottum, & meri, quod in transglutione mouetur sursum
 ac deorsum, cur Auicenna eodem capite sex tantum duorū
 corporum musculos enumerat: cum musculi alterius tan-
 tum, scilicet epiglotti, secundum Galenum sint ferè xx,
 secundum autem Auicennam xviii: quibus si addan-
 tur duo adiuuantes deglutionem, fient secundum alterutrā
 opinionem uel xx, uel xxii. Quod si respondeat,
 Auicennam eodem capite tantum de hijs musculis agere,
 qui mouent corpus aggregans epiglottum & meri tempo-
 re deglutionis, & non alios alijs, uel meri, uel epiglotti mo-
 tibus seruientes, Gentilem insuper altera quæstione uexa-
 bimus, cur Auicenna duo tantum paria nominet musculo-
 rum, quæ guttur trahunt ad inferiora, & non etiam totidē
 alia, quæ ipsum trahunt ad superiora: siquidem guttur, hoc
 est corpus aggregans epiglottum atq; meri, mouetur sursum
 ac deorsum tempore deglutionis: Impossibile enim uidetur
 ut duo motus contrarij per eosdem musculos fiant, cum u-
 nusquisq; musculus uersus proprium principium referat par-
 ticulam quam mouet, ut Galenus & libro xi de utilitate
 partium, & pluribus alijs edocet locis. Velim ut Gentilis
 uiueret, ut hijs meis quæstionibus uel dubitationibus respō-
 deret. Sed quod mortuus non potest, Plinij patronus uiuēs
 pro Gentile respōdeat, quandoquidē & ipsum similes an-
 gunt quæstiones, qui in sua Anatomice epiglottidis, guttu-
 ris ac gula triginta duos musculos enumerat, nec quot epi-
 glottidi,

glottidi, quot gutturi, quot uel gulæ, singulis scilicet seorsim assignet, nobis insinuat. Quod si per guttur tracheam intelligit arteriam, & superiorem eius terminum, quod Græci & laryngen, & bronchi caput aliquando nominant, erunt ipsius idem arteriæ musculi quatuor, ut supra monstrauimus, ex Galeni atque Alabatris autoritate: laryngis uero secundum Galenum XX ferè numero, secundum Auicennam autem, qui larynga epiglottum nominat, XVIII. Quare simul uincti erunt uel XXIII, uel XXII. Decem ergo supererunt epiglottidi & gulæ distribuendi. Sed Plinij patronum seorsim interrogabo, apud quem autorem legerit epiglottida, quam Plinius nominat linguam minorem, habere musculos: an apud Auicennam primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorum epiglottis? Verum Auicenna in hoc capite, sicuti & in alijs, in quibus de epiglottis facit mentionem, per epiglottum non linguam minorem intelligit, sed larynga, hoc est membrum constans ex tribus cartilaginibus: creatum, ut inquit, ut sit uocis instrumentum. Quod etiam Galenus de larynge, non autem de lingua minore dicit, quod idem de broncho in gutturis suprema parte sito ipse Plinij patronus per hæc uerba innuit: Bronchus in gutturis suprema parte situs est, pelliculare membrum, musculosum, neruosum, cartilagosumque, ut argutius sit, in quod percussus spiritus, sonus aut uox ipsa perfectius elidatur. Equidem nescio quo pacto possit se Plinij patronus à tam crasso errore defendere, nisi plane deficiat ad barbaros, & se per epiglottida non minorem linguam, seu operculum quoddam tracheæ arteriæ, ut antea epiglottida exposuit, sed id uocis instrumentum, quod illi abutentes uocabulo epiglottum appellant, dixerit intellexisse: Sed quantum uis transfuga, nec sic nostræ obiectionis laqueos effugiet; sic enim & epiglottis uocis instrumentum principale XX, ut uult Galenus, musculi

musculi contribuent, tracheæ arteriæ quatuor. Quare ex triginta duobus musculis epiglottidis, gutturis ac gulæ, restabunt octo gulæ seorsim assignandi. Gulam autem, siue ut Græci loquuntur, isophagum, aut meri, ut Arabes, octo habere musculos neque apud Græcos autores, neque apud barbaros usquam Plinij patronus, quantum uis studeat, poterit reperire. Quo fit ut multis modis Plinij patronus aberret, cum etiam musculos epiglottidi attribuat: quos, si recte loqui uolebat, broncho debebat tribuere. Quanquam etiam in broncho delinquat: nam id membrum pelliculare, musculosum, neruosum, cartilagosumque, præcipuum uocis, de quo ipse loquitur, instrumentum, non bronchus à Græcis, sed bronchi caput nominatur: Quoniam, ut inquit Galenus, & ipsam arteriam bronchum nominant. Quare cum Plinij patronus scribit bronchum esse in gutturis suprema parte constitutum, nihil aliud dicit, nisi guttur esse in suprema gutturis parte: siue tracheam arteriam in suprema arteriæ parte, rem dictu ridiculam, constitutum: Nam secundum Plinij patronum, tracheam arteriam Latini proprio uocabulo guttur nominant. Et hæc quidem priuatim contra Plinij patronum, uel male musculos supputantem, uel barbaris utentem uocabulis, sint à nobis dicta. Communiter autem contra ipsum atque Gentilem, imò omnes ferè medicos barbaros, & recentiores, qui barbaram medicinam sequuntur, illud de gula, siue meri dicere possumus, quod etiam de epiglottide, id est minore lingua diximus, gulam, aut isophagum, aut meri, quocumque nomine, uel Græco, uel Latino, uel barbaro uocare libeat, nullos habere musculos motui illi obseruantes, quo gula deorsum fertur. Larynx autem, aut epiglottis, aut guttur, hæc enim omnia nomina illi insunt membro, præcipuo uocis instrumento, quod male à Plinij patrono bronchum appellari

appellari diximus, cum sit non bronchus simpliciter, sed bronchi, id est asperæ arteriæ caput, sursum mouetur tempore deglutionis: Is enim motus est mere naturalis, non autem, ut medici iuniores sentiunt, ex naturali & animali compositus: Quare ad eum nulli musculi sunt necessarij, sed illi tantum quos Græci Inas, medici recentiores uillos, per quos uis attractiua naturalis suum exercet opus. Et hoc est proprium Galeni dogma, quod multis in locis librorum suorum de uirtutibus naturalibus manifestat: Quare nusquam in suis de anatomice libris, siue alijs, in quibus de uarietate loquitur musculorum, ullam facit de musculis isophagi, id est gulæ mentionem. Sed nec Auicenna ipse primo Canonis, ubi de omnibus musculis per singula membra tractat, copiosius meri musculos nominat alicubi, sed solum musculos gutturis, quos dicit adiuuare deglutionem: per guttur pharynga seu fauces intelligens, ut antea declarauimus. Aliabas quoque tertio Theorices de lacertis meri nec unum facit uerbum, sed tantum de lacertis gurgulionis, hoc est faucium, ut etiam supra monstrauius, quos dicit seruire deglutioni. Aliud autem esse fauces, aliud meri etiam supra docuimus, cum ex Galeni autoritate fauces ad os, meri autem ad collum pertinere ex Galeni probauimus autoritate. Auicenna etiam Fen XIII libri tertij, capite quarto De causis impediens deglutiones, inter alias causas quæ sumuntur ex ipso meri, uel ex membris uicinis, si putasset musculos inesse meri, debuit etiam illorum paralytim, quæ posset accidere, connumerare: Cur enim non ita de musculis meri sicuti de musculis epiglotti, qui aliquando abscessum, siue apostema patiuntur, atque ita sui uicinitate ad meri difficilem faciunt deglutionem, nihil fuerit Auicenna locutus, nulla alia causa potest assignari, nisi quod nouerat epiglottum multos habere musculos, meri autem musculos ignorabat.

bat. Non me tamen latet, Auicennam, si non loco allegato, alibi tamen aliquando meri musculos nominare, atque ideo uideri in hijs sibi quodammodo repugnare. Nam idem Auicenna primo sui Canonis libro, Fen prima, capite ultimo, doctrinæ sextæ, aperte dicit transglutionem duabus completi uirtutibus, quarum una est attractiua naturalis, & altera attractiua uoluntaria: & prima quidem suam complet operationem per uillum, qui secundum longitudinem protenditur, qui est in ore stomachi & isophago: & secunda completur operatio per uillum lacerti transglutiendi. In quibus uerbis uidetur innuere Auicenna, isophagum, siue meri ita habere uillos instrumenta uirtutis motiua animalis, sicuti etiam naturalis, nisi quod hoc in loco uillos lacerti, non lacerti meri, sed potius faucium, qui adiuuant deglutionem potuit Auicenna intellexisse. In eandem ferè sententiã de duabus uirtutibus, altera naturali, altera animali adiuuantibus deglutionem loquitur Auicenna libro III, Fen XVI, tractatu primo, ubi secundam causam assignat, cur meri sit dilatatus, hijs uerbis: Et secunda est causa, quod penetranti in meri non attribuitur ex uirtutibus naturalibus nisi uirtus una, quamuis uoluntas adiuuet ipsum ex parte una, & est attractiua. Adiuuat ergo aperiendo uiam & dilatando ipsam. Apertius autem circa finem eiusdem capituli Auicenna ostendit in meri esse lacertum, & consequi motum uoluntarium, scribens in hunc modum: Et non mouetur aliquod istorum membrorum, quæ sunt uia cibi per lacertos, nisi duo extrema, scilicet caput, & est meri: & inferius, & est ficteri. In quibus tamen uerbis uidetur Auicenna oblitus eorum, quæ scribit Fen XVI eiusdem libri III, de quadam colica, per modum criseos ad paralytim intestini colon, cum sensus incumitate terminante: nam si talis terminatio, ut ita dixerim, per modum criseos fieri potest, ut eodem in loco concedit

z Auicen

Auicenna, sequitur necessariò, quod ex membris quæ sunt uia cibi, cuiusmodi sunt intestina, non solum meri & ficteris, sed etiam colon intestinum per lacertos moueatur: alioqui non posset pati paralyssim manente sensus incolumitate: Si quidem paralyssis aut sensum offendit, aut motum, aut utrunq; Sed hunc Auicennæ errorem, & unde habuerit occasionem, nos alibi latius manifestauimus. De lacertis etiã intrinsecis meri, in quibus uult Auicenna fieri tertiam speciem suffocationis apostemosæ, loquitur libro pariter III, Fen VIII, capite III De suffocationibus. Ex quibus omnibus locis à nobis in medium adductis probari potest, Auicennã uoluisse meri habere lacertos, atq; ita moueri ipsum, non modo ex sua uí naturali, sed etiam animali, quæ per lacertos operatur. Quot tamen sint isti lacerti, & in qua parte tunicæ sint, intrinseca, an extrinseca, nihil in suis libris, quod equidem scio, scriptum reliquit: sicuti neq; Aliabas, qui solum de musculis loquit gurgulionis, & uoci, & deglutioni seruientibus. Quos si quis in meri corpore uelit collocare, sequetur, nõ modo tracheam arteriam & eius caput, quod Arabes epiglotton nominant, sed etiã isophagum, siue meri, & eius itidem caput, siue orificium esse uocis instrumentum, quod de arteria quidem atq; epiglottò omnes medici, atq; philosophi fatentur. De meri autẽ & eius orificio, quod solis cibus ac potibus natura fabricauit, nemo ausus est scribere. Hunc Auicennæ errorem, uolentis meri habere musculos intrinsecos, ex quorum tumore, siue apostemate animal stranguletur, secutus est Iacobus Foriliuensis, in expositione aphorismi IIII particulæ aphorismorũ, cuius aphorismi initium: Si à febre habito, tumore non existente in faucibus. Vbi idẽ Iacobus quatuor species enumerat squinantia, & tertiam numero ponit illam, quæ fit in lacertis intrinsecis meri. Est autem error Iacobi eo in loco geminatus, quoniam

Quoniam non modo falsò musculos meri intrinsecos nominat, qui nulli sunt, sed falsò etiã allegat & Hippocratem III prognosticorum, & Galenum IIII interiorum, de tali specie squinantia, intrinsecos meri musculos obtinẽte, mentionem facientem; cum tamen neq; Hippocrates, neq; Galenus in expositionibus suis, siue in III librũ prognosticorũ, siue in aphorismum ante allatum, neq; etiã libro IIII interiorum, ubi & ipse quadripartitam secundum medicos facit angina diuisionem, quicq; de tali specie loquantur, in qua musculi intrinseci isophagi, siue meri sint apostemati: liceat enim mihi contra barbaros disputanti, eisdem aliquãdo uti, quibus illi in omni suo sermone utuntur uocabulis: Nam à barbaris medicinae autoribus, nõ in nominibus, sed in rebus magis ipsis dissentio, & eis non uocabulorũ, sed anatomices potius adscribo ignorantia, quoniã meri musculos tribuunt, quos meri non habet, ueluti intrinsecos. Si qui uero musculi sunt extrinsecus ipsum contingẽtes, duo in parte anteriori uersus guttur, duo in parte posteriori uersus colli uertebrae, neutrum par seruit motibus meri, sed alterum quod continet anterior, motũ præstat cartilagini gutturis, quæ clypealis nominatur: alterum uero contingens exterius, ad colli facit flexiones, ut ex Galeni anatomicis, & libro VII de utilitate partium licet perpendere. Quare relinquitur, motũ meri per se, & non per aliud esse solummodo naturalem, ut aperte sentit Galenus libro IIII de potentijs naturalibus, uel ipsum potius præstare musculi in animalibus ministeriũ, quàm moueri per musculos. Vt hoc quoque posse aliquos existimare libro primo de motibus musculorũ nobis Galenus insinuauit. De uirtute autẽ attractiua naturali, quã nos solã absq; animali putamus inesse meri, seu græce isophago uelimus dicere, aut latine gula, etiam Plinij patronus in sua anatomice loquitur, quem ubi de Auicenna, aut aliorũ medicorũ erroribus agitur, nolimus intactum præterire, ut illi

z 2 stimulos

stimulos iniiciamus, nō modo Plinium, sed unā se atq; alios
 medicos, qui similitū a me redarguuntur errorum propu-
 gnandi. Hic igitur Plinij patronus libri sui de anatomice
 » III, capite XVII, de gula scribit hæc uerba: Ea duplici
 » membrana constat, uarioq; uillorum ordine: altera stamine
 » per latitudinem procedente cibum expellit, qui cum attra-
 » hitur, cedit, nec læditur: altera uero interior deorsum trahit
 » uillorum oblongo stamine cibum: ea uis catheltice dicitur
 » faucium peculiaris, qua in epulando crassam, congestamq;
 » materiā per faucium angusta sarcimus. Equidem hominē
 laudo, qui in actu deuorandi nullā aliam uim gulæ tribuit,
 præter naturalem, quam Græci cathelticem uocant, uillorū
 oblongo stamine cibum trahentem. Verū alteri subiicitur
 notæ, quia cum alio loco sui operis ita musculos gulæ, sicuti
 epiglotti, & trachæ tribuat arteriæ, censeri potest putare na-
 turam aliquid fecisse frustra, gulæ scilicet musculos: Ad quē
 enim usum illos gulæ natura dedit, nisi uel ad attrahendum,
 uel expellendum cibum? Nisi forte crediderit uillos oblon-
 gos membranæ interioris, aut latos exterioris esse uillos mu-
 sculorum utriusq; membranæ propriorum: quæ falsa fuerit
 existimatio, & tam Galeno quam etiam Auicennæ contra-
 ria, qui uolunt eosdem uillos duabus seruire uirtutibus na-
 turalibus, alteri attractiuæ, alteri expulsiuæ nominatis. Ver-
 ba autē illa quæ postea Plinij patronus eodem in loco sub-
 iungit, in deuorando enim guttur, cuius pars gurgulio est,
 sursum uersus gulam trahit, nescio quem sensum habeant,
 nisi uelint illum motum significare, de quo Gentilis loqui-
 tur, cum scribit guttur aliquando accipi apud Auicennam
 pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in trans-
 glutione mouetur sursum & deorsum. Per gurgulionem au-
 tem puto Plinij patronū intelligere partem illam supremam
 trachæ arteriæ, quam Arabes epiglottum, Græci larynga
 nominant,

nominant, præcipuum uocis instrumentum. Vtrum autē
 hanc partem uir, qui non modo medicus, sed etiam latinus
 medicus in suo sermone haberi uelit, & minime barbarus,
 recte gurgulionem nominauerit, nolo in præsentia disputa-
 re: quoniam omnis de nominibus disputatio, ut Plato in-
 quit, est superuacua: hijs præsertim quibus magnarum re-
 rum inuestigatio proponitur: nisi forte quis rem parui mo-
 menti putet, scire quomodo cibum aut potus deuorentur.
 Ego contra merito puto illos esse deridendos, qui cum hæc
 nesciant, id est seipos ignorent, sperant se altiora posse per-
 uestigare, quæ humanis sensibus patere nequeunt. Hic ta-
 men quem dixi motus, de quo Gentilis & Plinij patronus,
 ut arbitror, loquitur, non paruam habet difficultatem pro-
 pter ambigentes medicorum sententias, licet omnes ferè re-
 centiores in hoc uideantur conuenire, quod cum cibo de-
 uoratur, gula siue meri, simul cum epiglottis uersus fauces
 & os mouentur. In qua hæresi est etiam Plinij patronus, quæ-
 uis in parte euariet, quoniam ipse ait guttur, cuius pars gur-
 gulio est, in deuorando sursum uersus gulam trahere. Con-
 tra Mundinus, atq; omnes ferè recentiores Auicennæ expo-
 sitores Mundinum secuti scribunt, quod epiglottus hora
 transglutionis nō mouetur sursum, quia aliquo modo mo-
 ueatur ex se, sed quia trahitur ab isophago. Quare secundū
 ipsos, & Galenum etiam, quem citant in libro de motibus
 liquidis, non gurgulio pars gutturis, siue epiglottus, in ho-
 ra deglutionis sursum uersus gulam trahit, sed gula potius
 eadem hora sursum uersus trahit epiglottum, quem Plinij
 patronus nescio an recte, ut dixi, nominet gurgulionem.
 Hanc autem esse Mundini sententiam indicant eius uerba,
 quæ causam etiam huius motus epiglotti non ex se, sed ex
 » accidenti afferunt. Sunt autem hæc: Verum est quod me-
 » ri agiler separatur à trachea usq; ad epiglottū: ibi uero diffi-

*Disputatio de
 nominibus sua
 peruacua.*

„ culter : propterea quia tunica meri dispersa est in epiglottis, &
 „ ideo ab eo non facile separatur: & hoc fecit natura sagaciter
 „ ad hoc, ut in hora transglutitionis cum meri eleuatur ad os
 „ ad attrahendum cibum, epiglottis etiam eleuetur, ne sui dur
 „ ricie & soliditate impediatur transitum cibi: & ista continuatio
 „ non fuit necessaria in tota arteria, quia ipsa secundum totum
 „ prater epiglottum non est cartilaginosa. Et ex hac anatomia
 „ manifestatur sententia Galeni in libello de motibus liqui
 „ dis, quod epiglottis hora transglutitionis non mouetur sur
 „ sum, quia aliquo modo moueatur, nec ex se, sed quia trahi
 „ tur ab isophago propter continuationem dictam. Hæc Mun
 „ dinus Galeni citans, & tamen in multis ab eodem Galeno
 „ dissentiens. Tunica enim de qua loquitur, per quam meri
 „ epiglottis continuatur, per totam extenditur tracheam arte
 „ riam & totum epiglottum, atque etiam in partibus interiori
 „ bus: per fauces autem & os & linguam in partibus exteriori
 „ bus, ut plane Galenus ostendit circa initia ferè libri VII,
 „ de utilitate partium. Quare hæc duorum membrorum per tu
 „ nicam unam continuatio longius extenditur, quam Mun
 „ dinus opinatur. Hac eadem interiori parte meri uillos habente
 „ oblongos, quibus attrahit cibum, fieri non potest, quin
 „ tempore deglutitionis iidem uilli contrahantur, & longitudo
 „ meri eodem tempore abbreviatur: Quare fit ut tantum epi
 „ glottus sursum uersus retrahatur, quantum meri ad inferiora
 „ deglutiendo mouetur. Hos autem motus & descensus
 „ meri, & ascensus epiglotti, quodam in loco suæ anatomice
 „ Galenus comparat similibus motibus in instrumento, quo
 „ aqua exhauritur è puteo apparentibus: Nam in descensu
 „ uasis lignum, cui uas per funem alligatur, ascendit: uase au
 „ tem ascendente lignum descendit. Sic enim etiam, ut inquit
 „ Galenus, stomacho uel isophago à deglutitione cessante, la
 „ rynx, siue epiglottus manifeste uidetur ad inferiora descen
 „ dere,

dere. Hic ergo est ille motus per accidens, quo Galenus di
 „ cit in libro De motibus liquidis, epiglottum moueri tem
 „ pore quo cibus douoratur, haud quaquã talis qualem Mun
 „ dinus, atque Gentilis uidentur imaginari, attollente se scili
 „ cet ad superiora meri, etiam epiglottum attolli, & se demit
 „ tente demitti. Imo ut ex uerbis Galeni licet conijcere, obuer
 „ sus omnino, neque etiam hij duo motus ascensus & descen
 „ sus meri, atque epiglotti sunt motus animales, hoc est facti
 „ per musculos, ut etiam uisus est existimasse Gentilis, cum
 „ dixit guttur aliquando accipi pro corpore aggregante epi
 „ glottum, et meri, quod in transglutitione mouetur sursum &
 „ deorsum, & sic sumi primo Canonis, Fen prima, capite De
 „ anatomia musculorum gutturis: sed potius naturales, hoc
 „ est, facti uirtute uillorum meri, qui in se contrahuntur tem
 „ pore deglutitionis, & ea cessante relaxantur, licet motus meri
 „ sit per se, motus autem epiglotti sit ex accidenti, ut etiam Ga
 „ lenus sentit libro de motibus liquidis. Miror autem Genti
 „ lem, diligentem alioquin Auicennæ lectorem, atque etiam
 „ expositorem, hos motus ascensus atque descensus, tam in
 „ epiglottis, quam etiam meri, non animaduertisse, ac saltem
 „ Auicenna docente didicisse, non uel animali fieri musculo
 „ rum, sed naturali potius uillorum tunicæ uestientis os meri
 „ & epiglottum, quando & ipse Auicenna hoc ipsum docet,
 „ Fen XIII, libri III, capite primo De anatomia meri & sto
 „ machi, ubi causam reddit, quare hæc tunica ita uestiat par
 „ tem interiori meri, sicuti & epiglotti & oris, ut diximus,
 „ „ exteriori, in hunc modum scribens: Et non uestitur inte
 „ „ rior pars eius panniculo extenso usque ad postremum stomachi
 „ „ adueniente ei ex panniculo tegente os, nisi ut attractio sit con
 „ „ tinua, & adiuuet ad subleuandum epiglottum ad superiora,
 „ „ tum fit deglutio cum extractione meri ad inferiora. Idem
 „ Auicenna non multo post eodem capite scribit hæc uerba:
 „ Et est

„ Et est ex duabus tunicis, quarum interior longitudina
 „ les habet uillos, propter illud quod scitur de necessitate at
 „ tractionis, & propter hoc contrahitur stomachus, cum fit
 „ deglutio, & eleuatur epiglottus. In hijs enim uerbis Auicenna
 „ nihil aliud uoluit nisi quod Galenus insinuare, quod cum
 cum meri descendit in deglutione epiglottus ascendat, &
 contra. Vtrumque autem motum esse naturalem, utpote factus
 a panniculo, siue uillis panniculi tegentis os, atq; meri,
 & stomachum, atq; unà epiglottum: alioqui epiglottus ad
 motum meri per accidens non moueretur, nisi & ipse quoque
 in hoc panniculo cum eodem meri comunicaret, Miror insuper
 Plinij patronum rem diuersam ab omnibus alijs, qui de anatomi
 ce scripserunt, in sua anatomi ce scribere non dubitasse, guttur,
 cuius pars gurgulio sit, in deuorando sursum uersus gulam
 trahere, cum secundum Mundinum non epiglottus gulam, sed
 gula ascendens epiglottum faciat ascendere. Secundum autem
 Galenum atq; Auicennam, gula siue meri se contrahendo descen
 dens epiglottum cogat ascendere: Secundum Gentilem uero
 epiglottum & meri simul in transglutione sursum moueantur
 aut deorsum: Nam si eosdem musculos habent suis motibus ser
 uientes, ut planè Gentilis uidetur existimare, non equidem
 uideo, qui aliter possit hic motus corporis epiglottum atq;
 meri aggregantis contingere, cum præsertim musculi semper
 ad sua principia referant eam quam mouent partem, ut etiam
 fuit superius à nobis contra eundem Gentilem ex Galeni autori
 tate argumentantem demonstratū. Idem tamen Gentilis Fen x,
 tertio, capite de anatomia epiglottis & canne scribit hæc
 uerba: Considerandū q; pars canne pulmonis, quæ dicitur
 epiglottū, ubi non est ista diuinitio cartilaginis in hora
 descensus boli ascendit sursum, & ideo ipsa non comprimitur,
 siue à bucella, & ideo non dolet

„ dolet homo, neq; nocetur anhelitus, sed totam cannam non
 „ fuit possibile superius trahi, & ideo ne fiat coniunctio boli
 „ transeuntis in actu anhelandi, & ne pressura fiat in canna,
 „ non fuerunt perfectæ circulationis. In quibus uerbis uisus est
 & ipse Gentilis cognouisse, cum bolus descendit, epiglottum
 ascendere. Vtrum uero epiglottum ascendente meri descendat,
 uel unà ascendat, ut Mundinus putauit, nec qualis sit iste
 motus, an naturalis, an animalis, ex uerbis hijs possumus
 exploratum habere, sicuti ex primis de gutture accepto pro
 corpore aggregante epiglottum & meri, quod in transglutione
 mouetur sursum & deorsum, idem uidetur cum Mundino sentire:
 ac præterea huiusmodi motū fieri uirtute musculorū, cum
 alleget Auicennā primo Canonis, Fen prima, capite De
 anatomia musculorū: Ex quibus quatuor trahunt guttur
 deorsum, duo uero adiuuant deglutitionem. Quare diligētius
 considerantes, inueniemus inter primæ expositionis uerba,
 atq; secundæ contrarietatem. Secunda enim nobis innuit
 assensum epiglotti cum bolus descendit esse naturalem.
 Siquidem, ut antea declaratum est, huius motus causa sunt
 uilli oblongi tunicæ interioris meri, quæ etiā tunica est
 epiglottum cōmunis. Prima uero, ut probauimus, ostendit
 eundem motum esse animale, quod secundum medicos, qui
 uim animale a naturali distinguunt, non potest contingere,
 licet duæ uirtutes ad eundem motum peragendum possint
 coniungi: quemadmodum ad leuandam aluum inferiorem
 simul agunt & uis naturalis expulsiua intestinorum,
 & uis animalis musculorum, qui in parte uentris
 superiore collocantur: quas duas uirtutes nos etiam opus
 deglutionis adiuuare concedimus, & tamen negamus
 meri habere musculos, sicuti neque intestina habent, præter
 ultimum, rectum nominatum, qui in ultima sui parte quæ
 des appellatur, musculū habet, qui prohibet ne nobis inuitis
 sum.

A
exant

exeant excrementa alui inferioris. Quare Galenus libro VI De membris passis, siue De interioribus, ut nunc inscribitur, dixit defectionem alui partim esse naturalem, partim animalem, & tamen motum quo alimentum, chylus uidelicet, a uentriculo fertur ad intestinum ieiunum, & ab illo ad tenue, dixit esse mere naturalem, quoniam in hoc uirtus motiua animalis non operatur, cum hanc intestina non habeant musculos: sic & nos motum cibi ab orificio gulae usque ad fundum uentriculi, eadem ratione dicimus esse tantummodo naturalem, & uim animalem nullum in hoc habere locum, sed tantum in ad mouendo cibum ad gulae orificium. Ad hoc enim & motus linguae, & musculi duo in faucibus collocati operantur, atque eatenus deglutio potest dici motus animalis, quia hac operatione non praecedente, non posset cibus postmodum ui naturali attractiua meri ad inferiora descendere: & hoc est quod puto uoluisse Auicennam dicere, cum

» dixit Fen prima, primi, capite De operationibus: Et simili-

» ter transglutiendi operatio duabus completur uirtutibus, una

» est attractiua naturalis, & altera est attractiua uoluntaria: &

» prima quidem suam complet operationem per uillum, qui

» secundum longitudinem protenditur, qui est in ore stomachi

» & isophago, & secundae completur operatio per uillum la-

» certi transglutiendi. Vellem autem, ut in hoc loco Auicenna sicuti nobis declarauit id quod non erat admodum obscure, ubi scilicet esset locatus uillus oblongus, per quem uirtus attractiua naturalis suam exercet operationem, quem dixit esse in ore stomachi & isophago, ita quod magis latebat aperuisset: positum scilicet uilli lacerti transglutiendi, an esset in isophago, an in pharynge, id est, faucibus, in quibus illum Galenus procul dubio collocauit, ut satis fuit a nobis supra declaratum. Quauis Auicenna postmodum libro III eum in capite meri esse nobis insinuauerit, ubi scribit ea uer-

ba, quae

» ba, quae etiam supra recitauimus: Et non mouetur aliquod

» istorum membrorum quae sunt uia cibi per lacertos, nisi duo

» extrema, scilicet caput, & est meri: & inferius, & est fisteris. Pharynx autem non est isophagi, siue meri caput secundum Galenum, sed illud spacium oris ad quod caput meri terminatur, ut etiam supra a nobis fuit declaratum. Miror autem de expositoribus Auicennae, tam uetustioribus quam recentioribus, qui in hijs in quibus sunt Galenus atque Auicenna concordet, sicuti in contractione stomachi tempore deglutitionis, & eodem tempore eleuatione epiglotti, ab eorum communi opinione recesserunt. Vbi autem fuere discordes, sicuti in musculis faucium atque meri, nullam inter eos discordiam notaerunt, neque duos medicinae principes in eandem studere reuocare concordiam, cui praecipue studio cum Iacobus de partibus nouissimus Auicennae expositorum uideatur incumbere, in hac parte usus est quodammodo dormire, quasi Auicennae consentiens, & idem putans Galenum atque Auicennam de hijs musculis dicere, qui sunt harum extremitatum proprii, alterius superioris, quae uocatur caput meri, siue gulae: alterius inferioris, quae a iunioribus medicis partim barbata, partim latine loquentibus, nominatur anus, atque fisteris. Idem tamen Iacobus primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorum, id in quo Galenus atque Auicenna conueniunt, de motu epiglotti sursum uersus, & motu isophagi uersus deorsum tempore deglutitionis animaduertit, & Galenum allegat super hijs motibus VI De iuuamentis membrorum. Verum & ipse, sicut etiam Gentilis non meminit se postea III Canonis, eosdem motus contrarios, meri scilicet atque epiglotti, non musculis, qui sunt uirtutis motricis animalis instrumenta, sed magis uillis tunicae meri interioris, qui uirtute attractiuae naturali obseruiunt, contribuisse. Quare diligentius considerantibus, doctrina Auicennae cum tot expositoribus, qui

A 2 partim

partim alijs ab alijs, partim ijdē à se ipsis in uarijs locis discor-
dant, chaos quoddam uideri possit: qua confusiois obscuri-
tate nihil possit esse humanæ uitæ periculosius. Nos sanè ad
hâc amouendâ atq; extirpandâ, & nostræ ætatis hominibus
lucē aliquâ ueritatis aperiendâ, partim librorū Galeni, medi-
corū principis, translationibus, partim in eosdem cōmenta-
tionibus die noctuq; laboramus. Quāuis certò sciamus nos
hoc labore nostro apud illos, qui malunt didicisse q̄ discere,
plus odij quàm gratiæ cōsecuturos. Sed iam ad id quod reli-
quum est nostri instituti redeamus: Erat autem nostrū insti-
tutū, non modo nos in hijs, in quibus fuimus à Plinij patro-
no notati, sed & unā Hermolaum, qui pariter accusatur,
defensare: quamuis Plinij patronus meo nomini in sua par-
cat præfatione, Hermolao non parcat: siue quod maiorem
gloriam ex Hermolai, quàm ex nostri æmulatione se asse-
qui posse sperauerit, siue hoc nostræ amicitæ dederit, quam
illi gratiam rependimus, nusquam ipsum in toto opere no-
minantes, sed solum patroni Plinij appellatione insignien-
tes. Hic ergo Plinij patronus etiam in lactibus accusat Her-
molaum, tanquam inepte Theodorum excusantem. Sed
qui potest esse inepta excusatio, cum uir doctus alterum do-
ctrina parem, sicubi aberrantem animaduertit, quoniam hu-
manum sit aliquando aberrare, idem erratum si non omni-
no uera, saltem probabili ratione defendit: ubi præsertim
non rei inscitia, sed potius uocabuli fuisse deprehenditur,
quam nos toties Plinij patrono in eius anatomice condo-
namus, non uocabulorum, sed rerum potius ignorantiam
redargui in scribentibus debere iudicantes. Hoc tamen in
loco sumus utrunq; facturi, hoc est, non tantum res, sed etiā
nomina perscrutaturi, quādo quidem id faciendi nobis Plinij
patronus dedit occasionem, qui Theodorum damnat
non recte mesenterion lactes interpretantem, & Hermo-
laum

laum carpit in hoc Theodorum inepte, ut ipse inquit, ex-
cusantem. Vicinitatem membri, ait Plinij patronus in sua
anatomice, dedisse quibusdam errorem, quo lactes pro me-
senterio sæpe dixerint: hunc prius animaduertat in Theo-
dori trāslationibus Hermolaus, de quo mirari se dicit, quod
lactes pro mesenterio acceperit. Si quis tamen Theodorum
tueri uelit pro mesenterio lactes interpretantē: sciat, inquit,
partem, & id quod continetur, pro eo quod continet acce-
ptam. Sic quidem Theodorum Hermolaus excusat, uel po-
tius dat alteri excusandi uiam, quā sicuti ego non omnino
probo, ita Plinij patronus ineptam censet, ipse forte magis
inepte iudicandus de mesenterio scribere, mesenterion id
circo tale apud Græcos nomen adeptum, quod medium sit
intestinum, cum mesenterium nō sit intestinum, sed potius
in medio intestinorū collocatum: unde & illi apud Græcos
nomen à positu scilicet suo, sicuti & alterum apud eosdem
Græcos est à propria substantia sortitum, quod mesareon
appellatur, quoniam omnes quæ ad ipsum ex epate uenas
feruntur unā cum adiacētibus arterijs circumquaq; ambit,
atq; cōplectitur. Talem enim duarū appellationū Galenus
noster in suis de anatomice libris rationem assignat, nec mi-
nus Plinij patronus in primi ex gracilioribus intestinis, qui
unā cū alijs lactes complet, peccat nomenclatura, quod dicit
pyloron à Græcis uocari, quod idē etsi Celsus dicat, & Cel-
sum secutus Hermolaus, hoc tamen non adeo est illis erroris
tribuendū, qui plus eloquentiā, quàm medicinæ artem pro-
fitentur, quantū Plinij patrono, qui eiusdem professor artis
Galenū magis atq; Auicennā, ubi ambo cōcordant, debuit
in nominibus medicinalibus imitari. Vterq; autem autor
pyloron, seu portonarium, sic enim Auicenna & medici iu-
niores Auicennā sectantes nominant, inter gracilia intesti-
na non numerant. Sed primum quidem ex illis ait Galenus

Mesenterion
unde dictum.

^{μαγιστηριον} id est, exortum nominari, quia ex pyloro primus ex-
 oritur, aut dodecatylū, seu ut nunc medici loquuntur duode-
 num, quia ad longitudinem duodecim digitorū extenditur.
 Auicēna quoq; Fen XVI, tertij, capite De anatomia intesti-
 norū, quæ sunt numero sex, primū ait esse duodenū. Supra
 uero Fen XIII, capite De anatomia meri & stomachi scri-
 pserat de portanario & duodeno hæc uerba: Et in inferio-
 re parte stomachi est foramen, cui cōtinuatur intestinū duo-
 decim digitorū, & hoc quidem foramen nominatur porta-
 narius, & est strictius foramine superiore, quoniā est transi-
 tus eius quod est contrariū ei, & iste quidem meatus claudi-
 tur usq; quo completur digestio. Ex quibus Auicennæ uer-
 bis, quæ hoc in loco scribuntur, duo elici possunt, quæ etiā
 Galenus sentit portanariū non esse primum intestinū, sed id
 foramen cui cōtinuatur primum intestinū, & esse situm in
 inferiore parte stomachi, ita quod potius esse ex substantia
 stomachi, q̄m intestinorū debeat iudicari. Licet de hoc idem
 Auicenna postea Fen XVI, capite antea allegato, contra-
 rium determinauerit, scribens in hunc modū: Et intestinū
 duodenū est fundo stomachi continuatū, & habet orificiū
 sequēs stomachum, & nominatur portanarius. Item paulo
 inferius eodem capite De amplitudine orificij duodeni: Et
 eius quidē amplitudo est amplitudo orificij eius, quod no-
 minatur portanarius. Verum Auicenna præter id quod sibi
 ipsi uarijs in locis uidetur repugnare, est etiā in hoc Gale-
 no contrarijs, qui multis in locis innuīt pyloron esse imam
 uentriculi partem, sicuti cum libro secundo Artis parua ho-
 minē pituitosum quotidie euomentem bilem, dicit huic affe-
 ctui fuisse obnoxium, quoniā meatus qui biliosum eruclat
 humorem, nō paruam huius partem ad pylorum uentriculi
 transmittēbāt. Sed manifestius idem Galenus pylorū esse ex
 substantia uentriculi non dodecatyli, seu duodeni declarat
 alijs

alijs uerbis libro VI De aggressibus anatomicis, in hūc mo-
 dum scriptis: Statim autē uidebis, si diligētius animaduer-
 teris, in locis quæ portæ epatis nominantur, meatū qui ex bilis
 conceptaculo uenit ad exortum intestinorū, nō multū post
 illum qui pylorus nominatur: Hunc autē ipsum pylorū in
 quibusdā animalibus uidebis crassiorē, habētem secundū
 propriā circumscriptionem substantiā uentriculi, ubi primū
 ex ea enascitur intestinū. Nonnulli uero nondum eum inte-
 stini appellatione dignum putant priusq; implicari incipiat,
 ac propterea quidā uocant ipsum exortū simpliciter: Non-
 nulli cum hac adiectione *δωδεκατυλον*. Ex quibus Galeni uer-
 bis, si quispiā diligentius ipsa perpenderit, id quod nos dici-
 mus poterit intelligere, intestinū, quod à iunioribus duo-
 denum nominatur, quod nōnulli ex uetustioribus neq; in-
 testinū appellandum esse iudicarunt, quoniam non esset im-
 plicitū, diuersum esse à pyloro propriam habente substantiā,
 imam uentriculi partē, sed crassiorē, neq; ad pyloron, sed
 paulo inferius, hoc est, ad exortū, siue duodenū bilem trans-
 mittere per propriū meatum, ab ea uesica quæ conceptaculum
 bilis nominatur prodeuntem. De quo meatu, unus ne sit, an
 geminus, & ad quē locum terminetur scio à medicis iunio-
 ribus plerisq; ignorari, qui Mundinū sequētes, putant mea-
 tum hunc circa sui initia esse unū, demū in processu in duos
 fecari ramos, quorū maior in pluribus hominibus feratur ad
 duodenū, alter uero minor ad fundum stomachi, ut ex calo-
 re bilis ad eum peruenientis stomachus ad concoquendum
 cibum fortior efficiatur. De quo tamen usu Galenus neq;
 libro III De utilitate partū, neq; usq; alibi in suis scriptis
 fecit mentionem. Quin potius libro V De utilitate partū
 querit, cur natura nō æque meatū fecit bilem importantem
 ad uentriculū pertingētem, sicuti ad exortū, siue duodenū?
 Et respondet, non esse hoc naturæ negligentia adscriben-
 dum,

dum, sed potius benignitati, quæ paruo cōmodo, quod ex tali meatu uentriculus erat affecuturus, aliud multo maius incōmodum noluit corrogari, continuā scilicet ciborū euomitionem, quos flauæ bilis acritudine uentriculus irritatus non posset eo, quo concoqui debent tempore retinere. Sententia ergo Galeni est, quā etiam libro II De temperaturis, siue complexionibus manifestat, meatum hunc nō semper esse duplicem, ut uidetur sentire Mundinus, qui aliter nescit soluere Galeni dubitationem III De uirtutibus naturalibus: quomodo per idem collum cystis fellis attrahit choleram & expellit, sed aliquando simplicem, & cum simplex est ad intestinū medium inter pyloron atq; ieiunum, id est, ad exortū, siue duodenum peruenire. Cum uero duplex sit, ramum eius maiorem ad statim dictum exortum, seu duodenum pertingere, alterum autem minorem ad uentriculi fundum paulo supra pyloron, & hoc maxima ex parte. Rarissime autem contingere, ut loca permutentur, & maior ad fundum uentriculi, minor uero ad exortum, siue duodenū perueniat. Ex hac autē permutatione magnū dicit accidere incōmodum, quoniā continuo uentriculus flauam recipit bilem, & subinde euomere cogitur, anteq̃ cibum assumat: quod si retineat, magnū ex eo sentit detrimentum. Quibus uero meatus est omnino simplex, hijs bilem uniuersam Galenus inquit ad ieiunum defluere intestinū. Ex quibus Galeni dictis possumus plura colligere: Primū magis hominū naturæ conuenire huius meatus simplicitatē, quam duplicitatē. Secundo loco, si duplicitas adsit, conuenientius maiorem ramum ad primū intestinum, exortū, uel duodenū nominatū, peruenire; nam si contrariū eueniat, esse naturæ multum aberrantis peccatū, sicuti parū aberrat, cum ex simplici duplicem facit, & minorē transmittit ad fundum uentriculi, ut minus ei possit officere. Hanc autē Galeni opinionem, de bilis

de bilis meatibus confirmant uerba Auicennæ libro tertio, Fen xv, tractatu De anatomia fellis in hunc modū scribens: Et pluribus hominibus est meatus unus continuus cum duodeno. Et paulo post subiungentis hæc uerba: Et non fuit creata in pluribus fellibus uia ad stomachum, ut lauarentur humiditates cum cholera, sicuti lauantur humiditates intestinorum, nisi quia stomachus lādatur per eas & patitur nauseam, & corrumpitur digestio in ipso, per illud quod miscetur cibo de humore illo. Idem Auicenna Fen prima, primī, doctrina quarta, capite primo, duas tantum cholerae exponit utilitates: unam, quæ est, ut ipse ait, intestina à stercore & uiscoso phlegmate abluere: aliā, intestina ani & musculos pungere, ut quid sit ei necessariū sentiat, & egestionem emittat: Tertiam autem, quam Mundinus scribit, cholerae euntis ad fundum stomachi, ad confortandum digestiuam omnino Auicenna reticet. Quare si ustra Auicennæ expositor, quicumq; sit ille, cuius expositio cū alijs habetur impressa in expositione primī capitis, Fen xv, tertij, scribit hæc uerba: Considerandū primo, quod si cholera uadat ex felle ad stomachum, solum uadit ut digestionem iuuat, non ut abstergat, uel mundificet: & ideo paruus fuit meatus, qui ex felle uenit ad stomachum. Sed in quibusdam propter errorem in principio generationis econtra fit, ut hic Auicenna, & secundo de complexionibus Galeni. Hanc autem considerationem esse superuacua non solum Galenus libro secundo de cōplexionibus, sed etiam Auicenna hoc loco demonstrat, cum dicat in pluribus esse meatum unum continuū cum duodeno, quod etiam Galenus innuit secundo de complexionibus. Quod si ex uisu naturæ foret etiā alter meatus paruus, qui cholera ad fundum stomachi deportaret, non esset in pluribus meatus unus, sed duo: Etsi enim aliquando natura aberrat in princ

B pio

pio generationis, in pluribus tamen sortitur finem quem intendit, sicuti in pluribus hominibus quinque generat digitos, in paucioribus autem sex aut quatuor. Vellem autem ut expositor Auicennæ causam reddidisset, ob quam pauca quidem bilis per paruum meatum transmissa ad fundum stomachi possit stomachum concalefacere, non possit autem ipsius abstergere superfluitates: uel omnino rationem attulisset, cur paruus igniculus sit necessarius illi membro calefaciendo, cui tot fornaces, omentum, splen, epar, & ipsum præterea cor, principium & fons caloris naturalis, suum calorem impertiuntur. Neque enim temere Galenus dubitauit, non cur uentriculi calefaciendi gratia, sed cur eius superfluitates abstergendi, non ita ad ipsum natura meatum fecisset bilem apportantem, sicuti ad intestinum, à iunioribus medicis duodenum appellatum. Nam secunda dubitatio non caret ratione, cum idem uentriculus plurimas adceruet superfluitates, & ut Auicenna inquit, sit lacuna phlegmatis. Prima autem inutilis uideri potest: est enim ac si dubitaret, cur foco ardenti parua stipula non adiungeretur. Causam autem ob quam Mundinus existimauerit solui dubitationem Galeni libro tertio De uirtutibus naturalibus, dicentis per idem collum attrahi choleram & expellit: quoniam, ut Mundinus inquit, idem est collum usque ad quandam distantiam, postea bifurcatur: causam, inquam, talis solutionis ignorare me fateor: quoniam si aliquid ualeret, tunc oporteret etiam collum matricis esse bifurcatum, cum æque per ipsum attrahatur, expellaturque, sicuti per collum uesicæ fellis, siue cystis fellis: De utroque enim collo Galenus loquitur tertio De uirtutibus naturalibus: Et per utrumque uult fieri non minus expulsionem quam attractionem, sicuti per eundem meatum gula siue meri & cibus attrahitur, & aliquando expellitur, ut in uomitu contingit. Plinij autem patronus multo plus quam

Mundinus

Mundinus aberrat: In sua enim anatomicè hoc collum non solum bifurcauit, ut Mundini utar uocabulo, sed etiam trifurcauit. Nam primum ex ipsis in medium iccoris dicit deriuari, alterum euidentiore deferri ad pylorum omnium maximum ad intestina productum, quæ lactes nominantur. Ex secundo autem qui ad pylorum deriuat, tradi ait à quibusdam oriri alterum qui in imum stomachum tendit, negari ab alijs. Hoc autem non esse perpetuum idem Plinij patronus asserit, & recte quidem: quoniam hæc quoque est Galeni sententia, ut retro declarauimus. Non recte autem, atque omnino à Galeno diffone, præter illum qui defertur ad pylorum, alterum scripsit, & quidem maximum ad intestina produci, quæ lactes nominantur. Ex eorum enim numero præter icium & tenue, etiam pylorus est, qui duodecim digitorum mensuram continet, ut Plinij patronus scribit capite De tribus intestinis gracilioribus, in quo etiam capite scribit ad hoc ipsum intestinum meatum fellis pertinere. Quod cum scripsisset, non debuit postea alio capite, præter hunc meatum fellis qui fertur ad pylorum, hoc est, ad primum ex hijs qui lactes complent intestinum, alterum maximum facere, qui ad lactes producat: quoniam antiqui medici, ueluti Galenus atque Auicenna, quemadmodum supra ostendimus, unum tantum fellis meatum prodidere, qui à uesica, quæ est bilis conceptaculum, ad primum intestinorum deriuat, quod Plinij patronus pyloron nominat, Galenus exortum & dodecatylon, Auicenna & reliqui medici iuniores duodenum. Quanquam sciam Plinij patronum se posse in hoc Auicennæ autoritate defendere, qui tertio Canonis, Fen xv i, capite De anatomia intestinorum, scribit cholera citrinam uenire ad icium intestinum. Vnde forte Plinij patronus possit argumetari, quod non ad pyloron solum, sed etiam ad icium alter fellis meatus producat. Sed meminere Plinij

B 2 patronus

patronus, non esse alium meatum intestino ieiuno necessarium, propter bilis fluxu receptionē, ad quem satis superque de ea a primo intestino, siue pylorus, siue exortus, aut duodenum nominetur, descendit. Quare magis proprie Galenus loquitur, cum scribit libro secundo De temperaturis, siue complexionibus, supra a nobis allegato, quibus sit iste meatus simplex bilem uniuersam ad ieiunum defluere. Magis, inquam, proprie quam Auicenna loquitur, dum defluere, & non uenire talem humorem ad ieiunum scripsit intestinum, ut qui sciret esse potius eius humoris ex alio intestino superiore defluxum, quam aduentum. Quod etiam scire oportuit Auicennā, ne alioqui uarijs locis contraria sentiret: siquidem idem Auicenna Fen xv, tertij, capite De anatomia fellis, scribit fellis meatū in pluribus hominibus cum duodeno continuari. Et hæc quidem de meatibus bilis dicta sufficiant, in quibus Plinij patronus non parum, meo iudicio, ut antea ostēdi deerrauit: & tūto minus, quam alij medici, qui barbaram medicinam profitentes, ex malo intellectu uerborum Auicennæ atque Galeni duos esse meatus etiam in naturali dispositione credidere: alterum, qui uadat ad pylorum, alterum ad duodenū. Tanto, inquam, minus debet excusari, quanto ipse non barbarorū, sed Galeni præcipue sectator, tum in alijs, tum in hijs quæ ad anatomiam maxime attinent uult existimari. Sed non minus idem Plinij patronus in ipsis intestinis, tum a uero, tum a Galeni sententiā recedit: ut cum scribit, intestinum ieiunū non ita esse implicitum ut reliqua. Hoc enim falsissimum est, & dictis autorū, & hijs quæ sensui manifestantur omnino contrarium. Primum enim intestinum, quod idem Plinij patronus pyloron, alij duodenum nominant, est multo minus implicitum, imò nullo modo implicitū. Ob quā causam quidam, ut Galenus, non uno in loco, sed pluribus

testatum

testatum reliquit, neque intestinū nominandum censuerit, neque si eidem Galeno credimus, tenue intestinum est magis quam ieiunum implicitū, imò aut æque, aut etiam minus: siquidem multitudo inuolutionum in intestinis tum aliam ob causam, tum ob hanc etiam est necessaria, ut plures uenæ ad ipsas terminentur. Quod uidetur sentire non Galenus tantum, in suis anatomicis scribens, ieiunum intestinum in multas inflecti inuolutiones, quàm plurimum uasorū habentes: sed etiam Auicēna, qui ait unam inter alias causam esse inuolutionum continuationē orificiorum uenarum surgentium. Quare ubi plures sunt uenæ, ibi plures esse inuolutiones non modo fit uerisimile, sed propemodum necessarium. Plures autem esse uenas in ieiuno intestino quam in tenui, Galenus quoque testat libro sexto De aggressibus anatomicis, ubi scribit tenue intestinum eandem habere cū ieiuno substantiam: tantum differre duobus, & quia nunquam uacuum inuenitur, & quia non habet tantam uasorum multitudinem. Hanc maiorem uenarum in ieiuno multitudinem etiam Auicenna capite supra allegato confirmat. In eo tamen a Galeno, atque etiam a seipso dissentit, quoniam post ieiunum uult duodenū plures habere uenas quam reliqua intestina. Galenus non duodenū, sed potius tenue secundum tenere locum in uenarum abundantia nobis insinuauit, cum dixit ea uerba quæ nuper adduximus. Intestinum ieiunum in multas inflecti inuolutiones, quàm plurimum uasorum habentes. Auicenna quoque idem sentire cogitur, si uelit alteram seruare causam multitudinis inuolutionū in intestinis, quæ est secundum ipsum continuatio orificiorū uenarum surgentium: ubi enim sint multæ uenæ, ibi multas oportet esse inuolutiones: Quod sicubi nullæ sint inuolutiones, nec ibi tantam esse uenarum multitudinem est existimandum. Nullas autem inesse duodeno intestino inuolutiones

B 3

lutiones pariter Auicenna fatetur Fen XVI, capite De anatomiâ intestinorum, uidelicet ubi scribit hæc uerba: Et pars intestini subtilis, quod sequitur duodenum nominatur ieiunum. Et in hac quidem parte est initium inuolutionis, & circuitionis, & reflexionis, & quasi sint ei uia plurima. Si ergo inuolutiones tunc primum initium habent, cum primum ieiunum intestinum post duodenum exoritur, sequitur ipsum duodenum nullas habere inuolutiones, & consequo neque uenarum multitudinem. Quare si Auicenna nolebat in suis sibi sententijs repugnare, debebat dicere, post ieiunum in tenui esse uenarum messoricarum multitudinem, in quo & idem Auicenna fatetur esse reuolutionem unam post aliam: idcirco & id nominat non solum intestinum longum, sed etiam inuolutum & reuolutum, quasi ipsum habeat plures etiam quam ieiunum intestinum reuolutiones. Vnde quispiam possit colligere, maiorem in eo esse uenarum multitudinem, quam in ieiuno, nedum quam in duodeno. Tenuie autem intestinum plures habere quam ieiunum reuolutiones Celsus quoque concedit: quem autorem Plinij patronus non solum in sententijs, sed etiam in uerbis studuit imitari, licet plus quam Celsus errauerit, qui libri sui De medicina uolumine quarto, non scribit ieiunum minus esse quam reliqua implicitum: Ex hijs enim uerbis sequeretur, duodenum esse magis implicitum: quod partim Galenus, partim Auicenna negat, qui uult & ipse reuolutiones primum incipere in ieiuno intestino: Non, inquam, id scribit Celsus quod Plinij patronus, sed tantum hæc uerba: Ab ea scilicet iunctura, quam pyloron uocant, ieiunum intestinum non ita implicitum, inde tenuius intestinum in sinus uehementer implicitum. Ita quod debemus intelligere fieri non inter pyloron atque ieiunum, sed tantum inter hoc & tenue, utrum eorum sit uel magis uel minus implicitum, comparationem.

parationem, quã Plinij patronus etiã ad pyloron fieri, & pyloron esse magis quam ieiunum implicitum, rem penitus falsam in sua Anatomice significauit. An uero ieiunum sit magis quam tenue implicitum, ut partim ex Galeni, partim ex Auicennæ uerbis colligi potest, an contra, ut Celsus apertissime nobis ostendit hijs uerbis: tenuius intestinum est in sinus uehementer implicitum, & ieiunum non ita implicitum: non ausim decernere, sed ex sectionibus uidentur relinquo. Illud autem pro certo affirmare, Mundinum in sua Anatomice errare, scribentem ieiunum intestinum eandem quã rectum intestinum reuolutionem: hoc enim uerissime potuit de duodeno dicere, de ieiuno autem protulit falsum, sicuti & illud alterum, quod ad ileon siue tenue intestinum plures ueniant uenæ messoricæ, quam ad aliquod aliud intestinum, Galeno atque Auicenna contraria asserentibus: primum scilicet ex intestinis gracilibus ieiunum intestinum inuolutiones suscipere: Galeno uero duabus differentijs ieiunum à tenui manifeste separante. Et quia tenue non inuenitur uacuum, & quia non habet idem tenuie tantam uenarum multitudinem, neque illud uerebor dicere, licet minus libenter, ubi de erroribus agitur, faciam de uiris eloquentibus mentionem: non, inquam, uerebor dicere, Plinij patronum unum cum Celso aberrare, scribentes idcirco pylorum intestinum hoc nomen apud Græcos esse sortitum, quonia portæ modo per partes inferiores ea quæ excretari fumus emittit: Neque enim ad hunc finem intestina, præsertim gracilia, à natura sunt facta, ut per ea excrementa alui inferioris emittantur, sed potius ut sint instrumenta ciborum diductionis, qui per uenas, messoricas nominatas, ad epar debent transmitti. Rectius ergo Galenus noster pylorum dicit ea ratione ita fuisse nominatum, siue pro ima parte uentriculi, siue pro primo intestino huic annexo accipiatur, ut uelut ianitor iustus nihil permittat exire, quod non fuerit prius in chylum conuersum.

conuersum atq; concoctum. Talem autem chyli bene con-
cocti substantiam certum est per pylorum ad inferiora in-
testina diduci, non ut excernatur, sed potius ut intra corpus
retineatur, ut epatis in sanguinem transmutanda, ex quo
omnia membra debent nutriri. Quare Galenus libro quin-
to De utilitate partiū, aperte pronuntiat intestina non esse
superfluitatum excretionis, sed alimentorum potius, ut di-
ximus, instrumenta. Quod si unā cum chylo, ut nonnulli
opinantur, illa etiā per pylorū exeant, quæ uel suæ quanti-
tatis, uel qualitatis ratione ab epate repudiata, postea fumus
executuri: non tamen horum ratione meatus iste à Grecis
fuit pylorus appellatus, sed altera potius, quam paulo antea
ex Galeni autoritate approbauimus. Deinde quod non est
de nomine, sed de re ipsa contentio, Plinij patrono nega-
bimus alui excrementa, quæ stercorea nominantur, formā
suam substantialem suscipere in stomacho, ut partim ex hijs
uerbis quæ modo confutauimus, partim ex alijs quæ in sua
anatomice scripsit, uideretur existimasse: ubi scilicet ait excre-
menta in colo intestino diutius immorari, atq; ibi quandam
effigiem suscipere. Quid enim per hæc uerba Plinij patro-
nus nobis insinuat: nisi se quoq; in eadē hæresi esse, in qua
& Gentilis, & Iacobus Forliuensis, & omnes ferè Auicen-
næ expositores, qui uolunt non solum ex Auicennæ, sed
etiam Galeni sententia stercorea suum esse, seu formā sub-
stantialem suscipere in stomacho: colorem autem atq; figu-
ram in intestinis: Neq; animaduertunt quā multa absur-
da ex tali opinione sequantur, quæ non modo Hippocra-
tis atq; Galeni dogmatibus aduersantur, uel um & sensui
atq; experientia repugnant. Habetur Hippocratis aphoril-
mus, septima particula aphorismorū, in hunc modum scri-
ptus: In ileo uomitus & singultus malum. In cuius apho-
rismi expositione Galenus inquit accide: e hæc in ileis exitia-
libus,

libus, in quibus stercus ascendit ad stomachum. Ego uero
non uideo, cur nō eisdem casus possit efficere stercus in sto-
macho genitum, quos facit ascendens ab intestinis ad sto-
machum. Quare si stercus suum esse habeat in stomacho,
ut uolūt supra memorati uiri, quotidie homo fieret ileosus,
quotidie uomeret ac singultiret. Neq; id foret necessarium
quod de ileo scribit Galenus libro tertio De potentijs natu-
ralibus, in tali passione non posse stercus exire per os, nisi
prius pertranseat totum tenue intestinum, & pylorum atq;
uentriculū, & gulam, si in stomacho prius suam habuisset
idem stercus generationem, quam in intestinis habere gra-
cilibus declarat idem Galenus eodem libro III De poten-
tijijs naturalibus, duobus in locis, primo quidem ubi ita scri-
bit: Ostensum autem est & prius, quod nihil subito in cō-
trariam transfertur qualitatem. Quomodo igitur panis fiet
sanguis? quomodo beta uel faba, uel aliquid aliud? nisi
prius aliquam aliam alterationē susceperit? Quomodo au-
tē stercus in intestinis gracilibus subito generabitur? Quid
in istis uehementius ad alterationem existit, quā in uen-
triculo? Nunquid tunicarum multitudo, uel proximiorum
uiscerum appositio, uel moræ tempus, uel natiua quædam
in instrumentis caliditas? Item eodem libro inferius simi-
lia uerba Galenus scribit. Ex quibus colligere possumus,
stercus secundum ipsum in intestinis gracilibus, & non in
uentriculo primū generari. Sunt autem hæc: Neq; enim
cibi quidem antiquam mutant qualitatem adeo uelociter,
ut cū in tenuia inciderint intestina statim sint stercus. Bilis
autem non multo magis, uel urina, ubi uenas exierint mu-
tant qualitatem, citissime transmutationem ac putrefactio-
nem subeuntia. Apparet autem ex hijs Galeni uerbis u-
troq; in loco cōscriptis, stercorea fieri in intestinis tenuibus,
non per separationē & depurationem à chylo, ut Iacobus
C Forli-

Foriliuensis in sua quadam scripsit conclusione quaestio-
 nis tactae, secunda particula aphorismorum, in qua quaerit quo
 in loco fex uel egestio suam recipit formam: non inquam
 per separationem & depurationem, sed alterationem magis
 quae ad substantiam terminatur. Vnde & idem Iacobus ter-
 tiam scribit conclusionem, quam dicit posse probabiliter su-
 stineri: aliquando fecem, tam quo ad substantialem, quam
 ad accidentalem formam in intestinis acquiri. Hoc autem
 non aliquando fit, sed semper in hominibus sanis, ut ex uer-
 bis Galeni supra allegatis patere potest. Cui tamen Galeno
 Iacobus contrariam adscribit opinionem, quod scilicet for-
 ma substantialis in corpore naturaliter disposito & debite,
 recto acquiratur in stomacho. Haec enim est prima conclu-
 sio Iacobi, quaestione allegata. Secunda autem altera tacta,
 quod separatio & depuratio fecis à chylo, & accidentalium
 dispositionum acquisitio, quibus fex à chylo discernitur, ac-
 quiratur in intestinis. Per quas duas conclusiones putauit
 Iacobus se inter Galenum atque Auicennam fecisse concor-
 diam, quasi prima conclusio foret ex Galeni, secunda autem
 ex Auicennae opinione, & neutra alteri contradiceret. Quod
 si ita esset, ut Iacobus existimauit, tunc omnis contradictio
 inter Auicennam atque Galenum tolleretur. Verum res con-
 tra se habet: nam ut ex antea dictis apparet, Galenus est ipse
 qui sentit stercus in intestinis tenuibus generari, sicuti Auicenna
 in stomacho. Quam Auicennae esse opinionem possum
 nihilominus ex pluribus Auicennae uerbis demonstrare.
 Nam Fen. XVI, tertij, capite De anatomia intestinorum, as-
 signans causas Auicenna, ob quas orificium duodeni sit
 strictius quam meri, inter alias hanc quoque scribit, quonia
 penetranti in meri non attribuitur ex uirtutibus naturalibus,
 nisi uirtus una, penetrans autem in intestino primo patitur
 à duabus uirtutibus, quarum una est expulsiva, quae est in
 stomacho,

stomacho, & altera est attractiua, quae est in intestinis, & ad-
 iuuat eam fex, quae prouenit propter summam cibi, & fit fa-
 cilis propter illud expulsio per uiam temperatam: amplitudi-
 nis. Quae postrema uerba indicant manifeste, feces, quae alio
 uocabulo stercora nominatur, in stomacho secundum Auicennam
 generari, alioquin uel attractiua duodeni, & aliorum
 intestinorum non attraheretur. Vnde coactus est dubitare
 Gentilis, quid sit illud quod intestina principaliter trahunt,
 si tractus fecis est adiuuatiuus, & soluens dubitationem scri-
 bit haec uerba: Quod principalis attractio cibi ab intestinis
 fit, ut intestina uoluptuentur, & ex eo sumant aliquid, &
 quia fex in intestinis est proportionalis, sicuti urina in uesi-
 ca, ideo iuuat hanc attractionem fex, quae prouenit ex summa
 cibi. Item paulo post soluens Gentilis aliam dubitationem,
 an intestinis sit uirtus attractiua, in eandem sententiam per
 haec uerba scribit: Dicendum quod in intestinis est attracti-
 ua uirtus: nam si intestinis est aliqua uoluptuatio eius quod
 est in eis, igitur illud attrahunt: nam attractio ex uoluptua-
 tione dependet, cum attrahens attrahat propter uoluptuari-
 sed intestina uoluptuantur eo quod est in eis, cum aliquam
 ex illo refocillationem recipiant, saltem gracilia, & etiam
 grossa aliquantulum uoluptuantur in fece, quemadmodum ca-
 nes in superfluitatibus, sic intestina in fece, uesica in urina,
 & fel in cholera, ut III De uirtutibus naturalibus. Haec
 quidem Gentilis, qui in suis uerbis uidetur sentire, ita feces
 trahi ab intestinis, sicuti à uesica urinam. Galenus uero ne
 chylum quidem uult trahi ab intestinis, ex quo nutriuntur,
 ne dum feces: Neque uero à uesica urinam, sed alterum qui-
 dem à uentriculo per pyloron ad intestina propelli, urinam
 uero à renibus ad uesicam per meatus uirarios, ut de inte-
 stinis Galenus ipse multis testatur locis, quos nullam omni-
 no uult habere attractiuam, atque ideo fibris seu uillis carere

rectis. De uesica autem libro VI De interioribus manifeste declarat. Auicenna quoque paulo superius afferens pariter rationem, ob quam duodenum sit strictius, quam meri scribit

» hęc uerba: Et illud quod penetrat in hoc intestino est le-

» nius, & planius, & subtilioris quātitatē propter digestionē

» suam in stomacho, & cōmixtionem spumę aquosę fecum.

Quę uerba exponens Iacobus de partibus, nouus Auicen-

» nę expositor, scribit in hunc modū: Et res quę transeunt

» per portanarium & duodenum, sunt leniores hijs & planio-

» res, id est, minus asperę, seu magis lenes & subtilioris sub-

» stantię, uel minoris molis, uel gracilioris. Primo causa dige-

» stionis, quā in stomacho acquisierunt, quę illic permiscuit

» subtilia cum grossis, & ipsa adęquauit. Secundo propterea,

» quod quę sibi admixtę sunt spumę aquosę fecū, subtilian-

» tur. Hęc ille. Verum Auicennę rationes probantes primū

» intestinum esse strictius quām meri, præter id quod satis ui-

» dentur absurdę, sunt etiam aliter uisiosę, quia alteri contra-

» dicunt, per quam postea Auicenna probat secundum inte-

» stinum semper uacuum reperiri, unde ieiunum nominatur,

ieiunum inte-

» quia uidelicet cholera citrina uenit ad hoc idem intestinum

stinum unde
dictum,

» pura, hoc est, impermixta fecibus, ut exponunt Auicennę

» expositores: nam si fex chylo cōmixta trahitur ab intestino

» duodeno, à quo statim descendit ad sequens intestinum ie-

» iunum nominatum, quomodo poterit cholera citrina pura,

» hoc est, impermixta fecibus peruenire ad intestinum ieiu-

» num, in quo offendit feces chylo cōmixtas, sicuti & in alijs

» sequentibus: Neque enim possunt dicere integram fecum à

» chylo separationem fieri in intestino, duodeno nominato,

» qui aiunt feces chylo permixtas usque ad monoculum, &

» colon quoque peruenire. Quod indicant & ipsius Auicen-

» nę uerba capite allegato De intestino monoculo scripta, in

» hunc modum: Et de eis est, quoniam hoc intestinum est

initium

» initium reliquarum conuersionum cibi ad feculentiam, &

» præparationis suctionis futurę, accidentis ei ex necessitate,

» licet non sit in illo illa suction. In quibus uerbis uidetur Auicenna sentire, fieri fecum à chylo sequestrationem per uena-

rum messaraicarum suctionem, etiam in crassioribus intesti-

nis. Galenus uero IIII De utilitate partium similem seque-

strationem, non quidem fecum, si per feces stercora intelli-

gamus, ut intelligunt Auicennę expositores, sed partium

chylī terrestrium, quę postea in intestinis gracilibus in ster-

cora transmutantur, uult primum in uentriculo fieri, ut uer-

ba eiusdem Galeni libro allegato indicant, in hunc modum

» scripta: Promptuarium autem hoc quod cibum totum su-

» scipit, ceu diuina & non humana existens creatio, laborat

» circa cibaria primo labore, sine quo inutile est, & in nullum

» commodum animali. Expurgat enim ex eis, sicuti qui circa

» tritici elaborationē artifices, si quid terrę, aut lapidum, aut

» syluestrium seminū infertur nocere corporibus natorum:

» Ita & uentris uirtus si tale aliquid fuerit, pellit inferius. Reli-

» quum uero totum, quod fuerit natura benignum, adhuc be-

» nignius efficiens uenis, quę ad eum & intestina perueniūt,

» distribuit. Quorum uerborū sensum non recte accipientes

» quidam Auicennę expositores, scribere nō dubitarunt esse

» Galeni, sicuti Auicennę opinionem, stercora suam formam

» substantialem suscipere in stomacho. Nos uero dicimus ma-

» teriam quidem, ex qua fit stercus, in uentriculo gigni, sed

» nondum esse stercus, donec ad intestina gracilia perueniat,

» sicuti & materia urinę, scilicet aquosa superfluitas, & ipsa

» in stomacho, siue uentriculo, ex cibis & potibus generatur,

» quę est etiam materia sudoris. Non tamen propterea dici-

» mus, aut urinam, aut sudorem formam suam substantialem

» suscipere in stomacho, sed alterum in uenis, seu magis in re-

» nibus, ut Theophilo placet, alterum uero in membris, ad

quæ eadem aquosa superfluitas unâ cum sanguine delegat. Est enim hæc uehiculum alimenti, tum eius quod à uentriculo per uenas mestraricas defertur ad epar, tum quod ab epate ad totū corpus nutriendum transmittitur. Quare Gentilis & Iacobi Foriliuensis rationem, qua nituntur probare stercus suam formam substantialem suscipere in stomacho, quoniam idem sit dans formam iuuatiuo & nocitiuo, possumus ita refellere: Sudor est aqueitas sanguinis, ut nō modo Galenus libro XI De simplici medicina, & libro De salubribus primo, sed etiam Auicenna II Canonis, attestatur, & tamen sanguis formam suam substantialem in epate recipit, sudor autem in alijs membris. Simile argumentum ex urina possumus facere, quæ eandem habet cum sudore materiam, ut Galeno libro paulo antea allegato XI, scilicet De simplici medicina placet, & tamē formatur in renibus, ut Theophilo placere diximus, quod etiam confirmat Egidius, & tamen sanguis, cui urina est superfluitas, in epate generatur. Cur uero ex urina, non modo renum, sed imprimis epatis, atque uenarum dispositiones possumus diiudicare, non est difficile ratione comprehendere, cum materia illa aquosa, ex qua fit urina in renibus, plurimū à uenis atque epate patiatur, antequam à renibus attrahatur, atq; in urinam liquidam cōuertatur. Sic ex stercore, tam super uentriculi, quam etiam intestinorum affectibus diiudicamus: quoniam licet stercus in intestinis generetur, materia tamen ex qua fit stercus, plurimā habuit prius in ipso uentriculo alterationem, ut supra ex Galeni libro III De potentijs naturalibus auctoritate monstrauius loco, quo scribit multas esse necessarias alterationes, antequam panis in stercus transmutetur. Sed iam hanc rancidam, foetidamq; de stercore generatione disputationem, quæ uel suo odore legentium nares possit offendere, relinquamus, atque ad id quod secundo loco

facere

facere proposueramus, ad Hermolai scilicet in hijs quæ ad medicinam attinent, defensionem reuertamur, quem uideo insuper à Plinij patrono taxari, quod strumas adenas dixerit, quæ strumæ, ut taxator obiicit, nō sunt adenes, sed in eis nascuntur, neq; in omnibus. Quam quidem obiectionem miror à Plinij patrono factam, Paulum Aeginitam ut audio interpretante, apud quem autorem legere potuit choera das, quas latine strumas, uulgo scrofulas nominamus, esse adenas induratos. Quare non potest Plinij patronus Hermolaum reprehendere, scribentem strumas esse adenas, nisi illum pariter damnet, quem interpretatur autorem. Accusat etiam Hermolaum, leucomata & argemata idem esse falso putantem, sed caueat ipse, ne sit falsus accusator, neue maiore utatur licentiâ, quam illa, qua me in sua præfatione scribit ad Plinij tanti auctoris calumniam fuisse inuitatum: Nam quod ipse Hermolaum non minorem nostra ætate uirum inique reprehenderit, indicant ipsa Hermolai de argemis atq; leucomatis uerba in hunc modum scripta: Argemata uidentur idem fere esse quod leucomata, hoc est, albugines, quanquā in loto herba Dioscorides uideatur seungere, eum & ad argemata & leucomata pollere illam tradit, nisi quis non leucomata eo loco, sed glaucomata scribendum esse censeat. Hoc quidem in loco Hermolaus sint ne argemata atq; leucomata idem oculorum uitium nihil discernit, sed propter quandam utriusq; affectus in colore similitudinem non sine ratione dubitat. Circa finem tamen totius operis, hoc est, Plinianarū castigationum & glossematum in Plinium, ubi lectorem commonet, quid de eius labore debeat iudicare, differentiam inter argemon atq; leucoma apertissime ponit ex Pauli auctoritate, licet ut postea subiungit, didicimus, ut refert Pausanias, argemon idem putauerit esse quod leucoma. Verba Hermolai, loco quo diximus

Argemon. diximus hæc sunt: Argemon differt à leucomate, hoc est, albugine: Ait Paulus, argemon ulcus est eius orbis, qui uocatur iris, id est, arcus cœlestis in oculo, extra rubens, intra candidum: albugo cicatrix est oculorum altiuscula, sicuti in summo nubecula. Vtinam Auicenna tam bene albuginem ab argemo distinxisset, nam ex diffinitione albuginis, quam III Canonis idem Auicenna affert, quomodo albugo ab argemo differat non apparet, nisi Plinij patronus ita hanc differentiam ex Auicennæ uerbis manifestet, quemadmodum ego, tam ex Hermolai scriptis Paulum allegantis aperui: Quod si fecerit, hanc euidentem ipsius in Hermolai calumniam æquiori animo tolerabimus. Sed iam uideo me in enarrandis, uel Plinij patroni, atq; aliorum medicorum erratis longius quàm proposueram fuisse euagatum, quamuis neq; per singula capita Pliniani codicis, aut anatomices eius patroni discurrentem, sed tantum illa notantem, quæ in nostri, aut Hermolai defensiones incurrebant, adeo ut quam ab initio ludum putaram de Plinij erroribus disputatione, uideam esse factam utilem quidem, seu penè odiosam contentionem. Cui tamen primus Plinij patronus non paruam dedit occasionem, dum me Plinium in æra taxantem, non rationibus atque argumentis, quod æquo animo ferre potuissem, sed dictarijs atq; conuicijs quantumuis illi antiqua amicitia deuinctum, in sua Plinianarum emendationū præfatione studet dehonestare. Nunc me sciolum, atq; obgarrigentem in autorem tot antea sæculis celebratum, nunc laruas ad pugnam irritam euocantem, nunc indoctum atq; ineruditum, cui Plinius non sapiat, nunc parum pudentem, & licentiosum appellans calumniatorem, & pleraq; alia in me præcipue dictitans, quæ etiam Socratem omnium patientissimum iniuriarum, potuissent ad iram prouocare. Me sanè, licet non minus moralem, quàm etiam alias profitear philosophias,

sophias ita irritarunt, ut uel mea natura repugnante coactus fuerim par pari referre, & ea scribere, quæ uel amicum qui me prius momorderat, remorderent. Quem tu Francisce Tote admonebis, futurus quidam inter nos ueluti Caduceator, sicuti primus pugnae dedisti tesseram. Tu, inquam, Plinij patronum admonebis atq; exhortaberis, ut si Plinij manibus uult afferre gaudia non mœrores, hanc de Plinij erroribus disputatione in posterum sinat esse sopita. Aut si eam omnino renouandam duxerit, modestius illa quàm inchoauerat peragat, atq; ita pertractet, ut debet inter amicos de nulla re alia magis, quàm de ueritate contententes pertractari. Neq; enim ego odi mihi contradicentes, sed potius maledicentes, uel eò maxime, quod me incitant id quod non lim, si possim, libenter facere ad maledicendum. Nam & mihi nuper mouere stomachum grammaticæ quidam, qui uix ultra primas progressi literas, audent etiam de altioribus studijs iudicare. Sed garriant ipsi quantum uelint, eorū garribus mea posthac aures obstruentur, ne hac ætate cum illis de grammaticæ regulis disputando, uidear quodammodo repuerescere. Si qui uero in hijs quæ ad medicinam, aut uniuersam attinent philosophiam, in quibus latissimos obtuli campos contra me uolentibus dimicare, non adeo pro Plinio, quàm etiam Auicenna, atq; alijs medicis sectatoribus Auicennæ, qui à me in hoc opere fuere notati, gloriosum uoluerint subire certamen, parati sumus eadem quæ ab ipsis desideramus modestia respondere, uel nostros errores, si nos ac non illos errasse demonstrauerint, retractaturi, uel aliorum magis ac magis, si debiliter defensi fuerint confirmaturi, atque insuper alios quàm plures, id quod nuper in Plinium fecimus, acceruaturi.

FINIS.

D FRANCIS

FRANCISCVS TOTTVS, LVCE-
 SIS, Nicolao Leonicensi S. P. D.

Deceueram iam à primis studiorum meorum an-
 nis, cum medendi scientiæ dare operam statuis-
 sem, eum mihi præceptorē deligere, qui et inge-
 nio, ac doctrina cæteros antecelleret. Quare cū
 uirtutis ea ratio sit, ut latere non possit in tene-
 bris, hominesq; uel maxime infimæ conditionis in lucem
 proferat & extollat, factum est, ut te mihi potissimū præce-
 ptorem optarem, qui eruditissimi cuiusq; iudicio unus esses
 qui hac tempestate in toto terrarū orbe præcipuū medicinæ
 decus, & parens optimus iure optimo habearis. Quāobrem
 eo animo Ferrariam uel te uno professore per ea tēpora illu-
 stre accessi, ut te unicū haberem cui me totū traderem, cu-
 iusq; disciplina sperarem me omnia quæ uellem assecuturū.
 Nec illa quæ de te conceperam spes ulla ex parte me frustra-
 ta est; nam quæ de te absens constanti acceperā fama, ea lon-
 ge maiora res ipsa confirmauit. Dum enim liberalibus stu-
 dijs, & arti medicæ sub te incumbo, nihil consuetudine tua
 suauius, nihil ingenio præstātius, nihil doctrina tua uberius
 animaduerti, quam quidem morū integritas insitaq; huma-
 nitas mirū immodū exornat. Accedit ad hæc, quod hys tem-
 poribus nihil est in dicendo acutius te uno, nihil in respon-
 dendo certius, nihil deniq; in erudiendis uel philosophorū,
 uel medicorū ueterū sensibus sublimius, aut in consulendo
 ægrotis salubrius inueniri, aut excogitari potest. Sed hæc
 omitto multis in locis abste declarata, quibus multorū nobi-
 lium, & aliorū præclarissimorū principum habes conciliatā
 gratiam, præsertim ne quispiam fortasse putet me hæc auri-
 bus tuis dare, qui semper ab omni adulatione abhorruerim:
 quāuis officij mei esse iudicem, ut pro meo in te summo stu-
 dio &

dio & obseruantia maximarū tuarum uirtutū laudator sim.
 Illud non reticebo, me abste pro tua incredibili ac propē di-
 uina quadam benignitate ac munificentia in tuorū numero
 ita repositum, meq; adeo tibi perpetuò deuinctum, ut obser-
 uantia & amore in te paucis admodū sim cōcessurus. Quare
 non dubitauī, studio in me tuo ac beniuolentia fretus, non-
 nullas Plinianas ambiguitates ex te querere: quippe quem
 huiusmodi lectionis studiosum supra omnes homines admi-
 rari soleam. Tu uero mira celeritate nō solum ad quæsitā be-
 nigne ac præclare respondisti, uerum etiā alios errores tui
 Plinij, tum aliorū medicorū, & ueterum & recentiorū maxi-
 ma solertia abs te nuper excogitatos epistolæ tuæ, uel potius
 opusculo inseruisti, nō spe quæstus, nō cupiditate, sed amo-
 re non uulgarī in humanū genus adductus, ubi non minus
 laudis ac famæ te assecuturū spero, atq; superiori anno fece-
 ris, cum de tribus doctrinis ordinatis opusculum, & Galeni
 De parua arte libellū abs te latinū factū edideris. Quo tem-
 pore superasti tu quidem opinionem eruditorū omniū de te
 conceptā, quāuis iam pridem egregie de te sentirent, tum ob
 alia quā plurima, tum maxime ob libellū, cui tu nomen De
 morbo Gallico indidisti. In quo, ut ingenue tecū agam, quæ
 admodū natura mea postulat, difficillimā cuiq; doctissimo
 æmulationē pposuisti. Ostendis ob hoc præstatiā ingenij
 tui, ac summæ doctrinæ ubertatē, utpote qui uiris illis, quos
 multos ueluti clarissima lumina antiqua ætas tulit, iure opti-
 mo cōferri possis, Galeno præsertim medicorū principi, qui
 & ipsē quoq; aliorū errata impugnare, ac penitus debellare
 semper fuit solitus. Recte quidem igitur, ac niueo cuiusque
 calculo fecisti, quemadmodum diuinatione quadam animi
 mei ductus fore existimabam, cum tu, qui rei medicæ ætate
 nostra mirus artifex & magister sis, hys omnibus audacius
 responderis, quæ nimis accuratus Plinij defensor, aut tibi
 uiro doctissimo dissimulante impingeret, aut Hermolaium
 D 2 Barba,

Leonicensi li-
 ber de morbo
 gallico.

Barbarū, uirum & tibi amicissimum, & de re literaria opti-
me meritū, nimis acriter, nescio an dicam & audacter accu-
saret. At ille est uenia profecto dignus. Non enim fortassis
animaduertat tantum & Hermolao, & tibi à doctissimis
uiris tributū esse, ut uel sola autoritate, quod de Pythagora
Cicero traditum scripsit, ceteri contenti esse deberent, ne
dum cum responsurū se ad illa sperare posset. Lator igitur
mirum immodum, cum id tibi planè honorificū sit, teq; cū
gratosum multis, tum chariorē efficiat. Laudi etiam tuæ ue-
hementer gratulor, quā apud omnes ob hoc es adeptus am-
plissimā, sed longe ampliorem, ac solidiorem assequeris, no-
menq; tuū immortalitati cōmendabis, si quemadmodum
iam omnibus persuasum est ab omni caligine et obscuritate
medicinam uindicabis. Quā quidem opinionē ne fallas ro-
go tanta doctrina, tantoq; ingenio ornatus: cuius unius ope-
ra & auxilio pestifera barbarie nos liberatū iri absq; dubio
speramus, cum tu omnia Galeni opera in latinam linguam
ueteris. Hoc sanè est qd' humano generi maxime fructu-
osum Baptista Aegnatius mecum non parū exoptat, cuius
morum elegātia præclaraq; eruditio, tum græca, tum latina
ad se amandū quosq; facile posset allicere. Hoc Ludouicus
Bonaciolus, hoc Cæsar Optatus, hoc Hieronymus Meno-
chius, & Laurētius Bertholinus noster, medici profecto cla-
rissimi, audivissime cupiūt. Ad hoc cætera præclara medicorū
omnium ingenia te exhortantur, hoc inquam, hoc illud est,
quod omnes literarū studiosi, & efflagitāt potissimū, & ex-
pectant. Quorū omnium expectationē diutius retardandā
nequaq; censeo, ut nō parum pro tali, ac tanto beneficio, &
nos ac etiā posteri se tibi quam maxime obstrictos esse fatea-
mur. Vale, meq; scias pro tuo in me animo singulari semper
præsto fore, in quo tibi uel re, uel opera usui esse ualeam.
Venetijs Idibus Martijs M. D. IX.

HIERONY/

HIERONYMVS MENOCHIVS LV/
ccnsis medicus, Nicolao Leoniceno Philoso-
pho, medicoq; summo. S. D.

Vm multa sint eruditissime uir, quæ homines
ad diligendum alliciant, uirtus præcipue inter
ea uim maximā obtinere uidetur. Cum igitur
superioribus diebus tuam interpretationē cu-
ratiuæ artis Galeni, à Constantio Pistoriensi
Cancellario mihi cōcessam diligenter perlegerim, nōnulla
etiā tua de dipsade scripta, aliqua etiam in Pistoriū quendā
à Francisco Tutto Lucensi, cōmuni amico hic uiderim, ad
te amandum supra modum adductus sum. Etsi prius semel
tantū istic te de morbo, quem Gallicum appellant, affatus
tuam præstantiā diligere cœperam. In hijs sanè tuis scriptis
multa reperi quæ mihi cordi fuere, sed præcipue unū de cane-
rabido, de quo olim in domo Aldi Romani Venetijs coram
Nicolao Zoccha Veneto medico, uerba fecerā multa, quo-
niam Dioscoridem græce legeram, multosq; alios iuniores
Eatinos, talem grauissimū morbum, cuiusq; curationem ex
arte ponentes, experientia etiam cum Aristotelis uerbis pu-
gnabat, nec mihi licere arbitrabar in tantum philosophum
inueni. Quapropter tibi gratias ago ingētes, habeoq; quia
grauissimum è mente mea scrupulum ademisti. Tua uero
dipsas mihi immensam sitim, ut eius morbus est, incussit, le-
gendi aliquid ex tua officina prodiens. Hortor itaq; ut quo-
ad per tuas occupationes licet, Galeni reliqua uolumina
interpretanda aggrediare, uel si aggressus es iam edere festi-
nes. Quid enim mendosius eius latinis libris circumfertur?
quid uē magis tetrum? Adeo enim eius libri deprauati, ut
quiuis uel mediocriter eruditus latine eos legere aspernet.
Et quanquam eorū lectioni multum insudet, ex ea tamen
D 3 nullum

nullum saepe, interdum prauum sensum elicere possit, cum græca librorum Galeni lectione nihil sit elegantius. Enitere igitur eum à Barbaris uindicare: solus enim potes. Quod si facere dedignatus fueris, uereor ne ut Barbari Turcæ scilicet magnā partem Græciæ diripuerē tenentē, sic barbari nostri temporis medici suis interpretariunculis Galenū funditus pessudent, lanientē. Libera igitur a tali calamitate tantum uirum. Quod si feceris, deo primū rem gratam facies, dein de hominibus uiuentibus, futuris q̄ salutare quoddam comuncē remedium excogitabis. Nosti enim probe quot errata, quantūq̄ momenti in hac medica arte quotidie perpetrentur. Sed de his aliās. Ego si quid hic tuæ excellentiæ causa agere possim, meam operam, domum, meq̄ ipsum totū tibi offero, neue etiā sine magna mea utilitate à te responsum expectam, rogo, ut mihi declarare per literas digneris, sub quo capite apud Dios. græce cōtineatur id, quod nos cassiam fistulam appellamus, quomodoq̄ ab eo uocetur. Item à tua excellentiā intelligere optarē, ubi idem Dios. agat de manna & quid sit apud ipsum *μάνα βαβυ*: item quid *ixias*. Me enim non pudet, nec unq̄ puduit, & si pauca sciam, quæ ignoro ab aliquo docto uiro, qualem te dudum noui, aliquando discere. Nec me auaritiæ accuses uelim, quia tecum inire amicitiam, uel potius confirmare cum non parua mea utilitate decreui. Talem enim te esse apud me prædicaui Franciscus Tottus meus, imò tuus, ut libenter quemuis uel ignotum erudias. Turpe insuper putabam ab uberrimo fonte limpidissimæ aquæ me sitientem discedere, cū præsertim à tua disfade ictus, eum dudum optauerim. Valeat tua excellentiā, cui me plurimum commendo. Quinto Calendas Decembres. M. D. III.

NICOLAVS

NICOLAVS LEONICENVS SHIERONYMO MENOCHIO LUCENSI, PHILOSOPHO, AC MEDICO PRÆSTANTISSIMO S. D.

Vam mihi nuper reddidit Franciscus Tottus Lucensis cōmunis amicus epistolam disertissimā, plane mihi indicauit te nō esse ex numero illorum, qui barbaram philosophiā, ac medicinā profitentur. Alioquin nō tam eleganter scriberes, neq̄ tantopere nostras translationes, aut nostra scripta, quibus præcipue barbaros autores uellicamus, cōprobare. Equidē hac tua epistola lecta, cœpi de seculo nostro benespere, cū uideam me tales habere uiros, idem mecum de tota philosophiā & medicinæ arte sentientes. Qualis tu unus es, & alter Constantius noster Pistoriensis, uel quidam alij, exigui sanē numero, sed bello uiuida uirtus; quibus si nō poterō id quod tu maxime optas, & ut facere prosequar exhortaris, ob ætatem iam ingrauescentē adimplere, iuuabit saltem lucernam prætulisse, atq̄ iter aperuisse, quo possit tetra ista barbaries, quæ pridem omnes bonas artes occupauit explodi, seu funditus profligari. Quare tuū, ac cæterorū, quos recta studia delectāt, erit officiū, ut quod ego unus nō possum efficere, mecū simul facere studeatis, & quā sibi laudem quidam literatores dudum usurparunt uindictæ Italiæ à Barbaris, multo iustius nobis asciscamus, qui non sermonem latium recuperamus, sed omnes planē homines à mortis periculo eripimus, dum expulsis seculi nostri tenebris, ueterem medicinam in lucem reuocamus. Hoc sanē mihi uidetur uere philosophari, non de uocabulis, sed de rebus ad hominum salutem plurimum necessarijs cum Barbaris decertare. Loquantur ipsi ut uelint, & uiperam tirum, uel quouis alio uocabulo nuncupent, modo quis serpens sit tirus, qui ad thetaces compositionem recipi debet, non ignorant. Qua sanē
inscitia

inſcitia, & Albertum cognomento Magnum, & Auicennā quoq; cui medicinz principatū tribuit hæc ætas, in diſſade noſtra laboraſſe demonſtrauimus. Quæ ſi tibi tantam ſitum induxit ut ſcribis, iure tuo poteras, ut ab ea ſerpente morſi, uno oris hiatu noſtri fontis aquas exhaurire. Cur enim tam pauca in tuæ epistolæ calce petiſti? cur etiā tuas quaſtiones partitus es, nonnullas epistolæ, nonnullas chirographo cōmit- tendo? An quia uerebaris ne nimirū auare amicitia noſtra primordijs, uel cōfirmatione potius abutereris? An quia id quod eſt ſuſpicaris? nō fontem apud nos, ſed riuiulum tantū ſcatu- rire, quē facile poſſit immodicus potus exiccare? Conabor tamen pro tēpore in hijs quæ ex me ſcire cōcupiſcis, tuo ho- neſtiſſimo deſiderio ſatiſſacere. Forte illud aliquando ube- rius impleturus, ſi tibi contigerit mecum uagari in tuæ pa- triæ montibus, quos ad hunc ipſum finem uiſere inſtitui, ut poſſim herbas in ipſis naſcentes, tam ſalutares, quā etiam noxias cōtemplari. Neq; enim me latet Tuſciam eſſe & me- dicaminum, ac uenenorum quoq; feraciſſimam, hoc idem Theophraſti libro De hiſtoria plantarū IX uolumine, & Aeſchili autoritate confirmante: hoc dudū fuiſſe mei animi inſtitutum teſtem facio Franciſcum Tottum, cui ob morū integritatem, & doctrinæ præſtantiam, ſoleo omnes meos cogitatus aperire, ob idem meæ mentis propoſitū, neq; illa quæ tu mihi tua humaniſſima episto- la offers omnino reſpicio. Forte illis, ſi ita neceſſitas tulerit, uſurus ad id opus, quod etiā tibi ſpero placiturū, qui non es in ea hæreſi, ut arbi- tror, in qua omnes ferē medici iuniores uerſantur, hanc her- barum & aliorū ſimplicium medicamentorū indagatiōem, non ad medicos, ſed ad ſeplariarios ſeu pharmacopolas per- tinere opinantes. Quod ſi ſenſiſſet Hippocrates ille primus medicinz parens, & qui illi ſucceſſere medici ueteres, non iuuiſſet eos ire per ſolitudines, & quaerere herbas alias alijs diebus anni

*Tuſcia ferax
omnis generis
herbarum.*

diebus anni: ſed, ut ætate noſtra ſit, ſediſſent in ſcholis po- rius de rebus nullius ad uitam momenti differentes, & fata hominum nō ſua, ſed aliena fiducia gubernantes.

DE CASSIA FISTULA.

VERVM ne imitari uideamur illam quā præcipue da- mnamus garrulitatē, iam ad illa ueniamus quæ a nobis in tuæ epistolæ calce quaſiſti. Quorū primū eſt, ſub quo capi- te contineatur caſſia fiſtula apud Dioſcoridem: &, quod eiufdem quaſtionis eſt, ſub quo capite etiam manna, qua æque atq; caſſia fiſtula medici iuniores ad molliendam al- uum utuntur. Quare ad utranq; reſpondeo, autores gra- cos, de ueteribus loquor, de neutra facere ſpeciale men- tionem, uel quia ipſas non nouerunt, uel forte in uſu medi- cinæ non probauerunt. Siquidem Galenus ſimilem caſſiæ fiſtulæ fructum, quod a Græcis ceratia, ab Arabibus corru- pto, ut puto, uocabulo carnubium nominatur, omnino im- probat, adeo ut libro ſecūdo De alimētis optet, uel melius eſſe opinetur, quod nunquam ad ſuæ gentis homines ex lo- eis in quibus naſcitur deferret. Quorū occasione uerborū mihi ſubit admirari, quomodo Auicenna, qui ſe Galeni fa- tetur interpretem, illum tamen perperam alleget, dicentem quod hic fructus non defertur ad alias regiones: Fruſtra enim Galenus optaſſet, ne deferretur ad ſuos, ſi ad alias re- giones ex ſolo in quo gignitur non deferebatur. Dixi autē ceratia eſſe ſimilem caſſiæ fiſtulæ fructum, quoniam & co- lor corticis idem, & medulla etiam dulcis, ſicuti caſſiæ fiſtu- læ, & præterea ſimilibus ſeminibus eadem medulla diſtin- guitur, ut non ſolum ſenſus, ſed etiam Serapionis probat autoritas, qui capite De caſſia fiſtula inq; quod intra can- nas caſſiæ iunt lamina ex carne nigra, & parietes diuidetes inter eas, & inter lamina & lamina ſunt grana, ſicuti grana naxilocaractæ, & eiufdem magnitudinis, quorum color eſt

E inter

inter glaucedinem & ruborem. Per xilocaracta autem debemus intelligere fructum, quem Graeci tum ceratia, tum etiam xilocaracta nominant, Latini siliquam dulcem, Arabes autem, ut antea diximus, carnubium. Sed & eadem est siliqua dulcis, quae etiam cassiae fistulae propriae est. Nam utriusque medulla cum recens est laxat uentre; cum uero exiccata potius contrahit: Quod de siliqua dulci Dioscorides, Galenus & Paulus, ac Plinius quoque testatur apud nos De cassia fistula autem constat medicorum experientia. Hic tamen medicos iuniores commonefacere oportet, etiam in libris Graecorum, sicuti Dioscoridis atque Galeni, de cassia fistula legi, sed non de illa de qua tu quæris, quæ uim habet aluum molliendi: atque ideo à quibusdam recentioribus siliqua pharmaceutica nominatur, sed de quadam specie cassiae lignae, quæ *siyris*, id est fistula ab eisdem Graecis nominatur. Quapropter diligentius aduertendum, ne cum in libris Graecorum cassiam fistulam scriptum inuenimus, alteram putemus intelligi, de qua Arabes auctores loquuntur. Quo quidem in errore scio plerisque medicos recentiores frequenter implicari, qui cortice cassiae fistulae arabicae medicinae ad citanda menstrua utuntur, cum cassiam ligneam potius ad eundem usum debeant recipere, ex Dioscoridis & aliorum medicorum Graecorum autoritate, qui alteram cassiam fistulam uidentur neglexisse, sicuti & alios arborum fructus, quos auctores Arabes, & medici iuniores illos sequentes, in frequenti usu habent, omnino despexerunt. Iuiubas quidam arabes auctores, Serapio praesertim, ad multos usus medicinae commendant. Unde & medici iuniores aquam in qua decocta sunt iuiubae calida & tenui pituita laborantibus ad potandum exhibent. Galenus tamen libro secundo de alimentis, capite De sericis, id est zinzifis uel iuiubis, ingenue fatetur se non habere aliquid de ipsis testificari ad sanitatis conseruationem,

seruationem, aut ægritudinum curationem: Sunt enim, ut inquit, cibus mulierum & puerorum effrenatorum, paucique alimenti, & indigestibiles simul cum hoc quod neque eustomachum est alimentum, palam quod & ipsum dant paucum corpori. Quid tritius est sermone medicorum, quam sebasten, uel eclegma, siue, ut uocabulis usitatis apud iuniores medicos utamur, electuarium de sebasten? De hac tamen tam famosa apud Arabes ac iuniores medicos medicina, neque Dioscorides, neque Galenus quicquam commemorauerunt. Paulus uero utroque ætate posterior, hoc tantum de mixa dixit, quod est fructus arboris, minor quidem prunis, uiribus autem similis. Mixam autem esse fructum, quem Arabes sebasten nominant, minime dubitamus: quod & sensus ipse Pauli uerbis idem confirmantibus probat. Est enim, ut ille inquit, mixa pruno quidem similis fructus, sed minor eo. Plinius quoque libro XIII de naturali historia, capite scilicet De Syriae arboribus, de prunis in Damasco monte natis & mixis unam loquitur, & ait utrumque fructum iam esse familiarem Italiae. Forte autem hoc studium nostrum facturum est scientiae medicinae utilitatem, si res illas, quas solent medici recentiores barbaris tantum nominibus enuntiare, & non nisi à Barbaris mendicare, iam latinis aut Graecis uocabulis indicauero, & posse etiam in Italia inueniri demonstrauero. Dudum enim tiris pretij auctoritatem ademimus, alios esse in Italia serpentes, multo quam tiri Aegyptij ad theriacas compositionem utiliores ostendentes. Factique iam sumus illis odiosi, qui non uera remedia, sed nomina magis uendunt. Verum haec tibi & tui similibus scribimus, qui ex arte medicinae non adeo quæstum quam salutem hominum quærun, & in Italia ægrotantibus malunt latine quam arabice medicari.

E 2

DE

Mixa fructus.

DE MANNA.

DE manna, de qua etiam quæris quid sit apud Dioscoridem, si Simonis Genuensis probarem sententiam, qui in litera M. capite De melle, ait antiquos Græcorum non habuisse zuchari notitiam, quo nos utimur in uarijs compositionibus, dicerem quid ille loco allegato in suis uerbis insinuat mannam apud Dioscoridem esse, sacharum ab eodem Dioscoride in capite De melle nominatum. Verum ego aliter sentio, sacharū apud ipsum, sicut etiam apud Galenum, esse id quod nos uulgo zucharum nominamus: & Græcos ueteres de sacharo, siue zucharo quidem specialiter quandam speciem mellis esse dixerunt: de manna autē generatim tantummodo, non autem speciatim fuisse locutos: licet Mesues falso Galenū tribus in locis alleget de manna loquentem: scilicet capite De manna, & capite De scamonea, & capite De cōfectione mannae ex inuentione Galeni. Manna enim apud græcos autores non est medicina molliens uentrē, sed potius astringens, & frequentius manna thuris, quæ manna simpliciter nuncupatur. Nam, ut inquit Galenus libro XIII artis curatiuæ, ea quæ manna uocatur est cōcussio thuris, quæ paruam quandam uim astringēdi participat, atq; ob id ad quædam melior est ipso thure. Hoc enim uim solam suppurandi habet, & quod minime stipticum existit, maximeq; illud quod pinguius est & colore albius: quæadmodum quod hoc flauius est magis exsiccat. Illi autem quæ manna uocatur, parū quoddam ex cortice thuris admixtum est, à quo uim stipticam habet. In eandem sententiam scribit Plinius libro XII de naturali historia, capite XV De thuris natura & generibus eius inscripto: hæc enim sunt eius uerba: Micas concussu elifas mannā uocamus. Quanquam uitio codicis non mannā, sed mamam legatur; ut iam obiter sit tuæ tertix quæstioni satisfactum.

ctū, quid sit manna thuris apud Dioscoridē. Supra autē dixi autores græcos de manna, cassix fistulæ compari medicina, etsi non speciatim, saltem generatim scribere: quoniam potest hæc manna uentrem soluens ad caput De melle apud eosdem græcos autores referri, sicuti etiam sacharū, quod species mellis tum à Dioscoride, tum etiam à Galeno ponitur: hæc enim sunt Dioscoridis de sacharo uerba: Vocatur autem quoddam etiam sacharū, species mellis existens, quod in India conrescit, & in Arabia felici inuenitur in calamis, simile secundum substantiā salī, & sub dentibus instar salis confringitur. Licet Simon Genuensis, ut supra notauimus, sacharum hoc de quo Dioscorides, non zucharū nobis dictum, sed quandam mannae speciem esse putauerit: ut hac una tantum ratione Mesues possit excusari, Galenū allegans de manna scribentem, si per mannam sacharum intelligit, quod Dioscorides atq; Galenus speciem mellis arbitratur. Manna enim, de quo Arabes autores specialius loquuntur, parum differre à zucharo & melle, patet auctoritate tum Serapionis, tum etiam Auicennæ: quorum alter tereniabim, quæ est species mannae, mel roris appellat: Alter uero suacharum haoscer mannae speciem esse dicit. Neq; obstat, quod mel ferè ubiq; nascatur, & sit apum opus, manna autem paucis in locis, & sit naturæ tantū munus. Quoniam si hæc ratio ualeat ad probandum mannam non debere ad caput De melle reduci, etiā de sacharo probaret, quod tēpore Dioscoridis, sicuti ex uerbis huius autoris supra notatis apparet, in India tantum & felici Arabia inueniebatur in calamis, & tamen inter species mellis non solum à Dioscoride, sed etiam à Galeno connumeratur. Qui duo autores eodem capite de utroq; scripserūt. Quanquam Auicenna uidetur salem Indum, de quo Dioscorides, non solum à melle, sed etiam à zucharo distinxisse: Si quidem quarto Ca
E 3 none

none & zucharu taberzeth, & salem pariter Indum inter remedia nominat, quæ ad linguæ faciunt asperitatem: sed zucharum taberzeth, cum hæc asperitas ex uiscositate prouenit: salem autem Indum, cum ex siccitate: Adeo ut appareat Auicennam salem Indum aliud esse à zucharo taberzeth existimare. Per salem tamen Indum & Auicennæ expositores, sicuti Gentilis & Herculanus, zucharu candi intelligunt. Verum hæc expositio uerbis Auicennæ repugnat, quarto Canonis, capite De asperitate linguæ febricitantium, in quibus salem qui asportatur ex India esse in colore salis, & dulcedine mellis. Intelligit autem Auicenna, sicuti & Paulus, à quo Auicenna hoc remedium iisdem ferè uerbis accepit, de sale albo, qui pro condimento cibus admiscetur: zucharum autem candi nominatum non est colore album omnino, sed potius subluteum. Illud præterea quaeri ab Auicenna & eius expositoribus possit, cur zucharu taberzeth ad asperitatem quæ ex uiscositate prouenit habeat efficaciam, zucharum autem candi ad alteram quæ fit ex siccitate, cum zucharum taberzeth, eodem Auicenna autore xx Canone, uim habeat leniendi, quod de zucharo candi nulla constat autoritate aut ratione: nisi per zucharum candi rubrum intelligamus; quoniam secundum Auicennam suuimum, & rubrum, uehementioris sunt lenificationis: uerum zucharum candi à zucharo rubro etiam apud medicos iuniores distinguitur. Forte autem hic error Expositorum, salem Indum zucharu candi interpretantium, non magni est ad uitam momenti, quando & zucharum candi res factitia sit, cuius materia est zucharum album. Illud potius est inuestigatione dignum, numquid zucharum candi debeat febricitantibus ad sitim sedandam exhiberi, in ore retinendum, ut plerique medici nostro tempore faciunt, & Montagnana in quodam consilio inuicem faciendum, qui ait zucharum candi à uiris illustribus

Zucharum
candi.

bus salem Constantinopolitanum nominari, & colligendum esse ait prima quarti De cura sitis in febribus. Quod tamen nulla species zuchari competat ad sitim extinguendam, nisi forte zucharum haoscer, quod est quædam species manna, patet autoritate Auicennæ, qui secundo Canone scribit hæc uerba de zucharo haoscer: Et non facit sitim, sicuti reliquæ species zuchari: quoniam eius dulcedo est parua, & est bonum stomacho & epati. Ex quibus uerbis duo colligere possumus, zucharum haoscer, quod est manna, cadens super alufar, & est sicuti frusta salis, tum zucharu, tum etiam mannam nominari, & reliquas species zuchari facere sua nimia dulcedine sitim, excepta illa quæ zucharum haoscer nuncupatur. Quare cum zucharum candi sit modus zuchari diuersus à zucharo haoscer, non uidetur ullam ad sitim extinguendam habere efficaciam. Et si uerum fateri uelimus, male Auicenna à Montagnana allegat, prima quarti, capite De cura sitis in febribus: In eo enim capite nulla uerba sunt, ex quibus aliquid de zucharo candi possimus colligere, quod sit inter alia remedia ad sitis extinctionem pertinentia ab Auicenna nominatum.

DE IXIA VENENO.

De ixia autem, de quo & in epistola quartis, quid sit apud Dioscoridem & in chirographo, quod apud Auicennam & medicos iuniores, non facile est respondere, propter nominis in se solum apud Græcos, sed etiam apud Arabes ambiguitatem: Nam & chamaeleon albus & niger ixias à Græcis nuncupatur, & præterea quoddam ueneni genus, quod non modo ixias, sed etiam ulophonos cognominat: Quæ & hæc cognominatio etiam radici chamaeleontis nigri, quæ & ipsa ueneni est, ab eisdem Græcis tribuat. De utraque autem radice, & chamaeleontis nigri, & ixia ueneno agit Paulus in tractatione uenenorum, Dioscorides uero in eadem tractatione de ixia tantummodo, cuius etiam ueneni in libris suis De simplici medicina scriptis sapissime meminit.

meminit. Nam capite De absynthio inquit ipsum cum uino conferre ad ixiam & cicutam. Item capite De castoreo siue de testibus castoris, inquit eos bibi cum aceto contra pharmaca perniciosā, sed peculiariter ixiam. De oxymellite etiam scribens quomodo paretur, postmodum inter alias utilitates hanc quoque subiungit, quod iuuat illos qui meconium uel ixiam biberint. Itē capite De tragorigano ait quod omnes eius species contra ixiam potum cum uino utiles sunt: & pluribus alijs in locis, quos nolumus nisi quantum ad propositum nostrum attinet commemorare. De ixia ueneno Dioscorides loquitur. Quare si queris quid sit ixias apud Dioscoridem libro quarto, possum in presentiarum respondere, esse proprii generis uenenum, radicem & ipsum, ut Paulus ubi de uenenis agit testificatur, licet cuius plantae sit radix non explicet, tamen a radice chamæleontis nigri diuersam, quemadmodum ex eodem Paulo constat, qui duo capita, alterum De radice chamæleontis nigri, alterum De ixia inter uenena facit, ut etiam paulo ante significauimus. Hoc idem ueneni genus animaduerto Plinium sapissime in suis de naturali historia libris uiscum, nescio an recte, nominasse, atque eadem remedia contra uiscum scripsisse, quae Dioscorides contra ixiam uenenum, de quibus paulo ante uerba fecimus: Nam libro xx, capite xvii De tragorigano ita scribit: Tragoriganum simile est serpillo syluestri, urinam cit, tumores discutit, contra uiscum potum, uiscum per se ictum efficacissimum. Item libro xxiii, capite secundo: Oxymel, inquit, antiqui profuisse fatentur contra uiscum. Item libro xxvii, capite vii, huius uerbis utitur: Absynthij genera plura sunt, aduersantur uisco cicutae cum uino. Libro pariter xxxii, capite tertio ita scribit: Testes castorum medentur potum contra uenena, auxiliantur priuatim contra uiscum ex aceto. Sed & idem Plinius libro

libro xx, capite xiii, ait rutam folijs tritis cum uino sumptis ualere contra aconiticum, & maxime uiscum. Quo etiam remedio Dioscorides utitur in libro De uenenis contra potum ixiam ueneni. Itidem Plinius libro xxiii, capite vi, laudat resinas tanquam uisco aduersantes. Dioscorides in eodem libro contra ixiam uenenum resinam abietinam praecipue commendat. Ex quibus omnibus, tum Plinij, tum etiam Dioscoridis uerbis inuicem collatis, luce clarius apparet, Plinium id ueneni genus, quod Graeci ixiam uocant, uiscum, ut diximus, appellasse. Auicenna quoque in Canonis de uisco tanquam ueneno loquitur, & eadem fere signa scribit atque remedia, quae Dioscorides in ixiam ueneni potione. Multi tamen medici iuniores hoc non animaduertentes putant tam Plinium, quam etiam Auicennam de uisco loqui quo aues decipiuntur. Ego autem non uideo quomodo aut Plinio, aut Auicennae conueniat, uiscum aut cupum inter uenena connumerare. Plinius siquidem libro xvi, ca. ultimo, de uarijs uisci generibus accuratissime scribit. Tantumque abest ut aliquid ipforum dicat esse uenenum, quod uiscum in robore arbore natum, certa tamen religione deceptum, dicat secundum Druidum opinionem contra omnia uenena esse remedio. Superstitionum tamen eodem in loco Plinius improbat opinionem, non refellit quod multo magis fuerat faciendum, si uiscum esse uenenum existimasset. Neque minus Auicenna in Canone, de uisco tanquam salubri medicina plurima refert, nullam nobis dans quod sit uenenum mortiferum significationem. Quare fateri oportet, utrumque autorem aut sibiipsis in uarijs locis repugnare, aut cum de uisco tanquam ueneno loquuntur abuti uocabulo, quoniam ixias pro ueneno sumptum non sit uiscum, licet sit nomen a uisco deductum: Sicut enim chamæleon albus & niger ideo ixias nominatur, quia in quibusdam locis

F uiscum

uisum gignit sub alis foliorum, ut inquit Plinius libro XXII, capite XVIII: ut autem Dioscorides, iuxta radicem, ita ixias uenenum, ut hoc nomine uocaretur, habuit à casu qui eius sequitur potionem. Nam sicuti uiscum quæcunque illi adhaerent retinet, ita ixias uenenum haustum contrahit omnes corporis superfluitates. Nos quidem ita Plinium per abusionem uocabuli à contradictione uindicamus. Viderint autem medici iuniores, quo pacto Auicennam tueantur, quem uolunt IIII Canone, de uisco aucupum, inter alia uenena fuisse locutum. Nam quidam ipsorum, qui satis prolixum tractatum de uenenis ediderunt, Auicennam allegant talis uisci intus assumpti remedia scribentis: Neque sane admodum foret admirandum, ita in hoc ixia Auicennam, sicuti in altero, scilicet in radice chamaeleontis nigri, hunc enim & ipsum ixiam à Græcis, licet dissimili ratione diximus nuncupari, nominis uicinitate fuisse deceptum. Sic enim quæ ixia ueneni sunt propria, ixo, id est uisco, tanquam ueneno, quarto Canone Auicenna tribuit, ueluti quæ chamaeleonti albo aut nigro cõueniunt, idem Auicenna alteri frutici adscribit, quæ Græci chamaeleam, Arabes mezereon appellant. Est autem chamaelea nõ solum figura, sed etiam uiribus multum à chamaeleonte albo uel nigro diuersa: & chamaelea quidem ideo hoc nomen sortita est apud Græcos, quia habet folia similia oliuæ. Chamaeleon autem albus & niger, ut inquit Dioscorides, silybo, uel scolymo assimilatur. Qui uero in Creta insula herbam adhuc à Græcis chamaeleontem uocatam uiderunt, testantur ipsam esse aculeatam, & ferre uiscum, ut de ipsa tum Dioscorides, tum etiam Plinius prodiderunt. Quo uisco etiam inquitunt Cretas pennas sagittis agglutinare. Aiunt præterea herbam illi, quam nos carlinam nominamus, esse simillimam, quam quidam putant ideo carlinam à nostris nominari, quia fuerit Caroli regis inuentum. Ego potius carlinam una lite

Chamaelea unde.

Carlina herba.

una litera uariata, pro cardina dictam existimo, quoniam sit è genere carduorum, siue herbarum aculeatarum. Ideo autem chamaeleon herba à Græcis nuncupata, hoc nomē apud ipsos obtinuit, quia mutat cum terra in qua gignitur colores more chamaeleontis animalis, quod & ipsum stabilem non habet colorem, sed quencunq; proxime attingit, admittit, præter rubrum & candidum. Quamuis autem in chamaelea frutice, & chamaeleonte herba aculeata, sit non modo nominum, sed etiam naturæ ratio diuersa, Auicenna tamen atq; Serapio, & omnes ferè Arabes, ambarum proprietates in uno capite confuderunt. Quem quidem errorem licet apud Serapionē manifeste deprehendere, capite De mezereon, id est, chamaelea, in quo scilicet capite mezereon describit eodem modo quo Dioscorides chamaeleam, & eisdem mezereon medicinæ tribuit proprietates, quas Dioscorides, quem etiam Serapio allegat, capite chamaelea. Sed paulo post eodem capite etiam Paulum Serapion adducit de mezereone albo & nigro loquentem. Nigrum tamen & album non sunt mezereonis, id est, chamaelea fruticis differentia, sed chamaeleontis herba aculeata, cuius duo genera, alterum albi, alterum nigri, discrimine non modo à Dioscoride, sed etiam à Plinio distinguitur, imò ab ipso etiam Serapione, qui postea alio in loco, & capite diuerso de chamaeleonte albo & nigro, eadem ferè scribit quæ de ambobus Dioscorides. Neque meminuit se de eisdem herbis capite De mezereon fecisse mentionem. Auicenna pariter id quod ipse alijs solet obijcere, caput in capite posuit: nam II Canonis, & chamaelea, & chamaeleontis albi & nigri proprietates, capite uno De mezereon inscripto complectitur: cuius plures facit species, cum tamen chamaelea, quam Arabes proprie mezereon uocant, sit simplex species, secundum

cundum Dioscoridem, Galenum & Paulum, ac Plinium, qui omnes chamæleontem album, & nigrū sui generis herbas fecerunt, à chamælea, id est, mezereon frutice differentes. Hunc eundem errorem repetens Auicenna etiam II Canone in litera K: Chamæleon, inquit, est species de mezereon, nigra, mortifera. Eodem tamē libro II Auicenna de Chamæleonte tam albo, quam nigro seorsim loquitur, & illas narrat proprietates utriusq̄, quas etiā cap: De mezereon, id est, chamælea diuersis eius speciebus assignat. Ait præterea eodē cap: De mezereon, quod omnes species administrant ad morpheā, & albaras, & lentigines linitæ exterius, & quādoq̄ admiscet sulphur, qui tamē medicinæ usus uni tantū chamæleonti nigro competit, ut non modo Dioscorides, sed etiā ipse Auicenna in litera C, cap: De chamæleonte testificatur. Subiungit etiam Auicenna, quod omnes species eiusdem mezereon administrantur ad impetiginem, & ulcera sordida cū melle, & eradicant cortices. Hoc quoq̄ dictum falsum est, sicuti prius, quia ista proprietas purgandi ulcera sordida, & quæ escaram habent cum melle, non est chamæleontis albi uel nigri, quos eo capite Auicenna falsō innuit esse species mezereon, sed chamæleā tantū, ut habetur ex Dioscoridis & Galeni pariter autoritatibus. Hunc errorem continuans Auicenna etiam IIII Canone, accidentia atq̄ remedia, quæ chamæleontis nigri radici uenenatæ à Paulo assignantur, ipse ad mezereon, id est, chamæleā subscribit. Et hoc est quod præcipue probare intendebamus, eodem modo errasse Auicennam, Ixon, id est uiscum, pro ixiā ueneno IIII Canone, inter uenena numerando, sicuti eodē in libro pro chamæleonte nigro, mezereon, id est, chamæleam, itidem nominum propinquitate deceptus accepit. Sed & sicuti Auicenna de mezereon in pluribus locis scribens sibi ipsi non constat, quia aliquando facit chamæleontem al

tem album & nigrum esse species mezereon, & de ipsis unā cum chamælea eodem cap: agit. Aliquando seorsim de chamæleonte albo & nigro pertractat, ita ixiā uenenum IIII Canone ad diuersa cap: refert, alterū de uisco, de quo supra differuimus, alterum de thephisia, quam gummi rutæ montanæ interpretatur. Hic quoq̄ multis sese erroribus implicans: Primus error est falsæ expositionis, qui etiā II Canone inuenitur cap: de Thephisia, ubi thephisiam pariter gummi rutæ syluestris exponit. Quem etiā errorem ex parte secutus est in quodam consilio Montagnana, in quo homini leproso consulit, & iubet applicari remedium ex serpente nigro factum, cum quo thephisia humida, id est, recens coniungitur. Thephisiam autem Montagnana exponens, ait quod est ruta syluestris, quæ si desit, uice eius satiuam, siue domesticam rutam apponi præcipit. Verū si Montagnana caput de thephisia II Canone, cum cap: De tapsia apud Dioscoridem cōtulisset, proculdubio intellexisset hoc nomen thephisiam esse apud Auicennā deprauatum, et pro tapsia scribi thephisiam. Vnde ex errore scripturæ etiam falsa expositio habuit originem. Ex eodem Dioscoride discere Montagnana potuisset, tapsiam alio nomine non rutam syluestrem, sed ferulam potius syluestrem nominari. Secundus error est apud Auicennam, quia quos effectus Dioscoridus & Paulus ixiæ ueneno tribuunt, eosdem ipse thephisix, id est, gummi rutæ agrestris attribuit, non animaduertens quod de eodē ixiā cap: De aldibe, id est, uisco eodem in libro scilicet IIII Canone, paulo post erat tractaturus. Siquidē capite de thephisia scribit hæc uerba: Hæc est gummata rutæ montanæ, & quandoq̄ sentitur in sapore eius, sicuti sapor albedagori, & est calida, & accidit illi qui bibiteam retentio eorum omnium quæ currunt ex utrisq̄ uis, & apostematur lingua, & accidunt rugitus & inflatio. Quæ omnia signa etiā

scribit Dioscorides in hijs q̄ ixiā uenenū biberint. Tertius error est, & quidē multo prioribus grauior, quoniā Auicenna ipse sibi ipsi in thephissa cōtradicit: nam II Canone, capite De thephissa scribit, quod in radice eius, & corticibus ipsius, & lacrima eius est solutio. Quarto autē Canone de eadem thephissa, id est, gummi rutæ montanæ inter uenena tractans, ait quod accidit ei qui bibit ipsum retentio eorum omnium quæ currunt ex utrisq̄ uijs: Quare cum solutio atq̄ retentio superfluitatū sint effectus contrarij, liquet illa quam in uerbis Auicennæ notauimus cōtradictio. Hæc autē a nobis de thephissa obiter dicta sunt, partim ut ostenderemus quot nostri temporis medicina erroribus inuoluatur, medicis iunioribus Auicennā in illa principem statuentibus, & multa quæ idem Auicenna scripsit sine ullo rationis examine pro uero admittentibus, quemadmodum de Montagnana medico suo tempore illustri paulo ante significauimus: partim ut tibi unā manifestarem id quod etiam ab initio insinuauimus, difficillimū esse quid sit ixiās apud Auicennam, & medicos iuniores illum sequētes indicare: quando quidem Auicenna in hoc ueneno uidetur ambiguus, modo uiscum, modo thephissam, id est, gummi rutæ montanæ ipsum appellās. Vnde & quidam recentiores de uenenis tractantes, duo capita faciunt ad Auicennæ imitationem, alterum de aucupum uisco, quod uenenū non est, uel ut sit, non tamen ixiās, de quo uidetur Auicenna capite De uisco agere uoluisse: quando quidem non modo eadem signa, licet non omnia in uisci notat potione, quæ Dioscorides in haustu ixiā ueneni, sed etiam eadem ferē remedia contra ipsum scribit: alterū de gummi rutæ syluestris, siue montanæ, quod gummi nusquā terrarum inuenitur. Est enim error, ut diximus Auicennæ, quæ illi h̄dem, quos statim antea tetigimus, medici recentiores in suis de uenenis tractatibus animaduertentes,

tentes, fatentur gummi rutæ agrestis esse gūmi taphiæ. Verū isti præter uiolentā expositionem, quia taphiam rutam agrestem nominari apud nullū autorem quod sciam, nisi apud Auicennā legitur, in alterū multo maiorem incidunt errorē, in illam uidelicet cōtradictionē, quā nuper Auicennæ obiectauimus. Gummi enim taphiæ, ut inquit Dioscorides, purgat potenter superius & inferius, adeo ut iuxta eundē Dioscoridē dosis, quæ drachmā unā excedit, sit periculosa: Gummi autē rutæ agrestis, de quo IIII Canone inter uenena Auicenna agit, intus assumptū, uim habet retinendī omnia quæ currunt ex utrisq̄ uijs, ut h̄sdem uerbis Auicenna testatur. .

DE TURBIT.

DE turbit autem de quo in chirographo quæris, difficile est etiam quo nomine apud Dioscoridē censeatur determinare. Turbit enim est nomen barbarum: Barbari autē autores de ipso uariē loquunt. Aliud siquidem de ipso scribit Serapio, aliud Mesues. Quare si a me petas quid sit apud Dioscoridē turbit a Serapione descriptū, possum tibi sine aliqua hesitatione respondere esse tripoliū, licet hoc nomē apud Serapionē allegatē in eo Diosco: sit deprauatū: Nam quæ de tripolio Diosco: ac Plinius scripserūt, quod in maritimis nascit locis ubi allidit unda, neq̄ in mari, neq̄ in sicco, folio isatidis crassiore, palmeo caule & mucrone diuiso, radice alba, odorata, calida gustu, et reliqua. Hæc eadē Serapio de turbit scribit, qđ caricamū uitiose, ut diximus, pro tripolio nominat. De quo uel codicis, uel autoris errore minus sit admirandum, quando & apud Plinū non tripoliū sed trifoliū potius corrupte legitur, adeo ut Simon dubitauerit, an sit idem caput de trifolio apud Plinū, & de tripolio apud Dioscoridē, & de turbit apud Serapionem. Pandectarius autem duo capita scripsit, alterum de tripolio secundum Dioscoridē, alterum de turbit secundum Serapionem: quasi turbit apud

apud Serapionem sit aliud à tripolio apud Dioscoridem: qui forte error Pandectarij, una cum Simonis dubitatione, inde etiam habuere occasionem, quoniam in latino Dioscoride, cuius uerba citat Pandectarius, scribitur tripolium habere folia similia apio: Cum tamen uerius Dioscorides tradat esse similia isatidi herbæ, hoc est, illi quam uulgo quadum appellamus, quæ in usu tinctorum celeberrima est. Apud Serapionem autem hæc similitudo neq; ad apium, neq; ad isatidem refertur, sed ad quandam plantam, quæ arafatis nominatur. Quod uerbum puto apud Arabes esse corruptum, & pro isatide, arafatin scribi, sicuti etiam apud Plinium non folio isatidis, sed folio satis crassiore palmo itidem uitiose scriptum inuenitur. Qui quidem locus fuit à me pridem in libro De Plinij atq; aliorum medicorum erroribus castigatus. Si autem à me quæris quid sit turbit, quod describitur à Mesue, apud Dioscoridem, dicere oportebit, turbit illud Mesue non esse tripolium apud Dioscoridem, sed radicem alicuius herbæ habentis succum lacteum acutum, ex genere tithimalorum, seu lacticinorum, ut iuniores medici loquuntur. Tale enim est turbit, quod describitur à Mesue, non habens folium simile isatidi, sed ferulæ potius: hæc enim sunt eius uerba, ut nosti: Turbit est radix herbæ, cuius folia sunt sicuti folia ferulæ, minora tamen, & est ex habitibus lac. Quo circa Actuarius, grauis apud Græcos autoritatis medicus, multum tamen Galeno ac Paulo ætate posterior, qui multas Arabum medicinas illorum nominibus memorat, inquit turbit à Barbaris uocatum esse radicem plantæ, quæ à Græcis pitiusa uocatur. In qua etiam opinione quidam alij Græci præter Actuarium fuisse uidentur, qui capite De pitiusa apud Dioscoridem, ubi de radice fit mentio, uerba illa interseruerunt, quæ non puto esse Dioscoridis, sed glossema potius ^{ἢ ἡ ἀλλοτρίω} id est, quam radicem scilicet pitiusæ uocant turbit. Sed

Sed contra hoc est quod hæc eadem radix à Serapione non turbit, sed sebram, id est esula nuncupatur: quod palam fiet cõferenti ea quæ Serapio de sebram ex Dioscoridis atq; Galeni pariter scripsit autoritate, cum hijs quæ ijdem Græci autores de pitiusa prodiderunt. Quauis Auicenna capite De sebram aliud potius uideatur describere, quam radicem pitiusæ: Imo si uerba Galeni libro VIII De simplici medicina in pitiusa attendimus, & alia comparata secundo Canonis, capite De mezetegi ab Auicenna scripta, liquidò apparet, quod mezetegi apud Auicennam sit pitiusa apud Dioscoridem: ita quod necessarium sit alterum duorum, uel sebram non esse esulam apud Auicennam, intelligendo per esulam radicem illius herbæ quam Græci pitiusam uocant, uel Auicennam in duobus capitibus secundi Canonis de eadem radice fuisse locutum, scilicet capite De sebram, & capite De mezetegi. Eadem eiusdem medicinæ repetitio superflua est apud Serapionem: Nam capite De tithimalo uel timo loco nominat speciem tithimali quæ dicitur ptia: uult autem dicere pitiusa: eadem enim de ea scribit quæ de pitiusa Dioscorides. Paulo infra aliud caput scribit De sebram, & in eodem allegat Dioscoridem: quasi sebram alia sit à pitiusa medicina. Sed neq; illorum opinio est omittenda, qui putant turbit esse radicem herbæ, quam uulgo soldanā nominamus, passim in locis maritimis prouenientem. Hanc tamen opinionem esse falsam nos ita probamus: Soldana herba, uel eius radix non est turbit à Serapione descripta, quia illud turbit est tripoliū apud Dioscoridē, & habet folia similia isatidi, ut nuper ostēdimus: Soldana autem herba non est tripolium apud Dioscoridem, sed ad aliud caput refertur, ut mox ostendemus. Item soldana herba habet folia quadantenus hederæ similia, uel aristolochiæ rotundæ, turbit autem à Serapione descriptum: Sicuti etiam tripolium apud Dioscoridem

scoridem habet folia similia ifatidi. Eadē ratione probatur soldanā herbam non esse turbit descriptū à Mesue: quoniā istud turbit habet folia similia ferulæ, ut etiā antea dictū est: soldanæ autē folia sunt omnino à ferulæ folijs differētia. Simili argumento in libro De morbo gallico cōtra Gentilem probauimus, soldanā herbā nō esse cachilem apud Serapionem: quoniā cachile secundū eundē Serapionē habet folia nasturtij, quæ nullam præ se ferunt foliorū soldanæ similitudinem. Hic autē uberioris doctrinæ gratia superadiūgimus autores Arabes, soldanā herbam neq; ad caput De cachile, neq; ad caput De turbit retulisse, sed Græcorū imitatione ad caput De caulibus. Est enim soldana herba uulgo à nobis dicta, illa quā Dioscorides atq; Galenus brassicā marinam appellant: quod liquidò apparebit, si quis inuicē contulerit ea quæ in herba soldana oculis intuemur, & quæ de brassica marina Dioscorides scribit. In hac tamen herba mihi uidentur autores Arabes eatenus aberrasse, quatenus de caule domestico atq; syluestri, ac subinde marino eodē capite continuatim tractauerūt, tanq; hæ omnes forent eiusedē generis proximioris species, quod de syluestri qdē atq; domestico caule cōcedi posset: quoniā tantū satiui atq; syluestris differentijs distant: De marino autē caule nequaquā, qui omnino ab alijs duobus diuersificatur, ut nō modo Dioscorides, sed etiā Galenus testificantur, quorū autorū sententia brassica marina, & brassica satiuā, uel etiā syluestris æqui uocantur. Putasse autē Arabes caulem satiuū atq; syluestrem, ac præterea marinū quandā habere inter se non modo figuræ, sed etiā naturæ affinitatē, eo constat argumēto, q; omnes eodem, ut diximus, capite cōplectunt. Et præter hoc etiā uerba Serapionis idem ostendunt, qui de caulibus marinis ita scribit: Marini caules sunt lōginquiores à similitudine domesticorū, quàm scilicet sint caules agrestes. De illis em̄ statim

Cachile.

Soldanam esse
brassicam ma-
rinam.

tim antea locutus erat. Auicēna insuper tres hæc species etiā effectū cōmunitate cōsociat, ut cū II Canone De caulibus scribit in hūc modū: Syluestris, marinus, ac domesticus maturat phlegmones & duritias. Quicquid effectus à Dioscoride cauli satiuo atq; syluestri ex parte assignat: marino autē cauli à nemine adscribit, & nulla experiētia cōprobat. Verior autē est Græcorū opinio à nobis tacta, q; caulis agrestis atq; satiuus tantūmodo sint figura, colore, & naturæ proprietatibus similes, nisi q; agrestis est albior & calidior, & sicciior, sicuti omnes aliæ plætæ syluestres sunt in eodē genere satiuis, secundū has duas qualitates, ut inqt Galenus, fortiores: marina autē brassica penitus ab illis ambabus euariat. Hæc ideo in Arabicis autoribus notanda cēsuimus, ne quis putaret nos soldanā herbā, ut illi fecerūt, forte qd esset apud Dioscoridē atq; Galenū brassica marina nesciētes, inter brassicarū species cōnumerare. Sed quoniā multa interseruimus ut te pleniori officio demeremur, iam ad illud redeamus de quo præcipue ab initio quærebat, qd sit turbit apud Dioscoridē. Forte autē in tanta tum Arabū autorū, tum etiā Latinorū super hac medicina opinionū diuersitate, melius quæreret qd sit apud Dioscoridē radix illa quā pro turbit officinæ uendūt. Ego qdē diu multūq; laboraui, ut herbā uirentē uiderē, cuius radix turbit nūcupat. Nā qui radicē tantū aridā ad nos afferūt, neq; ubi nascat, neq; quali folio aut flore turbit insigniat sciūt dicere, nisi q; unus tantū pharmacopola id mihi de flore turbit est restatus, qd de folio tripolij scribit Dioscorides, quidelicet mane candidus, meridie purpureus, uespere phœniceus appareat. Qd si mihi fuit uere relatū, pculdubio turbit, quo nos utimur, est tripoliū apud Dioscoridē. Sed quoniā hoc de flore miraculū uix forte ipsi Dioscoridi credat, nedū alicui pharmacopolæ, omnino satagendū, ut foliū ipsum uiuē inspiciamus, & an sit folio ifatidis,

aut ferulæ simile, uel etiam neutro, diligētius cōsideremus: Fieri enim potest, ut radix illa qua utimur neq̄ sit turbit Me sue, neq̄ etiam turbit Serapionis, tantā uideo in hijs rebus incuriam, quæ sunt in usu frequentissimo medicorū. Siquis enim dixerit esse turbit Serapioni, illud obijcere possumus, quod turbit apud Serapionem est idem quod tripoliū apud Dioscoridem: Radix autē tripolij secundum eundem Dioscoridem odorata est. Qua uero nos utimur pro radice turbit omnino caret odore. Si uero alter afferat hanc esse turbit descriptum à Mesue, cum sit illud turbit secundū eundē Mesuen ex genere habentiū lac, seu lacticiuorū, hoc est earum plantarum quæ habent lac maxime acutū, interrogabimus ipsum, quidnam tandem erit ex hijs quæ à Dioscoride uel Serapione describuntur, an aliqua species tithimalorum. Sunt autem septem uel octo, sed nulla earum esse potest turbit à Mesue descriptū: Nulla siquidē ex illis habet folia similia ferulæ, qualia habet turbit à Mesue designatū, ut constat ex Dioscoride & Serapione, singulas tithimalorum species per folia ac flores, & reliquas proprietates describentibus. Sed neq̄ lathiris est, quam iuniores medici cataputiā minorē uocāt. Auicenna autē mendanā, ut constat ex hijs quæ de lathiri Dioscorides, & de mendana Auicēna similia scripserūt, neq̄ peplios, de qua Dioscorides agit inter alias quæ lac acutū emittunt: Huius enim radix inutilis est, ut inquit Dioscorides, & de hac quoq̄ Auicenna agit secundo Canone, sub nomine bebilis, capite diuerso à capite De turbit: eadē ratione neq̄ peplion, id est, portulaca syluestris. Nam hanc quoq̄ Auicēna secundo Canone bilomon nominat. Translatio autē librorū Hippocratis De regimine acutorū Felicinū uocauit, & nō radice, sed folio uel fructu ad usum medicinx adhibetur. Habet etiam folia similia portulacæ, unde illi nomē, non autē ferulæ, sicuti turbit descriptū à Mesue

sue. Deniq̄ per singulas species earū plantarū, quæ succo lacteo & acuto manant, discurrendo, non uidetur cuiq̄ earū descriptio turbit, quæ apud Mesuē reperitur cōuenire. Forte autem neq̄ uere scribitur à Mesue, turbit esse è genere earum quæ lac habent. Siquidem hic idem autor inquit mezereon esse plantam lacticiuorū maiorē, quæ tamen planta ab Arabibus mezereon nominatur, eadē à græcis Chamælea uocatur, ut cōstat cōferenti caput De chamælea apud Dioscoridem, cum capite De mezereon apud Serapionē, & etiā apud Auicennā, nisi q̄ Auicenna etiam ipse, licet sub nomine mezereon, chamæleam describat, quam constat non esse de numero lactariarū, siue lacticiuorū, inqt mezereon esse lacticiuū magnū, ut uideantur Arabes, Auicēna præsertim ac Mesues, capite De Mezereon in duplicē errorē incidisse, & quod mezereon, quæ à Græcis chamælea uocatur, inter lacticiuia posuerunt, & quod chamæleontē album & nigrū cum chamælea siue mezereon confuderunt. Nam Mesuem quoq̄ non fuisse secundi huius erroris expertē probari potest ex hijs, quas ipse mezereon in fine capitū tribuit proprietates, quas non chamælea, quam Arabes mezereon uocant, sed chamæleonti potius albo uel nigro Dioscorides assignauit: Quæ enim de mezereon Mesues scribit, q̄ interficit lumbricos, & quod collutio ex aceto eius cōfert dolori dentium, & quod fit unguentū ex eo ad scabiē bonū, & limentū ex eo & sulphure delet morpheā, albaras, & lentiginēs, sunt ferē proprietates, quæ chamæleonti albo & nigro, nō autē chamælea, id est mezereon à Dioscoride tribuuntur: Serapio uero etsi capite De mezereon similem fecerit cōfusionem chamæleontis, & chamælea, ut cum de ixiā uerba faceremus ostendimus, in eo tamen magis est quam Mesues Auicenna probandus, q̄ mezereon haudquaquē fecit ex genere lacticiuorū: & qui uerū mezereon, hoc est chamæleā

Mendane.

agnoscūt, sciunt eā non habere lac. Dixi autem uerū meze-
reon quod à Græcis chamaelea dicitur, quia apud nōnullos
Arabes, Ioannē scilicet Serapionē, ueluti Simon annota-
uit, mezereon est mirdane, uel mendane; quæ autē menda-
ne ab Auicenna uocatur, est lathiris apud Græcos, & cata-
putia minor apud medicos iuniores, quā certū est non esse
mezereon neq; ab Auicēna, neq; à Serapione, neq; etiam à
Mesue designatū, ut satis constare ex uarijs descriptionibus
arbitramur. Et quia aliud caput de mēdane, aliud de meze-
reon Serapion atq; Auicenna scripserūt: non solent autem
autores Arabes duo capita, sed unū tantū de eadem simplici
medicina scribere, nisi forte nominū uarietate decepti, quæ
una sit geminā eā crediderint: Nam q; de Auicēna supra du-
bitauimus, ne forte de esuladuobus capitibus egerit, & ca-
pite de sebram, & altero de mezetegi, hunc liquidò errorē
in Serapione deprehēdimus, q; capite De tithimalo ultimo
loco nominat speciē tithimali, qui dicitur ptias, uult autē di-
cere pitiusa, cuius radicē quidā esse turbit, ut supra ostendī-
mus, existimauerūt. Et paulo infra aliud caput scribit de se-
bram, in quo easdē tribuit sebram proprietates, quas pitiusa
Dioscorides, neq; meminit se de eadem planta etiā inter spe-
cies tithimalorū fuisse locutū. Supra autē diximus, ut ad id
propter quod hæc omnia subiunximus reuertamur, turbit
apud Serapionē esse tripoliū apud Dioscoridē, qui qdē Sera-
pio neq; ipse mezereon, sicuti neq; tripoliū Dioscorides la-
cticiñis annumerauit. Simon autē Genuensis in litera L,
ubi de lacticiñis facit mentionē, etiā tripoliū inter ista collo-
cauit: Quia em Mesues ponit turbit inter lacticiñia, turbit
autē apud Serapionē est planta quā Dioscorides uocat tri-
polium, nesciens Simon hoc nomen turbit apud duos auto-
res æquiuoce dici, apud alterū de planta habere lac, & folia
ferula simili; apud alterū de planta carere lacte, & foliū isa-
tidi,

tidi, id est guado simile gerenti, propter uerba Mesue de tur-
bit, tripoliū quoq; inter lacticiñia cōnumerauit. Vide quot
difficultates, & qdē inexplicabiles, occurrūt medicis iuniori-
bus, Arabū autorū doctrinā sequētib; ob eorundē autorū
nō modo à Græcis, sed etiam à seipsis discordantiā. Quare
nulla alia inter tot, quæ de simplicibus medicinis habent am-
biguitates relinqt uia, nisi ut ad sensum iudicē cōfugiamus,
ut si plantā uirentē habere possimus, cuius radix pro uero
turbīt afferē, nungd sit ex genere lacticiñiorū, uel alia, discu-
tiamus.

DE BUGLOSSA.

DE buglossa autē, de qua quæris, an ea qua pro buglossa
utimur sit uera buglossa, si tibi quod sentio respondero, ue-
reor ne sicuti tu admodū docte dubitasti, ita ego nimiū pro-
terue uidear uniuersam nostrī temporis medicinā euertere:
Nā si probare cōtendero, buglossam, quā medici iuniores
ad usum medicinæ adhibēt, nō esse uerā buglossam, cur etiā
inquiet aliquis, lactucā qua uescimur, uerā esse lactucā non
inficiaris? Non ita tamen sumus animati: absit enim à no-
bis tanta temeritas, ut omnia iuniorū uedīcorū placita ueli-
mus demoliri. Sed sicuti multa eorū probanda cēsemus, ita
plura sunt in quibus autores ueteres magis sequendos iudi-
camus, atq; in illis præsertim, in quibus ipdē medici iuniores
inuicem uidentur dissentire. De boragine Simon Genuen-
sis in litera B ita scribit: Borago herba nota cibo apta, & Borago.
medicinæ, & flos, & folia, & semen buglossa dicitur, species
eius syluestris. Non reperio aliquē autorē autenticū, facien-
tē capitulū de utraq; si scribit de una, nō scribit de alia. Hæc
ille. Pandectarius aut aliter sentit: nā in capite scribit alterū
de boragine, in quo allegat Dioscoridē: alterū de buglossa,
in quo citat Serapionē ex eiusdem Diosc: autoritate de bu-
glossa loquentē. Motagnana uero in qdā cōsilio scribit hæc
uerba: Borago aut nō placet, q; planta multū uentosabilis,
&

& uentositiuā, quod ostēditur propter multitudinē eructu-
 ationū quas efficit: Et licet ponatur temperata, quia est spe-
 cies buglossæ, quæ temperata est, de ea parum ab autoribus
 scribitur, & plura de ea creduntur, quàm ratione & autorita-
 te uerificari possint: Auicenna tamen de ea nihil dixit. Vi-
 de quanta sit istorum autorū discordia: Alter dicit nullum
 autorē de utraq; scilicet de boragine & de buglossa loqui:
 Alter super ambabus herbis citat Dioscoridem: alter facit
 buglossam speciem boraginis syluestris: alter boraginē bu-
 glossæ tanq; generi subiicit. Auicenna quoq; secundo Ca-
 none, capite De lingua bouis notat sui temporis medicos,
 qui non uera buglossa uterent, sed alia quæ non habet eas-
 dem utilitates. Quare in tanta medicorū tum latinorū, tum
 etiam Arabum de herba buglossa controuersia, quid mihi
 uideatur aperiā. Primum illud pro confesso habetur, bu-
 glossā græco interpretamēto linguæ bouis assimilari. Dux
 autē sunt herbæ linguæ bubulæ, atq; ideo etiam inuicē simi-
 les: altera à nobis lingua bouis, altera borago nominatæ: sed
 duæ quoq; herbæ itidē linguæ bubulæ similes celebrant græ-
 cis nominibus apud Græcos: altera buglossum, altera crissio-
 nion ab eis dē Græcis nūcupatæ: adeo ut minime dubitē duas
 illas herbas, quarū alterā linguā bubulam, alterā boraginē
 sermone nostro uocamus, ad duo capita apud Dioscoridē
 debere referri: quorū alterū est de buglossa, alterū de crissio:
 Nam & hoc propter magnā quam habet cū buglossa simi-
 litudinē, buglossum magnum pariter à Græcis appellatur.
 Verum diligentius considerantibus descriptio buglossi apud
 Dioscoridē plus boragini cōuenit: descriptio autē crissij,
 siue buglossi magni plus alteri quadrat, quā nos uulgo bu-
 glossam seu linguam bubulam nominamus: siquidē idem
 Dioscorides inquit folia crissij esse longiora folijs buglossi.
 Quancq; apud Plinū, qui crission libro xxvii, capite viii
 ferē

Buglossa un-
 de dicta.

ferē eodem modo quo Dioscorides describit eandem crissi-
 on habere folia non longiora buglossa, seu ut ipse interpre-
 tatur, lingua bouis, sed potius minora scribatur. Quē puto
 errorem ex uocabuli græci similitudine, & codicis mendo
 quem Plinius habuit, contigisse: quoniam pro macrotera,
 quod uerbum significat longiora, microtera, id est minora
 scriptū inuenit. Ego uero in multis codicibus græcis non so-
 lum impressis, sed etiam manu scriptis apud Dioscoridē
 μακρότερη, id est longiora, non autē μικρότερη, id est, minora re-
 peri. Liquidō autē sensui subiicitur, folia herbæ illius, quæ
 uulgo buglossa dicitur, esse folijs boraginis longiora. Item
 idē Dioscorides inquit, in summo caule crissij esse capitula
 purpurea, quæ soluuntur in lanugines, quod etiam in herba
 buglossa à nobis appellata uisu deprehenditur, contra in bo-
 ragine capitula cerulea, non autē purpurea conspiciuntur.
 In autore autem De simplici medicina leguntur hæc uerba:
 Buglossam Romani linguā bubulam, Lucani corago, na-
 scitur locis cultis, & sabulosis. Forte autē pro borago uerbo,
 corago uitiose scribitur, aut nomen coraginis una litera uari-
 ata est in boraginem uersum. Quod autē inquit nasci locis
 cultis & sabulosis, hoc idem de suo buglossa Dioscorides
 tradit. Pandectarius quoq; si qua est huius hominis autori-
 tas, in litera L lissinaltaur, quod nomen apud Arabes signifi-
 cat linguam bouis, ipse boraginē interpretatur. Quare forte
 melius fuerit, cū buglossam, de qua Dioscorides, Galenus,
 & autores Arabes utrunq; allegates, ad usum medicinæ ad-
 hibemus, boraginē potius quàm illā quæ passim buglos-
 sa nuncupatur recipere. Atq; ita falsum erit id, quod Monta-
 gnana existimauit, Auicennam nihil de boragine dixisse:
 nā nisi mea me fallit opinio, caput De buglossa, seu lingua
 bouis apud Auicennam est caput De boragine, sicuti etiā
 apud Serapionē: Falsum etiā erit id quod Simon scribit, qui
 putauit neminem autorem de utraq; herba simul scripisse.
 H Siquidem

Siquidem Dioscorides apud Græcos, & Plinius apud nos, tam de buglossa, quam etiã de crissio fecere mentionē. Negari autem non potest quin borago sit alterum duorū apud Dioscoridē, aut crission, aut buglossum, ab hijs præsertim, qui boraginem buglossæ, uel buglossam boraginis speciem confitentur: quãdo & Dioscorides ipsē crission habere folia similia buglossō, & buglossum magnū uocari testificatur. Si tamen borago sit crissium apud Græcos, uerū erit quod à Montagnana scribitur, tam multa de boragine à iunioribus medicis temere prædicari: Nam Dioscorides hoc tantū de crissio retulit: quod si radix eius alligatur super locū dolentem, sedat dolorem. Plinius autem, quod herba aut radix alligata sanat dolores uaricum. Quare medici iuniores utrū uelint acceptent, aut quod borago sit uera buglossa, ut nos opinamur, aut quod eius herbæ usus non sit ad illa utilis, ad quæ ipsi arbitrantur.

DE CICERBITA.

CICERBITA autem, de qua etiã scire cupis, est & ipsa sicuti borago, etiã in hoc usu Callimachi carmine inclyta. Est enim illa quam Theseo apponit rustica illa Echate, ut Plinius meminuit. Verū in operibus medicinæ minus hodie celebrata: quia forte medici iuniores non nouerunt quo nomine apud ueteres autores, qui de medicina scripserunt, nuncupetur, atq; ideo nesciunt eius utilitates, quod nos nunc indicabimus. Dioscorides ipsam sonchum nominat, & à Romanis cicerbitam asperam uocari testificatur: quãuis hoc nomen, ut pleraq; alia Romana uocabula apud Dioscoridem sit deprauatū, quia non cicerbita aspera, sed circita aspra in græco codice uitiose legitur. Idcirco autem à Romanis aspera fuit cognominata, quia spinosa est cum in ueterascit. Græci sanè adhuc herbam, quam nos latine cicerbitam nominamus, uulgo sonchum appellat, ut mirandum sit Simo-

fit Simonem Genuensem, qui multa herbarum uocabula à græca herbaria didicit, quid tamen esset sonchus apud Græcos ignorauerit: nam de ipsa meminuit in litera s, & adducit uerba Dioscoridis de soncho, quæ tamen herba sit, aut quo nomine censeatur apud nos, dicere prætermisit: Neq; minus admiratione dignū, Plinium huic herbæ, tam in usu cibario frequentī, latinum nomen non reddidisse: nam & ipse libro xxxii, capite eiusdem numeri, quam nos uulgo cicerbitam nominamus, græco uocabulo sonchum appellauit, atq; ita ipsam descripsit, ut dubitari non possit sonchum apud Græcos esse herbam, quã Latini cicerbitam uocant. Sed præterea idem Plinius unã cū Dioscoride, tot huius herbæ usus enumerat, ut me aliquando pudeat nostri tēporis medicorū, qui tantū illa remedia probant, quæ magno impendio parantur, quibus meliora aliquando pauperrimus quisq; cœnat: ferè tamen, de quo nos etiã magis pudere oporteat, non Indicas atq; Arabicas, siue externi orbis quærūt medicinas, sed quas natura illa omniū rerum parēs uulgo etiã exposuit. Mustela pugnatura contra serpentes pastu se cicerbitæ munit, atq; inter pugnandum eodem crebro repetito se refouet. Compertum est hoc apud multos, qui dimicationem consertam uidere. Nos theriacam contra uenena ab Aegyptijs magno emimus pretio, cuius potissimam partem, quã basim uocamus, illi adhuc ignorant, præter multa alia simplicia medicamenta, ad eandem compositionē necessaria, quæ nostra hac ætate neq; à Græcis, neq; à Latinis, nedum à Barbaris cognoscuntur: quorū etiã uel unius defectus, si Galeni medicorū principi credimus, potest totam compositionē corrumpere. Naturæ uero opera sunt absolutiora inuentu faciliora, nisi ob hoc ipsum uiles cerēt. Sonchum autē, siue cicerbitā, cuius occasione hæc interposuimus, magnā habere cōtra uenena, sed præcipue scorpionū efficaciam testantur tum Diosco: apud

Græcos, tum etiam Plinius apud nos, & ex recentioribus Conciliator, qui lactucellam, per quam ut puto cicerbitam intelligit, quæ ut etiã inquit Plinius, lactucæ similis est, nisi spinola foret, septem alijs herbis annumerat, quæ theriacæ æqualem habent contra uenena potestatem. Atq; insuper Auicenna apud Arabes, si modo cicerbita sit herba, quam ille II Canone taraxacon nominat, ut scio plerosp; atate nostra medicos celeberrimos, ac præsertim Gerardum Veronensem existimasse. Nolo enim ego nunc de isto decernere, qui dudum opus ad hoc ipsum destinauit, ad declarandum scilicet nomina Arabica, quæ II Canone apud Auicennã scripta inueniuntur. Quod idem opus forte maturius absoluemus, quando te hoc quoque non minus cupere, quam illa quæ nuper à nobis explanata sunt, intelleximus. Si tamẽ tuam in hac re auiditatem plusculum fuerimus commorati, æquo animo patieris, futurum illud maxime sperans, quod tibi in hac epistola contigit, si modo epistolæ nomen meret, quæ fere ad uoluminis magnitudinẽ excreuit, quæ quanto tardius, tanto maiori cum fœnore est tibi reddita. De cicerbita reliquum est, quo tuis quæsitis omni ex parte satisfiat, ut etiã de cicerbita respondeam, hoc leguminis genus uulgo cicerbita nominatũ à Plinio libro XVIII, capite XII, cicerbita nuncupatur à Theophrasto libro IX De plantis, & à Galeno eundem Theophrastum allegante, libro II De alimentis, lathiron: hoc enim uerbum Theodorus, græce latinẽq; doctissimus, in translatione Theophrasti cicerbitam interpretatur. Vale Ferrarix, Calendis Februarij. M. D. IIII.

Cicerbita.

FINIS.

NICOLAI

NICOLAI LEO-

NICENI DE DIPSADE, ET PLV
ribus alijs serpentibus, opus ad illustrissimam
D. Lucretiam Ferrarix ducem.

N I H I L est quod libetius arripiam, quam illas quæ mihi offeruntur quotidie iuuantis mortalitatis occasiones. Vnde hijs quoque obligatũ me sentio: qui superioribus annis ad scribendum de tiro & uipera uel contradicẽtes excitarunt. Quare Lucretia dux Ferrarix inclyta, ad tuorum erga me beneficiorum cumulum hoc quoq; accessit, quod etiam de dipsade serpente, tam uiperæ simili ut difficile sit internoscere, ut dictarem aliquæ prima dedisti causam. Nam per Herculem Strozam *Hercules Stroza,* poetam insignem tibi familiarem, cuius nutu pridem gymnasiũ philosophorũ ac medicorum gubernabatur, eisdem professoribus de ea serpente quæstionem quænam esset, aut qualis proponi iussisti: Es enim, ut omnium semper uirtutũ, ita bonarũ artium, & medicinæ præsertim, apprime studiosa. Huius tui studij, & propensæ in hanc maxime facultatem humano generi salutarem amplificandam uoluntatis, ego testis optimus esse possum, quem aliquando magnæ etiam mercedis sponcione hortari non destitisti, ut omnia Galeni de medicina uolumina latina facerẽ, quod opus iam dudum à me inchoatum, sed postea propter temporum calamitates intermissum, forte si ætas suffecerit, tuo mihi fauore aspirante complebitur, aut saltem magna pars eius & potior conficietur. Nunc quod instat agamus, effigiem dipsadis atq; naturam, quã nosse cupis, & qui conueniat cum uipera, qui uel differat, manifestemus, rem tibi, ut spero, futuram non iniucundam,
H 3

cundam, medicis autem admodū scitu necessariam: ne quæ-
rentes uiperam ad theriacas compositionem, decepti simi-
litudine dipsadem capiant. Quem quidem errorem recen-
tioris ætatis medicis suspicor contigisse, anteq̃ a nobis quid
esset tirus aut uipera indicaretur. Sed & hunc & plures alios
ad cognitionem serpentium attinentes, contra autores bar-
baros, qui hanc quoq̃ medicinæ partem, sicuti & omnes ali-
as infinitis penè mendacijs deprauarunt, hoc eodem opere
sumus demonstraturi, sumpto a uipera initio, quæ magnam
habet, ut diximus, cum dipsade similitudinem. Erit autem
tāto in dipsade inuestigatio difficilior, q̃ in uipera fuerit aut
etiam futura sit, quanto dipsas non habet aliquam naturæ
proprietas, per quam possimus ipsam ab alijs serpētibus
omnibus quemadmodum in uipera fecimus separare, atq̃
ad eius notitiam certam atq̃ indubitabilem peruenire. Fal-
luntur enim, qui putant alia uia melius q̃ illa qua nos inces-
simus, quæ serpens sit uipera, & quo nomine uulgo nuncu-
petur manifestari. Nam ex eis quæ Auicēna scribit libro V,
capite De uiperis ad theriacæ compositionem recipiendis,
nemo quid uipera sit facile dijudicauerit, tum propter ser-
monis, qua ubiq̃ ferè Auicēna, siue eius interpres utitur, ob-
scuritatem, tum quia pleraq̃ etiam inibi scripta possunt fal-
sa existimari, si cum hijs conferantur, quæ de eisdem serpen-
tibus antea Galenus scripserat libro suo De theriaca ad Pi-
sonem. Quem uidetur de eodem antidoto Auicenna scri-
bens uoluisse interpretari: licet multa peruerterit, quemad-
modum statim sumus ostensuri. Galenus siquidem eo quo
diximus De theriaca ad Pisonem libro, uult uiperas habere
caput, & totum corpus latius, nō autem subtile collum atq̃
minutum, ut scribit Auicenna. Quod etiam inquit Auicen-
na, earum caudas esse curtas, ut eius utar uocabulis, strepitu
facientes in incessu, haud omnino ad illa uerba Galeni con-
gruit,

Dipsas.

gruit, quibus uiperas ad theriacas compositionem exigi præ-
cipit, non habentes caudas inuolutas, neq̃ incessum cū stre-
pitu, sed tacitum magis atq̃ quietum. Signum quoq̃ quo
Auicenna marem distinguit a fœmina in eodem genere ui-
perarum, non est idem omnino cum eo quod a Galeno po-
nitur. Galenus siquidem ait, caninos dentes plures esse duo-
bus in fœmina: In mari autem duos tantum. Quod etiā di-
scrimen Nicander, clarus medicina: uates, eleganti carmine
cecinit:

Mas geminis notus uirus ructare caninis

Dentibus: hijs autem fert fœmina uipera plures.

Hanc eandē differentiam ex dentibus simpliciter, nō ex ca-
ninis dentibus, ex quibus autores antedictos Auicenna nota-
uit hijs uerbis: Et eorū signum est, q̃ masculi in omni latere
habēt unū dentem, & fœminæ plures. Forte autē falsum est,
q̃ mas unū tantum dentem habeat in omni latere, & fœmi-
na plures, nisi de caninis intelligamus. Fieri enim potest, ut
mas etiā plures duobus ex alijs dentibus habeat, qui canini
nō sunt. Nec minus dubitationē faciūt quæ postea Auicen-
na subiungit. Et oportet ut alienent cornutæ uariæ atq̃ aspi-
des. Hæc enim uerba ostēdūt sensisse Auicennā has etiam
serpētes esse ex genere uiperarū, quæ sicuti mares in eodē ge-
nere & in piscinis degētes, & littoribus aquarū, & mari sint
abijciendæ. Subiūgit deinde Auicenna: Et petrosæ omittē-
dæ. Cuius præcepti statim attulit causam, quoniā in eis sunt
quercinæ faciētes sitim. In quibus uerbis duo sunt errores, al-
ter q̃ quercinas, hoc est id genus serpentium, quod Græci
appellant, eò q̃ in quercuū radicibus habitāt, facit ex
eodem genere uiperarū, quum tamē sint genus diuersum:
alter q̃ quercinas a sitim faciētibus nō distinguit. Quæ sitim
facientes ab eodē effectu Græce *σίδρα* nuncupant. Aper-
nus autē Auicēna libro IIII, capite De speciebus serpentū
uiperam

Quercinæ.

uiperam non esse speciem, sed genus potius, multas sub se continens species indicauit his uerbis: Et ordo secundus est de uiperis, quarum species iterum sunt diuersae. De eis enim sunt uiperæ aleisati, & de eis sunt uiperæ quercinæ, & de eis faciētes sitire, & reliquæ quas dicemus. Sed neq; ex hijs quæ eodem libro III, capite De morſu uiperarum Auicenna scribit, plus ſciat quiſpiam quæ ſerpens ſit uipera, & quo nomine uulgo cęſeatur indicare: quoniam quæ hic ab Auicenna ſcribunt ſigna morſus uiperarū, partim ſunt alijs etiā ſerpentibus cōmunia, partim ex Paulo male translata. Nam & amphibena ſerpens ſuo icſtu facit eodẽ quos uipera caſus: quemadmodū non ſolum Dioſcorides & Paulus, ſed etiam ipſe Auicenna teſtatur: Niſi q; Auicenna in hac ſerpẽte uidetur ambiguis: Quoniam eam aliquādo ſalientem ad duas partes appellat ad Græci nominis imitationē: aliquando autem haren aut carenet. Et dicit ſe exiſtimare q; ſit ex genere draconum marinorū. Scytale quoq; quam corrupto uocabulo Auicenna Scyſcetalin uocat, eadem affert mala quæ uiperæ, ut Dioſcorides & Paulus aperte ſignificāt: Obſcure autem Auicenna, qui colorem Scyſcetalis ſimilem eſſe ſalientis ad partes dicit: & accidentia eſſe illa, & curam eius eſſe illam. Neq; tamē propterea Auicennā improbamus, q; communia accidentia & uiperæ, & quibusdam alijs ſerpentibus ponat, quando hoc Dioſcorides Paulusq; fecerunt. Sed ſolum hoc cōuincere intendimus, nō poſſe ex hijs, ut nōnulli opinantur, quid uipera ſit euidenter oſtendi. Ex alijs quæ idẽ Auicenna de Paulo perperam tranſtulit, utrūq; nitimur manifeſtare, & nihil iſta conferre ad uiperæ cognitionē: & male Auicennā uerba antiquorū plerūq; interpretari. Inter alia ſigna morſus uiperarum hoc in primis Auicenna ponit, q; aliquando ſanguis incipit aquoſus, deinde ſpumofus. Paulus autem, quem uidetur uoluſſe Auicenna in hoc imitari, dicit

Scytale.

dicit ſanguinem & ſanioſum humorem primum fluere, deinde oleaginoſum, non ſpumofum, ut Auicenna tranſtulit. Deinde ſubiungit Auicenna: Poſtea apparet apoſtoma calidum, rubeū habens bothor, & ueſicas ſicuti ex aduſtione ignis, & quandoq; perambulat, deinde ſit uiride illud apoſtoma prope morſum & ſub ore. Et accidit in uiſceribus inflammation, & in corpore rubedo cum rigore. Paulus autem ait circa morſum fieri tumores ſubrubeos & liuidos, reliquū autem corpus decolorari. De ardore in uiſceribus neq; Dioſcorides, neq; Paulus ullam faciunt mentionem, niſi q; Dioſcorides, hepatis accidere inflammationem inſinuat. Paulus quoq; & Dioſcorides unā non ſanguinis fluxum ē naribus ſicuti Auicenna, ſed gīngiuas ſanguinolētas inter caſus qui morſum uiperæ conſequentur, enumerāt. Iam legentes extiment q; multa duci poſſint in controuerſiam, ſi quis uelit ex Auicennæ ſcriptis quæ qualis uē ſerpens ſit uipera, noſcere, id cupientibus notificare. Si quis uero eadem, qua nos gradiatur uia, atq; ita paucis ratiocinetur: Sola uipera inter ſerpentes parit animal, autore Ariſtotele nō uno in loco, ſed pluribus, maraſſus ſerpēs ſeu maraſſi ſcēmina parit animal, ut ſenſus oſtendit, igitur uipera atq; maraſſus eadem eſt ſpecies diuerſis nominibus apud diuerſas gētes nuncupata. Ne minem puto ē numero philoſophorū, qui modeſtiſſimū putant Ariſtotelis cedere autoritati, contradicendum. Niſi quis forte etiam philoſophus dubitauerit maior ne ſit Herodoto fides adhibenda, an Ariſtotele. Herodoto inquā, qui uniuersam Græciam ſuis mēdacijs infamauit: propter enim ipſum ſcriptū eſt: Et quicquid Græcia mēdax Audet in historia. Hic autem, neſcio an dixerim hitoriarū, uel magis fabularum ſcriptor, hoc quoq; inter cetera fabulatur, ſerpētes eſſe in Arabia ſubalatos, qui eodem modo quo uiperæ coeūt, ac pariunt. Idq; factum ſolertis naturæ prouidentia, ne ſi eandem

Herodotus
fabulator.

I dem

dem habeant, quam ceteræ serpentes, generationem, fiant
 humani generis internecio: statim in hac ipsa ratione men-
 dacissimus. Nam si uera sit, oportuit eadem naturæ prouiden-
 tia basiliscum, aspides, cerastes, hemoroū, hydrum, cen-
 chrida, & pleraq; alias serpentum species: quarum aliquæ
 non minus noxiæ, aliquæ uero magis etiã quàm subalati ser-
 pentes sunt homini exitiales, animal & non oua parere, &
 marem in coitu, foemīnam autem in partu interire: quorū
 utrunq; de uipera tantum traditur. Quod autem sola inter
 serpentes animal pariat, etiam ab Aristotele confirmatur.
 Sed ut alterum quoq; uerum sit, in genere uiperarum ma-
 rem in coitu, foemīnam obire in partu, non tamen Herodo-
 tus sua ratione id efficit quod uult. Nam duobus ē medio
 sublati multi supersunt, cum sit uiperæ partus foecundissi-
 mus, ut quæ una die pariat plusq; uiginti numero, autore
 Aristotele libro de historia animalium VI. De quo etiam
 numero Plinius libro X De naturali historia testificatur,
 nisi q; non omnes uel plures uno die, ut ait Aristoteles, sed
 singulos singulis diebus catulos pari à uipera idem Plinius
 affirmat. Quam etiam sententiam secutus est in translatio-
 ne Theodorus, nimis aliquando uerborum Plinij affecta-
 tor. Ex hijs enim sequitur uiperam esse marassum, seu scor-
 ctionem, & non esse. Nam cum sola uipera inter serpentes
 pariat animal, ut ait Aristoteles, & Plinius quoq; consen-
 tit, sequitur necessariò, uiperam esse serpentem, quam uul-
 go marassum, uel scorctionem nuncupamus: quoniam &
 marassus foemīna uipera est. Quia autem uipera parit singu-
 los singulis diebus uiginti fere numero, ut inquit Plinius,
 marassus autem, quod etiam uisui subiicitur, uno die plures
 edit in lucem, hac ratiocinatione in secunda figura colligi-
 tur, uiperam non esse marassum. Itaq; ex Plinij uerbis, imò
 etiam Aristotelis, si Theodoro Gazæ interpreti credimus,
 sequitur

sequitur contradictio. Sed uiderint alij quomodo Plinium
 tueantur. Nos summum philosophum Aristotelem facile à
 tanto errore uindicamus, sicuti & quosdam alios eiusdem
 philosophi locos male à iunioribus philosophis intellectos
 sumus hoc ope quauis aliud agētes defensuri. Verba Aristo-
 telis de uiperæ partu ita in græco codice scripta inueniunt:
 τὴν αὖτὴν ἡμεῖς αὐτὴν καθ' ἡμέραν, τὴν αὖτὴν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἑκατοσίων. Quæ nos uerbum
 ex uerbo ita interpretamur: Parit autem una die singulos,
 parit autem plusq; uiginti numero. Est autem sensus ho-
 rum uerborum: non q; singulos singulis diebus pariat: imò
 q; una die plusq; uiginti numero, singulos tamen, hoc est,
 non binos, aut ternos, aut quaternos simul, sed unum post
 alterum. Quod etiam facit marassus foemīna, quæ plures
 una die, sigillatim tamen, parere uisitur. Vtrum autem plu-
 res quàm uiginti numero semp̄ una die pariat, uel aliquan-
 do pauciores, non puto hoc ex rerum natura constare.
 Fieri enim potest, ut sicuti in plerisq; alijs animalibus nume-
 rus foetuum non est præfinitus, ita neq; in huius serpen-
 tis partu Aristoteles de ipso non id quod semper fiat, sed
 potius quod crebro contingat, in animalium historia scri-
 bere non dubitauerit. Vnde nulla ex scriptis eius recte in-
 terpretatis sequitur contrarietas. Sed neq; ut Herodotus
 uerum dixerit serpentes esse in Arabia subalatos animal pa-
 rientes, propterea Aristotelis unam tantum uiperam inter
 serpentes animal parere asserentis, sententia destruitur: quo-
 niam secundum eundem philosophum alatum & inalatū
 non uariant speciem, ut probat primo de partibus anima-
 lium argumento formicarum & cicindelarum, quæ in ea-
 dem specie & alata & non alata inueniuntur. Hæc autem
 obiter dicta sint tum ad Aristotelis, tum ad nostræ quoq;
 quæ maxime Aristotelis nititur autoritate, de uipera opi-
 nionis defensionē. Nunc ad dipsadē redeamus, in qua eadē
 I 2 est

est quæ in uipera ratio: nam si uelimus eam per uerba Auicennæ libro IIII, capite De serpente faciente sitim, designare, & quæ sit uulgaris nomenclatura hanc scire uolentibus aperire, non minus in hac, quam etiam in uipera legentis animus hæsitabit, & tanto magis, quanto uidetur Auicenna sibi ipsi in dipsadis figuratiōe repugnare, cum in capite libri IIII statim antea allegato, dipsadem pingat capite paruo & collo grosso, incipiente curuatura eius ex collo grosso usq; ad caudam subtilem: hæc enim sunt Auicennæ ferè ad literam uerba. Et postea subiungit ex quorundam autoritate, formam dipsadis esse formam uiperæ. Et tamen ipse Auicenna libro V, capite quo de uiperis agit, quæ ueniunt in theriaces compositionem, dicit quod uiperæ sunt serpentes capita habentes plana, quæ sunt lata proprie apud propinquitatem colli minuti & subtilis ualde. Quare nõ poterit dipsadis forma, siue figura esse forma uiperæ. Siquidẽ dipsas secundum Auicennam habet caput planum & latum, collum autem minutum & subtile ualde. Præterea dipsadis & uiperarum assimilatio plurimam habere potest apud Auicennam ambiguitatem. Quoniã hic autor, ut supra ostendimus, uult uiperam non esse nomen speciei, sed generis potius multas sub se species comprehendentis. Quare relinquitur dubitatio, cui uiperæ speciei dipsas assimilatur, nisi forte quis dixerit omnes serpentum species, quæ secundum Auicennam sub uiperarum genere continentur, eandem habere formam, ut simpliciter potuerit e nuntiare formam dipsadis esse formam uiperæ: quod tamen fatuum est imaginari. Quo etiam concessio alterum æque ridiculum sequitur, Auicennam nihil aliud uoluisse dicere, nisi dipsadem sibi ipsi in forma assimilari: cum secundum Auicennam dipsas sit uiperæ species, ut antea probauimus. Quare querendum est aliquid, quod ita sit dipsadi peculiare, ut in nullo alio serpentum genere reperitur,

riatur, sicuti parere animal est soli uiperæ inter omnium serpentum genera proprium. Sed hoc dipsadi peculiare, inquiet aliquis, facile est adinuenire ex uerbis Auicennæ, qui eam sitim facientem nominat: quoniã sitim intolerabilem facit, ut etiam Lucani uersus ostendunt, qui ita scripti apud ipsum legunt:

Signiferum iuuenem Tyrrheni sanguinis Aulum

Tota caput retro dipsas calcata momordit.

Vix dolor aut sensus dentis fuit, ipsaq; lethi

Frons caret inuidia, nec quicquam plaga minatur.

Ecce subit uirus tacitum, carpitq; medullas

Ignis edax, calidaq; incendit uiscera tabe:

Ebibit humorem circa uitalia fufum

Pestis, & in sicco linguam torrere palato

Coepit, defessus iret qui sudor in artus

Non fuit, atq; oculos lachrymarum uena refugit.

Qui uero hoc mihi responderit, forte aliquid dixerit, nisi sit idem effectus etiam serpentibus, quæ uiperæ nominantur communes. Conueniunt siquidem uiperæ & dipsades non in forma siue figura solūmodo, quemadmodum uidetur Auicenna existimare, sed etiam in pluribus alijs; & nonnullæ ex ipsis in hac præcipue naturæ proprietate, quod carniū suarum esu uel ictu, quem dentibus ingerunt, sitim inestimabilem faciunt, adeo ut Galenus dubitauerit idem ne esset uiperarum ac dipsadum genus, an potius diuersum, ut multi ante ipsum philosophi ac medici uisi sunt existimasse: qui uiperam à dipsade distinxerunt. Ideirco scribit Galenus libro XI De simplici medicina, se in hac ambiguitate Marsos interrogasse: Nun quid haberent aliquod signū per quod scirent utrunq; genus, dipsadum scilicet & uiperarum discernere. Qui nullū esse omnino genus dipsadum uiperarum responderūt, sed eas quæ circa mare & loca plena saluagine uerent, carnes habere salvas: Vnde et in Libya plurimas esse

I 3 tales:

tales: Carere autem illis Italiam propter regionis humiditatem. Hæc quidem Marsi: Quorum si sit uera sententia, paucis possumus propositam soluere quaestionem, ita dicentes: Dipsadem esse uiperam Libycam, siue marassum Libycum, aut in locis aridis & falsuginosis, qualis est terra Libya, degentem. Vt autem ad hanc Marsorum sententiam facile declinemus, illud præcipue facit, quod Aristoteles Pliniusque, duo autores in tradenda tum cæterorum animalium, tum serpentum maxime historia diligentissimi, nihil, quod sciam, de natura dipsadum scriptum reliquerunt, quasi ea inter uiperas eiusdem generis serpentes tacta: nisi quod Plinius uno aut altero tantum in loco in quarundam medicinarum mentione dipsadis unam cum uipera meminisset. Ex quo tamen conuinci non potest dipsadem esse speciem à uipera differentem, cum sint uiperarum aliquæ sitim facientes, aliquæ non facientes pro uarietate locorum, in quibus degunt. Et quæ quidem sitim faciunt dipsades cognominantur: quæ uero non faciunt, simpliciter uiperarum nuncupantur, quemadmodum ex uerbis Galeni paulopost sumus demonstraturi. Accedit ad hoc quod Galenus non ausus aperte hanc Marsorum damnare opinionem, tantum dubitare se dixit, uerum ne omnino, an secundum aliquid falsa forent quæ à Marsis accepisset. Quare & nos sicuti certiore sententiam super hoc in aliud tempus differimus, ita nunc constanter affirmamus, dipsadem uel esse marassum, in locis aridis & falsuginosis generum, uel marasso quam simillimum, adeo ut difficillimum sit inter noscere. Quando quidem Galenus, tantum alioquin doctrinæ atque experientiae uir, ingenue fatetur se nesciuisse alterum distinguere ab altero: atque ideo desuper Marsos tantum assiduo serpentum uenatu peritiores consuluisse. Qui neque ipsi scierunt, quantumuis in tractandis impune serpentibus exerci-

Dipsadem
esse marassum

exercitati, aliam inter uiperas dipsadasque præterquam ex solo in quo uiuunt differentiam assignare. Subijciam autem eiusdem Galeni uerba, ut forte quispiam non habeat causam me etiam cum risu reprehendendi, usque adeo marassis addictum, qui uelim omnes serpentes ad marassorum speciem relegare, ut etiam sicuti in uipera, quam probauimus esse marassum, uel ut alij nominant scorcionem, nemo me potuit refellere, nisi Aristotelem philosophorum antistitem unam redargueret, ita in dipsade nemo me arguat, nisi Galenum alterum medicorum principem coarguat. Hæc sunt huius autoris libro, quo diximus XI De simplici medicina uerba, ubi de carne uiperarum loquitur. Viperarum quidem caro ad tantam peruenit exiccandi potentiam: quia uero nonnulli ex esu eius in uehementissimam sitim inciderunt, & propterea uiperas illas dipsades nominant: Sunt autem & qui ex morsu earum inquit impleri bibentes, sed dirumpi prius quam sitis sedetur. Propterea Romæ uiperarum uenatores, quos Marsos uocant, interrogauimus si quod signum possent me docere, per quod utrumque genus uiperarum inuicem distingueretur. Hijs uero nullum omnino esse genus dipsadum uiperarum dixerunt, sed eas quæ circa mare habitant, & circa loca plurimam habentia falsuginem, carnem habere falsam. Vnde & in Libya multas huiusce modi nasci. In Italia autem non esse propter regionis humiditatem. Hæc quidem à Marsis audiui, non tamen possum affirmare si omni ex parte uerum dicant, an secundum aliquid mentiantur. Quod enim in hijs, quæ dixere locis, uiperarum nascantur carnem falsam habentes, mihi uidetur uerisimile, quoniam me non latet carnes animalium ex aliamentis transmutari. Non tamen possum quod nullum sit genus dipsadum uiperarum demonstrare. Tutissimum autem est cauere uiperas, quas in talibus locis uenantur, siue

siue ad usum cibarium, siue ad pharmaci compositionem.
 Quale est istud celeberrimū, quod omnes medici theriacent
 nominant. Ex quibus ultimis Galeni uerbis iā discere pos-
 sunt nostræ ætatis medici, quāto fuerint dudum in errore uer-
 sati, qui hactenus tirum, id est uiperam, ex terris admodum
 calentibus aridisq̄, ueluti ex Aegypto & Arabia perquisi-
 erunt, cum tamen hunc haberent in Italia serpentem multo
 peregrinis salubriorem. Hæc habui quæ de dipsade scriberē
 secundum Galeni opinionem: qui dipsadem aut minimū,
 aut nihil distare figura à uipera nobis insinuauit. A qua etiā
 opinione non multum Auicenna discessit, cum dixit for-
 mam dipsadis esse formam uiperæ. Si quis uero aliorū ma-
 uult sententiam sequi, qui fecere dipsadem non solum spe-
 cie, sed etiam effigie aliquantulum à uipera differentem, sub-
 iñciam Nicandri uersus, dipsadis formam, magnitudinē, ac
 mores describentis, quos nos ita in latinā uerbum lingua,
 Nicandri de dipsade uersus à nobis translati hij sunt:

Dipsadis est species, quæ uipera parua uidetur.
 Ocius hæc hominem, quem forte momorderit, ictu
 Terribili exanimat cauda extenuata, colore
 Lurida, in extremis urunt incendia pectus
 Dipsadis ex morfu, nec labra madescere possunt
 Dum sitis infestat, multo licet oris hiatu
 Per similes tauro, qui pronus mergitur undis,
 Hauriat immodicum potum, nec desinat ante
 Quam misero uenter distrumpitur, atq̄ ita magno
 Pondere, quod nequeat longum tolerare, leuatur.
 Eosdem in dipsade effectus quos Nicander cecinit, Diosco-
 ridis etiam & Paulus scripserunt, qui & ipsi uisi sunt dip-
 sadem differre specie à uipera putauisse. Qui præterea autores
 hanc eandem serpentem duobus alijs nominibus insignie-
 runt, non dipsadem tantum à siti, sed & præstera & cauionē
 ab incendio,

ab incendio, cuius est causa, uocitantes. De qua nominū ua-
 rietate etiā Suidas autor bonus apud Græcos testificat hjs
 uerbis: Dipsas species serpētis, est uero uipera masculo mi-
 nor, sed in necando uelocior, est autem colore alba, & habet
 lineas in cauda duas. Quidā uero ipsam præstera nomināt,
 alij cauionem. Nascitur autem in Libya & Arabia magis.
 Alijs etiam censetur nominibus, uidelicet melanuros, id est
 uerbum ex uerbo, nigricauda, & ammoatis, id est arenosa,
 & centris, id est stimulo similis. Hanc eandem nominum in
 eadem serpente uarietatem Aelianus libro VI De historia
 animalium annotauit, & eodem colore, iisdemq̄ in cauda
 lineis eius pinxit imaginem. Verum hic ingens oritur diffi-
 cultas, in qua non solum Lucani, sed etiam Alberti existi-
 matio periclitatur. Cui tamen Alberto minus sit ignoscen-
 dum: quoniā Magni cognomentum adeptus ob eam quā
 habere creditus est, & adhuc creditur, in omni philosophiæ
 genere excellentiam, ubi de rebus, quarum cognitio ad phi-
 losophos spectat, agebatur, debuit plusq̄ Poëta peruidere.
 Difficultas quæ oritur hæc est. Quo pacto, cum eadem sit
 serpens præster & dipsas, quemadmodum antedicti nō pa-
 rum uerendæ autoritatis uiri testificantur, Lucanus tamen
 & de præstere & de dipsade separatim, ueluti de diuersis ser-
 pentibus loquatur: atq̄ ab altera quidem, id est dipsade,

Signiferum iuuenem tyrrheni sanguinis Aulum
 dicat miserabiliter exanimatum, quemadmodum eiusdem
 Lucani uersus alij supra notati manifestant: ab altero uero
 præstere scilicet scribat Narsidium marsi agri cultorem non
 minus crudeliter, sed propè eodem mortis genere fuisse ene-
 catum, ut infra scripti uersus ostendunt:

Narsidium marsi cultorem torridus agri
 Percussit præster, illi rubor igneus ora
 Succendit, tenditq̄ cutem pereunte figura,

K

Miscet

Miscet cuncta tumor, maior iam corpore toto,
Humanumque egressa modum super omnia membra
Inflatu sanies late tollente ueneno.

Quomodo etiam Albertus magnus duo capita faciat, alterum de dipsade, alterum de præstere. An dicendum fuerit esse duas dipsadis species: alteram, quæ uiperæ simillima sit, de qua Galenus dubitauit, an in idem genus coiret cum uiperæ: alteram omnino à uiperæ differentem, quæ tum dipsas, tum etiam præster nominetur, & primam quidem Aulum, secundam uero Narsidium iuxta Lucani uersus occidisse, aut duos præstere, alterum generis proprii, alterum cum dipsade communis: atque ita excusetur Albertus, & quicumque alij duo capita alterum de dipsade, alterum de præstere suis tractatibus inseruerunt. Sed huic excusationi illud aduersatur, quod Dioscorides, Paulus atque Nicander, & Plinius apud nos de una tantum dipsadis specie meminere, quæ à diuersis effectibus, à siti quidem dipsas, ab incendio autem præster nominatur. Eandem autem esse de qua antedicti autores loquuntur & præsterem, de quo Lucanus, eo pariter argumento probari potest: quoniam idem ferè effectus & ab illis dipsadi, & à Luciano præsteri tribuuntur. Forte etiam & centris & ammoatis non sunt serpentum aliarum à dipsade nomina, sed ipsa una est quæ & præster & causon ab incendio, ut diximus, nuncupatur, & centris pariter: quoniam, ut ait Nicandri expositor, facies eius tendit in acutum, atque ita centro assimilatur: Ammoatis autem quia sua habet in arenis latibula. Verum de hoc nolo decernere, tum quia res est in obscuro, tum quia utraque opinio magnos habet autores. Non desunt alia mihi exempla quamplurima, ex quibus ostendere possum Albertum philosophum citra Lucani poetæ autoritatem plures serpentum species, deceptum, ut uidere licet, nominum diuersitate, frustra multiplicasse,

plicasse, quasi natura, cum fieri uoluit ex parente nouerca, non satis multas huiusmodi pestes in serpentum generatione protulisset, nisi nos ipsi alias insuper earundem serpentum species, & totidem mortium inutiliter fingere remus. Basiliscum serpentem omnium perniciosissimum, qui non contactu, sed etiam afflatu unumquodque sibi uicinum exanimat, cuius sementem, si fieri potuisset, oportuit funditus abolere, Albertus tamen nobis congeminauit. Siquidem duo capita facit, alterum de basilisco, alterum de armene, quasi sint species serpentum differentes, æquale uirus habentes, cum tamen una sit, quæ græco quidem uocabulo βασιλικός, latino regulus, barbaro autem armene nuncupatur. Esse autem unicam speciem basiliscum & armenem, & non duas, ut putauit Albertus, effectus indicant, qui idem basilisco & armene partim ab Alberto & Auicenna, partim à Dioscoride, Galeno ac Paulo, atque in primis à Nicandro soli basilisco tribuuntur. Siquidem hi græci autores nihil de armene serpente parem habente cum basilisco potestatem meminerunt. Medicinæ etiam, quas ad morsum armene serpentis Auicenna scribit, sunt quas Dioscorides & Paulus ex Erasistrati sententia ad morsum basilisci tradiderunt. Subijciam autem Dioscoridis ac Pauli uerba, ad quorum imitationem eadem ferè scripsisse uidetur Auicenna, ut maior mihi super hac serpente fides adhibeatur. Dioscorides ac Paulus ita scribunt. Hijs autem quos basiliscus momorderit, ut inquit Erasistratus, prodest castorei drachma una pota cum uino, similiter autem & papaueris. Hanc eandem curationem inserens Auicenna scribit in hunc modum. Et dixerunt quod morso ab eo, scilicet armene, non confert aliquid. Si uero aliquid confert ei, tunc semen papaueris usque ad drachmā unam, & castoreum usque ad drachmam unam, quidam iam
K 2 testificati

testificati sunt illud. Quare non temere statim in titulo capituli De basilisco & armene inscripti Auicenna dubitat, sit ne idem serpens armene cum basilisco, uel diuersus. Quid tamen opus erat Auicennam dubitare; cum neque Nicander, neque Dioscorides, Galenus, aut Paulus, ut diximus, ullam faciant de armene serpente mentionem, Nisi forte quis putet per armenem apud Arabes eam feram intelligi, quam Graeci catoblepam nominant, de qua Plinius libro VIII, capite XXI, & Solinus quoque libro suo De situ & memorabilibus orbis, capite XLIII commemorat. Verum hi duo autores uidentur catoblepam non serpentibus, sed quibusdam alijs feris, lyncibus, sphingibus, crocutis, & cercopithecis, Indicis bubus, leucrocotis, caletauris Aethiopiae, manticorae, & monocerotis Plinius: Camelopardali uero et cephis, rhinocerotis, & quibusdam alijs bestijs, quibus regio Aethiopiae plena est, Solinus annumerare. Quod si Plinius statim post factam de catoblepa mentionem etiam capite eodem de basilisco subiungit, non puto ob id facere, quia utrumque animal sub eodem proximo genere scilicet serpentum contineatur, alioquin ambos, tam scilicet catoblepam, quam etiam basiliscum inter serpentes retulisset, capite scilicet eiusdem libri XXIII, cui De serpentibus titulus est. Sed catoblepa fera est, ideo de ea inter alias feras mirabiles facit mentionem. Quia uero eandem habet, quam basiliscus, solo intuitu oculorum hominem exanimandi uim, ideo illi basiliscum annexit. Plinius quoque basiliscum serpentem, Catoblepam autem feram generaliori uocabulo nuncupauit, uolens, ut arbitror, hac appellationum diuersitate non esse eiusdem proximi generis haec duo animalia nobis significare. Sed & alia Plinij catoblepam describens uerba, ceteris membris inertem, caput praegraue aegre ferentem, deiectum semper in terram etiam nobis insinuant catoblepam esse animal quadrupes potius, qualia

Catoblepa.

qualia sunt reliqua, quae eodem capite a Plinio commemorantur. Quam serpentem Aelianus quoque non contemnenda Aelianus. apud graecos autoritatis, talem catoblepum, sic enim ipse nominat, nobis describit, ut non serpentis, sed ferae quadrupedis effigiem repraesentet, haec sunt eius auctoris libro VI De historia animalium, de catoblepo uerba: Terra Libyca multarum ac diuersarum ferarum fertilis est: parit autem & catoblepum ita uocatum tauri effigie, sed aspectu horribilior: nam supercilia illi eminentia & hirsuta, oculi uero subijciuntur non ut bobus magni, breuiores autem & subcruenti, non directum habentes intuitum, sed in terram prouertunt unde bestiae nomen. Iuba uero ex uertice incipiens, equinis similis setis desuper a fronte descendit in faciem, atque ipsum uisu reddit terribiliorem. Haec Aelianus, qui luce clarius nobis ostendit catoblepum non esse, ut nonnulli putauerunt, serpentem armenem apud Arabes nuncupatum. Praeterea qui dixerunt quod morsio ab armene non confert aliquid: si uero aliquid confert ei, tunc semen papaueris usque ad drachmam unam, & castoreum usque ad drachmam unam. Et quod quidam testificati sunt illud, neque illud dixerunt, neque etiam sunt testificati de catoblepo, neque de aliquo serpente a basilisco diuerso, sed de basilisco tantummodo, sicuti Dioscorides Paulusque ex Erasistrati, ut antea diximus, testimonio. Est autem Auicennae mos, cum uult medicos ueteres, praecipue Dioscoridem, Galenum, & Paulum citare, sine nomine uti hoc uerbo, dixerunt, ut possum multis apud eundem Auicennam exemplis ostendere de hijs, quae illi auctores supra memorati antea dixere, & ipse postea Auicenna non tamen eos nominatim adducendo recitauit. Multo tamen plus est, ut mihi uideatur, Albertus, quam Auicenna dubitans reprehendendus: Albertus inquam, qui studio prolapsus multa serpentum genera, quae nunquam natura genuit, connumerandi duas esse serpentes

tum species basiliscū & armene easdem uires habentes sine aliqua dubitatione asseuerauerit. Subiungam autem etiam Alberti de armene uerba, ex quibus unusquisq̄ poterit diiudicare nullam fecisse ipsum inter armenem & basiliscum, siue regulum, nisi solam nominis & magnitudinis differentiam, Alberti de armene uerba libro xxv De animalibus

» hęc sunt: Armene serpens est, quo nullus penitus serpens
 » peior est, nisi regulus solus: Non enim differt à regulo in no-
 » cumento, quia uisu interficit, & auditu sibi sui sicuti regu-
 » lus, & quodcunq̄ animal mordet, statim dissoluitur & mo-
 » ritur. Et similiter moritur omne animal, quod animal appro-
 » pinquat ei, etiam si ab eo non mordeatur, sed quantitate ma-
 » ior est quam regulus, & est quantitas eius ab uno cubito in-
 » cubitū, & morsus eius nullam penitus recipit curationem.
 Hęc quidem Albertus: Miror autē cum ipse easdem tribuat nocendi uires armene, quas etiam basilisco, quomodo solum regulum esse armene peiorem insinuat. Nisi forte putauit Albertus non esse armenem adeo maleficum sicuti basiliscus, quia possit quidem, sed tamen nolit tantum nocere, quantum basiliscus. Sed unde hęc armene pietas: unde misericordia? Equidem puto nō posse basiliscū armene in malitia conferri, nisi idem sibi ipsi comparetur, qui cum unus sit serpens, ut pro duobus sit habitus causam fuisse puto, quia uarij autores de eodem serpente, alij sub uocabulo græco basiliscus, alij sub barbaro armene, eosdem tamen effectus & eandem curationem, ut antea ostendimus, tradiderunt. Verum qui de basilisco scribunt, nihil de armene loquuntur. Qui uero de armene tractant, basiliscum prætermittunt, nisi quod Auicenna utrunq̄ nominat, dubitans tamen, ut diximus, ne unus sit, qui duo à quibusdam censentur. Præterea Semerione qui de serpentibus scripsit, à quo, ut coniectari possumus, multa de eisdem serpentibus tractans Auicenna accepit,

*Auicenna
 quædam ex
 Semerione
 hausit.*

na accepit, in basilisco quidem ab Alberto citatur: In armene autem minime, quod uidere licet in omnibus alijs serpentibus frustra ab Alberto duplicatis. Nam si in uno serpentis nomine Semerion allegatur, in altero omittitur, unde unusquisque facile possit animaduertere Albertum in multiplicandis serpentum speciebus nulla re magis, quam ex nominum uarietate fuisse deceptum. Nam & simili causa alteram quoque eiusdem ordinis serpentis speciem, & prope ueneno basilisco æqualem idem Albertus duplicauit, cerastem scilicet, de quo serpente agit, & sub cerastis nomine primum, & postea ceristalis, nesciens tamen eandem esse speciem diuersis nominibus appellatam, cerastes uocabulo, ut opinor, in ceristalim deprauato. Quanquam apud Auicennam non ceristalis, sed sirtalis scriptura adhuc magis corrupta legatur. Quod autem non sit ceristalis siue sirtalis serpens a ceraste serpente differens, plura habemus argumenta. Primum quod omnia signa quæ scribit Albertus ex Semerionis & Auicennæ autoritate ad ceristalis morsum notificandum, sunt quæ in ceraste à Dioscoride & Paulo etiam traduntur, quæ nos subiiciemus, ut facta utrorumque collatione non differre altera ab alteris, nisi diuersitas translationum aliquid immutat, ab omnibus intelligatur. Hęc sunt signa morsus ceristalis seu sirtalis à Semerione atque

» Auicenna, ipso Alberto testante scripta: Ceristalis est ser-
 » pens de genere uiperarum, & secundi ordinis, & est cine-
 » reus, duorum cubitorum. In loco morsus accidit inflatio,
 » & uelica duritia, apparent & fluxus humiditatis sanguineæ
 » nigra ex loco morsus, & patitur læsus alienationem ratio-
 » nis, & tenebrositatem uisus, & spasnum mortificantem. In
 » his autem, quos cerastes momordit, Dioscorides Paulusq̄
 » hęc signa scribunt. Locus quidem attollitur cum duritie &
 » pustulatione. Fluit autem a morsu sanies nonnunquam qui-
 dem

Cerastes.

dem nigra, nonnunquam uero subruffa. Circa autem totum corpus pallor apparet, & penis quidem tetanum patitur, mens uero extra se fit: Oculis autem caliginis oboriuntur, tandem conuulsus per modum tetani moritur. Quispiam tamen possit pro Alberto respondere duas esse serpentum species, quarum morsus iidem casus consequuntur. Sed contra hoc est, quod qui de cristalli scribunt, sicuti Semerio, atque Auicenna, nihil prae terea de cerasste loquuntur: alioquin, sicuti in cristalli, ita etiam in cerasste autor uterque ab Alberto citaretur. Qui autem de cerasste uerba faciunt, sicuti Nicander, Dioscorides, Galenus, ac Paulus, nullam de cristalli uel sirtali fecere mentionem. Quam quidem rationem puo efficacem non solum ad probandum errasse Albertum, sed etiam ad ostendendum unde errandi habuerit occasionem. Quia enim seorsim apud Plinium atque Solinum, siue quoscunque alios Latinos uel Graecos autores de cerasste legerat, seorsim autem de cristalli uel sirtali apud Semerionem & Auicennam: hanc tantum in nominibus diuersitatem attendens, incidit in errorem, putans eam quae fuit in uocabulis solum, esse etiam in re ipsa differentiam. Videtur autem & haec confusio nominum non mediocriter Auicennam perturbasse, adeo ut in hac ipsa serpente, quam sirtalim nominat, dubitauerit cuius ordinis esset. Licet Albertus non tantum ex Semerionis, quantum etiam ex Auicennae sententia eam secundi ordinis statuatur. Hanc enim sunt Auicennae de sirtali non parum ambigentis uerba: Et ego quidem dixi hunc serpentem in loco extimatiue, & non nosco eum, neque ordinem eius, neque ipsius genus cum uerificatione, & nec scio an iste sit in iteratione, an non. Hanc quidem Auicenna plenus, ut apparet, dubitationum: quarum tamen nonnullas spero me posse facile persoluere nixus Nicandri, Dioscoridis atque Galeni & Pauli, a quibus Arabes omnia fere, licet perperam quaedam acceperunt, autoritate.

Arabes omnia ex Graecis hauserunt.

Nam

Nam de ordine, in quo sit sirtalis serpens reponenda, promptum habemus ex iisdem autoribus respondere, ex quibus etiam probauimus cristallim aut sirtalim esse serpentem cerasstem apud Graecos nominatam. Cum enim apud autores Graecos supra commemoratos basiliscus aspis atque cerasstes in eo serpentum ordine collocentur, quorum morsus non recipit curationem, nisi per membri tacti ueneno abscissionem, iam liquere potest sirtalim esse ordinis primi, secundum quod de serpentum ordinibus loquitur Auicenna. Quare non satis recte eam in secundo ordine uidetur Albertus posuisse. Alteram autem de sirtali serpente Auicennae dubitationem, an scilicet facta sit apud ipsum superflua repetitio, non aequae facile est soluere, quoniam cornuta, de qua antea de sirtali loqueretur Auicenna uerba fecerat, si nomen attendimus, atque remedia quae ad morsum cornutae Auicenna adhibet, uidetur ea esse serpentis species, quam Graeci cerasstem nominant: quam corrupto uocabulo cristallim ab Alberto, sirtalim autem ab Auicenna nuncupari supra demonstrauimus. Auicenna siquidem de cornutae serpentis curatione ita scribit: Et quod ei appropriatur est, ut in potu detur semine raphanidis cum uino. Idem raphanidis semen cum uino potum scribit Dioscorides contra morsum cerasstis auxiliari. Deinde subiungit Auicenna, quod eidem morsui confert cyminum indum, & sisamum cum uino, & castoreum cum uino. De sisamo itidem scribit Dioscorides, quod sanat morsum cerasstis. Cyminum autem indum est id, quod a Graecis & a Latinis ammi nominatur. Licet Dioscorides ammi non cyminum indum, sed potius aethiopicum uocari testetur. De ammi autem Plinius libri de naturali historia uolumine uigesimo scribit in hunc modum: Est & cymino simillimum, quod Graeci uocant ammi, mitigat cum lini semine scorpionum ictus cum uino potum drachmae duae, priuatimque cerasstum pari portione

L myrrha.

myrrha. Idem Plinius II & XXX uolumine ita de casto.
 reo scribit: Testes castorum medentur aduersus cerastem.
 Auicēna quoq; morsui cornutæ iubet imponi salem tritum
 confectum cum alkitrā. Plinius uero XXXI eiusdem li-
 bri de naturali historia uolumine, salis naturam cum origa-
 no & cedria, id est gummi cedri, quam arabes alkitrā uo-
 cant, quidam male picem liquidam interpretantur, contra
 cerastem commendat. Si uero cornutæ descriptionem apud
 Auicennam consideremus, uidetur cornuta non esse ex ce-
 rastum, sed aspidum genere potius: quandoquidem Alber-
 tus tum Auicennā, tum etiam Semerionem in cornuta aspi-
 de allegās, ait q̄ est serpens ordinis primi, cuius longitudo est
 ab uno cubito usq; ad duos, & sunt sup̄ caput eius duæ emi-
 nentia. sicuti duo cornua, & color corporis eius est color ru-
 beus, & uenter eius est sicuti squamæ sicca duræ, quæ cum
 ambulant strident super terram, & strepitum faciūt. Et den-
 tes eius æquales, non recurui, secundum plurimum habitat
 in locis arenosis. Quæ quidem omnia ad uerbū ferè scribit
 Auicenna de cornuta. Quare alterum duorum non potest
 Auicenna euitare, quin aut remedia, quæ erāt ad cerastes
 oportuna, male ad aspidum morsus accommodauerit: aut
 si serpens de qua agit cornuta sit illa, quam græci cerasten
 uocant, frustra eundem serpētem in altero capite De sirtali
 repetierit. Forte autem seorsim diligentius contra Semeri-
 onem & Albertum considerandum, an in genere aspidum
 sint aliqui serpentes cornuti. Hoc enim Nicander negat,
 quia ait aspides non habere cornua, sed quosdam ueluti cal-
 los in fronte circa supercilia prominentes, propter quos ui-
 dentur eorum oculi in quadam cavitare reconditi. Alber-
 tus insuper scribit Solinum dicere, q̄ aspides cornibus im-
 petunt homines, sed hoc non esse probabile. Ego uero
 neque q̄ omnino sint aspides habentes cornua, neque q̄
 dipfas

Aspides cor-
 nis carēt.

dipfas sit ex aspidum genere, quoniam & hoc quoq; So-
 linus refert, puto eidem Solino credendum, quoniam al-
 terum, ut dixi, Nicander improbat: alterum uero est non
 modo Nicandri, sed etiā Dioscoridis, Galeni, Pauliue sen-
 tentiæ contrarium, quemadmodum ex hijs, quæ supra ex
 horum autorum testimonio de dipfide scripsimus, satis de-
 claratum arbitramur. Sed & in hoc ipso aspidū genere mul-
 tipliciter errat Albertus: Nam cum sint tres aspidum spe-
 cies, ut scribit Galenus libro De theriaca ad Pisonē: una q̄
 x̄p̄ōs̄, id est terrestris à Græcis nominatur, quæ, ut opi-
 nor, est illa, quam Auicenna aspidem siccam appellat:
 Altera quæ *z̄ūd̄īn̄a*, id est hirundinacea ab eisdem Græcis
 uocatur, ab Auicenna hirundo: Tertia, quæ *z̄īūs̄*, lati-
 ne autem spuens ab Auicenna seu ab Auicennæ inter-
 prete nuncupatur. Albertus de multo pluribus scribit aspi-
 dum speciebus: Nam præter cornutam aspidem de aspi-
 de sicca primū facit mentionē. Deinde de asilo, quam uult
 eandem esse cum spuente speciem, licet de hoc Auicenna
 fuerit ambiguus. Deinde de hipupice, quod puto esse uerbū
 à græco uocabulo ptyade transformatū, tanq̄ specie serpen-
 tis à spuente differente commemorat, & ait esse illam, ex cui-
 us ueneno suauem mortem sibi Cleopatra consciuit. Ex
 quibus uerbis Alberti præter nominis similitudinem etiam
 colligimus hipupicem non esse aspidis speciem à ptyade si-
 ue spuente diuersam, quandoquidem Galenus quoq; testa-
 tur Cleopatram ex tribus supra commemoratis aspidis spe-
 ciebus ptyaden sibi festinandæ mortis gratia, ne uiua foret
 Romanis spectaculum, in triumpho Augusti Cæsaris ad-
 mouisse. Ultimo loco etiam obtrialum alijs aspidis spe-
 ciebus Albertus annumerat, adeo ut idem Albertus ui-
 deatur plus nimio serpentum genera, de quibus scripsi-
 mus, fecundasse, nō solum species sub generibus multipli-
 cando

Aspidū tres
 species.

Cleopatra
 mors.

cando, sed etiam in speciebus cornua, cum & aspides cornu-
tos finxerit, qui tamen cornibus uacant, ut antea probaui-
mus Nicandri autoritate, & ceraftis octo dederit cornua,
quasi duo aut quatuor non satis essent ad noxam, quot tan-
tum illis Nicander, Plinius, atq; Solinus, & alij, qui de cera-
ftis scripserunt, assignauere. Verum Albertus parum in la-
tinis literis elegans, cum apud Plinium & Solinum legisset
ceraftas habere cornicula quadrigemina, per quadrigemina
bis quatuor, ut coniectari possumus, intellexit. Auicennae
uero de asilo dubitationem, an sit eadem cum spuente aspi-

Spuens
serpens. dis species, licet nec ipse, nec etiam Albertus, quantum ex
uerbis eorum datur intelligi, uideantur asilum, siue spuen-
tem aspidibus annumerare, nos hoc modo soluimus: dici-
mus asilum a spuente, sicuti genus a specie differre: si quidem
p: yada, siue spuente esse aspidis specie supra Galeni auto-
ritate monstrauius. Asilum uero non aspidis specie, sed sim-
pliciter aspidem apud Auicennam significare ea ratione pro-
bamus, quod quae a Dioscoride & Paulo in hijs quos aspis
momorderit scripta inueniuntur, eadem in morfu asili ab
Auicenna referuntur. Verba enim Dioscoridis ac Pauli in
hijs quos aspis momorderit, ita se habent: Morsus quidem
similis est puncturis acus, & paruus uidetur omnino absq;
tumore. Sanguis autem non multus, sed paucus & niger di-
stillat. Velox autem obtenebratio oculorum hominem occu-
pat, & labor totius corporis uariis, omnino autem leuis &
non sine uoluptate consequitur. Quare Nicander ita de hu-
ius serpentis morfu pronunciauit: Sine labore autem moritur
homo, color uiridis apparet, cordis morsus exiguus, frons
continuo couellitur, palpebrae ueluti in dormiente sine sen-
su aliquo mouentur: Inter haec autem mors hominem rapit
ante diem tertiam. Apud Auicennam autem asili serpentis
morsus signa in hunc modum scripta reperiuntur: *Locus*
morsus

» morsus eius est paruus secundum quantitate puncturæ acis
» absque apostemate, & currit ex eo sanguis paucus niger, &
» accidunt ei, qui ab eo morsus est, tenebrositas oculorum, &
» dolor in uisceribus, & ore stomachi in primis: Deinde clau-
» sio oculorum, & profunditas somni, & non uiuit ultra tertiam
» diem. Quare ex hijs omnibus colligere possumus duplici-
» ter Albertum errasse, & quia spuente atq; asilum eandem
speciem putauit, quæ tamen eo modo, quo diximus, diffe-
rant: Et quia hippupicem, quæ eadem erat cum spuente, ut
antea monstrauius, specie esse tamen differentem existi-
mauit. Sed nec minus Albertus serpente miliarem plus
quam fuerat oportu-
num multiplicauit. In hoc quoque de
ceptus nominum, ut uidere licet, uarietate: nam de eo agit
primum sub nomine arachis, deinde sub nomine centris, in
quo male Lucani uersum allegat, quem ille non de centri-
de, sed cenchrīde potius, id est, miliari serpente protulit in
hunc modum:

Et semper recto lapsurus limite cenchrīs.

Deinde sub nomine barbaro faliuifus, siue, ut apud Auicennam scribitur, famiusus. Postremo sub nomine latino
miliaris. Cenchrīdem autem pro quo centridem scripsit Al-
bertus, esse eandem serpentem quæ & miliaris, neminem
puto dubitaturum, qui scierit cenchrū idem apud Græcos
significare, quod apud Latinos miliū. Sed & ea natura pro-
prietas, quam Lucanus cenchrīdi serpenti uersu supra scri-
pto tribuit, multo antea fuerat a Nicandro in eodem serpen-
te patefacta, qui admonet hominē ne cenchrīdi recto cursu
obuet, quia nihil est ipso uelocius. Arachin autem & faliuifum
non esse serpentes a cenchrīde siue miliari differentes, iisdem
probabimus rationibus, quibus etiam in prioribus probati-
onibus usi fuimus: quia uidelicet eadem signa, quæ scribit
Dioscorides in hijs quos cenchrīs, id est, miliaris momor-
derit,

Miliaris
serpens.

derit, sunt quæ partim ab Auicenna, partim ab Alberto in faluiffo uel famiufo scribuntur. Verba Dioscoridis ac Pauli super morfu cenchridis, seu miliaris hæc sunt: Hijs uero quos cenchrís momorderit, morfus quidē similis est morfu ſui uiperino. Putredo autem confequitur, & carnes circumfluunt, quæ prius ſicuti in hydrope intumuerunt: ſiunt autem Lethargici, & profundo ſomno capiuntur. Auicenna autem de famiuſi ſerpentis morfu ita ſcriptū reliquit: Dixerunt: morfus eius ſimilis eſt morſui uiperarum, ſed accidunt carni eius qui morfus eſt ab eo corruptio & mollificatio, ſicuti accidit ei qui habet hydropiſin, & accidunt ei profunditas ſomni, & obliuio, & ægritudines in hepate, & ieiuno, & colon. Albertus quoq; de faluiffo ſerpente & morſu eius ferè eadem quæ Auicenna retulit, hoc modo ſcilicet: Faluifus eſt ſerpens diſcolor ordinis ſecundi, morfus eius eſt ſimilis morſui uiperarū, & accidit morſo ab eo corruptio & mollificatio, ſicuti accidit habenti hydropiſim, & profunditas ſomni, & obliuio, & ægritudines hepatis, & colon, & ieiuni. Iam uidere licet eadem eſſe ſigna morſus cenchridis apud Dioscoridem & Paulum, quæ apud Auicennā in morſu faluifſi, ſiue famiuſi. Vnam tamen inuenio differentiam, quæ facta eſt ex errore translationis. Hic autē error accidit ex nominum uicinitate, quia enim Græci ieiunum inteſtinum ^{uēſip} nominant, ueſicam autem ^{uēſip}, uidetur translator pro cyſti niſtin, id eſt, pro ueſica ieiunū poſuiſſe. Quod autem Albertus faluifſum eſſe ſerpentem diſcolorem enunciat, hoc quoq; probare poſſit non differre ipſum à ſerpente, quem Græci cenchrída, ut diximus, nominant, de cuius colore uario ita Lucanus ſcribit:

Pluribus ille notis uariatum tingitur aluum

Quam paruis tinctus maculis thebanus ophites.

Ex quibus etiam Lucani uerſibus poſſumus coniectari cur
hic

hic diſcolor ſerpens apud Græcos cenchrís nominetur, quia uidelicet eius corpus maculis paruis, quæ ſunt ueluti grana milij diſtinguatur: Ex euſdem etiam morſus ſignis atq; una coloris uarietate monſtratur, arachin & ipſum eundem eſſe cum cenchrída ſeu miliari, & faluiffo, uel famiuſo ſerpentem. De arachi enim Albertus atque Auicenna pariter tradiderunt, quod eſt ſerpens malignus, ſecundi ordinis, interficiens die ſecundo cum corroſione hepatis, & fractioſe inteſtinorū, & eſt in colore uarius, non magnæ quantitatis. Confractio enim inteſtinorū eſt paſſio, quam unā cum hepatis ſimili affectu fieri inquit Eraſiſtratus in colo & ieiuno inteſtinis, licet errore translationis, ut diximus, ſit ieiunum pro ueſica poſitū. Videbor autem ſupra fidem loqui, ſi dixerō Albertum atque Auicennam tot ferè nominibus hunc ſerpentem diuerſificari, quot illum maculis natura uariavit: nam non modo arachin, centrida, faluifſum, aut famiuſum, & miliarem eandem ſerpentis ſpeciem diuerſis in locis appellarunt, ſed pro cenchrída etiam caharum nominari, partim ex ſignis quæ traduntur in corpore, partim in morſu cahari ſerpentis, ac præterea remedijs, quibus ad euſdem ſerpētis morſum Auicenna utitur, quiſpiam facile poſſit coniectari: nam de caharo etiā ſerpente ſcribit Albertus atq; Auicenna ſimul, quod color eius eſt color arenæ, & ſuper corpus ipſius ſunt ueſtigia: per ueſtigia, ut arbitror, notas ſiue maculas intelligentes, & quod ex morſu eius accidit apoſtema, uel ut inquit Albertus, inflatura permaxima. Per hanc, ut arbitror, inflaturam inuenies tumorem carniū, quem Dioscorides Paulusq; ſcripſerunt ex morſu cenchridis, ut antea diximus, prouenire. In codice autē Auicennæ hebræo inter alia ſigna morſus cahari ſerpentis, etiam dolor acutus in ueſica & in hepate & mirach connumeratur, quæ non multum etiam diſtant ab hijs, quæ in cenchridis morſu
Eraſiſtra

Erasistratus, cuius uerba supra recitauimus, testificatur. Facta autem inter alia signa morsus cahari de uesica mentio tactū a nobis in alio eiusdē serpētis nomine, saluiffo scilicet, errorē translationis ostendit, quo antea diximus ieiunū pro uesica propter nominum in lingua Græcorum uicinitatem fuisse positum. Eandem autem esse serpentem, quæ pro uarietate linguarum sub tot nominibus fuerit multiplicata, illo pariter probatur argumento, quod Semerion de miliari tantummodo loquitur, sicuti de cenchrīde Nicander, Dioscorides, Paulus atque Lucanus apud nos. Alia autem nomina neque in cenchrīde aut miliari, neque in ulla alia serpentis specie apud eosdem autores inueniuntur. Sed ipse Auicenna suum uisus est errorem agnouisse. Nam cum de miliari & arachi antea locutus esset, postea de famiūso uerba faciens, ita subinfert: Et sermonem quidem in hoc serpente attulisse cundum extrimationem, sicuti sermonem de illo qui est ante ipsum, & sortasse non est huius ordinis, sed est ordinis purtrefacientium, & cura eius est cura uiperarū. Secundū extrimationem, inquit Auicenna, de hoc serpente locutus sum, hoc est, sola ductus coniectura, & non habens certā de ipso notitiam. Remedia etiam, quæ ad cahari morsum Auicenna subiūgit, sunt ferè omnia illa, quæ ad morsum cenchrīdis Dioscorides, Paulusque notarunt, scilicet radix aristolochiæ cum uino, radix asphodeli. Quod tamen uerbum corruptū est apud Auicennā: nam pro asphodelo asfoasu scribitur: centaurium, gentiana, semen lactuæ, semen lini, ruta syluestris, pro qua apud Auicennam legitur alharmel. Vnde error illorum manifestatur, qui pro semine alharmel semen cicutæ quibusdam compositionibus addunt, quod est uenenum, ut alibi ostendimus, perniciosum. Nisi quod dubitari potest, quomodo Auicenna unā cum alharmel etiā rutam syluestrem in eadem morsus cahari serpentis curatione nominauerit.

minauerit. Ego autem puto rutam syluestrem fuisse expositionem in margine positam, postmodum uitio codicis alijs medicinis insertā. Neque enim dici potest alharmel hoc in loco cicutam uel eius semen significare, cum utrumque uenenum sit, & nullam habeat contra serpentum morsus efficaciam. Sed & inter has ipsas medicinas ad morsus cahari ab Auicenna nominatas, duos alios errores inuenio, quoniam pro cardamomo apud Dioscoridē scripto inuenio cynamomum apud Auicennam: Pro serpillō autem uolubilem. Minimus autem & ferè nullus in cynamomo error, cum æque atque cardamomum aduersum animalia uenenata commendetur. Multo plus in uolubili herba delinquitur, quæ nullā habet contra serpentes naturæ efficaciam. Serpillū uero tantam habet, ut uel hac causa illi inditum nomen quidam existimauerint, quia serpentibus aduersetur. Hydri quoque serpentis speciem uidetur Albertus temere duplicasse: Nam de eo loquitur capite proprio de hydro, & altero de andrio. Auicenna autem dubitat an andrius & hydra idem sit serpens, licet de eis duo capita scripserit. Sed hanc Auicennæ dubitationē ita ex Nicandro, Dioscoride, ac Paulo soluimus. Quem hydram priores dixerunt, posteriores chersidrum, ut inquit Nicandri expositor, uocauerunt: quoniam tam terræ quam aquæ incola est. Dioscorides tamen ac Paulus prisco uocabulo hydram nuncuparunt; & quæ in morfu hydræ signa ab Auicenna referuntur, eadem apud Dioscoridē ac Paulum in hijs quos hydram momorderit scripta reperiuntur. Sed & ea remedia, quæ in andrii serpentis curatione Auicenna tradit, eadē ferè Dioscorides & Paulus item ad eos sanandos, quos hydram momorderit, præceperunt: adeo ut tum ex signis, tum ex modo curationis dubitari non possit hydram & andrium esse eundem serpentem apud Auicennam, atque ideo frustra ab Alberto, qui in hijs serpentū nominibus

*Serpillū una
de dictum.*

Hydrus.

M minibus

minibus sequitur Auicennam fuisse duplicatū. Sed & hic maioris fidei faciendæ gratia, autorum tum Arabum, tum etiam Græcorum sententias parum discrepantes, tam super hydro, quàm super andrio serpentibus, uel potius serpente, cum unus & idem sit, solis nominibus uariatus, subiungemus. Signa morsus hydris uel hydræ apud Auicennam hæc sunt: Morsus eius egreditur & dilatatur, & offuscatur color eius: Et egreditur ex eo humiditas nigra, plurima, ac foetida ualde. Dioscorides autem ac Paulus de hijs quos hydrus momorderit, ita scripserunt. Vlcus dilatatur, & magnum fit cum liuore. Sanies uero ex ipso nigra & multa ac foetida profluit, qualis ex depascentibus membrum ulceribus solet excerni. In andrio autem licet alia signa morsus eius scribat Auicenna, eadem tamen in curatione remedia adhibet, quæ in morsu hydris Dioscorides ac Paulus adhibuerunt, scilicet aristolochiæ pōdus drachmarum duarum cum uino, aut cum aceto commixto, ut scribit Auicenna. Vt autem scribit Dioscorides, cum pusca succum prassij, emplastrum ex calce & oleo, ut scribit Auicenna: Vt autem Dioscorides, ex cinere & oleo cortices radicis quercus, & farina ordeï, & calamentum montanum, ut apud Auicennam scribitur. Nam pro eo origanum apud Dioscoridē scriptū inuenimus. Accedit ad hæc quod in hydro quidem serpente citatur ab Alberto Semerion. parum, aut nihil in signis morsus ab Auicenna aut Dioscoride positus uarians: In andrio autem omnino reticetur. De hæmorrhoo etiam, quæ est simplex serpētis species, neq; distinguitur apud Græcos autores, nisi per maris ac foeminæ differentiam, quorum alter hæmorrhous, altera hæmorrhōis nominatur, agit Albertus sub tribus nominibus: hælfordio primum, deinde hæmorrhoo, postea fabri, neq; animaduertit solam esse nominum, non autem naturæ serpentis differentiam.

tiam. cum sit eadem in omnibus sanguinē humanum exinaniendi uis, ut etiam Albertus ipse sub eisdem nominibus testificatur. Allegat autem in solo fabri Semerionem, quem fabriam idemmet Albertus fatetur parum ab hælfordio differre. Verū in hoc serpentis genere, ut dixi, nō est alia quam sexus, aut nominum differentia, quoniam hæmorrhous & hæmorrhōis sunt nomina græca. Hælfordium autem & fabriam barbara, forte idem maris ac foeminæ discrimen importantia. Ideo rectius Auicenna tacuit hæmorrhoum, qui nomine tantum ab hælfordio, siue fabri diuersificat, nisi quod postea Auicenna alio capite hæc ipsam animantis speciem, sanguinē humanū suo morsu exhaurientis sub altero uocabulo, scilicet pediculo uulturis multiplicauit. Male, ut mihi uidetur, in eo Galenum allegans, qui de nullo alio reptili talem habere potestatem præterq; de hæmorrhoo atq; hæmorrhōide loquitur, sicuti etiam Nicæder, Dioscorides, Paulus, atq; Lucianus apud nos de solo hæmorrhoo atq; hæmorrhōide meminerunt, neq; aliam sanguifluam serpentis speciem superaddiderunt. Sed neq; Albertus est eius erroris, quem Auicennæ ascripsimus, expers, imò tanto plus quàm Auicenna peccat, quoniā ait Galenum pediculum uulturis nominare, cum tamē Auicenna dicit, & ipsemet Albertus affirmat, pediculū uulturis græce memucle nūcupari. Sed quod pediculus uulturis nō sit græca appellatio, ausim pro certo affirmare. Memucle autem potest esse græcum uocabulum, pro myrmecio positū. Est autem myrmecium species phalangij, de qua Nicæder, & Plinius quoq; in suis libris fecerunt mentionē. Cuius morsus tradit esse pexiguus, adeo ut uix sensu uisus percipiatur. Qualē etiā esse morsum pediculi uulturis Galeno autore Albertus atq; Auic. scripserunt. Sed q; hæc phalangij species eadē uim habet sanguinē humanū exhauriendi, quā hæmorrhous uel hæmorrhōis, neq; Galenus,

*Pediculus
uulturis.*

M 2 neq;

neq; alter græcus autor, quē sciam, prodidit scripto. Verum in hoc reptili Alberti mendacium est euidentius, qui ait ipsum nasci in inguine hominis, & in pilis, & sub aselis, & eius morsum non uideri, nisi quando multū creuerit, & tunc morsum esse uenenosum: Et quod facit morsus aliquando erumpere sanguinem per uenam ani, & per nares, & ex stomacho per uomitum, & ex pectore, & pulmone, & ex radicibus dentium, & aliquando ita magnificatur tumor, quod nō recipit medicinam. Quæ quidem ab Alberto ad literam scripta sicubi gentium uera sunt, nō parum Italiæ gratulandum censeo, quæ talem pestem natam in corpore humano non agnoscit. Longum esset & forte legētibus fastidiosum, si uelim omnia partim Alberti, partim Auicennæ errata, ubi de serpentibus agunt, in lucem patefacere: Verum sat erit duos tantum alios subiungere, qui magis ad institutam de dipsade & uipera quæstionem uidentur pertinere. De dipsade supra diximus secundum Marforū opinionem non esse speciem à uipera differentem: Verum secundum Nicandrū & plures alios esse speciem per se simplicem tantum. Alber-

Situla. tus autem situlam, quæ idem uidetur apud Latinos significare quod apud Græcos dipsas, in duas species diuidit: alteram, quam græco uocabulo dipsadem uocat: alteram, quam generis nomine situlam. Et de hac secūda specie dicit, quod est serpens ex uarietate miro modo pulcher, ita quod admiratione detinet intuentes: sed est piger & paruus, & ita ignei ueneni, quod ille qui percutitur totus exurit, & in hyeme pellem deponit. Sed mirum in modum in hoc serpente Al-

scytale. bertus decipitur: nō enim situla, sed scytale potius nominatur, & est ille quem postea paucis uersibus interpositis sub
 » sifeculi nomine describit hoc modo: Sifeculus est serpens
 » fere sicut ille, qui salit ad duas partes, quem Græci amphise-
 » lenen uocant, quasi duo capita habentē, & morsus istius est
 sicuti

» sicuti morsus illius, quia iste quidā modus illius, licet in hoc
 » differat, quod non adeo expresse duo capita habere uidetur,
 » & hæc de hoc serpente dicit Auicenna. Hæc quidem Albertus. Auicenna autem, quem Albertus allegat, ita de eisdem serpentibus scribit libro IIII, capite De serpente sciscetali:
 » Color eius similis est salienti ad duas partes, sed ille est de-
 » terior, & accidentia eius sunt illa, & cura eius est illa cura. Verum contra Auicennā & Albertum merito quispiam possit dubitare qualis sit morsus, uel accidentia, quæ ex morsu amphisibene consequuntur. Qualis etiā modus curationis, ne uideatur id quod quæritur per alterum & que ignotum manifestare. Hic autē error inde prouenit, quoniam uerba Alberti & Auicennæ de sciscetali & amphiseleue, uel, ut dicere debuit, amphisibene, siue saliente ad utranq; partem sunt uerba Dioscoridis & Pauli de scytale amphisibene, sed male interpretata, quia, ut taceam nominū deprauationem, de quibus non multum est philosophis medicisq; curandum, non sunt suo loco relata. Dioscorides enim cum docuisset qualia sunt accidentia quæ ex morsu fiunt uiperarū, & quis modus curationis, postea de scytale & amphisibene serpentibus ista subiungit: Similia autem hijs accidunt, quæ à serpente amphisibene nominato, uel scytale morsus eueniunt: Eadem autem sunt remedia, quapropter in hoc genere non est opus propriam facere descriptionem. Oportuit ergo Auicennam uel Albertū, qui uidetur in hijs secutus Auicennā, sciscetalim & amphisibenē, siue salientem ad utranq; partem eodē quo Dioscorides ordine, post uiperas scilicet collocare, quod & eosdem facerēt casus, eandemq; exigere curationem unā docere: uel saltem si ordinem mutare uoluerāt, quænam essent eorū morsus accidentia, & quæ curatio legentibus manifestare: quod tamen uidentur in alio capite, sed alijs nominibus fecisse, hæc scilicet & carem, de quibus ita
 M 3 scripsit

„ scripsit Auicenna capite Harem & carem: Dixerunt quidam
 „ Arabes sapientes, & existimo quod sunt de genere draconum
 „ marinorum, aut aliorum, quos ambos nominauit Semerion
 „ ille sapiens, dicens quod accidit ex morfu eorum illud, quod
 „ accidit ex morfu uiperarum, & similitur quod cura eorum sit
 „ cura uiperarum. Eadem fere Albertus de harem & carem ex
 „ Semerionis & Auicennae autoritate. Qui tamen Semerion
 „ in scyctali & amphisibene, siue saliente ad utranque partem
 „ non allegatur, adeo ut uerisimile fiat Auicennam atque Albertum
 „ de eisdem serpentibus tanquam diuersis duo scripsisse capita:
 „ alterum in inscriptione Scyctali, alterum Harem & carem. Mul-
 „ to tamen plus peccauit Albertus, qui serpentem scyctalem a
 „ Graecis & etiam Latinis nominatum, non modo duplicauit, sed
 „ etiam triplicauit sub nomine sifeculi, sub arem uel carem, &
 „ sub nomine situlae: & modo proprii generis, modo alterius
 „ esse insinuauit, hoc est, situlae speciem. Quod autem species al-
 „ tera situlae ab Alberto descripta, sit ea quam Graeci atque Latini
 „ scyctalem nominant, et Dioscorides comparat in calibus
 „ & morfus curatione amphisibene: constat ex hijs, quae de
 „ eadem situlae specie scribit Albertus, & de scyctale Solinus, atque
 „ Lucanus de situla sua, quae tamen non est situla, neque species
 „ eius. Scribit Albertus, quod est serpens miro modo pulcher,
 „ ita quod admiratione detinet intuentes, sed est piger & par-
 „ uus, quod ille quem percutit totus exurit, & hic serpens in
 „ hyeme pellem deponit. Sed haec eadem de scyctale Solinus
 „ scribit hijs uerbis: Scyctale tanta praefulget tergi uarietate,
 „ ut notarum gratia uidentes retardet, & quoniam reptando pi-
 „ grior est, quos assequi nequit, miraculo suo capit stupen-
 „ tes. In hoc tamen squamarum nitore hyemales exuuias prima
 „ ponit. Idem Lucanus de scyctale scribit: Et scyctale sparsis
 „ etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas. Quare luce
 „ clarius apparet Albertum pro scyctale situlam accepisse, & no-
 „ minum

„ minum uicinitate deceptum, proprii generis serpentem alteri
 „ contribuisse. Sed hic quidem error ad ipsam pertinet, quam
 „ Albertus sub eodem genere cum scyctale posuit, alter uero ad
 „ uiperam: nam sicuti sifeculum a situla, uel si recte loqui ue-
 „ limus, a scyctale, ita etiam tirum a uipera esse specie differen-
 „ tem existimauit. Quemadmodum eiusdem Alberti libro II
 „ De animalibus indicant uerba, quae in hunc modum scripta
 „ inueniuntur: Omnia enim genera serpentum faciunt oua
 „ praeter tirum, ut dicit Aristoteles, & est corrupta sua litera,
 „ quoniam ille qui uere est tirus notus est apud nos, & fit ex
 „ ipso theriaca. In quibus uerbis Alberti duo sunt errata, alterum
 „ quod ignorauerit arabicae translationis consuetudinem, tirum
 „ pro uipera sapissime supponentis: Alterum multo maioris ad-
 „ uitam momenti, quod serpentem ex qua uera theriaca confici-
 „ tur esse uiperam, non autem uiperam existimauit, contra
 „ omnium ueterum, & praecipue Andromachi, qui primus do-
 „ cuit uiperas, & non alias serpentes theriaca admiscere praec-
 „ ptum. Vtrum autem Albertus hunc errorem, sicuti plerisque
 „ alios, ab ipso Auicenna acceperit, cum in eiusdem Auicennae
 „ libris ex arabica in linguam latinam translatis appareat, ti-
 „ rum & uiperam tanquam diuersos serpentes frequenter nomi-
 „ nari, non possum certissime iudicare. Fieri enim potest, ut
 „ Auicennae interpretis pro uipera tirum, id est, genus pro spe-
 „ cie aliquando posuerit, quod non adeo fuisse errorem, quan-
 „ tum dedisse alijs non animaduertentibus errandi occasione
 „ existimamus. Quod si Auicenna ubique eodem uocabulo
 „ utitur, alphe scilicet, quod apud Arabes significat uiperam,
 „ multo plus ipse aliquando quam eius interpretis aberrat: nam
 „ nomen speciei simplicis ponit pro nomine generis, ut cum
 „ libro III, capite De speciebus serpentum scribit haec uerba:
 „ Et ordo secundus de uiperis, quarum species sunt diuersae, de
 „ eis enim sunt uiperae alelifat, & de eis sunt facientes sitire, &
 „ reliquae

reliqua quas dicemus, quod serpentem facientem sitire, quam Graeci diplada uocant, pro specie uiperæ nominet, cum sit eadem quæ uipera serpens secundum Marsorum sententiam, uel uiperæ quam simillima secundum omnium aliorum, & ipsius quoque Auicennæ opinionem, facile possit tolerari. Sed quod serpentes quercinas, quod genus est à uiperis diuersum, & à Graecis dryini, ut antea diximus, nominantur, quia in quercu radicibus habitant, quod postea Auicenna in aliarum specierum serpentum enumeratione ilicinium uocat, uel non faciens inter quercum & ilicem differentiam, uel forte putans quercinas esse ab ilicinis differentes, deceptus nominum, ut in multis alijs ostendimus, diuersitate. Quod, inquam, & quercinas, & multas alias, de quibus se dicturum promittit, uult esse uiperæ species, hominis est speciei nomine pro nomine generis abutentis. Si quidem alphe uiperam significat apud Arabes, quæ simplex est species secundum Aristotelem, Nicandrum, Dioscoridem, Andromachum, Galenum, & Paulum, ac reliquos medicos uetustiores. Auicennæ autem interpretis sicubi alphem uerbum arabicum tirum interpretatur, quasi therium uelit dicere, nomen generis ponit pro nomine speciei, quod ab omnibus hominibus frequenter solere fieri testatur Galenus in expositione libri secundum De uictu acutorum. Et hoc sane uidemus non modo apud Galenum, sed etiam apud Aristotelem in hac eadem serpente factitari, ut cum Galenus ait in libro De theriaca ad Pisonem, primum Andromachum theria, id est uiperas theriacæ admiscere instituisse, & cum eodem in loco alteram quoque probat etymologiam, quam nos libro nostro de Plinij, atque aliorum medicorum erroribus inscripto, nixi eiusdem Galeni autoritate, licet inibi Galenum nominatim non citauerimus, inseruimus; Vbi diximus theriacam Andromachi: de ea enim tunc loquebamur, & trociscos theriacos inde habuisse

habuisse nomen, quoniam ex therijs, id est uiperis, quæ ex genere ferarum sunt, conficiuntur. Sed cur, inquit aliqui, non potius uiperini dicantur quam theriaci, siue latine ferales, à nomine scilicet serpentis proprio, & non communiori? Et quid uetat, inquam ego, ita eosdem trociscos latine uiperinos nominare, sicuti graece theriacos? Quandoquidem Plinius uir eruditissimus salem theriacum eadem apud Graecos ratione theriacum, qua trocisci theriaci, nominatum, quia uidelicet ex uiperis fit, maluit dicere uiperinum, quam nomine infausto feralem, libro scilicet xxx, capite iii, ubi ita scribit: Item gallinacei cerebrum recentibus plagis sale uiperino in cibo sumptum. Eadem est in tota antidoto ratio, quam, si libuerit, possumus uiperinam nominare, ut eam Graeci aliquando *αντιδοτον υιπερινης*, id est, antidotum ex uiperis nominant. Quid enim refert antidotum uiperinam, uel antidotum ex uiperis nominare? cum æque fiat ex uiperis denominatio? Qui autem etiam aiunt theriacam non posse apud Graecos ob id sortiri nomen, quod theria, id est feras in sui compositionem admittat, quoniam cum fera sit nomen ualde generale, non magis ex ui uocabuli uiperam, quam etiam basiliscum intelligeretur esse ad theriacæ compositionem recipiendum. Non animaduertunt eandem rationem etiam in ipsos recipere. Quoniam si ideo theriacæ graece dicitur, latine autem feralis, ut ipsi interpretantur, quoniam confert contra morsus ferarum, deberet etiam contra aprorum, leonum & elephantum morsus auxiliari, quos esse ex ferarum genere nemo dubitauerit. Quare neutra etymologia potest pro uera defendi, nisi in utraque nomen generalius in significato specialiori capiatur. Sicuti autem in tota antidoto utraque probamus autem Galeno etymologiam, & illam scilicet quæ ab usu, quem præstat contra feras uenenatas, assignatur, & alteram quæ à feris, quæ in ipsa com-

N miscentur:

miscentur : non sunt autem alia quam uiperarum in trociscis
 theriacis unam tantum admittimus, quod uidelicet ob id sint
 theriaci nominati, quoniam ex therijs, id est uiperis confi-
 ciuntur. Neque enim de ipsis æque atque de tota antidoto, cuius
 sunt una portio, dici potest, quod contra omnia animalia
 uenenata auxilietur. Superuacuum enim Andromachi,
 & aliorum ueterum medicorum studium extitisset, tot medi-
 cinarum uires in una compositione commiscere, & scrupu-
 latim colligere, si soli trocisci theriaci eundem nobis effectum
 possent præstare. Nisi forte quis putet Andromachi compo-
 sitioni alias adiungi medicinas, non propter serpentes, sed plu-
 rimos morbos, quos potest sanare theriaca : Soli autem tro-
 cisci theriaci non possent. Atqui & ad illa etiam quotcumque
 quis enumerauerit uenena altera antidotus priusquam theria-
 ca adinuenta, sufficiebat, quæ ab inuentore mithridates co-
 gnominat. De hac enim Galenus libro De antidotis primo
 ita scribit: Ad uiperarum quidem uenena melior est theria-
 ca quam mithridates, ad alia uero nihilominus mithrida-
 tes, sed in quibusdam etiam melior. Eandem etiam senten-
 tiam Galenus libri eiusdem secundo uolumine repetit, ubi
 ait se uelle à mithridate inchoare, quæ ad plurima quidem
 alia uenena maiorem habet quam theriaca efficaciam: In uno
 autem solo relinquitur, quod à uiperarum dicitur. Auicenna quoque
 libro v capite De confectione mithridatis, non aliud quam
 Galenus de mithridate sentit: Ita enim de ipso eodem capi-
 te scribit: Deinde postquam accidit Andromacho illud, quod
 expertus fuit super iuuamentum carniarum serpentum & ali-
 orum, addidit in eo trociscos de uiperis, & alteratum est pa-
 rum per additionem & diminutionem. Fuit ergo theriaca ma-
 gna in multitudine iuuamenti. Veruntamen theriaca ma-
 gna est magis iuuatiua ipso in re una, & est uenenum serpen-
 tum. In reliquis uero rebus non diminuitur mithridatum à
 theriaca

theriaca diminutione, de qua sit curandum. Imò est ma-
 gis additi in pluribus eorum iuuamenti, & confidentioris
 utilitatis. Hæc autem duorum autorum uerba etsi pluri-
 mum consentire uideantur, non parum tamen, nisi ea recte
 intelligamus, dissentiant. Et si enim tam Galenus quam eti-
 am Auicenna conueniant in hoc quod mithridates sit æque
 ad omnia alia utilis, uel etiam utilior in quibusdam quam the-
 riaca, discrepant tamen: quoniam Galenus uult theriacam
 contra morsus uiperarum plus habere efficaciam. Auicenna
 autem non contra uiperas tantum, sed contra serpentes sim-
 pliciter, nisi quod, ut postea sumus ostensuri, serpentis no-
 mine non quicumque serpens, sed uipera tantum etiam apud
 Auicennam aliquando significatur. Et quidem est rationa-
 bilis uiperas seu carnes uiperarum, ex quibus trocisci the-
 riaci constant, non contra omnes serpentes, sed contra se po-
 tius esse medicinam. Nam, ut inquit Galenus libro De the-
 riaca ad Pisonem, sicuti ad morsum crocodili adeps eius
 uulneri illato mirabiliter prodest, & mygale serpens pari-
 ter trita & superimposita morsus suos absque dolore fa-
 nat, ita & quos uipera momorderit, carnes eiusdem serpen-
 tis similiter trita, & super uulnus posita curant. Forte est &
 alia inter Galenum atque Auicennam discordia: Quoniam
 Galenus non in rebus alijs quam plurimis, sed in uenenis
 tantum ait mithridatem esse theriaca potioem. Quare uide-
 tur sermo Auicennæ multo esse generalior, & ideo non pa-
 rum à ueritate deuiare, cum sint quidam morbi præter illos,
 qui ex uenenis contrahuntur, contra quos est theriaca iu-
 uantior. Quod quidem Galenus libro primo De antidotis
 declarat his uerbis: Illas quæ passionibus sanant facultates,
 quæ non extrinsecus imponuntur, sed intus assumuntur,
 medici antidotos nominant. Tres autem sunt primæ earum
 differentia: Quædam enim propter mortifera phar-
 maca

Antidotus:

maca exhibentur: Quædam morsibus animalium uenatorum: Quædam uero alijs passionibus, quæ ex uitioso uictu contingunt, auxiliantur: Quædam autem tres profitentur utilitates, sicuti illa quæ theriaca uocatur, quæ composuit Andromachus repudiata mithridate, quæ & ipsa ab eo qui eam composuit nomen accepit. Ex quibus Galeni uerbis duo maxime elicimus, non modo in uiperæ morsu, sed etiam in multis citra uenena passionibus theriacam esse mithridate potior rem, & præterea solam Andromachi compositionem simpliciter theriacam nominari, alias autem compositiones non theriacas, sed antidotos tantummodo nuncupari. Quam itidem nominis differentiam possumus ex multis alijs apud Galenum locis demonstrare, sicuti ex illo, quem per initia nostræ disputationis ex libro XI De simplici medicina citauimus, cum de uiperis ad theriacæ compositionem eligendis sermo haberetur, de quibus Galenus ita scriptitauit: Tutissimum autem est cauere uiperas, quas in talibus locis, scilicet aridis & saluginosis uenantur, siue ad usum cibarium, siue ad pharmaci compositionem, quale est istud celeberrimum, quod omnes medici theriacem nominant. In libro etiam de theriaca ad Pisonem planè Galenus ostendit nullam fuisse ante Andromachum antidotum, quæ theriaca diceret, quæ uis esset & illa compositio, qua rex magnus Antiochus contra omnia animalia uenenata usus dicitur, & altera mithridates à rege Mithridate, cuius fuit inuentum appellata. Ita enim de Mithridate rege, & de antidoto ab eo inuenta libro quo diximus Galenus scribit: Inquit enim quod & Mithridates ille bellator magnus theriacam quidem non assumpsit, nondum enim erat, sed alteram multam mixturam antidotum, quæ & ipsa ab eius nomine uocatur. Quod si, ut inquit Galenus, tempore Mithridatis nondum erat theriaca, neque etiam Antiochi theriaca fuit, qui longe ætate præcessit. Si quis uero mihi Plinium

Plinium obijciat, ut sanè animaduerti in quodam libello de serpentibus edito mihi fuisse, meo tamen suppresso nomine, latenter obiectum, facientem de theriaca Antiochi mentionem: uel plus me Galeno credere, ubi de nominibus græcis præsertim medicinalibus agitur, uel neque Plinium, si uerba eius diligentius inspiciantur, quicquid à Galeno dissidere respondere. Cum enim Plinius circa finem libri XX De naturali historia unam compositionem retulisset, quæ constat ex serpillo, opoponace, milio, trifolio, anethi, & feniculi, anisi, ami, apijque seminibus, & farina erinacea, postmodum ita subiungit: Hac theriaca magnus rex Antiochus aduersus omnia uenena usus traditur. Quasi idem uoluerit Plinius de hac compositione, quod etiam Galenus de mithridate antidoto dicere, licet nondum foret tempore Antiochi, sicuti neque regis Mithridatis theriaca: Antiochum tamen compositione antea scripta pro theriaca usum, sicuti etiam sua compositione Mithridates. In eandem sententiam Auicenna de mithridate antidoto loquens illa protulit uerba, quæ etiam supra recitauimus, quod ante Andromachum compositio mithridatis fuit theriaca magna in multitudine iuuamenti. Theriaca ergo diatessaron eatenus & ipsa dicitur theriaca, quatenus uicem supplet theriacæ: & allium eadem ratione rusticorum theriaca aliquando à Galeno nominatur, quia cum theriaca rustici careant, allio utuntur uice theriacæ. Galenus etiam eodem de theriaca ad Pisonem libro cum multa de antidoto mithridate dixisset, & modum quo eius compositionem rex Mithridates inuestigasset, edocuisset, postmodum illa uerba subiunxit: Postea uero Andromachus Neronis archimedicus quædam addens, quædam autem & adimens, scilicet de mithridatis compositione, de ea enim fuerat sermo, fecit eam antidotum, quæ theriaca nominatur, miscens una cum alijs non paruum carnis uiperarum portionem. In quibus uerbis Gale-

Allium theriaci rusticorum.

Andromachus Neronis medicus.

nus innuit, & solam Andromachi compositionem theriacā simpliciter nominari, & causam pariter ostendit, ob quam præcipue ipsa ex omnibus alijs antidotis theriaca uocetur, carnis uidelicet uiperarum cōmixtionem: nam si à sola, quæ præstat contra morsus serpentū, utilitate idem nomen indispisceretur, tunc ante inuentionem theriacæ theriaca fuisset, cum antidotus mithridates ad eisdem morsus, uiperino tantum excepto, non minus ualeat, imò ad quosdam ex eis multo plus, ut loco superius allegato Galenus inquit, quam theriaca. Alexander quoque ultimo primi libri problemate, in quo quæritur cur hijs quos diptas momorderit, cum siti præmanantur intolerabili, theriaca tamen, quæ calida est & sicca, nihilominus sitim sedet, & non magis exaugeat. Manifestū se facit ex suo sermone de theriaca simpliciter prolato unam tantum existimasse antidotum theriacam nominari, quæ in sua uiperas recipit compositura. Siquidem in solutione problematis circa finem ait: carnes uiperarum alijs simul medicinis, quæ in theriaca ponuntur, admixtas, uim habere naturalem contra omnia animalia uenenata & exitialia pharmaca resistendi. Ex quibus etiā Alexandri uerbis illud constare potest, non carnes solas uiperinas, uel etiam oleo & anitho cōditas, sed cum alijs pluribus medicinis plus quam sexaginta numero in unam quodammodo naturā confusis: id quod uult etiam libro De theriaca ad Pisonem sapius à nobis allegato Galenus, tantā habere cōtra omnia uenena, sed præcipue uiperæ potestatem. Quare ut ad trociscos theriacos, à quibus nostra cœpit disputatio reuertamur, cum non haberent ipsi maiorem quam carnes uiperinæ, à quibus sola similitudine superabundant contra uenena efficaciam: siquidem hæc non ad uim carniū augendam, sed potius ad trociscorum formationem est superaddita, non sunt idem trocisci ab utilitate quæ ferunt, sed potius ab ea quæ in ipsis continetur

cōtinetur fera, græco uocabulo theriaci cognominati. Alioquin occurreret quæstio, cur non & carnes ipsæ per se theriaca dicerentur. Quæ quidem quæstio illis est insolubilis, qui solam eius nominis causam assignant utilitatem: nobis autem facillima, qui non usum, sed potius id quod continetur assignamus. Carnes siquidem uiperinæ non se ipsas continent, sed potius in alteris continentur. Idcirco non consueuere medici carnes theriacas, sicuti trociscos theriacos, & sales quæque theriacos, qui & ipsi ex carnibus uiperinis quibusdam alijs additis conficiuntur, appellare. Quod si quis spreta loquendi consuetudine, uiperæ carnes uelit etiā theriacas nominare, sciat se nihilo plus quam uiperinas significaturū, uel saltem usurū uocabulo ualde generali, omnem medicinā, quæ quouis modo possit contra aliqua uenena prodesse, significante. Ne autem multū ex nominis ambiguitate laboremus, sciendum est tres esse, ut antea diximus, antidotorū species: Vnam, quæ ualet cōtra pharmaca mortifera, quæ scilicet uel per cibum, uel per potionem assumpta hominem interimunt. Alteram, quæ prodest contra morsus quorundam animalium uenenatorū, ueluti canis rabidi, scorpionis, phalangiorū & uiperarū: Et tales antidotos, ut inquit Galenus suo De antidotis libro, medici iuniores, quorum unus fuit Asclepiades, soliti erant medicamēta theriaca nominare. Tertia antidotorum species est, quæ morbis ex uictu prauo contractis auxiliat. Si qua uero antidotus, ut illa quam instituit Andromachus, omnibus malis, quæ diximus, opitulat: hæc non theriacū pharmacū, sed theriaca simpliciter nominatur. Quo circa Galenus cum eodē De antidotis libro de multis antidotis faciat mentionē, quæ contra medicamēta mortifera, & morsus uenenatorū animalium mire proficiunt, sicuti de mithridate, athanasia, ambrosia Philippi Macedonis, & antidoto ex sanguinibus, & altera ex scinco nuncupata, nul-

Tres antidotorū species.

lam

lam tamen ex hijs putat theriacam nomine insigniendam, sed tantum Andromachi compositionem, quam non medicinam theriacam, sed theriacam simpliciter nominat. Si uero Arabes, & quidam Latini plusquam oporteat aliquando Arabibus credentes, fusius utuntur hoc nomine theriaca, nos in graeco uocabulo maiorem graecis autoribus fidem adhibendam iudicamus. Quamquam & ipsi Arabes, si ea quae diximus supra de theriaca Antiochi, de theriaca Diatesleron, & alia theriaca rusticorum memoria repetant, facile possunt in unam cum Graecis concordiam reuocari. Et si enim II Canonis capite De squilla Auicenna dicat, quod est theriaca uenenosis: & de opoponaco pariter quod cum aristolochia ad puncturas bibitum est theriaca, & similiter eius succus, idem tamen Auicenna fatetur eodem in libro impropria esse locutionem, cum simplex medicina theriaca dicitur: Quoniam, ut inquit, nomen theriaca dignius attribuitur medicinis artificialibus, id est compositis, & nomen bezaar singularibus cadentibus secundum naturam. Licet alias idem Auicenna bezaar cum theriaca uideatur confundere, scribens in hunc modum: Albe-
 33 zaar & theriaca sunt omnes medicinae, quarum proprietas
 33 est, ut conseruent sanitatem, & uirtutem in spiritu, ut expel-
 33 lat nocumentum ueneni a se. Mihi uero uidetur nomen be-
 zaar apud Arabes significare idem, quod apud Graecos alexipharmacum, quod est uocabulum generale ad omnia remedia, siue contra morsus animalium uenenosorum, siue contra uenena mortifera, sicuti aconitum, argemum uiuum, atque similia, quae uel per cibos, uel potiones nostris corporibus inferuntur. Pharmacum autem theriacum, seu medicina theriacalis, ut medici iuniores loquuntur, tantum ad morsus serpentum, ut supra diximus, ex Aesclepiadis medici autoritate accommodatur. Quod etiam ipsum indicat nomen a therijs, id est animalibus uenenosis deriuatum. Simpliciter autem
 theriacam

Alexipharmacum.

Theriaca ad serpentum morsus tantum accommodatur.

theriacam Galenus, ut diximus, nominat solam Andromachi compositionem. Quare, ut opinor, Nicolus Florentinus non satis recte de eisdem nominibus libro IIII capite De medicinis bezaaralibus determinauit, scribens haec uerba:
 33 Videre potes quod ista duo nomina bezaar & theriaca tri-
 33 pliciter possunt sumi, ut innuit Serapio in simplicibus, capi-
 33 te De lapide bezaar: uno modo largissime pro omni medi-
 33 cina principaliter, uel secundario faciente ad liberationem a ue-
 33 nenis: alio modo large pro medicinis bezaaralibus supradic-
 33 tis: & tertio modo stricte, uerbi gratia: Theriaca pro theria-
 33 ca ipsa, quae est una confectio dicta theriaca magna, uel libera-
 33 rans, & dicitur theriaca Galeni, & est illa, in qua ingreditur
 33 caro tiri, & non propterea, ut multi accipiunt, uocata est the-
 33 riaca: imò propter suam uirtutis theriacalis excellentiam no-
 33 men generis sortita est, & suo nomine meruit appellari. Et
 33 est de qua intelligitur cum absolute profertur, & consimili-
 33 ter bezaar stricte sumptum dicitur de quodam lapide, qui pra-
 33 excellentia suae bezaaralis uirtutis nomine generis consimi-
 33 liter uocatus est. Haec quidem Nicolus. Ex quibus uerbis ap-
 33 paret ipsum quoque ista duo nomina bezaar siue alexipharmacum cum theriaca confundere, cum tamen bezaar apud Arabes, sicuti alexipharmacum apud Graecos sit tam medicina simplex quam etiam composita. Theriaca autem tantum composita, & non quaecumque, sed quam Andromachus dicitur composuisse. Quare neque largissima, neque larga acceptio theriacae apud ipsum recta est. Tertia uero arctissima, & ipsa ob id potest improbari, quoniam theriaca ita accepta non est Galeni theriaca, sed Andromachi potius. Videtur autem Nicolus nimium Auicennae falso Galenum calumnianti credidisse, quod frustra Andromachi antidotum quaedam addendo, & quaedam subtrahendo commutasset: nulla uidelicet ductus necessitate, sed solum ut eiusdem antidoti sibi titulum
 O lum

lum usurparet, cum tamen Galenus in suis omnibus de the-
riaca antidotis tractatibusq; maxime probet Andromachi
compositionem, & eam solam, ut saepe diximus, nominet
theriacam. tanquam omnium aliarum antidotorum utilita-
tes complectentem, atq; ideo ubiq; illam seruare studeat in-
corruptam. Quod uero etiam Nicolus illos reprehēdit, qui
Galeni theriacam inde dictam putant, quod ex tiri carne
conficiatur, forte melius illos reprehendisset, qui uerum ti-
rum non agnouerunt. Nō animaduertit autem uir iste, alio-
qui Galeni doctrina studiosus, se principi medicorum,
homini non minus literatura, quam etiam medicinae arte
conspicuo imputare, quod male suae antidoti nomen fuerit
interpretatus, & eius ignorauerit significationem. Vt autē
hic Nicolii error, & aliorum idem existimantium euidentius
appareat, subiiciam Galeni uerba, quae libro De theriaca ad
Pisonem ita de eius uocabuli scribit etymologia: Quia uir
iste, Andromachus scilicet, de eo enim statim antea locutus
erat, miscere pharmaco theria, id est uiperas, quae sunt ex ge-
nere ferarum uenenosarum, excogitauit: non solum quoni-
am ad morsus earum bene congruit, theriaca à nobis dicitur,
sed quia etiam ipsas feras uenenosas, uiperas scilicet, in sua
mixture recipit propterea promptum fit nobis theriacam
nominare. Verum hic error Nicolii, qui tamen, ut ue-
rum fatear, non est error ipsius, sed aliorum sua aetate cele-
bris nominis autorum, ex quorum libris accepit, forte pos-
sit tolerari, ob eam quam uiciatam habemus, ac mutilatam
librorum Galeni de theriaca translationem. Gentilis au-
tem in expositione quinti Canonis Auicennae, capite De theria-
cis magnis, utraq; admittit theriacae significationē, quod ui-
delicet dicatur ab effectu suo contra serpentes, & alias medi-
cinas uenenosas, & à carne tiri, nō tam utraq; in una & eadē
theriaca, sed potius diuersis: Ita enim capite antecedente de the-
riacae

riacae nomine scribit: Cū nomen theriacae sumitur ab effectu,
quia est conformis uenenis, imponitur omnibus medicinis
conferentibus ad uenena, & ad difficiles passiones, & dicitur
medicinae theriacales, siue simplices, siue compositae, sicut
allium uocatur theriaca rusticorum à Galeno XII therapeuti-
cae, & pira theriaca fungorum, & sic de multis: & sic dicitur
theriaca diateseion, in qua nō intrat caro tiri, & hoc modo
sumit nomē tiriacalis Auicenna de uiribus cordis, & II Ca-
nonis capite XX. Cum autē hoc nomē sumitur à carnibus
tiri, cadit solum super tiriaca illas recipiēte. Hae quidē Gen-
tilis. Qui si forte interrogaretur quomodo pira recte dicantur
theriaca fungorum, cum fungi non sint serpentes, nomen
autem theriacae sit à therijs, id est serpentibus deriuatum, nō
aliud, ut opinor, ad hoc responderit, nisi quod paulo ante uer-
ba superscripta notauerat ex cuiusdā Arabis Azarangī no-
mine autoritate, quod uidelicet theriaca dicitur, quia con-
fert uenenis serpentum, & aliarum medicinarum ueneno-
sarum. Hoc enim nomen, ut inquit, habet duas partes:
unam tiri, quae significat serpentes: alteram ka, quae signifi-
cat medicinas uenenosas. Quare propter secundam partem
nominis theriaca quae est ka, uidetur Azarangī, atque Gen-
tili ipsum sequenti, pira recte dici fungorum, qui sunt ue-
nenosi, theriacam. Pudet me aliquando, cum uideo cele-
bres in arte medicinae uiros circa medicinalia nomina tam
pueriliter aberrare. Quanquam utinam usque ad nomi-
na eorum errata terminarentur, & non etiam in res ipsas
uitae periculosas praecipitarent. Quod in tiri, sic enim ipsi
nominant, carne tam necessaria ad theriacas compositi-
onem, medicina factum usque ad haec tempora demon-
strauimus. Quantum uero ad pira attinet, quae fungo-
rum theriaca dicuntur, etiam antea declarauimus, cur alliu-
m à Galeno theriaca nominetur. Idem autem de piris
est

est statuendum, quod uidelicet eatenus fungorum theriaca nominantur, quatenus eundem habent effectum contra uenum boletorum, siue fungorum, quem contra omnia uena theriaca. Quod autē idem Gentilis inquit, quod quando hoc nomen theriaca sumitur a carnibus tiri, cadit solum super theriaca illas recipiēte. Forte rationabilius eadem uerba ita protulisset: cadit super uera theriaca, quæ carnes uiperæ recipit: quoniā alia compositiones non sunt ueræ theriacæ, sed per quandam metaphoram ita cognominantur. Sed etiam ipsa uera theriaca non solum à serpente quem recipit dicitur theriaca, sed etiam ab usu quem affert contra morsus serpentū. Quare distinctio Gentilis, quod aliqua theriaca à recepto, aliqua ab effectu tantum nominetur, non est omnino comprobanda, cum nulla sit sine carne serpentis uera theriaca, & illa quæ hanc recipit, duplici ratione, ut antea Galeni autoritate monstrauimus, theriaca nuncupatur. Sed forte tam longa de nominibus quæstio magis sit grammaticis quam philosophis medicisue conueniens. Quoniam, ut inquit Galenus, & quodam de simplici medicina loco, & pluribus alijs, non ex uerborum, sed rerum potius cognitione curatio morborū perficitur. Quia tamen dudum animaduertimus fuisse nos in libro, de Plinij atq; aliorum medicorum erroribus inscripto, longis sermonibus super uocabuli theriaca etymologia à quibusdā medicis atq; leguleis taxatos, coacti fuimus & ipsi, nunc primū data nobis occasione, in nostri defensionem fieri uerbosiores, qua simul etiam Aucennæ interpretis excusatur, qui uiperam tirum, quamuis therium dicere debuit, aliquando interpretatur. Hunc autē ipsum interpretem ideo excusandum censuimus, quod putauerimus fuisse errorem Serapionis, quod fuit interpretis uitium. Sed quomodo id cuiquam errori tribuimus, quod neq; esse errorem iudicauimus? In eo etenim libro De medicorum

corum erroribus agētes, liberum unicuiq; relinquimus, serpentem illam, cuius caro theriacæ admiscetur, uel tirum, uel uiperam, uel quouis alio liberet nomine appellare. Quare medicos iuniores incessuimus, non quod uiperam tirum aliquando nominent, sed potius quod tirum putarent à uipera differentem: Quod tirum ex Syria usq; quærent, qui multo melior in Italia haberetur. Deniq; quod qui serpens esset uel tirus, uel uipera, hæcenus uiderentur ignorasse: non fuit hic error in nomine, sed in re magis. Fingamus enim Serapionis interpretem fecisse uerum de carne uiperæ titulum, & omnes illas, quæ carni tiri tribuuntur facultates fuisse in eadem translatione, mutato solo serpentis nomine, uiperæ carni contributas, an propterea medici iuniores ex Serapione sciissent, quænam aut qualis serpens uipera foret, cuius caro tantopere ad usum medicinæ cōmendaretur? Non arbitrator equidem: Si enim hoc recta existente uerborū Serapionis translatione, scire potuerunt: cur non æque idem ex Aui uicenna didicerunt, qui II Canonis etiam scribit carnis uiperinæ proprietates insigniores. Cur non pariter ex Dioscoride atque Galeno, eadem de carne echidnæ uel uiperæ scribitibus, quæ Serapio de carne tiri, uel ipso Serapione utrumque autorem super eiusdem carnis uiribus allegare. Ex qua allegatione facile percipere potuerunt tirum & echidnam & uiperam eandem esse serpentem. Sed cum pleriq; eorum quid nomen uiperæ apud Latinos significaret ignorarent, neq; quid echidna in græca, quid tirus in arabica translatione importaret potuerunt intelligere. Quare de quo sumus nos in nostra ad Alexandrum Agathimerū de tiro & uipera epistola gloriati, de hoc quoq; nunc iure gloriamur, nos primos fuisse, qui decennio ante eandem epistolam editam tirum & uiperam esse serpentem, qui uulgo marassus, aut scortio nuncupatur docuimus: quod neq; Gentilis, qui tam

O 3 prolixas

prolixas atq; subtiles scripsit de theriaca quaestiones, antea docuerat: imò contrariū in suis scriptis nobis insinuauerat, in quibus tirum ait esse sicco ueneno serpentem, cuius oculi à smaragdo, si hunc lapidem intueantur, dissipantur. Per uiperas autem non tirum, non specialem aliquam serpentis naturam, sed cōmunes tantum serpentes putat intelligendas.

Quare sicubi nos Auicennam notandum censuimus, quod tirum putauerit à uiperā differentem, fecimus hoc secundum

Gentilis anima Auicennae existimatus est. Gentilis, qui anima Auicennae reputatur, expositione: nam cum sensus Auicennae ubiq; abstrusi sint, ac quasi imperceptibiles propter auctoris, aut saltem interpretis barbaram obscuritatem, nō possumus aliter de Auicenna iudicare, quam

sicuti is, qui inter ipsius expositores habetur praecipuus, nobis sua expositione subiecerit. Tunc uero nō malam expositionem, sed ipsum potius autorem debemus damnare, cum eidem malae expositioni autor dederit occasionem, quod licet uideamus Auicennam fecisse in uiperis, quarū multas species & libro quarto & quinto, ut antea ostēdimus, numerauit: Cum tamē uipera sit simplex species ex Aristotele, Nicandro, Dioscoride, atq; Galeno. Quos etiam auctores uidetur & ipse Auicenna ex parte secutus, ut cum eam notat in uiperis maris ac foeminae ex dentibus differentiam, quā etiam Nicander atq; Galenus in uipera simplici specie notauerūt. Nisi forte Auicenna, qui uiperā, quae species est, pro genere posuit, eodem errore peculiarē uiperae differentiam etiā alijs serpentibus cōmunicauit. Quem sane geminum Auicennae errorem uidetur Albertus libro xxv De animalibus imitatus, ubi post factam secundum Auicennā generis uiperarum in species diuisionē, quarū multas ait esse species, alias alelufati, alias quercinas, alias sitire facientes, & reliquas, de quibus se dicturū promittit, postmodum haec uerba subiungit: Adhuc autē serpentibus accidit magna diuersitas in acuitate &

tate & hebetudine ueneni, secundū sexum masculinū & foeminū, quāuis sint in specie una: Masculi enim pauciores habēt dentes, & plus ueneni, & acutius uenentū, quā foeminae: & quod dicitur, quod foeminae deteriores sunt maribus, intelligitur in morfu, in quantū est plurium dentium morfus earū. Haec quidem Albertus. Forsitan autē non est in omnibus serpētibus, ut loqui uidetur Albertus, id quod dicit uersaliter uerū, sed in una tantū specie, scilicet uipera. In hac enim Nicander, Dioscorides, Galenus, & Paulus unā testantur, quod mares foeminis sunt perniciosiores, & foeminae plures, mares autē pauciores habent dentes, non quoscunq; tamen, ut etiā circa initia operis diximus, sed caninos tantū. In alijs uero serpētibus nō desunt auctores Arabes, qui cōtrariū asserant, foeminas scilicet maribus esse peiores: nam quod ait Albertus, hoc intelligendū esse in morfu propter multitudinem dentium, in morfu quidem elephantū atq; aliarū ferarū, quae magnos & aduncos habent dentes esset probabile: In serpentibus autē non est acceptandum, in quibus non turba uulnerū, quae ita aliquando sunt exigua, ut acus uideatur pupugisse, sed uirus potius maleficū debet attendi, quod potest esse maleficientius, etiā si à paucioribus dentibus imprimat, quēadmodum in specie uiperina est experientia cōprobatū. In alijs autē serpentū generibus neutrum puto satis haberi exploratū, neq; utrum foeminae plures habeāt dentes quā mares, neq; utrum sint minus suo ueneno exitiales: nam de ueneno, ut antea diximus, sententia medicorū ambigunt. De numero autē dentium uidetur Aristoteles dubitare, qui in De historia animalium libro, de dentibus in uarijs animalibus agens scribit haec uerba: Planos ab acutis determinat, qui canini appellant, ferme utrorūq; participes sunt, quippe qui infra latiusculi supra acutiusculi sint. Maribus dentes plures q̄ foeminis, ut in genere hominū, ouium, suū, caprarū patet. In ceteris

ceteris nullū exploratū est, quibus plures. Ex quibus Aristote-
 lis uerbis illud etiā liquere arbitror, quod initio operis cōtra
 Auicennā diximus, aliud esse de dentibus loqui simpliciter,
 aliud de hijs qui canini appellātur. Nam caninos quidē den-
 tes plures esse in uipera fœmina quā in masculo Nicāder,
 Galenus, & Paulus Aeginita testant. De reliquis autē ser-
 pentibus nihil determinant, sicuti in omnibus animalibus
 Aristoteles sub dubio relinquit, præterq̄ in homine, sue, oue
 & capra. Ad maiorem autem & nostrī, & interpretis Ser-
 rapionis, atq̄ Auicennæ excusationem, pro uipera tirum,
 quasi therium dicere uoluerit, nō raro interpretātis, iam su-
 peresse uidetur, ut etiā apud Aristotelem nomine generis,
 licet aliquanto proximioris, scilicet, id est serpentis ui-
 peram aliquando intelligi demonstremus. Hæc sunt huius
 philosophi libro De historia animalium secūdo uerba: Nūc
 interiorum ordinem persequemur, & primum in eo genere
 quod sanguine constat, hæc enim ratione summa genera
 ceteris differūt, quod hæc sanguinea sunt, illa exanguia, San-
 guine prædita sunt homo & quadrupes, quæ animal, o-
 uum uē pariunt, atq̄ etiam aues, pisces, cete, & si quid aliud
 uacans nomine, quoniam genus nō sit, sed species simplex
 in singulis intelligatur, ut serpens, ut crocodilus. Habet au-
 tem hic locus in græco codice maiorem difficultatē, in quo
 postrema uerba ita scribuntur:
 hoc est, Sed simplex sit species, ut serpens, ut crocodilus. Ne-
 quis forte arbitretur Aristotelē dicere serpentem, uel croco-
 dilum non esse simplicem speciem, sed simplicem speciem
 tantum intelligi. Quare remanet integra dubitatio, quomo-
 do uterq̄ sit simplex species, cum tamen in alias species di-
 uidantur. Hanc autem dubitationem Albertus, Aristotelis
 paraphastes, licet sit forte prolixior quā ut nomen para-
 phrastis mereatur, super horum uerborū cōtextu, quæ pau-
 loante

lo ante citauimus dissimulauit. Alteram tamen de serpente
 uideat alibi uoluisse soluere, libro scilicet primo, capite VIII
 De diuersitate animalium, quæ sunt penes communia gene-
 ra ipsorum, ubi ita scribit: Animalium autem genera præter
 hæc non magna genera dicuntur, quia species multas non
 continent, sed quædam ex eis simplicia sunt, quæ formalem
 in se non recipiūt diuisionem, & hæc sunt species ultimæ, si-
 cuti homo. Quædam autem per formales differentias diuer-
 sos modos, sed non habent propria nomina specierum, quæ
 nota sint nobis. Dehinc paucos post uersus illa uerba sub-
 iungit: Adhuc autem genus serpētum est unum de gene-
 ribus simplicibus animalium, non ideo quod non diuida-
 tur in species, sed quia nomina specierum subalternarū non
 sunt nobis nota, tirus tamen & uipera nota sunt nobis. In
 hijs quidem uerbis Albertus innuit serpentem esse simplex
 genus, sicuti homo, alia tamen ratione, non quia scilicet nō
 diuidatur in species, sed quia illæ, in quas diuiditur, uacant
 nomine, præter tirum & uiperam. Talia autem dicere nescio
 cui minus quā Alberto conueniat, qui præter tirum ac ui-
 peram libro xxxv, ubi de serpētibus agit, tot species serpen-
 tum nominat subalternas, sicuti aspidem, cerasten, situlam,
 & si quas alias frustra multiplicauit. Sed neq̄ propterea ali-
 quid dicitur simplex genus, quia speciebus eius subalternis
 sua desint nomina, imò secundum Aristotelem libro primo
 De historia animalium, capite illo unde hanc diuisionē sim-
 plicis generis uidetur Albertus accepisse, contrarium potius
 apparet. Nam tale genus quod diuidi quidem potest in spe-
 cies, sed nullis nominibus distinctas, simplici opponitur ge-
 neri, ut simplex genus ibidem accipit Aristoteles pro simpli-
 ci scilicet specie, hoc est specialissima, quæ in alias species diui-
 dit, ut homo. Hæc enim sunt Aristotelis, loco ex quo dixi-
 mus Albertū suam generis simplicis sumpsisse diuisionem,
 P uerba:

„ uerba: Reliquorum animantium genera nulla præterea am
 „ pla intelliguntur. Vnum enim quod plura contineat, nul
 „ lum est, sed aut simplex est, nullis ipsum specificis euarians
 „ discrimenibus, ut homo: aut diuidi quidē potest in species,
 „ sed nullis nominibus distinctas. Adhuc si carentia nominū
 „ in speciebus faceret generis simplicitatem, tunc hæc non na
 „ tura, sed nostro potius arbitrio consisteret: cum nomina im
 „ ponantur ad placitum, ut uult Aristoteles suo De interpreta
 „ tione libro. Aristoteles etiam serpentem nō ait esse simplex
 „ genus, sed simplicem speciem. Quare nisi per serpentē, aut
 „ uiperam, aut aliquam alteram speciē specialissimā intelliga
 „ mus, dubitatio proposita erit insolubilis. Quod uero
 „ id est serpentis nomine apud græcos per quādam exochen
 „ uipera intelligatur, possem multis exemplis apud Nican
 „ drum, Oppianum, atq; Andromachum in elegis, quos Ne
 „ roni Imperatori de theriaca nuncupauit, ostendere, nisi ue
 „ rerer de rebus tum ad philosophum, tum ad medicinam præ
 „ cipue attinentibus scribens, uideri non adeo medicos, quan
 „ tum poetas allegare, quoniam autores antedicti non solu
 „ ta, sed numeris astricta oratione scripserunt. Quare unum
 „ tantum ex Paulo medico nobilissimo exemplum sat erit in
 „ medium adducere, quod medicis non erit inutile, quoniam
 „ uel hoc uno exemplo commonebuntur, quot passim sint in
 „ Auicennæ libris errores. Docet Paulus componere medica
 „ men ad strumas, quas uulgo scrofulas appellamus, in hunc
 „ modum: Serpentem mortuum in ollam cōiicitō illitam gy
 „ pso, & da ad comburendum in fornace, ac serpentis cinerem
 „ misce æquali portione cū sœno græco, mox cum melle con
 „ fice. & utere. Hoc idem medicamentum, ut inspicere licet,
 „ ex Paulo acceptū, sed aliqua in parte, ut solet, deprauatum,
 „ ita Auicenna notauit: Sumatur serpens mortuus, & proijcia
 „ tur in uas lutuatum luto sapientiæ, & dimittatur in furno de
 „ lateribus

Andromachi
 Elegi.

„ lateribus, deinde conficiatur cum æquali quantitate sui ace
 „ ti permixti cum melle secundum medietatem. Hæc quidem
 „ Auicenna, qui pro gypso male lutū sapientiæ posuit, quod
 „ nō est gypsum, ut constat ex Dini in hæc uerba expositione,
 „ Quam tamen Dini expositionem nos non improbamus,
 „ sed alteram potius, in qua scribit serpentes in communi ex
 „ autorum, quos tamen nō allegat, opinione habere proprie
 „ tatem, ut nō permittant augeri scrofulas. Ego autem puro
 „ per serpentem apud Paulum, & Auicennam etiam, quidē
 „ medicamentum accepit a Paulo, debere intelligi nō quam
 „ cunq; serpentem, sed uiperam magis, quæ, ut testatur Dio
 „ scorides, strumas, seu scrofulas augeri prohibet. Verū quan
 „ tum ad hoc attinet, error Dini expositoris proprius potest
 „ existimari. Alter uero est ipsius Auicennæ, qui dicit serpen
 „ tem in furno assatam debere pmisceri cū æqualitate sui ace
 „ ti: cum tamen apud Paulum nō fiat de aceto mentio, sed ci
 „ nere potius, qui ex serpentis assatione in fornace relinquit
 „ tur: qui etiam cinis secundum ipsum debet non cum aceto,
 „ sed cum sœno græco æquali portione misceri, & demum cū
 „ melle confici. Quare cum nesciret Dinus Auicennæ expo
 „ sitor diuinare quod nam esset serpentis acetum, hūc scrupu
 „ lum intactum de industria prætermisit. Clarius tamē de hoc
 „ aceto serpentis Auicenna secūdo Canonis capite De serpen
 „ te locutus est, ubi ita scribit: Cum cutis eius, scilicet serpen
 „ tis, de serpente enim loquitur, in uino coquitur & distillatur
 „ in aurem, sedat dolorē eius, & colluitur os ex aceto, in quo
 „ cutis eius decoquitur, ad dolorē dentis. Verum quia medica
 „ mentū est Pauli nō acetum, sed cinerem potius accipi præci
 „ pientis, rectius puto idē medicamentū ex cinere & melle cū
 „ sœno græco, ut diximus, cōfici, quādo & apud Auicennā ser
 „ pes mortuus nō in aceto decoquit, sed in furno de lateribus,
 „ ut ex uerbis eius apparuit, quæ potius serpentis assationē, q̄

Lutum sapi
 entie.

P 2 acetum

acetum, uel aliud aliquid nobis insinuant. Quem autē dixi propriū esse Dini Auicennæ expositoris errorem, forte poteramus ipsi Auicennæ in primis ascribere. Ipse enim est, qui in Canonis, capite De serpente, eam de qua diximus uiperæ carnis ad prohibendum augeri scrofulas facultatem, non uiperæ serpenti speciali, sed potius serpentibus in cōmuni uideretur assignare: Quanquā non unam tantū uiperæ proprietatem, sed plures alias eodem capite serpenti simpliciter Auicenna ascribat, ut cū statim ab initio scribit, quod ex serpente coctum cum aqua, sale, & aceto administratur, & additur ei quandoq; oleum, & administratur eius sal, qui est in uirtute carnis. Hæc autē Dioscorides, Galenus, & Paulus, & Plinius apud nos non de omni serpentis specie, sed tantū de uiperæ tradiderunt, ex cuius carne salem, quæ diximus à Græcis theriacum, à Latinis autē uiperinum nominatū, confici docuerunt, habentē æqualem, ut inquit Auicenna, cum uiperina carne potestatem. Sal autē huiusmodi, sicuti & troscisci theriaci, ex uiperæ tantū fit. Quare nō recte Auicenna quod unius est serpētis speciei peculiare, id omnibus tribuit: nam quod de serpente in uniuersum, & non de aliqua eius specie statim ab initio loquatur, eiusdem Auicennæ indicāt uerba, quæ sequuntur ita se habentia: Nos uero serpentū species libro IIII dicemus: Quasi hæcenus fuerit de serpēte in cōmuni locutus, & carne eorū quantū ad usum medicinæ pertinet: Libro autē postmodum quarto singulas eorū species sit distincturus. Demū omnia uerba, quæ deinceps hoc capite de serpētis carne subiungit, ut quod exiccatio eius est fortis, sed calefactio nō uehemens, & omnes deniq; effectus ac proprietates, quæ sub eodem uerborū contextu de serpente cōmuniter accepto ab Auicenna referuntur, sunt quæ à Dioscoride, Galeno, Paulo, & Plinio pariter solū de uiperæ commemorantur. Circa tamen finē eiusdem capituli Galenū Auicenna

cenna citat, non de serpente simpliciter, sed de uiperæ ita scribentem: Quod quando accipiuntur fila plurima, & proprie tincta ex sanguine muricis, & strangulatur eis uiperæ, & inuoluitur unū eorū in circuitu colli habentis apostemata ueræ & gutturis, apparet ex eo iuuamentū maximū & mirabile. Ex qua quidem citatione merito quispiam possit suspicari Auicennā in hoc in Canonis capite, sicuti in IIII & V libro, uiperam non pro specie simplici, sed pro genere potius ad multos serpentes cōmuni posuisse, cum tam de serpente, quam etiam de uiperæ indistincte loquatur. Vnde nō paruus fiet in artis operibus error, si medici ducti Auicennæ autoritate æque cuiuslibet serpētis alterius, sicuti uiperæ carne tum ad scrofulas, tum & alias etiā utantur ægritudines. Quādo uel Dinum tam celebris nominis medicū lapsū hoc errore deprehendimus in ea, quam supra notauimus uerborū Auicennæ expositione. Et hæc quidē de erroribus tum Auicennæ, tum Dini eius expositoris circa medicamenta sint obiter à nobis explanata, nullam uolentibus, ut sumus circa operis initia præfati, iuuandæ uitæ prætermittere occasiōem. Nullus autē est error apud Auicennā, qui propter magnam uiri hæc ætate auctoritatem non sit hominū saluti periculosus. Tunc uero etiā periculosior, cum de medicinis agitur quæ ex serpentibus assumantur, possunt non sine periculo iudicari, ne dum ubi cōtingit circa ipsas delinquere: Quod si uolumus illum, cui seculum nostrū dedit in medicina principatū, à tanto errore defendere, dicere oportet & ipsum capite in Canonis antedicto per nomen serpentis uiperam specialem serpentem intellexisse. Sed hoc est quod dudum probare intendebamus, uiperam apud medicos, sicuti apud philosophos, nomine generis aliquādo significari. At neq; alter apud Aristotelē scrupulus est silentio prætereundus, quemodo uide licet crocodilus sit simplex species, in quo Albertus Aristo

*Periculosi
errores
Auicennæ.*

teli manifeste contradixit: nam licet proprio in loco dubitationem, quæ super hoc animali etiam oriri poterat, ut antea diximus, Albertus dissimulauerit, paulo tamen post secundo itidem De historia animalium libro, ubi Aristoteles de duobus loquitur crocodilis in hac natura comunicantibus, quod unum simplicem habet uentrem, aut canino, aut suillo similem, oblitus, ut uidetur, priorum uerborum Aristotelis, quibus crocodilum esse simplicem speciem pronuntiauerat, cum postea uideret eundem Aristotelem loco quo diximus utrumque crocodilum nominare, putauit ipsum per utrumque crocodilum duas crocodili species intelligere: Quam uero altera uocatur Arabice tencea, altera hardum; genus autem ipsum tefarach. Nescio autem quomodo tencea possit esse species crocodili, cum id illi desit, quod maxime specificat: crocodilum scilicet mouere mandibulam inferiorem, ut de tencea libro XXIII etiam Albertus testificat, & nos postea autoritate Aristotelis sumus demonstraturi, quod hanc mouendi mandibulam inferiorem proprietatem uni tantum inter omnia animalia tribuit species, quæ crocodilus simpliciter, uel crocodilus fluuiatilis nominatur. Ego itaque existimo Aristotelem, nisi uelimus ipsum sibi ipsi in eodem libro repugnare, per utrumque crocodilum loco quo diximus, intelligere fluuiatilem atque terrestrem, qui licet in uentre conueniant, suillo aut canino simili, in multis tamen alijs naturæ proprietatibus, sed præcipue magnitudine discrepant. Et quod maxime naturam crocodilinam, ut diximus paulo ante, specificat, mouere scilicet mandibulam inferiorem, hoc soli inest fluuiatili crocodilo autore Aristotele primo De historia animalium libro, & Plinio quoque libro VIII De naturali historia: ubi unam tantum nominat speciem crocodili, cui hanc tribuit mouendi mandibulam inferiorem proprietatem. Licet postea libro XX, ubi uult distinguere medicinas, quæ partim habentur ex crocodilo fluuiatili, partim ex

tim ex terrestri, duo dicat esse genera crocodilorum, alterum aquatile, alterum terrestre. In quo eatenus est Plinius audiendus, quatenus uelit utrumque esse proprii generis crocodilum, & non sub uno & eodem genere proximo, quod crocodilus nominetur, duas species, alteram terrestrem, alteram fluuiatilem contineri: nam sicuti equus fluuiatilis æquiuoce equus nominatur: & canis marinus non est uerus canis, sed per quamdam similitudinem canis appellatur, ita & crocodilus terrestris dicitur crocodilus. Quamquam neque ille canis simpliciter, neque hic crocodilus simpliciter nuncupentur, sed hoc totum marinus canis et terrestris crocodilus, sicuti scincus propter eandem quam continet crocodili fluuiatilis similitudinem solum crocodilus terrestris nominatur: Et est, ut inquit Dioscorides, proprii generis crocodilus. Plinius quoque eundem scincum libro XXVIII, dicit a quibusdam terrestrem crocodilum testificatur. Quem tamen ipse libro VIII non crocodilum esse dixit, sed tantum similem crocodilo. Quocirca Galenus libro XI De simplici medicina, ubi de stercore crocodili terrestris uerba facit, in hunc modum exorsus est: Terrestrium autem crocodilorum horum paruorumque & humi repentium stercus, & reliqua. Quasi ex hoc modo loquendi nobis uoluerit Galenus significare crocodilos terrestres non esse ueros crocodilos, sed tantum paruos & humi repentes crocodilos, sicuti Pygmaei non sunt homines proprie, sed tantum hominibus figura similes: In reliquis autem, ut etiam uult Albertus, brutis animalibus adnumerandi. Plinius etiam libro quo diximus XXVIII, dicit terrestrem crocodilum esse quidem fluuiatili similem, multum tamen infra magnitudinem eius. Et eadem scribit de excrementis crocodili terrestris, quæ etiam Galenus de stercore paruorum & humi repentium crocodilorum, quod uidelicet morbos omnes tollit quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit, lentiginemque

ginesq; tollit, ac uaros, omnesq; maculas. Est tamen hic locus apud Plinium, quantum uis tot passum ferulas, deprauatus, quem si ego data ex Galeni uerbis occasione castigauero, neq; multum abscedam a proposito, ostendens Galenum & Plinium eadem de crocodili terrestris natura scribentes, & simul ob hoc fortassis literatis quibusdam Plinij studiosis gratificabor. Verba quidem Plinij in hijs qui habentur impressi codicibus ita de crocodilo terrestri scripta inueniuntur, & ita

» a Sipontino in Cornucopijs allegatur: Alter scilicet crocodilus terrestris, illi fluuiatili similis, multum infra magnitudinem, in terra tantum odoratissimisq; floribus uiuit, ob id intestina eius diligenter exquiruntur, iucundo nidore referta, crocodileam uocant, oculorum uitijs utilissimam, cum porri succo inunctam, & contra suffusiones, uel caligines. Illita quoq; ex oleo cyprino molestias in facie nascentes tollit, ex aqua uero morbos omnes, quorum natura serpit in facie. Nitoremq; reddit, lentigines tollit, ac uaros, omnesq; maculas. Ego autem non intestina, sed excrementa legendum puto, & consequenter reliqua quae sequuntur, crocodileam uidelicet utilissimam quemadmodum latinitas exigit. Neq; enim sunt intestina, quae propter uires a Plinio numeratas expectantur, sed excrementa magis, quibus etiam Galenus dicit delicias mulierum fecisse pretium, quoniam ipsis non sufficere tot alia ad illustrandam ac poliendam faciem medicamenta, nisi etiam ad eundem effectum animalium stercoribus uterentur. Quod si quis omnino codicem ad literam uelit tueri, & intestina legere, non excrementa, tunc nihilominus fateri oportebit eadem intestina non propter se exquiri, sed propter excrementa, quae in ipsis continentur, & per nidorem rem ipsam odoratam intelligere fiet necessarium, quae postea subiungit Plinius crocodileam uocari. Neq; uero admodum est admirandum stercus eius animalis esse odoratum, quod

Restituitur
Plinij locus.

Excrementa
crocodili.

quod odoratissimis floribus uiuit: Ita enim natura fert, ut excrementa eius odorem sapiant cuius sunt excrementa. Haec autem de crocodilis sint ex superabundanti huic operi a nobis inserta, probare uolentibus contra Albertum crocodilum non esse genus, ut ipse existimat, sed simplicem speciem, quae admodum Aristoteles sentit: quae tamen probatio non fuit extra totum operis institutum, in quo non solum de dipside, sed pluribus alijs serpentibus tractare intendebamus, cum quibus crocodilus sicuti canis rabidus, morsu uenenato conuenit, ut medici testantur, qui de eo inter alia animalia suo ueneno homini noxia meminere. Licet Arist. libro VII De historia animalium contrarium uideatur sentire, id uirus homini tantum non obesse, ceteris animalibus exitiale. Sic enim libro allegato Theodoro interprete scribit: Canes tribus laborant morbis, rabie, angina, podagra: facit rabies furorem, & quae morderint omnia rabiunt, excepto homine. Hic autem locus magnas contentiones inter me & quosdam grammaticos & medicos illis fauētes excitauit. Siquidem ego primus fui, qui locum hunc apud Aristotelem esse mendosum, & omnino castigandum iudicauī, parua tamen litura, una tantum aut altera litera commutata, scilicet legendo προλαί: ita ut prius homine, non excepto homine fuerit interpretandum. Siquidem hominem morsum a cane rabido nullatenus rabire est in propatulo falsum. Tardius autem quam reliqua animalia eodem morsu tacta in rabiem incidere, longa dissertatione contra antea dictos grammaticos medicosq; probauī, amplissimo in ecclesia Romana Cardinali Alexandro Pharnesi nuncupata. Quamuis autem haec graecis codicis castigatio a me primum excogitata, plurimam habeat probabilitatem, quoniam ei non minus ratio quam experientia consentit, non tamen ita illi confido, ut pro firma sententia habendum iudicem, quin ea primum publicata omnes literatos

Q

Emendatur locus
Aristotelis.

ratos & egregie eruditos admonui, si quid melius possent cogitare, quo fidem græci codicis, & Theodori translationem tuerentur, se non minus mihi quam Theodori manibus placituros. Ego quoque ut hoc ipsum agerem, ut Græcam scripturam scilicet & Theodori translationem retinerem, sæpius laboraui, & uarios modos, quibus id fieri posset, excogitaui. Vnus autem inter cæteros probabilior occurrebat, si talem sensum uerbis Aristotelis siue græcis, siue latinis accommodaremus. Non ideo hominem excipi, quia nullus homo rabiatur, sed quia non omnis, quasi species humana habeat hanc præ cæteris prærogatiuam, quod aliqui in ea sint tali natura præditi, ut etiam à cane rabido morsu non tamen rabiatur, quod nulli alij animantium generi natura concessit. Omnia enim, si Aristoteli credimus, quæcunque canis rabiosus momorderit, rabiunt, præter hominem. Quosdam autem homines esse, qui morsu à cane rabioso non rabiunt, indicio sunt Psylli in Libya, Marfi in Italia, qui ita canis rabidi, sicuti serpentum uenenum non sentiunt. Et quod magis mirere, hanc eandem securitatem quodam cantamine, quod zumare uocant, se alijs hominibus largiri posse promittunt. Ex Rufi etiam scriptis, ac Possidonij habetur historia, quendam philosophum morsum à cane rabido tam constanti fuisse animo, ac stabili sapientia, ut suam in hoc firmauerit opinionem, nullum posse esse canem cum balneo commertium. Quamuis in eo sibi repræsentaretur, sicuti & alijs, qui ex eodem morsu aquarum formidine capiuntur, putantes se in illis uidere canem, atque ita philosophum ea mentis perseverantia fuisse seruatum. Sed quid uetat etiam alios homines, siue philosophos, siue non philosophos, simili tamen ratiocinio posse saluari? Quæ ratiocinandi facultas cum omnino brutis desit, nil mirum si bruta omnia, quæ canis rabidus momorderit, rabiunt, & ex rabie intereunt,

Canicum balneo nullum commertium.

reunt, ut inquit Aristoteles. Homo autem qui suæ mentis compos est, aliquando non sine magno tamen periculo euadit. Talem sensum uerbis Aristotelis, de cuius opinione disputamus, debere tribui suadet etiam Iulius Pollux sui libri, quod Onomasticum inscribitur, uolumine v, ubi uidetur hunc locum Aristotelis De canum morbis uoluisse interpretari, uel ut melius græce dixerim, παραρρασις. Sic enim scribit: Morbi canum tres sunt, rabies, podagra, angina: rabies cum difficultate sanatur: podagra omnino insana bilis est: angina agit ad mortem. Quæcunque autem canis rabiosus momorderit, interimit. Solus homo non sine periculo euadit. Hæc Iulius Pollux. Cuius uerba si uolumus cum hijs quæ scribit Aristoteles De canibus conuenire, talè habet intellectum, ex omni genere animalium solam esse humanam speciem, in qua nonnulli aliquando morsu à cane rabido neque rabiunt, neque ex rabie intereunt. Aliud autem quodcumque animal ex eodem morsu rabie interire, cuius rei causa esse potest maior inter hominem & brutum, quam inter brutum & brutum naturæ dissidentia. Cui rationi etiam prior nostra codicis castigatio nitetur, in qua non, præter dictionem exceptiuam, sed, prius, aduerbiu temporis legendum censebamus. Modus ante paulo ante tactus, nihil de græca scriptura mutat, & Theodori seruat translationem. Verum neque hic caret omnino lite ac controversia. Quis enim ausit affirmare, non reperiri aliquod aliud ab homine animal, quod propter suæ temperaturæ repugnantiam æque atque homo rabiem caninam quandoque non sentiat, quantumuis morsum canis rabiosi perpeffum? Nicolaus sane Florentinus, grauissimæ autoritatis medicus, testatur de quodam cane rabioso, qui iuuenem à se morsum perduxit ad rabiem, & tandem ad mortem. Anserem tamen cui cutem canis idem cum magno profluo sanguinis dentibus dilaniauerat, nullo alio malo præterquam uulnere affecit. Iam

Q 2 legentes

legentes æstiment, quot habeat hic locus apud Aristotelem difficultates, quas non animaduertentes quidam amici nostri, uisi sunt sibi ipsis magnū de nobis triumphum retulisse, nostra improbata, ut ipsi putarūt, castigatione, & noua excogitata ratione, non ex Aristotelica sumpta disciplina, ut profitebantur, sed ex grammatica, quoniam aliunde nō poterant, frustra conquisita. Atqui nostra prima castigatio cōdicis omnia illa euitat incōmoda, in quæ uerba Aristotelis, si ita scripsit, ut in omnibus fere græcis codicibus scripta inueniuntur, incurrunt. Neq̄ enim est necessariū secundum ipsam omnia bruta nullo excepto rabire, quæ canis rabiosus momorderit, sed si rabierint, prius hominē rabire propter causam superius adductam, propter quā etiam facilius contagium patiuntur, & pereunt. Sed de hijs satis, ut dixi, longo opere, amplissimo eidemq̄ doctissimo sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinali Alexandro Pharnesi pridē dedicato disseruimus. Iam tempus adest, ut huic nouo operi finem imponamus, ne si ulterius progrediatur, uerū dipsadis titulum habuisse uideatur, ut quod non minorem nimia prolixitate sitim lecturis, quam suo ueneno tactis serpens sit allaturum. Vnum tantum uidetur superesse, ut si tibi libuerit Lucretia Borgia, rerū in naturæ contemplatione mirabilium diligens perscrutatrix, pictura dipsadem repræsentari, eius imaginem tuæ amplitudini breuibus circumscribamus. Dipsas est serpens uiperæ nostra minor. Quidam tamen cubitalem esse tradunt, angustiore quam uiperæ capite: cauda extenuata, in partibus postremis lurida. Reliquum corpus maculis rufescentibus variata. Serpentis huius uis atque natura satis ex supradictis innotuit.

FINIS.

NICOLAI

seu uipera, ad præstantem medicum Alexandrum Agathimerum Venetum
epistola.

Erasmus nostra ætate chirurgus insignis, cum nuper Venetijs Ferrariam rediisset, mihi plurimam tuo nomine salutem est impartitus, multaq̄ mihi de te, ut de amico & compatre charissimo, atque olim discipulo dilectissimo curiosius percunctanti, ea retulit, quæ mihi ingentem uoluptatē attulerunt: te scilicet medicinæ artem cum summa laude in patria exercere, atq̄ od id maxime probari, quod in eiusdem artis operibus non uulgares iuniorum medicorum opiniones, sed probatissimos quosq̄ ex antiquis, sicuti Hippocratem & Galenum præcipue sequaris, ac contra aliter sentientes eorundem sectas autorum, placitaq̄ constantissime tuearis. Nouissime autē orta inter medicos Venetos, uiros sanè excellētes de theriacis compositione dubitatione, te unum fuisse idem mihi Ferandus asseruit, qui uulgatam de tiro serpente ex Syria aduecto opinionem fortiter oppugnaris, & pro tiro serpente peregrino uiperam siue marassum Italiæ familiarem debere recipi acerrima disputatione contenderis. Addiditq̄ te sæpius optasse me eidem disputationi affuisse. Sed quoniam illud non contigit, me insuper tuo nomine rogitaui, ut quas super ea opinione, quam me sæpius Ferrariæ probantem audiui, quamq̄ tu uerissimam iudicas, habeo rationes, in libro etiam De erroribus Plinij, atq̄ aliorū medicorū a me breuiter atq̄ succincte perstrictas tibi pleniori oratione exararem, & fortius etiā quam ibi fecerim meam super eadem re sententiam confirmarem. Faciam equidem quod petis lubens, quamuis sciam opus esse arduum, atque

Q 3 difficile.

difficile. Cum id scripturus sim, quod summæ autoritatis in
 medicina uiris, & multorum quoque opinionum non parum ad-
 uersari uideatur. Sed neque uereri debemus contra illos ueri-
 tatem defendere, qui in suis libris ita pronuntiarunt: Qui-
 cunque alteri contradicit, si pro uero tuendo id faciat, omnis
 culpæ immunem haberi oportere. Neque etiam rude uulgus
 tanti est faciendum, ut quod sit uitæ summopere necessariū,
 quoniam sit illi minus plausibile propterea reticemus: cum
 præsertim non trutinæ populari, sed doctorum iudicio nostra
 subiiciamus. Tiram serpentem esse à uipera diuersum Auicenna
 Arabs in sui libri De medicina uolumine uidetur
 existimasse. Si quidem in uarijs theriacis descriptionibus ali-
 quando trociscos tiri, aliquando trociscos ex uiperis recipi
 præcepit, ut plures magni in medicina nominis medici iuni-
 ores, Auicennæ, ut arbitror, autoritatem secuti, alios esse tro-
 ciscos ex uiperis, alios ex tiro crediderint. Gentilis quoque
 eiusdem Auicennæ expositor, uiperam apud hunc autorem
 non tirum, non unam aliquam specialem serpentis naturam,
 sed pluribus generibus seu speciebus communem interpreta-
 tur. Hæc enim sunt Gentilis super Auicennæ librum, quem
 diximus uerba, ut apparet: Vipera sumitur pro communibus
 serpentibus, non pro illis, quæ caput masculi in specie sua
 præscindunt, quando coit cum ea, unde filij facientes patris
 uindictam eas scindunt. Nicolaus quoque Florentinus sermo-
 ne III, capite XVIII, De speciebus serpentum, & tiro, ac
 uipera scibens, modo unum, modo aliud ait, ut qui non adeo
 ex sua quantū aliorum autorum, quorum scripta colligit, opinio-
 ne loquatur: nam aliquando uiperam speciem serpentium cor-
 nutorum, ut eius uerbis utar, qui in Aegypto nascuntur in-
 nuat, & allegat Auicennam dicentem, quod dracones interfi-
 ciētes sunt huius generis. Non multo post ex autoritate Ari-
 stotelis serpentes ouantes intra se tenentes oua tiros nominat:
 Qui

Nicolaus
 Florentinus.

Qui quidem tiri, ut nos eiusdem Aristotelis testimonio su-
 mus probaturi, uiperæ sunt, quæ non solum in Aegypto, sed
 in nostro quoque solo magno numero reperiuntur. Subiun-
 git idem Nicolaus esse tertij ordinis serpentes graciles, oblon-
 gos, uiperas nominatos, & esse illos, qui proprie inueniun-
 tur apud nos, quorum aliqui sunt minoris malitiæ, aliqui ma-
 ioris, adeo ut sint proximi surdis, & inter aspides nominan-
 tur. Idem autor alio loco eiusdem capituli ita scribit: De ui-
 peris etiam malis reperiuntur apud nos, & ex istis sunt quæ-
 dam curta & grossa, dicta nostro idiomate scorzon. Ex qui-
 bus uerbis apparet ipsum quoque sub nomine uiperarum plura
 serpentium genera comprehendisse, adeo ut aspides uiperas
 nominauerit: nam Galenum quoque in libro De theriaca ad
 Casarem ita scribentem allegat: dictum est de regina Acgy-
 pti, quæ interfecit seipsam impositione manus super tirum,
 quæ ipsa hora appositionis mortua est. Sed talem effectum
 Galenus in libro De theriaca ad Pisonem, non de tiro uel ui-
 pera, sed de aspide altero serpentis genere testificatur: Mala
 autem translationes, ut unicuique inspicere licet, magnis etiam
 medicinae autoribus dedere aberrandi occasione: nam Bar-
 tholomæus Montagnana, medicus suo tempore illustris, si-
 mili, ut arbitror, occasione in eundem lapsus est errorem. In
 quodam enim consilio Galenum allegat libro XI De sim-
 plici medicina, tirum echidnam nominantem, & hoc quidem
 recte, nam per echidnam Galenus tirum seu uiperam, ut nos
 etiam mox declaraturi sumus, intellexit. Quæ uero postea
 subiungit partim uera sunt, partim falsa: omnino autem si al-
 legationem consideramus, quod bona tanti uiri uenia dicere
 liceat, falsa. Ita enim idem Montagnana scribit: & cum bene
 examinabis, eius scilicet Galeni sermones, uidebis quod est
 species tiri, quæ ibidem Galenus marassum uocat, et in rei ue-
 ritate est species aspidis. In hijs uerbis duo sunt errata: Primum
 quod

Montagnana
 error.

quod dicit Galenum libro antea allegato uocare echidnam uel tirum, alio nomine marassum nominari. Nam Galenus marassos, siue matrassos serpentes ullos non nominauit, sed quosdam homines tantum Marfos appellatos, qui Romæ echidnas, seu uiperas uenabantur, nonnulla se inquit interrogasse de uiperis, quas non alio nomine quam echidnas inibi uocat. Nunc mihi subit in mentem ridere cuiusdam literatoris ingenium, qui mihi similem errorē per calumniam obiecit, quod non alia ductus fuerim coniectura, ut uiperas esse serpentes uulgo marassos nuncupatos existimarem, nisi quia Galenus xi De simplici medicina libro simul de uiperis, ac Marfis illas uenantibus facit mentionem, & quod ille tribuit populis nomen, ego ueluti de marassis serpentibus dictū ruditer accepissem. Quasi nos ista gentilia nomina in schola puerorum sedentes non didicerimus, ne si in cunis uagientes dixerimus, forte nimium arrogantes uideamur: Alterum est Montagnanæ erratum, quod echidnam quæ uipera est, siue tirus, ut ipse quoque fatetur, ex aspidum genere facit, cum tamen Galenus in libro De theriaca ad Pisonem echidnas, seu uiperas ab aspidibus manifeste secernat. Vbi causam quaerit ob quam uiperæ alijs serpentibus, ueluti basilisco, atque aspidum generibus, in theriaces compositione præferantur. Quo etiam in loco rationem affert, cur neque ipsæ uiperæ totæ ad usum medicinæ adhibeantur, sed abscisso maxime capite, quoniam hoc sit in uipera præcipue perniciosum, quoniam ut perhibent, coit, & maris caput Veneris dulcedine alleciti hausto semine abrodit. Quæ quidem Galeni uerba etiam illud ostendunt, falso existimasse Gentilem non huius naturæ uiperas, sed quasdam alias communes serpentes in antidoto theriaca nominata commisceri. Quidam uero recentiores, quorum unus Lumen apothecariorum; alter Luminare maius suos super huiusmodi rebus tractatus inscripserunt,

psuerunt, hanc de tiro & uipera dubitationem non modo non illustrarunt, sed cimmerijs potius quibusdā tenebris inuoluerunt, adeo ut ex eorum uerbis, quid tirus sit aut uipera, nihil possimus habere exploratū, sicuti neque ex Simone Genuensi, neque autore pandectarum, quorum tamen professio nis intererat ista potius tanti ad uitam momenti quam multa alia curæ minutioris explanari. Nam Simon Genuensis nihil, quod sciam, de tiro uel uipera, Pandectarius autem hoc unum docuit, tirum esse serpentis speciem. Autor quoque Luminaris maioris, qui tam grandis tituli promissione debuit plus medicorum mentes illuminare, uisus est magis calumniasse. Nam post multa de tiro ac uipera ex diuersis autoribus in medium adducta, tandem ipse subiecit, tiri serpentis tres esse species, quarum una uulgari nomine dicitur uipera, alia tirus, alia hydra: in nostris partibus raro boni reperiuntur. Imò hodie reperitur serpens dictus scurcio, qui pro tiro habetur. Sed credo hodie sunt ex hominibus qui faciunt theriacam absque tiro. Verum tempore, quo dicti tiri non inueniebatur, collegium medicorum Venetorum ordinauit unam descriptionem trociscorum, qui possunt poni in theriaca loco trociscorum de tiro. Hæc ille uir alioquin simplicium medicamentorum, quæ sunt frequenter in usu, bonus expolitor, in hoc uero haudquaquam probandus, quod & sibi ipsi, & collegio medicorum Venetorum tam consummata doctrinæ hominum, ut nihil eos unquam latuisse sit suspicandum, tantam fecerit tirorum penuriam, quorum magna est in Italia abundantia, atque utinam non esset. Nam & si aliquis sit huius serpentis in medicina usus plus, tamen est suo ueneno non xius, quam remedio salutaris. Nos itaque ut nostram ætatem hac tirorum inopia liberemus, & illos qui optime student conficere theriacen, ex Aegypto usque huiusmodi serpentes quaerendi labore leuemus, quid tandem sit tirus, aut uipera

pera, doceamus, quo quidem inuento iure poterimus gloriari, quoniam ut ex antedictis apparet de hoc animali recentiores medici nihil nisi obscurum, incertum, inconstans, & quandoque fortuito scriptum reliquerunt. Sed ut hijs tenebris lucem aliquam afferamus, nos uia quadam atque ordine progrediamur, & primum quid de tiro scribat Serapio uideamus. Hæc sunt huius autoris de carne tiri loquentis uerba. Galenus: Caro tiri calefacit, & desiccatur, & resoluit fortiter, maxime quando fuerit condita cum oleo, & sale, & anetho, & porris, & aqua in quantitate necessaria, & ut quidam dicunt uirtus istarum carniū est uirtus mirabiliter proueniens usque ad cutem corporis, expellens inde superfluitates quæ sunt in corpore. Et reliqua quæ sequuntur. Cum hoc in loco Galenus à Serapione citetur, uidendum pariter ubi hæc uerba de tiro Galenus loquatur. Nusquam tamē Galenus tirum nominat, sed tantum echidnam, de qua eadem uerba libro eius XI De simplici medicina leguntur, quæ à Serapione ex Galeni testimonio scribuntur. Quæ quidem uerba ita apud Galenum in græco codice habentur: τὰς γούρας ἰχθυῶν σάρκας θερμαίνουσας καὶ ξηραίνουσας ἰναργῆς καὶ τῆς ἰσχυρῆς ἀρτυρομένης, ὡς πρὸς ἰχθυῶν ἰχθυῶν καὶ ἄλλων καὶ ἀνῆθου καὶ πράσιου καὶ ὕδατος ἄλλαντος μετὰ τοῦ συμμιγροῦ, ὅτι δὲ καθαίρουσιν διὰ τοῦ δέρματος πᾶσι σώμα, γινώσκουσι παρῆσι.

Hoc est, si latine nō tibi, sed alijs græcam linguam ignorantibus necessarium sit interpretari: Carnes igitur uiperarū inspicere licet efficaciter calefacere atque exiccare, si quemadmodum anguillæ oleo, sale, & anetho, & porro condiantur, & aqua uidelicet adhibito modo. Quod autē etiam per cutem totum corpus expurgēt tibi licet cognoscere. Serapio etiam in eodem capite Dioscoridem allegat de tiri carne scribentem, quæ de echidna græcus autor protulit uerba. Quæ ego uitandæ prolixitatis gratia consulto prætereo, liberum unicuique relinques ipsa in suo loco perquirere, & facta utriusque autoris collatione, uerum ne sit quod diximus in, dicare. Recte ergo

recte ergo, ut antea scripsimus, sensit Montagnana, tirum, seu uiperam à Galeno echidnam asserens nominari, nisi quod haud fideliter marassum etiam apposuit, propter quædam alia uerba quæ eodē de echidna seu uipera capite Galenus subiūgit. Sunt autem ista: Eos qui in Roma uenantur uiperas, quos uocant Marfos, interrogauī, si quod signum haberent ostendere propter quod uiperæ distinguerentur. Id autē relatiuū, quos, nō uenatores, sed potius uiperas referre Montagnana uisus est existimasse, atque ideo echidnas, siue uiperas à Galeno marassos nuncupari. Sed casu potius quàm ratione, etiam errore ducente in ipsam incidit ueritatem. Quæ enim à Galeno echidnæ, siue uiperæ nominantur, sunt ueri serpentes, à nobis marassi uulgo uocitati, quod nos non temere, aut leui cōiectura, sed inexpugnabili argumento conuincimus. Aristoteles libro De historia animalium primo de echidna in hunc modum disseruit: ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι ὠστοκῶσιν ἴθις, ἢ δὲ ἰχθυῶν μόνον ζῶσιν. Hoc est, ut Theodorus, uir græcè & latine doctissimus, est interpretatus: Verum cum cætera serpentes oua pariant, uipera una animal gignit. In tertio quoque eiusdem libri uolumine Aristoteles de partu echidnæ ita scriptitauit: ἴχθυ δὲ καὶ τὸ τῶν ἰθίων γένος πρὸς τὰ τῶν πρὸς ἄλλα διαφορά: τὰ μὲν γὰρ ἄλλα γίνε τῶν ἰθίων ὠστοκῶσιν, ἴχθυ δὲ ζῶσιν μόνον ὠστοκῶσιν ἢ κατὰ πρῶτον. Hoc est, ut idē Theodorus translulit: Serpentes etiam tam ab hijs supradictis, quàm à se differre apertum est. Vipera animal edit postquam intra se oua peperit, cum cætera serpentium genera omnia oua edant in lucem. Quam etiam sententiā uerba illa Aristotelis ex Arabica translatione à Nicolo supra allegata de tiris intra se tenentibus oua, id est nō parietibus extra oua, sicuti cætera serpentes, sed animalia, quauis barbata, ac fatis obscure uidentur innuere. Ubicumque enim Græci autores, siue medici, siue philosophi echidnam habent, translationes Arabicæ tirum superponunt,

ponunt, quod multis exemplis possem demonstrare, nisi fu-
gerem prolixitatis fastidium. Vipera uero idem Latinis si-
gnificare, quod Græcis echidna æque superfluum est mul-
tarum translationū testimonio probare, cum ipsa latini uo-
cabuli etymologia idem luce clarius manifestat: nam uipera
apud nos inde nomen sortita est, quod ui parit. Echidna au-
tem partum esse uiolentū, eidemq; bestia perniciosum præ-
ter multos alios autores probatissimos, Nicander quoq; in
suis theriacis docuit, cuius autoris super eadem re uersus à
nobis in linguam latinam translatus libro de Plinij, atque
aliorum medicorum erroribus inscripto inseruimus. Quare
nihil aliud superesse uidetur, nisi ut uiperam esse serpentem
uulgo marassum, uel scurcionem uocitatū, ultimo loco de-
monstremus, quamuis & hoc ipsum sit iam magna ex par-
te probatum, hijs præsertim, qui marassorum naturam per-
fectam antea habuerunt. Quorum marassorum fœminæ, ut
sensui constat, non oua ut cæteræ serpentes, sed animal pari-
unt, atq; etiam ui. Visæ sunt enim sapissime ex ramo arboris
alto pendentes, disrupto utero marassulos edere in lucem.
Sit tamen aliquis, qui differre marassum à uipera obstinate
contendat, nonne hic pertinax aduersarius, Aristotelem,
totq; alios grauissimos medicos atq; philosophos, qui idem
cum Aristotele de uipera prodiderunt, quiq; hanc pariendi
animal proprietatem soli inter serpentes uiperæ tribuerunt,
aperte mentiri faciet. Tunc non sola uipera, sed alia quoq;
serpentū species, puta marassus, animal pariet. Quare si ne-
fas est Aristoteli, à cuius inuentis neque natura ipsa discre-
pat, totq; alijs summis uiris naturæ interpretibus menda-
cium obicere, possumus ita colligere: si marassi sunt genus
serpentium diuersum à uiperis, non sola uipera inter serpen-
tes animal parit, sed sola uipera ex omnium serpentium ge-
nere autore Aristotele animal parit, non igitur marassi sunt
genus

genus serpentum diuersum à uiperis. Hæc quidem sufficere
arbitror eruditis, ad eius rei, quam præcipue probare inten-
debamus, demonstrationem, tunc scilicet, uiperam, maras-
sum seu scurcionem eandem esse serpentis speciem diuersis
nominibus nuncupatam, hancq; unicam apud Androma-
chum, Galenum, & reliquos medicos uetustissimos, qui de
theriaca scripserunt, in eiusdem antidoti compositione ma-
ximè cõmendari. Quare neque ex Aegypto tirus, tanquam
nostro orbi ignotus serpens est mutandus, neque alij tro-
cisici, qui uicem trociscorum de tiro suppleant excogitandi.
Sed hæc doctis, ut diximus, satis. Reliquū est, ut etiam mul-
titudinis iudicio satisfaciamus: Neq; enim spero de futuros
uersutos homines, ut pleriq; sunt nostra tempestate, artem
medicinæ plus astu quam doctrina tractantes, qui ita aures
imperitorum ludificabunt, cauete hanc omnes ueneficam
Leonicieni medicinam, marassum serpentem horrendum,
pestiferum, exitialem, ipso penè nomine formidandum, the-
riacæ pro tiro seu uipera cõmisceri iubentis, theriacæ in quã
antidoto contra serpentum ictus, atque omnia uenena à ue-
teribus instituta. Quid enim hoc aliud est nisi homines no-
uis remedijs, atque à cõmuni usu abhorrentibus exitialiter
iugulare: & longe ueneni pericula fugientibus ulro uene-
na porrigere: Vide quanta sit malignis hominibus apud im-
prudentes calumniandi facultas. Sed hanc quamuis friuo-
lam, tamen satis persuasibilem obiectionem Galenus no-
ster docta responsione anticipauit, docens in suis de theria-
ca tractatibus, uenenum ueneni esse remedium. Quod etiã
multi alij insignes medici, quibus Plinius potest annume-
rari, pariter docuerunt, contra omnium serpentū quamuis
insanabiles ictus earundem serpentium exta imposita auxi-
liari tradentes, hydrum nulli serpentū ueneno inferiorem,
iecur seruatum percussis ab hijs opem ferre, scorpionem tri-

R 3 tum

Venenum ue-
neni reme-
dium est.

tum stellionum ueneno aduersari, eundem scorpionem & suæ plagæ impositum, & etiam assum intus assumptum contra se remedium esse, uiperæ carnes non modo illos, quos ipsa momorderit sanare, sed & eos qui aliquando uiperæ iecur coctum hauserint nunquam feriri à serpentibus promittentes. Sed iam plura, mi compater, quàm tu forte à me quem nosti esse occupatissimum exigebas. Ego tamen qui sciebam me paradoxa scribere, coactus sum sicuti alienas opiniones longo sermone destruere, ita propriam sententiam proluxa oratione confirmare. Quæ si forte ab illis non probabitur, qui malunt didicisse quàm discere, hortaberis homines alioquin sua etiam sponte argumentosos, ut nostra scripta non cauillis, sed rationibus conentur refellere, & nobis dent nostros errores uel diluendi, uel saltem corrigendi occasionem. Parati enim sumus, quæ nos male sensisse demonstrauerint, sicuti philosophos decet, retractare.

FINIS.

BASILEAE EXCVDEBAT HEN
RICVS PETRVS MENSE
IUNIO, ANNO
M. D. XXIX.

